3 1761 07993860 1

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/caiipliniisecund02plin

F. L. Gutbr

[illegible]

Pliny, the elder

CAII PLINII SECUNDI HISTORIAE NATURALIS

LIBRI XXXVII

EX RECENSIONE JOANNIS HARDUINI

PRAEMITTITUR NOTITIA LITERARIA

ACCEDIT INDEX

STUDIIS SOCIETATIS BIPONTINAE

88414
17/6/08

VOLUMEN SECUNDUM.

BIPONTI
Ex Typographia Societatis
CIↃIↃCCLXXXIII

PA
6611
A2
1783
v.2

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS
HISTORIAE
LIBER VII.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE

LIBER VII.

I. Mundus, & in eo terræ, gentes, maria inſignia, urbes, ad hunc modum ſe habent. Animantium in eodem natura, nullius prope partis contemplatione minor eſt, ſi quidem omnia exſequi humanus animus queat. Principium jure tribuetur homini, cujus cauſa videtur cuncta alia genuiſſe Natura, magna ſæva mercede contra tanta ſua munera: non ſit ut ſatis æſtimare, parens melior homini, an triſtior noverca fuerit. Ante omnia unum animantium cunctorum, alienis velat opibus: ceteris varie tegumenta tribuit, teſtas, cortices, coria, ſpinas, villos, ſetas, pilos, plumam, pennas, ſquamas, vellera. Truncos etiam arboreſque cortice, interdum gemino, a frigoribus & calore tutata eſt. Hominem tantum nudum, & in nuda humo, natali die abjicit ad vagitus ſtatim & ploratum, nullumque tot animalium aliud ad lacrimas, & has protinus vitæ principio. At hercules riſus, præcox ille & celerrimus, ante quadrageſimum diem nulli datur. Ab hoc lucis rudimento, quæ ne feras quidem inter nos genitas, vincula excipiunt, & omnium membrorum nexus: itaque feliciter natus jacet, manibus pedibuſque devinctis, flens animal ceteris imperaturum: & a

ſuppliciis vitam auſpicatur, unam tantum ob culpam, quia natum eſt. Heu dementiam ab his initiis exiſtimantium ad ſuperbiam ſe genitos!

Prima roboris ſpes, primumque temporis munus quadrupedi ſimilem facit. Quando homini inceſſus? quando vox? quando firmum cibis os? quamdiu palpitans vertex, ſummæ inter cuncta animalia imbecillitatis indicium? Jam morbi, totque medicinæ contra mala excogitatæ, & hæc quoque ſubinde novitatibus victæ. Cetera ſentire naturam ſuam, alia pernicitatem uſurpare, alia præpetes volatus, alia nare: hominem ſcire nihil ſine doctrina, non fari, non ingredi, non veſci: breviterque non aliud naturæ ſponte, quam flere. Itaque multi exſtitere, qui non naſci optimum cenſerent, aut quam ociſſime aboleri.

Uni animantium luctus eſt datus, uni luxuria, & quidem innumerabilibus modis, ac per ſingula membra: uni ambitio, uni avaritia, uni immenſa vivendi cupido, uni ſuperſtitio, uni ſepulturæ cura, atque etiam poſt ſe de futuro. Nulli vita fragilior, nulli rerum omnium libido major, nulli pavor confuſior, nulli rabies acrior. Denique cetera animantia in ſuo genere probe degunt: congregari videmus, & ſtare contra diſſimilia. Leonum feritas inter ſe non dimicat: ſerpentium morſus non petit ſerpentes: ne maris quidem belluæ ac piſces, niſi in diverſa genera, ſæviunt. At hercules homini plurima ex homine ſunt mala.

Et de univerſitate quidem generis humani, magna ex parte in relatione gentium diximus. Neque

enim ritus moreſque nunc tractamus innumeros, ac totidem pæne, quot ſunt hominum cœtus: quædam tamen haud omittenda duco, maximeque longius a mari degentium: in quibus prodigioſa aliqua & incredibilia multis viſum iri haud dubito. Quis enim Æthiopas, antequam cerneret, credidit? aut quid non miraculo eſt, cum primum in notitiam venit? Quam multa fieri non poſſe, priuſquam ſint facta, judicantur? Naturæ vero rerum vis atque majeſtas in omnibus momentis fide caret: ſi quis modo partes ejus, ac non totam complectatur animo. Ne pavones, aut tigrium, pantherarumque maculas, & tot animalium picturas commemorem, parvum dictu, ſed immenſum æſtimatione, tot gentium ſermones, tot linguæ, tanta loquendi varietas, ut externus alieno pæne non ſit hominis vice. Jam in facie vultuque noſtro, cum ſint decem aut paulo plura membra, nullas duas in tot millibus hominum indiſcretas effigies exſiſtere: quod ars nulla in paucis numero præſtet affectando. Nec tamen ego in pleriſque eorum obſtringam fidem meam, potiuſque ad auctores relegabo, qui dubiis reddentur omnibus: modo ne ſit faſtidio Græcos ſequi, tanto majore eorum diligentia, vel cura vetuſtiore.

II. Eſſe Scytharum genera, & quidem plura, quæ corporibus humanis veſcerentur, indicavimus. Id ipſum incredibile fortaſſe, ni cogitemus in medio orbe terrarum, ac Sicilia & Italia fuiſſe gentes hujus monſtri, Cyclopas & Læſtrygonas, & nuperrime trans Alpes hominem immolari gentium earum more

ſolitum : quod paulum a mandendo abeſt. Sed & juxta eos, qui ſunt ad ſeptemtrionem verſi, haud procul ab ipſo Aquilonis exortu, ſpecuque ejus dicto, quem locum Geſcliton appellant, produntur Arimaſpi, quos diximus, uno oculo in fronte media inſignes : quibus aſſidue bellum eſſe circa metalla cum gryphis, ferarum volucri genere, quale vulgo traditur, eruente ex cuniculis aurum, mira cupiditate & feris cuſtodientibus, & Arimaſpis rapientibus, multi, ſed maxime illuſtres Herodotus, & Ariſteas Proconneſius ſcribunt.

Super alios autem Anthropophagos Scythas, in quadam convalle magna Imai montis, regio eſt, quæ vocatur Abarimon; in qua ſilveſtres vivunt homines, averſis poſt crura plantis, eximiæ velocitatis, paſſim cum feris vagantes. Hos in alio non ſpirare cælo, ideoque ad finitimos reges non pertrahi, neque ad Alexandrum Magnum pertractos, Bæton itinerum ejus menſor prodidit.

Priores Anthropophagos, quos ad ſeptemtrionem eſſe diximus decem dierum itinere ſupra Boryſthenem amnem, oſſibus humanorum capitum bibere, cutibuſque cum capillo pro mantelibus ante pectora uti, Iſigonus Nicæenſis. Idem in Albania gigni quoſdam glauca oculorum acie, a pueritia ſtatim canos, qui noctu pluſquam interdiu cernant. Idem itinere dierum decem ſupra Boryſthenem Sauromatas tertio die cibum capere ſemper.

Crates Pergamenus in Helleſponto circa Parium, genus hominum fuiſſe tradit, quos Ophiogenes vocat, ſerpentium ictus contactu levare ſolitos, & ma-

nu impoſita venena extrahere corpori. Varro etiam-num eſſe paucos ibi, quorum ſalivæ contra ictus ſerpentium medeantur. Similis & in Africa gens Pſyllorum fuit, ut Agatharchides ſcribit, a Pſyllo rege dicta, cujus ſepulcrum in parte Syrtium majorum eſt. Horum corpori ingenitum fuit virus exitiale ſerpentibus, & cujus odore ſopirent eas. Mos vero liberos genitos protinus objiciendi ſæviſſimis earum, eoque genere pudicitiam conjugum experiendi, non profugientibus adulterino ſanguine natos ſerpentibus. Hæc gens ipſa quidem prope internecione ſublata eſt a Naſamonibus, qui nunc eas tenent ſedes: genus tamen hominum ex iis, qui profugerant, aut cum pugnatum eſt, abſuerant, hodieque remanet in paucis. Simile & in Italia Marſorum genus durat, quos a Circæ filio ortos ſervant, & ideo ineſſe iis vim naturalem eam. Et tamen omnibus hominibus contra ſerpentes ineſt venenum: feruntque ictas ſaliva, ut ferventis aquæ contactum fugere. Quod ſi in fauces penetraverit, etiam mori: idque maxime humani jejuni oris.

Supra Naſamonas confineſque illis Machlyas, Androgynos eſſe utriuſque naturæ, inter ſe vicibus coeuntes, Calliphanes tradit. Ariſtoteles adjicit dextram mammam iis virilem, lævam muliebrem eſſe.

In eadem Africa familias quaſdam effaſcinantium, Iſigonus & Nymphodorus: quorum laudatione intereant probata, areſcant arbores, emoriantur infantes. Eſſe ejuſdem generis in Triballis & Illyriis adjicit Iſigonus, qui viſu quoque effaſcinent, interimantque quos diutius intueantur, iratis præcipue

oculis: quod eorum malum facilius ſentire puberes. Notabilius eſſe quod pupillas binas in oculis ſingulis habeant. Hujus generis & feminas in Scythia, quæ vocantur Bithyæ, prodit Apollonides. Phylarchus & in Ponto Thibiorum genus, multoſque alios ejuſdem naturæ: quorum notas tradit in altero oculo geminam pupillam: in altero equi effigiem. Eoſdem præterea non poſſe mergi, ne veſte quidem degravatos. Haud diſſimile iis genus Pharnacum in Æthiopia prodidit Damon, quorum ſudor tabem contactis corporibus afferat.

Feminas quidem omnes ubique viſu nocere, quæ duplices pupillas habeant, Cicero quoque apud nos auctor eſt. Adeo naturæ, cum ferarum morem veſcendi humanis viſceribus in homine genuiſſet, gignere etiam in toto corpore, & in quorundam oculis quoque venena placuit: ne quid uſquam mali eſſet, quod in homine non eſſet.

Haud procul urbe Roma in Faliſcorum agro familiæ ſunt paucæ, quæ vocantur Hirpi: hæ ſacrificio annuo, quod fit ad montem Soractem Apollini, ſuper ambuſtam ligni ſtruem ambulantes non aduruntur. Et ob id perpetuo Senatuſconſulto militiæ omniumque aliorum munerum vacationem habent.

Quorundam corpori partes naſcuntur ad aliqua mirabiles: ſicut Pyrrho regi pollex in dextro pede, cujus tactu lienoſis medebatur. Hunc cremari cum reliquo corpore non potuiſſe tradunt, conditumque loculo in templo.

Præcipue India Æthiopumque tractus miraculis

ſcatent. Maxima in India giguntur animalia. Indicio ſunt canes grandiores ceteris. Arbores quidem tantæ proceritatis traduntur, ut ſagittis ſuperjaci nequeant. Hæc facit ubertas ſoli, temperies cæli, aquarum abundantia, (ſi libeat credere) ut ſub una ficu turmæ condantur equitum. Arundines vero tantæ proceritatis, ut ſingula internodia alveo navigabili ternos interdum homines ferant.

Multos ibi quina cubita conſtat longitudine excedere: non exſpuere: non capitis, aut dentium, aut oculorum ullo dolore affici, raro aliarum corporis partium: tam moderato Solis vapore durari. Philoſophos eorum, quos Gymnoſophiſtas vocant, ab exortu ad occaſum perſtare, contuentes Solem immobilibus oculis: ferventibus arenis toto die alternis pedibus inſiſtere. In monte, cui nomen eſt Nulo, homines eſſe averſis plantis, octonos digitos in ſingulis habentes, auctor eſt Megaſthenes.

In multis autem montibus genus hominum capitibus caninis, ferarum pellibus velari, pro voce latratum edere, unguibus armatum venatu & aucupio veſci. Horum ſupra centum viginti millia fuiſſe prodente ſe Cteſias ſcribit: & in quadam gente Indiæ, feminas ſemel in vita parere, genitoſque confeſtim caneſcere. Item hominum genus, qui Monocoli vocarentur, ſingulis cruribus, miræ pernicitatis ad ſaltum: eoſdemque Sciapodas vocari, quod in majori æſtu humi jacentes reſupini, umbra ſe pedum protegant: non longe eos a Troglodytis abeſſe. Rurſuſque ab his occidentem verſus, quoſdam ſine cervice oculos in humeris habentes.

Sunt & Satyri Subſolanis Indorum montibus (Catharcludorum dicitur regio) pernicioſiſſimum animal: cum quadrupedes, tum recte currentes, humana effigie, propter velocitatem, niſi ſenes aut ægri, non capiuntur. Choromandarum gentem vocat Tauron, ſilveſtrem, ſine voce, ſtridoris horrendi, hirtis corporibus, oculis glaucis, dentibus caninis. Eudoxus in meridianis Indiæ, viris plantas eſſe cubitales: feminis adeo parvas, ut Struthopodes appellentur.

Megaſthenes gentem inter Nomadas Indos narium loco foramina tantum habentem, anguium modo loripedem, vocari Scyritas. Ad extremos fines Indiæ ab oriente circa fontem Gangis, Aſtomorum gentem ſine ore, corpore toto hirtam veſtiri frondium lanugine, halitu tantum viventem & odore quem naribus trahant. Nullum illis cibum, nullumque potum: tantum radicum florumque varios odores & ſilveſtrium malorum, quæ ſecum portant longiore itinere, ne deſit olfactus: graviore paulo odore haud difficulter exanimari.

Supra hos extrema in parte montium Triſpithami, Pygmæique narrantur, ternas ſpithamas longitudine, hoc eſt, ternos dodrantes non excedentes, ſalubri cælo, ſemperque vernante, montibus ab Aquilone oppoſitis: quos a gruibus infeſtari Homerus quoque prodidit. Fama eſt, inſidentes arietum caprarumque dorſis, armatos ſagittis veris tempore univerſo agmine ad mare deſcendere, & ova pulloſque earum alitum conſumere: ternis expeditionem eam menſibus confici, aliter futuris gregibus non reſiſti. Caſas eorum luto, penniſque, & ovo-

rum putaminibus conſtrui. Ariſtoteles in cavernis vivere Pygmæos tradit: cetera de his, ut reliqui.

Cyrnos Indorum genus Iſigonus annis centenis quadragenis vivere. Item Æthiopas Macrobios & Seras exiſtimat, & qui Athon montem incolant: hos quidem, quia viperinis carnibus alantur: itaque nec capiti, nec veſtibus eorum noxia corpori ineſſe animalia.

Oneſicritus, quibus in locis Indiæ umbræ non ſint, corpora hominum cubitorum quinûm, & binorum palmorum exſiſtere, & vivere annos centum triginta, nec ſeneſcere, ſed ut medio ævo, mori. Crates Pergamenus Indos, qui centenos annos excedant, Gymnetas appellat, non pauci Macrobios. Cteſias gentem ex his, quæ appelletur Pandore, in convallibus ſitam, annos ducenos vivere, in juventa candido capillo, qui in ſenectute nigreſcat. Contra alios, quadragenos non excedere annos, junctos Macrobiis, quorum feminæ ſemel pariant: idque & Agatharchides tradit. Præterea locuſtis eos ali, & eſſe pernices. Mandorum nomen iis dedit Clitarchus, & Megaſthenes, trecentoſque eorum vicos annumerat. Feminas ſeptimo ætatis anno parere, ſenectam quadrageſimo anno accidere.

Artemidorus, in Taprobana inſula longiſſimam vitam ſine ullo corporis languore traduci. Duris, Indorum quoſdam cum feris coire, mixtoſque & ſemiferos eſſe partus. In Calingis ejuſdem Indiæ gente quinquennes concipere feminas, octavum vitæ annum non excedere. Et alibi cauda villoſa homines naſci pernicitatis eximiæ, alios auribus totos

contegi. Oritas ab Indis Arbis fluvius diſterminat. Hi nullum alium cibum novere, quam piſcium, quos unguibus diſſectos Sole torreant: atque ita panem ex his faciant, ut refert Clitarchus. Troglodytas ſuper Æthiopiam velociores eſſe equis, Pergamenus Crates. Item Æthiopas octona cubita longitudine excedere: Syrbotas vocari gentem eam.

Nomadum Æthiopum, ſecundum flumen Aſtragum ad ſeptemtrionem vergentium, gens Meniſminorum appellata, abeſt ab oceano dierum itinere viginti: animalium, quæ Cynocephalos vocamus, lacte vivit, quorum armenta paſcit maribus intercmtis, præterquam ſobolis cauſa. In Africæ ſolitudinibus hominum ſpecies obviæ ſubinde fiunt, momentoque evaneſcunt. Hæc atque talia ex hominum genere ludibria ſibi, nobis miracula, ingenioſa fecit natura. Et ſingula quidem, quæ facit in dies, ac prope horas, quis enumerare valeat? Ad detegendam ejus potentiam, ſatis ſit inter prodigia poſuiſſe gentes. Hinc ad confeſſa in homine pauca.

III. Tergeminos naſci certum eſt, Horatiorum Curiatiorumque exemplo: ſupra, inter oſtenta dicitur: præterquam in Ægypto, ubi fœtifer potu Nilus amnis. Proxime, ſupremis Divi Auguſti, Fauſta quædam e plebe, Oſtiæ duos mares, totidem feminas enixa, famem, quæ conſecuta eſt, portendit haud dubie. Reperitur & in Peloponneſo binos quater enixa, majoremque partem ex omni ejus vixiſſe partu. Et in Ægypto ſeptenos uno utero ſimul gigni, auctor eſt Trogus. Gignuntur & utriuſque ſexus, quos Hermaphroditos vocamus, olim An-

drogynos vocatos, & in prodigiis habitos, nunc vero in deliciis.

Pompejus Magnus in ornamentis theatri mirabiles ſama poſuit effigies, ob id diligentius magnorum artificum ingeniis elaboratas: inter quas legitur Eutychis, a xx liberis rogo illata, Trallibus enixa xxx partus. Alcippe elephantum, quanquam id inter oſtenta eſt. Namque & ſerpentem peperit inter initia Marſici belli ancilla. Multiformes pluribus modis inter monſtra partus eduntur. Claudius Cæſar ſcribit Hippocentaurum in Theſſalia natum eodem die interiiſſe. Et nos principatu ejus allatum illi ex Ægypto in melle vidimus. Eſt inter exempla, in uterum protinus reverſus infans Sagunti, quo anno ab Hannibale deleta eſt.

Ex feminis mutari in mares, non eſt fabuloſum. Invenimus in annalibus, P. Licinio Craſſo, C. Caſſio Longino COSS. Caſini puerum factum ex virgine ſub parentibus, juſſuque Aruſpicum deportatum in inſulam deſertam. Licinius Mucianus prodidit, viſum a ſe Argis Areſcontem, cui nomen Areſcuſæ fuiſſet: nupſiſſe etiam, mox barbam & virilitatem proveniſſe, uxoremque duxiſſe. Ejuſdem ſortis & Smyrnæ puerum a ſe viſum. Ipſe in Africa vidi mutatum in marem nuptiarum die, L. Coſſicium civem Thyſdritanum.

Editis geminis raram eſſe, aut puerperæ, aut puerperio, præterquam alteri, vitam. Si vero utriuſque ſexus editi ſint gemini, rariorem utrique ſalutem. Feminas gigni celerius, quam mares, ſicuti celerius ſeneſcere: ſæpius in utero moveri mares, &

in dextera fere geri parte, in læva feminas, conſtat.

IV. Ceteris animantibus ſtatum, & pariendi, & partus gerendi tempus eſt : homo toto anno, & incerto gignitur ſpatio. Alius ſeptimo menſe, alius octavo, & uſque ad initia decimi undecimique. Ante ſeptimum menſem haud unquam vitalis eſt. Septimo non niſi pridie poſterove plenilunii die, aut interlunio concepti naſcuntur. Tralatitium in Ægypto eſt & octavo gigni. Jam quidem & in Italia tales partus eſſe vitales, contra priſcorum opiniones. Variant hæc pluribus modis. Veſtilia C. Herdicii, ac poſtea Pomponii, atque Orfiti clariſſimorum civium conjux, ex his quatuor partus enixa, ſeptimo ſemper menſe, genuit Suilium Ruſum undecimo, Corbulonem ſeptimo, utrumque conſulem : poſtea Cæſoniam Caii principis conjugem, octavo. In quo menſium numero genitis, intra quadrageſimum diem maximus labor. Gravidis autem, quarto & octavo menſe, letaleſque in iis abortus. Maſurius auctor eſt, L. Papirium Prætorem, ſecundo herede lege agente, bonorum poſſeſſionem contra eum dediſſe, cum mater partum ſe XIII menſibus diceret tuliſſe : quoniam nullum certum tempus pariendi ſtatum videretur.

V. A conceptu decimo die, dolores capitis, oculorum vertigines tenebræque, faſtidium in cibis, redundatio ſtomachi, indices ſunt hominis inchoati. Melior color marem ferenti, & facilior partus : motus in utero quadrageſimo die. Contraria omnia in altero ſexu : ingeſtabile onus, crurum & inguinis levis tumor : primus autem nonageſimo die mo-

tus. Sed plurimum languoris in utroque ſexu, capillum germinante partu, & in plenilunio: quod tempus editos quoque infantes præcipue infeſtat. Adeoque inceſſus, atque omne, quidquid dici poteſt, in gravida refert: ut ſalſioribus cibis uſæ, carentem unguiculis partum edant: &, ſi reſpiravere, difficilius enitantur. Oſcitatio quidem in enixu letalis eſt: ſicut ſternuiſſe a coitu, abortivum.

Miſeret atque etiam pudet æſtimantem quam ſit frivola animalium ſuperbiſſimi origo, cum plerumque abortus cauſa fiat odor a lucernarum exſtinctu. His principiis naſcuntur tyranni, his carnifex animus. Tu qui corporis viribus fidis, tu qui fortunæ munera amplexaris, & te ne alumnum quidem ejus exiſtimas, ſed partum: tu tamen cujus ſemper tinctoria eſt mens, tu qui te Deum credis, aliquo ſucceſſu tumens, tanti perire potuiſti: atque etiam hodie minoris potes, quantulo ſerpentis ictus dente: aut etiam, ut Anacreon poeta, acino uvæ paſſæ: ut Fabius Senator Prætor, in lactis hauſtu uno pilo ſtrangulatus. Is demum profecto vitam æqua lance penſitabit, qui ſemper fragilitatis humanæ memor fuerit.

VI. In pedes procedere naſcentem, contra naturam eſt: quo argumento eos appellavere Agrippas, ut ægre partos: qualiter M. Agrippam ferunt genitum, unico prope felicitatis exemplo in omnibus ad hunc modum genitis. Quanquam is quoque adverſa pedum valetudine, miſera juventa, exercito ævo inter arma morteſque, ad noxia ſucceſſu, infelici terris ſtirpe omni, ſed per utraſque Agrippi-

nas maxime, quæ Cajum & Domitium Neronem principes genuere, totidem faces generis humani: præterea brevitate ævi, quinquageſimo uno raptus anno, in tormentis adulteriorum conjugis, ſocerique prægravi ſervitio, luiſſe augurium præpoſteri natalis exiſtimatur. Neronem quoque paulo ante principem, & toto principatu ſuo hoſtem generis humani, pedibus genitum parens ejus ſcribit Agrippina. Ritu naturæ capite hominem gigni mos eſt, pedibus efferri.

VII. Auſpicatius enecta parente gignuntur: ſicut Scipio Africanus prior natus, primuſque Cæſarum a cæſo matris utero dictus: qua de cauſa & Cæſones appellati. Simili modo natus & Manilius, qui Carthaginem cum exercitu intravit.

VIII. Vopiſcos appellabant e geminis, qui retenti utero naſcerentur, altero interemto abortu. Namque maxima, etſi rara, circa hoc miracula exſiſtunt.

IX. Præter mulierem, pauca animalia coitum novere gravida. Unum quidem omnino, aut alterum ſuperfœtat. Exſtat in monumentis etiam medicorum, & quibus talia conſectari curæ fuit, uno abortu duodecim puerperia egeſta. Sed ubi paululum temporis inter duos conceptus interceſſit, utrumque perfertur: ut in Hercule & Iphicle fratre ejus apparuit: & in ea, quæ gemino partu, alterum marito ſimilem, alterumque adultero genuit: item in Proconneſia ancilla, quæ ejuſdem diei coitu, alterum domino ſimilem, alterum procuratori ejus: & in alia, quæ unum juſto partu, quinque menſium al-

terum edidit. Rurſus in alia, quæ ſeptem menſium edito puerperio, inſecutis menſibus geminos enixa eſt.

X. Jam illa vulgata, varie ex integris truncos gigni, ex truncis integros, eademque parte truncos: ſigna quædam, nævoſque, & cicatrices etiam regenerari quarto partu. Dacorum originis nota in brachio redditur. In Lepidorum gente tres, intermiſſo ordine, obducto membrana oculo, genitos accepimus. Similes quidem alios avo: & ex geminis quoque alterum patri, alterum matri: annoque poſt genitum, majori ſimilem fuiſſe, ut geminum. Quaſdam ſibi ſimiles ſemper parere, quaſdam viro, quaſdam nulli, quaſdam feminam patri, marem ſibi. Indubitatum exemplum eſt Nicæi nobilis pyctæ Byzantii geniti, qui adulterio Æthiopis nata matre, nil a ceteris colore differente, ipſe avum regeneravit Æthiopem.

Similitudinum quidem in mente reputatio eſt, & in qua credantur multa fortuita pollere, viſus, auditus, memoria, hauſtæque imagines ſub ipſo conceptu. Cogitatio etiam, utriuslibet animum ſubito tranſvolans, effingere ſimilitudinem aut miſcere exiſtimatur. Ideoque plures in homine, quam in ceteris omnibus animalibus differentiæ: quoniam velocitas cogitationum, animique celeritas, & ingenii varietas multiformes notas imprimat: cum ceteris animantibus immobiles ſint animi, & ſimiles omnibus, ſingulisque in ſuo cuique genere. Antiocho regi Syriæ e plebe nomine Artemon in tantum ſimilis fuit, ut Laodice conjux regia, necato jam

Antiocho, mimum per eum commendationis, regnique ſucceſſionis peregerit. Magno Pompejo Vibius quidam e plebe, & Publicius etiam ſervitute liberatus, indiſcreta prope ſpecie fuere ſimiles, illud os probum reddentes, ipſumque honorem eximiæ frontis. Qualis cauſa patri quoque ejus, Menogenis coci ſui cognomen impoſuit Strabonis a ſpecie oculorum nomen habentis, vitium imitata: & Scipioni in ſervo victimarii Serapione negotiatoris vili mancipio. Ejuſdem familiæ Scipioni poſt eum cognomen Salutio mimus dedit: ſicut Spinther ſecundarum, tertiarumque Pamphilus, collegio Lentuli & Metelli coss. In quo perquam importune fortuitum hoc quoque fuit, duorum ſimul Conſulum in ſcena imagines cerni. E diverſo L. Plancus orator, hiſtrioni Rubrio cognomen impoſuit. Rurſus Curioni patri Burbulejus, itemque Meſſalæ Cenſorio Menogenes, perinde hiſtriones. Suræ quidem Proconſulis etiam rictum in loquendo, contractionemque linguæ, & ſermonis tumultum, non imaginem modo, piſcator quidam in Sicilia reddidit. Caſſio Severo celebri oratori, armentarii Mirmillonis objecta ſimilitudo eſt. Toranius mango Antonio jam Triumviro, eximios forma pueros, alterum in Aſia genitum, alterum trans Alpes, ut geminos vendidit: tanta unitas erat. Poſtquam deinde ſermone puerorum detecta fraude a furente increpitus Antonio eſt, inter alia magnitudinem pretii conquerente, (nam ducentis mercatus erat ſeſtertiis:) reſpondit verſutus ingenii mango, ob id ipſum ſe tanti vendidiſſe, quoniam non eſſet mira ſimilitudo

in ullis eodem utero editis: diverſarum quidem gentium natales tam concordi figura reperiri, ſuper omnem eſſe taxationem. Adeoque tempeſtivam admirationem intulit, ut ille proſcriptor animus, modo & contumelia furens, non aliud in cenſu magis ex fortuna ſua duceret.

XI. Eſt quædam privatim diſſociatio corporum: & inter ſe ſteriles, ubi cum aliis junxere, gignunt: ſicut Auguſtus & Livia. Item alii aliæque feminas tantum generant, aut mares: plerumque & alternant: ſicut Gracchorum mater duodecies, & Agrippina Germanici novies. Aliis ſterilis eſt juventa, aliis ſemel in vita datur gignere. Quædam non perferunt partus: quales, ſi quando medicina & cura vicere, feminam fere gignunt. Divus Auguſtus in reliqua exemplorum raritate, neptis ſuæ nepotem vidit genitum quo exceſſit anno, M. Silanum: qui cum Aſiam obtineret poſt Conſulatum, Neronis principis ſucceſſione, veneno ejus interemtus eſt. Q. Metellus Macedonicus, cum ſex liberos relinqueret, undecim nepotes reliquit: nurus vero generoſque, & omnes, qui ſe patris appellatione ſalutarent, viginti ſeptem. In actis temporum Divi Auguſti invenitur, XII Conſulatu ejus, Lucioque Sulla collega, a. d. III Idus Aprilis, C. Criſpinum Hilarum ex ingenua plebe Feſulana, cum liberis novem, (in quo numero filiæ duæ fuerunt,) nepotibus XXVII, pronepotibus XXIX, neptibus octo, prolata pompa, cum omnibus his in Capitolio immolaſſe.

XII. Mulier poſt quinquageſimum annum non gignit, majorque pars quadrageſimo profluvium ge-

nitale ſiſtit. Nam in viris Maſſiniſſam regem, poſt LXXXVI annum generaſſe filium, quem Methymathnum appellaverit, clarum eſt: Catonem Cenſorium octogeſimo exacto, e filia Salonii clientis ſui. Qua de cauſa, aliorum ejus liberorum propago, Liciniani ſunt cognominati, hi Saloniani, ex quibus Uticenſis fuit. Nuper etiam L. Voluſio Saturnino in Urbis præfectura exſtincto, notum eſt Cornelia, Scipionum gentis, Voluſium Saturninum, qui fuit Conſul, genitum poſt LXII annum. Et uſque ad LXXV apud ignobiles vulgaris reperitur generatio.

XIII. Solum autem animal menſtruale mulier eſt: inde unius utero, quas appellarunt molas. Ea eſt caro informis, inanima, ferri ictum & aciem reſpuens. Movetur, ſiſtitque menſes: & ut partus, alias letalis, alias una ſeneſcens, aliquando alvo citatiore excidens. Simile quiddam & viris in ventre gignitur, quod vocant ſcirron: ſicut Oppio Capitoni prætorio viro. Sed nihil facile reperiatur mulierum profluvio magis monſtrificum. Aceſcunt ſuperventu muſta, ſterileſcunt tactæ fruges, moriuntur inſita, exuruntur hortorum germina, & fructus arborum, quibus inſedere, decidunt: ſpeculorum fulgor aſpectu ipſo hebetatur, acies ferri præſtringitur, eboriſque nitor: alvei apium emoriuntur: æs etiam ac ferrum rubigo protinus corripit, odorque dirus: & in rabiem aguntur guſtato eo canes, atque inſanabili veneno morſus inficitur. Quin & bituminum ſequax alioquin ac lenta natura, in lacu Judææ, qui vocatur Aſphaltites, certo tempore anni ſupernatans, non quit ſibi avelli, ad omnem contactum ad-

hærens, præterquam filo, quod tale virus infecerit. Etiam formicis, animali minimo, ineſſe ſenſum ejus ferunt: abjicique geſtatas fruges, nec poſtea repeti. Et hoc tale tantumque omnibus tricenis diebus malum in muliere exſiſtit, & trimeſtri ſpatio largius: quibuſdam vero ſæpius menſe: ſicut aliquibus nunquam; ſed tales non gignunt, quando hæc eſt generando homini materia, ſemine e maribus coaguli modo hoc in ſeſe glomerante, quod deinde tempore ipſo animatur, corporaturque. Ergo cum gravidis fluxit, invalidi aut non vitales partus eduntur, aut ſanioſi, ut auctor eſt Nigidius. Idem, lac feminæ non corrumpi alenti partum, ſi ex eodem viro rurſus conceperit, arbitratur.

XIV. Incipiente autem hoc ſtatu, aut deſinente, conceptus facillimi traduntur. Fœcunditatis in feminis prærogativam accepimus; inunctis medicamine oculis, ſalivam infici.

XV. Ceterum editis primores ſeptimo menſe gigni dentes, priuſque in ſupera fere parte, haud dubium eſt. Septimo eoſdem decidere anno, alioſque ſuffici. Quoſdam & cum dentibus naſci, ſicut M'. Curium, qui ob id Dentatus cognominatus eſt: & Cn. Papirium Carbonem, præclaros viros. In feminis ea res inauſpicati fuit exempli, regum temporibus. Cum ita nata eſſet Valeria, exitio civitati, in quam delata eſſet, futuram, reſponſo aruſpicum vaticinante, Sueſſam Pometiam illa tempeſtate florentiſſimam deportata eſt, veridico exitu conſecuto. Quaſdam concreto genitali gigni, infauſto omine, Cornelia Gracchorum mater indicio eſt. Aliqui

vice dentium, continuo oſſe gignuntur: ſicuti Pruſiæ regis Bithyniorum filius, ſuperna parte oris.

Dentes autem tantum invicti ſunt ignibus, nec cremantur cum reliquo corpore. Iidem flammis indomiti, cavantur tabe pituitæ. Candorem trahunt quodam medicamine. Uſu atteruntur, multoque primum in aliquibus deficiunt. Nec cibo tantum & alimentis neceſſarii: quippe vocis ſermoniſque regimen primores tenent, concentu quodam excipientes ictum linguæ: ſerieque ſtructuræ, atque magnitudine mutilantes, mollienteſve, aut hebetantes verba: & cum defuere, explanationem omnem adimentes.

Quin & augurium in hac eſſe creditur parte. Triceni bini viris attribuuntur, excepta Turdulorum gente: quibus plures fuere, longiora promitti vitæ putant ſpatia. Feminis minor numerus: quibus in dextra parte gemini ſuperne, a canibus cognominati, fortunæ blandimenta pollicentur, ſicut in Agrippina Domitii Neronis matre: contra in læva. Hominem priuſquam genito dente cremari, mos gentium non eſt. Sed mox plura de hoc, cum membratim hiſtoria decurret.

Riſiſſe eodem die, quo genitus eſſet, unum hominem accepimus Zoroaſtrem: eidem cerebrum ita palpitaſſe, ut impoſitam repelleret manum, futuræ præſagio ſcientiæ.

XVI. In trimatu ſuo cuique dimidiam eſſe menſuram futuræ certum eſt. In plenum autem cuncto mortalium generi minorem in dies fieri, propemodum obſervatur: raroſque patribus procerio-

res,' conſumente ubertatem ſeminum exuſtione, in cujus vices nunc vergat ævum. In Creta terræ motu rupto monte inventum eſt corpus ſtans XLVI cubitorum, quod alii Orionis, alii Oti fuiſſe arbitrantur. Oreſtis corpus oraculi juſſu refoſſum, VII cubitorum fuiſſe, monumentis creditur. Jam vero ante annos prope mille, vates ille Homerus non ceſſavit minora corpora mortalium, quam priſca, conqueri. Nævii Pollionis amplitudinem annales non tradunt. Sed quia populi concurſu pæne interemtus eſſet, prodigii vice habitum. Proceriſſimum hominum ætas noſtra Divo Claudio principe, Gabbaram nomine, ex Arabia advectum, IX pedum, & totidem unciarum vidit. Fuere ſub Divo Auguſto ſemipede addito, quorum corpora ejus miraculi gratia, in conditorio Salluſtianorum aſſervabantur hortorum. Poſioni & Secundillæ erant nomina.

Eodem præſide minimus homo duos pedes & palmum, Conopas nomine, in deliciis Juliæ neptis ejus fuit: & mulier Andromeda liberta Juliæ Auguſtæ. Manium Maximum, & M. Tullium equites Romanos, binûm cubitorum fuiſſe, auctor eſt M. Varro: & ipſi vidimus in loculis aſſervatos. Seſquipedales gigni, quoſdam longiores, in trimatu implentes vitæ curſum, haud ignotum eſt.

XVII. Invenimus in monumentis, Salamine Euthymenis filium, in tria cubita triennio adoleviſſe, inceſſu tardum, ſenſu hebetem, & jam puberem factum voce robuſta, abſumtum contractione membrorum ſubita, triennio circumacto. Ipſi non pridem vidimus eadem ferme omnia, præter puberta-

tem, in filio Cornelii Taciti equitis Romani, Belgicæ Galliæ rationes procurantis. Ἐκτραπέλους Græci vocant eos: in Latio non habent nomen.

Quod ſit homini ſpatium a veſtigio ad verticem, id eſſe paſſis manibus inter longiſſimos digitos obſervatum eſt: ſicuti vires dextera parte majores, quibuſdam æquas utraque, aliquibus læva manu præcipuas: nec id unquam in feminis.

XVIII. Mares præſtare pondere, & defuncta viventibus corpora omnium animalium, & dormientia vigilantibus. Virorum cadavera ſupina fluitare, feminarum prona, velut pudori defunctarum parcente natura.

Concretis quoſdam oſſibus, ac ſine medullis vivere accepimus. Signum eorum eſſe, nec ſitim ſentire, nec ſudorem emittere: quanquam & voluntate ſcimus ſitim victam: equitemque Romanum Julium Viatorem e Vocontiorum gente fœderata, in pupillaribus annis, aquæ ſubter cutem fuſæ morbo, prohibitum humore a medicis, naturam feciſſe conſuetudine, atque in ſenecta caruiſſe potu. Nec non & alii multa ſibi imperavere.

Ferunt Craſſum, avum Craſſi in Parthis interemti, nunquam riſiſſe, ob id Agelaſtum vocatum: ſicut nec fleſſe multos. Socratem, clarum ſapientia, eodem ſemper viſum vultu, nec aut hilaro magis aut turbato. Exit hic animi tenor aliquando in rigorem quendam, torvitatemque naturæ duram & inflexibilem; affectuſque humanos adimit, quales ἀπαθεῖς Græci vocant, multos ejus generis experti: quodque mirum ſit, auctores maxime ſapientiæ, Dio-

genem Cynicum, Pyrrhonem, Heraclitum, Timonem, hunc quidem etiam in totius odium generis humani evectum. Sed hæc parva naturæ inſignia in multis varia cognoſcuntur: ut in Antonia Druſi nunquam exſpuiſſe, in Pomponio Conſulari Poeta nunquam ructaſſe. Quibus natura concreta ſunt oſſa, qui ſunt rari admodum, cornei vocantur.

XIX. Corpore veſco, ſed eximiis viribus Tritannum in gladiatorio ludo, Samnitium armatura celebrem, filiumque ejus militem Magni Pompeji, & rectos & tranſverſos cancellatim toto corpore habuiſſe nervos, in brachiis etiam manibuſque, auctor eſt Varro in prodigioſa virium elatione. Atque etiam hoſtem ab eo ex provocatione dimicantem, inermi dextra uno digito ſuperatum, & poſtremo correptum in caſtra translatum. At Vinnius Valens meruit in prætorio Divi Auguſti centurio, vehicula cum culeis onuſta, donec exinanirentur, ſuſtinere ſolitus: carpenta apprehenſa una manu retinere, obnixus contra nitentibus jumentis: & alia mirifica facere, quæ inſculpta monumento ejus ſpectantur. Ideo M. Varro: Ruſticellus, inquit, Hercules appellatus, mulum ſuum tollebat Fuſius: Salvius duo centenaria pondera pedibus, totidem manibus, & ducenaria duo humeris contra ſcalas ferebat. Nos quoque vidimus Athanatum nomine, prodigioſæ oſtentationis, quingenario thorace plumbeo indutum, cothurniſque quingentorum pondo calciatum per ſcenam ingredi. C. Milonem athletam, cum conſtitiſſet, nemo veſtigio educebat: malum tenenti nemo digitum corrigebat.

XX. Cucurriſſe MCXL ſtadia, ab Athenis Lacedæmonem, biduo Philippidem, magnum erat: donec Anyſtis curſor Lacedæmonius, & Philonides Alexandri Magni, a Sicyone Elin, uno die MCC ſtadia cucurrerunt. Nunc quidem in Circo quoſdam CLX M. paſſuum tolerare non ignoramus. Nuperque Fontejo & Vipſanio COSS. annos VIII genitum puerum a meridie ad veſperam LXXV M. paſſuum cucurriſſe. Cujus rei admiratio ita demum ſolida perveniet, ſi quis cogitet nocte ac die longiſſimum iter vehiculis tribus Tiberium Neronem emenſum, feſtinantem ad Druſum fratrem ægrotum in Germania: in eo fuerunt CC M. paſſuum.

XXI. Oculorum acies vel maxime fidem excedentia invenit exempla. In nuce incluſam Iliada, Homeri carmen in membrana ſcriptum, tradidit Cicero. Idem, fuiſſe qui pervideret CXXXV M. paſſuum. huic & nomen M. Varro reddidit, Strabonem vocatum. Solitum autem Punico bello, a Lilybæo Siciliæ promontorio, exeunte claſſe e Carthaginis portu, etiam numerum navium dicere. Callicrates ex ebore formicas, & alia tam parva fecit animalia, ut partes earum a ceteris cerni non poſſent. Myrmecides quidam in eodem genere inclaruit, a quo quadrigam ex eadem materia, quam muſca integeret alis, fabricatam, & navem, quam apicula pinnis abſconderet.

XXII. Auditus unum exemplum habet mirabile, prœlium, quo Sybaris deleta eſt, eo die quo geſtum erat, auditum Olympiæ. Nam Cimbricæ victoriæ, Caſtoreſque Romani, qui Perſicam victoriam ipſo

die, quo contigit, nuntiavere, viſus, & numinum fuere præſagia.

XXIII. Patientia corporis, ut eſt crebra ſors calamitatum, innumera documenta peperit. Clariſſimum in feminis, Leænæ meretricis, quæ torta non indicavit Harmodium & Ariſtogitonem tyrannicidas: in viris, Anaxarchi, qui ſimili de cauſa cum torqueretur, prærоſam dentibus linguam, unamque ſpem indicii, in tyranni os exſpuit.

XXIV. Memoria neceſſarium maxime vitæ bonum, cui præcipua haud facile dictu eſt, tam multis gloriam ejus adeptis. Cyrus rex omnibus in exercitu ſuo militibus nomina reddidit: L. Scipio, populo Romano: Cineas Pyrrhi regis legatus, Senatui & equeſtri ordini Romæ, poſtero die quam advenerat. Mithridates duarum & viginti gentium rex, totidem linguis jura dixit, pro concione ſingulas ſine interprete affatus. Charmadas quidam in Græcia, quæ quis exegerat volumina in bibliothecis, legentis modo repræſentavit. Ars poſtremo ejus rei facta, & inventa eſt a Simonide Melico, conſummata a Metrodoro Scepſio, ut nihil non iiſdem verbis redderetur auditum. Nec aliud eſt æque fragile in homine, morborum & caſus injurias atque etiam metus ſentiens, alias particulatim, alias univerſa. Ictus lapide oblitus eſt literas tantum. Ex præalto tecto lapſus, matris & affinium, propinquorumque cepit oblivionem: alius ægrotus, ſervorum etiam: ſui vero nominis Meſſala Corvinus orator. Itaque ſæpe deficere tentat, ac meditatur, vel quieto corpore & valido. Somno quo-

que ſerpente amputatur, ut inanis mens quærat, ubi ſit loci.

XXV. Animi vigore præſtantiſſimum arbitror genitum Cæſarem Dictatorem. Nec virtutem conſtantiamque nunc commemoro, nec ſublimitatem omnium capacem, quæ cælo continentur: ſed proprium vigorem celeritatemque quodam igne volucrem. Scribere aut legere, ſimul dictare & audire ſolitum accepimus. Epiſtolas vero tantarum rerum quaternas pariter librariis dictare: aut ſi nihil aliud ageret, ſeptenas. Idem ſignis collatis quinquagies dimicavit: ſolus M. Marcellum tranſgreſſus, qui undequadragies dimicaverat. Nam præter civiles victorias, undecies centena & XCII M. hominum occiſa prœliis ab eo, non equidem in gloria poſuerim, tantam, etiam coactam, humani generis injuriam: quod ita eſſe confeſſus eſt ipſe, bellorum civilium ſtragem non prodendo.

XXVI. Juſtius Pompejo Magno tribuatur DCCCXLVI naves piratis ademiſſe: Cæſari proprium & peculiare ſit, præter ſupra dicta, clementiæ inſigne, qua uſque ad pœnitentiam omnes ſuperavit. Idem magnanimitatis perhibuit exemplum, cui comparari non poſſit aliud. Spectacula enim edita effuſaſque opes, aut operum magnificentiam in hac parte enumerare, luxuriæ faventis eſt. Illa fuit vera & incomparabilis invicti animi ſublimitas: captis apud Pharſaliam Pompeji Magni ſcriniis epiſtolarum, iterumque apud Thapſum Scipionis, concremaſſe ea optima fide, atque non legiſſe.

XXVII. Verum ad decus Imperii Rom. non ſolum ad viri unius pertinet victoriam, Pompeji Magni titulos omnes, triumphoſque hoc in loco nuncupari: æquato non modo Alexandri Magni rerum fulgore, ſed etiam Herculis prope ac Liberi Patris. Igitur Sicilia recuperata, unde primum Sullanus in Reip. cauſa exoriens, auſpicatus eſt. Africa vero tota ſubacta, & in ditionem redacta, Magnique nomine in ſpolium inde capto, eques Rom. (id quod antea nemo) curru triumphali revectus eſt, & ſtatim ad Solis occaſum tranſgreſſus, excitatis in Pyrenæo trophæis, oppida DCCCLXXVI ab Alpibus ad fines Hiſpaniæ ulterioris in ditionem redacta victoriæ ſuæ adſcripſit, & majore animo Sertorium tacuit: belloque civili (quod omnia externa conciebat) exſtincto, iterum triumphales currus eques Romam induxit, toties Imperator, antequam miles. Poſtea ad tota maria, & deinde Solis ortus miſſus, hos retulit patriæ titulos, more ſacris certaminibus vincentium. Neque enim ipſi coronantur, ſed patrias ſuas coronant. Hos ergo honores Urbi tribuit in delubro Minervæ, quod ex manubiis dicabat. CN. POMPEJUS MAGNUS IMP. BELLO XXX ANNORUM CONFECTO, FUSIS, FUGATIS, OCCISIS, IN DEDITIONEM ACCEPTIS HOMINUM CENTIES VICIES, SEMEL LXXXIII M. DEPRESSIS AUT CAPTIS NAVIBUS DCCCXLVI, OPPIDIS, CASTELLIS MDXXXVIII IN FIDEM RECEPTIS: TERRIS A MÆOTIS LACU AD RUBRUM MARE SUBACTIS, VOTUM MERITO MINERVÆ. Hoc eſt breviarium ejus ab Oriente. Triumphi vero, quem duxit a. d. tertium Kalendas

Octobres, M. Piſone, M. Meſſala Conſulibus, præfatio hæc fuit: CUM ORAM MARITIMAM A PRÆDONIBUS LIBERASSET, ET IMPERIUM MARIS POPULO ROMANO RESTITUISSET: EX ASIA, PONTO, ARMENIA, PAPHLAGONIA, CAPPADOCIA, CILICIA, SYRIA, SCYTHIS, JUDÆIS, ALBANIS, IBERIA, INSULA CRETA, BASTERNIS, ET SUPER HÆC DE REGIBUS MITHRIDATE ATQUE TIGRANE TRIUMPHAVIT. Summa ſummarum in illa gloria fuit, (ut ipſe in concione dixit, cum de rebus ſuis diſſereret) Aſiam ultimam provinciarum accepiſſe, eandemque mediam patriæ reddidiſſe. Si quis e contrario ſimili modo velit percenſere Cæſaris res, qui major illo apparuit, totum profecto terrarum orbem enumeret: quod infinitum eſſe conveniet.

XXVIII. Ceteris virtutum generibus varie & multi fuere præſtantes. Cato primus Porciæ gentis, tres ſummas in homine res præſtitiſſe exiſtimatus, ut eſſet optimus Orator, optimus Imperator, optimus Senator: quæ mihi omnia, etiamſi non prius, attamen clarius fulſiſſe in Scipione Æmiliano videntur, demto præterea plurimorum odio, quo Cato laboravit. Itaque ſit proprium Catonis, quater & quadragies cauſam dixiſſe, nec quenquam ſæpius poſtulatum, & ſemper abſolutum.

XXIX. Fortitudo in quo maxime exſtiterit, immenſæ quæſtionis eſt, utique ſi recipiatur poetica fabuloſitas. Q. Ennius T. Cæcilium Dentrem, fratremque ejus præcipue miratus, propter eos ſextum decimum adjecit annalem. L. Siccius Dentatus, qui

Tribunus plebis fuit, Sp. Tarpejo, A. Aterio Conſulibus, haud multo poſt exactos reges, vel numeroſiſſima ſuffragia habet: centies vicies prœliatus, octies ex provocatione victor, quadraginta quinque cicatricibus adverſo corpore inſignis, nulla in tergo. Item ſpolia cepit XXXIV, donatus haſtis puris duodeviginti, phaleris XXV, torquibus tribus & LXXX, armillis CLX, coronis XXVI, civicis XIV, aureis VIII, muralibus III, obſidionali una, fiſco æris X, captivis & XX ſimul bubus, Imperatores novem ipſius maxime opera triumphantes ſecutus: præterea (quod optimum in operibus ejus reor) uno ex ducibus T. Romilio ex Conſulatu ad populum convicto male acti imperii.

Rei militaris haud minora forent Manlii Capitolini decora, ni perdidiſſet illa exitu vitæ. Ante decimum ſeptimum annum bina ceperat ſpolia. Primus omnium eques coronam muralem acceperat, VI civicas, XXXVII dona, XXIII cicatrices adverſo corpore exceperat: P. Servilium Magiſtrum equitum ſervaverat, ipſe vulneratus humerum ac femur. Super omnia, Capitolium ſummamque rem in eo ſolus a Gallis ſervaverat, ſi non regno ſuo ſervaſſet. Verum ſunt in his quidem virtutis opera magna, ſed majora fortunæ.

M. Sergio, ut quidem arbitror, nemo quenquam hominum jure prætulerit: licet pronepos Catilina gratiam nomini deroget. Secundo ſtipendio dextram manum perdidit: ſtipendiis duobus ter & vicies vulneratus eſt: ob id neutra manu, neutro pede ſatis utilis: uno tantum ſervo, plurimis poſtea

ſtipendiis debilis miles. Bis ab Hannibale captus, (neque enim cum quolibet hoſte res fuit:) bis vinculorum ejus profugus, XX menſibus nullo non die in catenis aut compedibus cuſtoditus. Siniſtra manu ſola quater pugnavit, duobus equis inſidente eo ſuffoſſis. Dextram ſibi ferream fecit, eaque religata prœliatus, Cremonam obſidione exemit, Placentiam tutatus eſt: duodena caſtra hoſtium in Gallia cepit: quæ omnia ex oratione ejus apparent, habita cum in Prætura ſacris arceretur a collegis, ut debilis. Quos hic coronarum acervos conſtructurus hoſte mutato? Etenim plurimum refert, in quæ cujuſque virtus tempora inciderit. Quas Trebia Ticinuſve, aut Traſymenus civicas dedere? Quæ Cannis corona merita? unde fugiſſe virtutis ſummum opus fuit. Ceteri profecto victores hominum fuere, Sergius vicit etiam fortunam.

XXX. Ingeniorum gloriæ quis poſſit agere delectum, per tot diſciplinarum genera, & tantam rerum operumque varietatem? niſi forte Homero vate Græco nullum felicius exſtitiſſe convenit, ſive operis fortuna, ſive materia æſtimetur. Itaque Alexander Magnus (etenim inſignibus iudiciis optime, citraque invidiam, tam ſuperba cenſura peragetur) inter ſpolia Darii Perſarum regis unguentorum ſcrinio capto, quod erat auro gemmiſque ac margaritis pretioſum, varios ejus uſus amicis demonſtrantibus, (quando tædebat unguenti bellatorem & militia ſordidum) immo hercule, inquit, librorum Homeri cuſtodiæ detur: ut pretioſiſſimum humani animi opus quam maxime diviti opere ſervaretur.

Item Pindari vatis familiæ penatibuſque juſſit parci, cum Thebas caperet. Ariſtotelis Philoſophi patriam condidit: tantæque rerum claritati tam benignum teſtimonium miſcuit.

Archilochi Poetæ interfectores Apollo arguit Delphis. Sophoclem tragici cothurni principem defunctum ſepeliri Liber Pater juſſit, obſidentibus mœnia Lacedæmoniis; Lyſandro eorum rege in quiete ſæpius admonito, ut pateretur humari delicias ſuas. Requiſivit rex, quis ſupremum diem Athenis obiiſſet: nec difficulter ex iis, quem Deus ſignificaſſet, intellexit; pacemque funeri dedit.

XXXI. Platoni ſapientiæ antiſtiti Dionyſius tyrannus, alias ſævitiæ ſuperbiæque natus, vittatam navem miſit obviam: ipſe quadrigis albis egredientem in litore excepit. Viginti talentis unam orationem Iſocrates vendidit. Æſchines Athenienſis ſummus orator, cum accuſationem, qua fuerat uſus, Rhodiis legiſſet, legit & defenſionem Demoſthenis, qua in illud pulſus fuerat exſilium: mirantibuſque, tum magis fuiſſe miraturos dixit, ſi ipſum orantem audiviſſent; in calamitate teſtis ingens factus inimici. Thucydidem Imperatorem Athenienſes in exſilium egere, rerum conditorem revocavere; eloquentiam mirati, cujus virtutem damnaverant. Magnum & Menandro in comico ſocco teſtimonium regum Ægypti & Macedoniæ contigit, claſſe & per legatos petito: majus ex ipſo, regiæ fortunæ prælata literarum conſcientia.

Perhibuere & Romani proceres etiam exteris teſtimonia. Cn. Pompejus confecto Mithridatico bel-

lo intraturus Poſidonii ſapientiæ profeſſione clari domum, fores percuti de more a lictore vetuit: & faſces literarum januæ ſubmiſit is, cui ſe oriens occidenſque ſubmiſerat. Cato Cenſorius, in illa nobili trium ſapientiæ procerum ab Athenis legatione, audito Carneade, quamprimum legatos eos cenſuit dimittendos; quoniam illo viro argumentante, quid veri eſſet haud facile diſcerni poſſet. Quanta morum commutatio! Ille ſemper alioquin univerſos ex Italia pellendos cenſuit Græcos: at pronepos ejus Uticenſis Cato, unum ex tribunatu militum philoſophum, alterum ex Cypria legatione deportavit. Eandemque linguam ex duobus Catonibus, in illo abjeciſſe, in hoc importaſſe, memorabile eſt. Sed & noſtrorum gloriam percenſeamus.

Prior Africanus Q. Ennii ſtatuam ſepulcro ſuo imponi juſſit; clarumque illud nomen, immo vero ſpolium ex tertia orbis parte raptum, in cinere ſupremo cum Poetæ titulo legi.

Divus Auguſtus carmina Virgilii cremari contra teſtamenti ejus verecundiam vetuit: majuſque ita vati teſtimonium contigit, quam ſi ipſe ſua probaviſſet.

M. Varronis, in bibliotheca, quæ prima in orbe ab Aſinio Pollione ex manubiis publicata Romæ eſt, unius viventis poſita imago eſt: haud minore (ut equidem reor) gloria, principe oratore & cive, ex illa ingeniorum, quæ tunc fuit, multitudine, uni hanc coronam dante, quam cum eidem Magnus Pompejus piratico ex bello navalem dedit. Innumerabilia deinde ſunt exempla Romana, ſi perſequi

libeat: cum plures una gens in quocunque genere eximios tulerit, quam ceteræ terræ.

Sed & quo te, M. Tulli, piaculo taceam? quove maxime excellentem inſigni prædicem? quo potius, quam univerſi populi illius gentis ampliſſimo teſtimonio, & e tota vita tua Conſulatus tantum operibus electis? Te dicente legem agrariam, hoc eſt, alimenta ſua, abdicaverunt tribus: te ſuadente Roſcio theatralis auctori legis ignoverunt, notataſque ſe diſcrimine ſedis æquo animo tulerunt: te orante, proſcriptorum liberos honores petere puduit: tuum Catilina fugit ingenium: tu M. Antonium proſcripſiſti. Salve primus omnium Parens Patriæ appellate, primus in toga triumphum linguæque lauream merite, & facundiæ Latiarumque literarum parens: atque (ut dictator Cæſar, hoſtis quondam tuus, de te ſcripſit) omnium triumphorum lauream adepte majorem: quanto plus eſt, ingenii Romani terminos in tantum promoviſſe, quam imperii, reliquis animi bonis.

Præſtitere ceteros mortales ſapientia, ob id Cati, Corculi, apud Romanos cognominati. Apud Græcos Socrates, oraculo Apollinis Pythii prælatus cunctis.

XXXII. Rurſus mortales oraculorum ſocietatem dedere Chiloni Lacedæmonio, tria præcepta ejus Delphis conſecrando, aureis literis, quæ ſunt hæc: Noſſe ſe quemque, & nihil nimium cupere: comitemque æris alieni atque litis, eſſe miſeriam. Quin & funus ejus, cum victore filio Olympiæ exſpiraſſet gaudio, tota Græcia proſecuta eſt.

XXXIII. Divinitas, & quædam cælitum ſocietas nobiliſſima, ex feminis in Sibylla fuit: ex viris in Melampode apud Græcos, apud Romanos in Marcio.

XXXIV. Vir optimus ſemel a condito ævo judicatus eſt Scipio Naſica, a jurato Senatu. Idem in toga candida bis repulſa notatus a populo. In ſumma, ei in patria mori non licuit: non hercules magis, quam extra vincula illi ſapientiſſimo ab Apolline judicato Socrati.

XXXV. Pudiciſſima femina ſemel, matronarum ſententia, judicata eſt Sulpicia Paterculi filia, uxor Fulvii Flacci: electa ex centum præceptis, quæ ſimulacrum Veneris ex Sibyllinis libris dedicaret. Iterum, religionis experimento, Claudia, inducta Romam Deûm matre.

XXXVI. Pietatis exempla infinita quidem toto orbe exſtitere: ſed Romæ unum, cui comparari cuncta non queant. Humilis in plebe, & ideo ignobilis puerpera, ſupplicii cauſa carcere incluſa matre, cum impetraſſet aditum, a janitore ſemper excuſſa, ne quid inferret cibi, deprehenſa eſt uberibus ſuis alens eam. Quo miraculo, matris ſalus donata filiæ pietati eſt, ambæque perpetuis alimentis: & locus ille eidem conſecratus Deæ, C. Quinctio, M'. Acilio coss. templo Pietatis exſtructo in illius carceris ſede, ubi nunc Marcelli theatrum eſt. Gracchorum pater anguibus prehenſis in domo, cum reſponderetur, ipſum victurum alterius ſexus interemto: immo vero, inquit, meum necate: Cornelia enim juvenis eſt, & parere adhuc poteſt. Hoc erat

uxori parcere, & Reipublicæ conſulere. Idque mox conſecutum eſt. M. Lepidus Apulejæ uxoris caritate poſt repudium obiit. P. Rutilius morbo levi impeditus, nuntiata fratris repulſa in Conſulatus petitione, illico exſpiravit. P. Catienus Plotinus patronum adeo dilexit, ut heres omnibus bonis inſtitutus, in rogum ejus ſe jaceret.

XXXVII. Variarum artium ſcientia innumerabiles enituere, quos tamen attingi par ſit florem hominum libantibus: Aſtrologia Beroſus, cui ob divinas prædictiones Athenienſes publice in gymnaſio ſtatuam inaurata lingua ſtatuere. Grammatica Apollodorus, cui Amphictyones Græciæ honorem habuere. Hippocrates medicina: qui venientem ab Illyriis peſtilentiam prædixit, diſcipuloſque ad auxiliandum circa urbes dimiſit: quod ob meritum honores illi, quos Herculi, decrevit Græcia. Eandem ſcientiam in Cleombroto Ceo Ptolemæus rex Megalenſibus ſacris donavit C talentis, ſervato Antiocho rege. Magna & Critobulo fama eſt, extracta Philippi regis oculo ſagitta, & citra deformitatem oris curata orbitate luminis. Summa autem Aſclepiadi Pruſienſi, condita nova ſecta, ſpretis legatis & pollicitationibus Mithridatis regis, reperta ratione, qua vinum ægris mederetur, relato e funere homine & ſervato: ſed maxime ſponſione facta cum fortuna, ne medicus crederetur, ſi unquam invalidus ullo modo fuiſſet ipſe: & victor, ſuprema in ſenecta lapſu ſcalarum exanimatus eſt.

XXXVIII. Grande & Archimedi Geometricæ ac machinalis ſcientiæ teſtimonium M. Marcelli con-

tigit, interdicto, cum Syracuſæ caperentur, ne violaretur unus: niſi feſelliſſet imperium militaris imprudentia. Laudatus eſt & Cteſiphon Gnoſſius, æde Epheſiæ Dianæ admirabili fabricata: Philon, Athenis armamentario mille navium: Cteſibius pneumatica ratione & hydraulicis organis repertis: Dinocrates metatus Alexandro condente in Ægypto Alexandriam. Idem hic Imperator edixit, ne quis ipſum alius, quam Apelles, pingeret: quam Pyrgoteles, ſculperet: quam Lyſippus, ex ære duceret: quæ artes pluribus inclaruere exemplis.

XXXIX. Ariſtidis Thebani pictoris unam tabulam, centum talentis rex Attalus licitus eſt. Octoginta emit duas Cæſar Dictator, Medeam & Ajacem Timomachi, in templo Veneris Genitricis dicaturus. Candaules rex, Bularchi picturam Magnetum exitii, haud mediocris ſpatii, pari rependit auro. Rhodum non incendit rex Demetrius, Expugnator cognominatus, ne tabulam Protogenis cremaret, a parte ea muri locatam. Praxiteles marmore nobilitatus eſt, Gnidiaque Venere, præcipue veſano amore cujuſdam juvenis inſigni: & Nicomedis æſtimatione regis, grandi Gnidiorum ære alieno permutare eam conati. Phidiæ Jupiter Olympius quotidie teſtimonium perhibet; Mentori Capitolinus, & Diana Epheſia, quibus fuere conſecrata artis ejus vaſa.

XL. Pretium hominis in ſervitio geniti maximum ad hanc diem (quod equidem compererim) fuit Grammaticæ artis Daphni, Gnatio Piſaurenſe vendente, & M. Scauro principe civitatis ſeſtertiis ſeptingentis licente. Exceſſere hoc in noſtro ævo

nec modice hiſtriones, ſed libertatem ſuam mercati. Quippe cum jam apud majores Roſcius hiſtrio, ſeſtertia quingenta annua meritaſſe prodatur: niſi quis in hoc loco deſiderat Armeniaci belli, paulo ante propter Tiridatem geſti, diſpenſatorem, quem Nero centies & trigeſies M. ſeſtertiûm manumiſit. Sed hoc pretium belli, non hominis fuit: tam hercule, quam libidinis, non formæ, Pæzontem e ſpadonibus Sejani, ſeſtertiûm quingenties mercante Lutorio Priſco. Quam quidem injuriam lucrifecit ille, mercatus in luctu civitatis, quoniam arguere nulli vacabat.

XLI. Gentium in toto orbe præſtantiſſima una omnium, virtute, haud dubie Romana exſtitit. Felicitas cui præcipua fuerit homini, non eſt humani judicii: cum proſperitatem ipſam alius alio modo, & ſuopte ingenio quiſque terminet. Si verum facere judicium volumus, ac repudiata omni fortunæ ambitione decernere, mortalium nemo eſt felix. Abunde agitur, atque indulgenter fortuna decidit cum eo, qui jure dici non infelix poteſt. Quippe ut alia non ſint, certe, ne laſſeſcat fortuna, metus eſt: quo ſemel recepto, ſolida felicitas non eſt. Quid quod nemo mortalium omnibus horis ſapit? utinamque falſum hoc, & non a vate dictum quamplurimi judicent! Vana mortalitas, & ad circumſcribendum ſeipſam ingenioſa, computat more Thraciæ gentis: quæ calculos colore diſtinctos, pro experimento cujuſque diei in urnam condit, ac ſupremo die ſeparatos dinumerat, atque ita de quoque pronuntiat. Quid quod iſte calculi candore illo laudatus dies,

originem mali habuit? Quam multos accepta afflixere imperia! quam multos bona perdidere, & ultimis merſere ſuppliciis! iſta nimirum bona, ſi cui inter illa hora in gaudio fuit. Ita eſt profecto, alius de alio judicat dies, & tamen ſupremus de omnibus: ideoque nullis credendum eſt. Quid quod bona malis paria non ſunt, etiam pari numero: nec lætitia ulla minimo mœrore penſanda? Heu vana & imprudens diligentia! numerus dierum comparatur, ubi quæritur pondus.

XLII. Una feminarum in omni ævo Lampido Lacedæmonia reperitur, quæ regis filia, regis uxor, regis mater fuerit. Una Berenice, quæ filia, ſoror, mater Olympionicarum. Una familia Curionum, in qua tres continua ſerie oratores exſtiterunt. Una Fabiorum, in qua tres continui Principes Senatus, M. Fabius Ambuſtus, Fabius Rullianus filius, Q. Fabius Gurges nepos.

XLIII. Cetera exempla fortunæ variantis innumera ſunt. Etenim quæ fecit magna gaudia, niſi ex malis? aut quæ mala immenſa, niſi ex ingentibus gaudiis? Servavit proſcriptum a Sulla M. Fiduſtium Senatorem, annis XXXIII, ſed iterum proſcriptus. Superſtes Sullæ vixit, ſed uſque ad Antonium: conſtatque nulla alia de cauſa ab eo proſcriptum, quam quia proſcriptus fuiſſet.

XLIV. Triumphare P. Ventidium de Parthis voluit quidem ſolum, ſed eundem in triumpho Aſculano Cn. Pompeji Strabonis duxit puerum: quanquam Maſurius auctor eſt bis in triumpho ductum: Cicero, mulionem caſtrenſis ſuffaranium fuiſſe;

plurimi, juventam inopem in caliga militari toleraſſe. Fuit & Balbus Cornelius major Conſul, ſed accuſatus, atque de jure virgarum in eum, judicum in conſilium miſſus: primus externorum, atque etiam in Oceano genitorum uſus illo honore, quem majores Latio quoque negaverunt. Eſt & L. Fulvius inter inſignia exempla, Tuſculanorum rebellantium Conſul: eodemque honore, cum tranſiſſet, exornatus confeſtim a populo Romano: qui ſolus eodem anno, quo fuerat hoſtis, Romæ triumphavit ex iis, quorum Conſul fuerat.

Unus hominum ad hoc ævi, Felicis ſibi cognomen aſſeruit L. Sulla, civili nempe ſanguine, ac patriæ oppugnatione adoptatum. Et quibus felicitatis inductus argumentis? quod proſcribere tot millia civium ac trucidare potuiſſet. O prava interpretatio, & futuro tempore infelix! Non melioris ſortis tunc fuere pereuntes, quorum miſeremur hodie, cum Sullam nemo non oderit? Age, non exitus vitæ ejus, omnium proſcriptorum ab illo calamitate crudelior fuit, erodente ſe ipſo corpore, & ſupplicia ſibi gignente? Quod ut diſſimulaverit, & ſupremo ſomnio ejus (cui immortuus quodammodo eſt) credamus, ab uno illo invidiam gloria victam: hoc tamen nempe felicitati ſuæ defuiſſe confeſſus eſt, quod Capitolium non dedicaviſſet.

XLV. Quintus Metellus in ea oratione, quam habuit ſupremis laudibus patris ſui L. Metelli, Pontificis, bis Conſulis, Dictatoris, Magiſtri Equitum, Quindecimviri agris dandis, qui primus elephantos ex primo Punico bello duxit in triumpho, ſcriptum

reliquit, decem maximas res optimaſque, in quibus quærendis ſapientes ætatem exigerent, conſummaſſe eum. Voluiſſe enim primarium bellatorem eſſe, optimum oratorem, fortiſſimum Imperatorem, auſpicio ſuo maximas res geri, maximo honore uti, ſumma ſapientia eſſe, ſummum Senatorem haberi, pecuniam magnam bono modo invenire, multos liberos relinquere, & clariſſimum in civitate eſſe: hæc contigiſſe ei, nec ulli alii poſt Romam conditam. Longum eſt refellere & ſupervacuum, abunde uno caſu refutante. Siquidem is Metellus orbam luminibus exegit ſenectam, amiſſis incendio, cum Palladium raperet ex æde Veſtæ, memorabili cauſa, ſed eventu miſero. Quo fit, ut infelix quidem dici non debeat; felix tamen non poſſit. Tribuit ei populus Romanus, quod nunquam ulli alii ab condito ævo, ut quoties in Senatum iret, curru veheretur ad Curiam. Magnum & ſublime, ſed pro oculis datum.

Hujus quoque Q. Metelli, qui illa de patre dixerat, filius, inter rara felicitatis humanæ exempla numeratur. Nam præter honores ampliſſimos, cognomenque e Macedonia, a quatuor filiis illatus rogo, uno Prætorio, tribus Conſularibus, duobus Triumphalibus, uno Cenſorio: quæ ſingula quoque paucis contigere: in ipſo tamen flore dignationis ſuæ ab C. Attinio Labeone, cui cognomen fuit Macerioni, Tribuno plebis, quem e Senatu Cenſor ejecerat, revertens e Campo meridiano tempore, vacuo foro & Capitolio, ad Tarpejum raptus, ut præcipitaretur, convolante quidem tam numeroſa illa cohorte, quæ patrem eum appellabat, ſed

(ut neceſſe erat in ſubito) tarde & tanquam in exſequias, cum reſiſtendi ſacroqueſanctum repellendi jus non eſſet, virtutis ſuæ opera & Cenſuræ periturus, ægre Tribuno, qui intercederet, reperto, a limine ipſo mortis revocatus: alieno beneficio poſtea vixit, bonis inde etiam conſecratis a damnato ſuo, tanquam parum eſſet: faucium certe intortarum, expreſſique per aures ſanguinis pœna exacta eſt. Equidem & Africani ſequentis inimicum fuiſſe, inter calamitates duxerim, ipſo teſte Macedonico. Siquidem liberis dixit: Ite filii, celebrate exſequias, nunquam civis majoris funus videbitis. Et hoc dicebat jam Balearicis, & Diadematis, jam Macedonicus ipſe. Verum ut illa ſola injuria æſtimetur, quis hunc jure felicem dixerit, periclitatum ad libidinem inimici, nec Africani ſaltem, perire? Quos hoſtes viciſſe tanti fuit? aut quos non honores curruſque illa ſua violentia fortuna retroegit, per mediam Urbem Cenſore tracto, (etenim ſola hæc morandi ratio fuerat:) tracto in Capitolium illud, in quo triumphans ipſe de eorum exuviis, ne captivos quidem ſic traxerat? Majus hoc ſcelus felicitate conſecuta factum eſt, periclitato Macedonico vel funus tantum ac tale perdere, in quo a triumphalibus liberis portaretur in rogum, velut exſequiis quoque triumphans. Nulla eſt profecto ſolida felicitas, quam contumelia ulla vitæ rumpit, nedum tanta. Quod ſupereſt, neſcio morum gloriæ, an indignationis dolori accedat, inter tot Metellos tam ſceleratam C. Attinii audaciam ſemper fuiſſe inultam.

XLVI. In Divo quoque Auguſto, quem univerſa mortalitas in hac cenſura nuncupat, ſi diligenter æſtimentur cuncta, magna ſortis humanæ reperiantur volumina. Repulſa in Magiſterio Equitum apud avunculum, & contra petitionem ejus prælatus Lepidus: proſcriptionis invidia, collegium in Triumviratu peſſimorum civium, nec æqua ſaltem portione, ſed prægravi Antonio: Philippenſi prœlio morbus, fuga, & triduo in palude ægroti, & (ut fatentur Agrippa & Mæcenas) aqua ſubter cutem fuſa turgidi, latebra: naufragia Sicula, & alia ibi quoque in ſpelunca occultatio. Jam in navali fuga urgente hoſtium manu, preces Proculejo mortis admotæ: cura Peruſinæ contentionis: ſolicitudo Martis Actiaci: Pannonicis bellis ruina e turri: tot ſeditiones militum, tot ancipites morbi corporis: ſuſpecta Marcelli vota: pudenda Agrippæ ablegatio: toties petita inſidiis vita, incuſatæ liberorum mortes, luctuſque non tantum orbitate triſtes: adulterium filiæ, & conſilia parricidæ palam facta: contumelioſus privigni Neronis ſeceſſus: aliud neptis adulterium: juncta deinde tot mala: inopia ſtipendii, rebellio Illyrici, ſervitiorum delectus, juventutis penuria, peſtilentia Urbis, fames ſitiſque Italiæ: deſtinatio exſpirandi, & quatridui inedia major pars mortis in corpus recepta. Juxta hæc Variana clades, & majeſtatis ejus fœda ſugillatio, abdicatio Poſtumi Agrippæ poſt adoptionem, deſiderium poſt relegationem, inde ſuſpicio in Fabium, arcanorumque proditionem: hinc uxoris & Tiberii cogitationes, ſuprema ejus cura. In ſumma, Deus ille, cæ-

lumque, neſcio adeptus magis, an meritus, herede hoſtis ſui filio exceſſit.

XLVII. Subeunt in hac reputatione Delphica oracula, velut ad caſtigandam hominum vanitatem a Deo emiſſa. Duo ſunt hæc: Phedium feliciſſimum, qui pro patria proxime occubuiſſet. Iterum a Gyge rege tunc ampliſſimo terrarum conſultum, Aglaum Pſophidium eſſe feliciorem. Senior hic in anguſtiſſimo Arcadiæ angulo parvum, ſed annuis victibus large ſufficiens, prædium colebat, nunquam ex eo egreſſus: atque (ut e vitæ genere manifeſtum eſt) minima cupiditate minimum in vita mali expertus.

XLVIII. Conſecratus eſt vivus ſentienſque oraculi ejuſdem juſſu & Jovis deorum ſummi adſtipulatu, Euthymus pycta, ſemper Olympiæ victor, & ſemel victus. Patria ei Locri in Italia: ibi imaginem ejus, & Olympiæ alteram, eadem die tactam fulmine, Callimachum, ut nihil aliud, miratum video, ad eumque juſſiſſe ſacrificari: quod & vivo factitatum & mortuo: nihilque adeo mirum aliud, quam hoc placuiſſe Diis.

XLIX. De ſpatio atque longinquitate vitæ hominum, non locorum modo ſitus, verum exempla, ac ſua cuique ſors naſcendi incertum fecere. Heſiodus, qui primus aliqua de hoc prodidit, fabuloſe (ut reor) multa de hominum ævo referens, cornici novem noſtras attribuit ætates, quadruplum ejus cervis, id triplicatum corvis. Et reliqua fabuloſius in phœnice, ac Nymphis. Anacreon Poeta Arganthonio Tarteſſiorum regi CL tribuit annos, Cinyræ Cypriorum X annis amplius, Ægimio CC.

Theopompus Epimenidi Gnoſſio CLVII. Hellanicus quoſdam in Ætolia Epiorum gentis CC explere. Cui adſtipulatur Damaſtes, memorans Pictoreum ex iis præcipuum corpore viribuſque, etiam CCC vixiſſe. Ephorus Arcadum reges CCC annis. Alexander Cornelius, Dandonem quendam in Illyrico D vixiſſe. Xenophon in Periplo, Tyriorum inſulæ regem DC, atque, ut parce mentitus, filium ejus DCCC: quæ omnia inſcitia temporum acciderunt. Annum enim alii æſtate unum determinabant, & alterum hieme: alii quadripartitis temporibus, ſicut Arcades, quorum anni trimeſtres fuere: quidam Lunæ ſenio, ut Ægyptii: itaque apud eos aliqui & ſingula millia annorum vixiſſe produntur.

Sed ut ad confeſſa tranſeamus, Arganthonium Gaditanum octoginta annis regnaſſe prope certum eſt: putant quadrageſimo cœpiſſe. Maſiniſſam ſexaginta annis regnaſſe indubitatum eſt: Gorgiam Siculum centum & octo vixiſſe. Q. Fabius Maximus ſexaginta tribus annis Augur fuit. M. Perpenna, & nuper L. Voluſius Saturninus, omnium quos in Conſulatu ſententiam rogaverant, ſuperſtites fuere. Perpenna, ſeptem reliquit ex iis, quos Cenſor legerat: vixit annos XCVIII. Qua in re & illud adnotare ſuccurrit, unum omnino quinquennium fuiſſe, quo Senator nullus moreretur: cum Flaccus & Albinus Cenſores luſtrum condidere, uſque ad proximos cenſores, ab anno Urbis quingenteſimo ſeptuageſimo nono. M. Valerius Corvinus C annos implevit: cujus inter primum & ſextum Conſulatum XLVI anni fuere. Idem ſella curuli ſemel ac vicies ſedit,

quoties nemo alius. Æquavit ejus vitæ ſpatium Metellus Pontifex.

Et ex feminis Livia Rutilii XCVII annos exceſſit: Statilia, Claudio Principe, ex nobili domo, nonaginta novem: Terentia Ciceronis CIII, Clodia Ofilii CXV: hæc quidem etiam enixa quindecies. Lucceja mima centum annis in ſcena pronuntiavit. Galeria Copiola Emboliaria reducta eſt in ſcenam, C. Poppæo, Q. Sulpicio COSS. ludis pro ſalute Divi Auguſti votivis, annum centeſimum quartum agens: quæ producta fuerat tirocinio a M. Pomponio Ædili plebis, C. Mario, Cn. Carbone Conſulibus, ante annos nonaginta unum: & a Magno Pompejo magni theatri dedicatione, anus pro miraculo reducta. Sammulam quoque centum annis vixiſſe, auctor eſt Aſconius Pedianus. Minus miror Stephanionem (qui primus togatus ſaltare inſtituit) utriſque ſecularibus ludis ſaltaſſe, & Divi Auguſti, & quos Claudius Cæſar conſulatu ſuo quarto fecit, quando LXIII non amplius anni interfuere, quanquam & poſtea diu vixit. In Tmoli montis cacumine, quod vocant Tempſin, CL annis vivere, Mutianus auctor eſt. Totidem annos cenſum Claudii Cæſaris Cenſura T. Fullonium Bononienſem: idque collatis cenſibus quos ante detulerat, vitæque argumentis (etenim id curæ principi erat) verum apparuit.

L. Poſcere videtur locus ipſe ſideralis ſcientiæ ſententiam. Epigenes CXII annos impleri negavit poſſe: Beroſus excedi CXVII. Durat & ea ratio, quam Petoſiris ac Necepſos tradiderunt, & tetartemorion appellant, a trium ſignorum portione,

qua poſſe in Italiæ tractu CXXIV annos vitæ contingere apparet. Negavere illi, quenquam XC partium exortivam menſuram (quod anaphoras vocant) tranſgredi, & has ipſas incidi occurſu maleficorum ſiderum, aut etiam radiis eorum, Soliſque. Schola rurſus Æſculapii ſecuta, quæ ſtata vitæ ſpatia a ſtellis accipi dicit, ſed quantum plurimum tribuat, incertum eſt. Rara autem eſſe dicunt longiora tempora; quandoquidem momentis horarum inſignibus, Lunæ dierum, ut VII atque XV (quæ nocte ac die obſervantur) ingens turba naſcatur, ſcanſili annorum lege occidua, quam climacteras appellant, non fere ita genitis LIV annum excedentibus.

Primum ergo artis ipſius inconſtantia declarat, quam incerta res ſit. Accedunt experimenta & exempla recentiſſimi cenſus, quem intra quadriennium Imperatores Cæſares Veſpaſiani, pater filiuſque Cenſores egerunt. Nec ſunt omnia vaſaria excutienda: mediæ tantum partis, inter Apenninum Padumque, ponemus exempla. Centum viginti annos Parmæ tres edidere, Brixelli unus CXXV, Parmæ duo CXXX, Placentiæ unus CXXXI, Faventiæ una mulier CXXXV, Bononiæ L. Terentius Marci filius, Arimini vero M. Aponius C & L, Tertulla, CXXXVII. Circa Placentiam in collibus oppidum eſt Velejacium, in quo CX annos ſex detulere, quatuor centenos vicenos: unus CXL, M. Mucius M. filius, Galeria Felix. Ac ne pluribus moremur in re confeſſa, in regione Italiæ octava centenûm annorum cenſi ſunt homines LIV, centenûm denûm homines XIV, cen-

tenûm vicenûm quinûm homines duo, centenûm tricenûm homines quatuor, centenûm tricenûm quinûm aut ſeptenûm totidem, centenûm quadragenûm homines tres.

Alia mortalitatis inconſtantia: Homerus eadem nocte natos Hectorem & Polydamanta tradit, tam diverſæ ſortis viros. C. Mario, Cn. Carbone III coss. a. d. quintum Kalend. Junias, M. Cæcilius Rufus & C. Licinius Calvus eadem die geniti ſunt, oratores quidem ambo, ſed tam diſpari eventu. Hoc etiam iiſdem horis naſcentibus in toto mundo quotidie evenit, pariter domini ac ſervi gignuntur, reges & inopes.

LI. Publius Cornelius Rufus, qui Conſul cum M'. Curio fuit, dormiens oculorum viſum amiſit, cum id ſibi accidere ſomniaret. E diverſo Pheræus Jaſon deploratus a medicis vomicæ morbo, cum mortem in acie quæreret, vulnerato pectore medicinam invenit ex hoſte. Q. Fabius Maximus Conſul apud flumen Iſaram prœlio commiſſo adverſus Allobrogum Arvernorumque gentes, a. d. VI Idus Auguſtas, CXXX M. perduellium cæſis, febri quartana liberatus eſt in acie.

Incertum ac fragile nimium eſt hoc munus naturæ, quidquid datur nobis: malignum vero & breve etiam in his, quibus largiſſime contigit, univerſum utique ævi tempus intuentibus. Quid, quod æſtimatione nocturnæ quietis, *dimidio quiſque ſpatio vitæ ſuæ vivit? pars æqua morti ſimilis exigitur, aut pœnæ, niſi contigit quies.* Nec reputantur infantiæ anni, qui ſenſu carent: non ſenectæ, in pœ-

nam vivacis. Tot periculorum genera, tot morbi, tot metus, tot curæ, toties invocata morte, ut nullum frequentius ſit votum. Natura vero nihil hominibus brevitate vitæ præſtitit melius. Hebeſcunt ſenſus, membra torpent, præmoritur viſus, auditus, inceſſus, dentes etiam ac ciborum inſtrumenta: & tamen vitæ hoc tempus annumeratur. Ergo pro miraculo & id ſolitarium reperitur exemplum, Xenophilum Muſicum centum & quinque annis vixiſſe ſine ullo corporis incommodo. At hercules reliquis omnibus per ſingulas membrorum partes, qualiter nullis aliis animalibus, certis peſtifer calor remeat horis, aut rigor: neque horis modo, ſed & diebus noctibuſque trinis quadriniſve, etiam anno toto. Atque etiam morbus eſt aliquis, per ſapientiam mori. Morbis enim quoque quaſdam leges natura poſuit. Quadrini circuitus febrem, nunquam bruma, nunquam hibernis menſibus incipere: quoſdam poſt ſexageſimum vitæ ſpatium non accidere: alios pubertate deponi, a feminis præcipue. Senes minime ſentire peſtilentiam. Namque & univerſis gentibus ingruunt morbi, & generatim modo ſervitiis, modo procerum ordini, alioſque per gradus. Qua in re obſervatum, a meridianis partibus ad occaſum Solis peſtilentiam ſemper ire: nec unquam fere aliter: non hieme, nec ut ternos excedat menſes.

LII. Jam ſigna letalia: in furoris morbo riſum: ſapientiæ vero ægritudine, fimbriarum curam & ſtragulæ veſtis plicaturas: a ſomno moventium neglectum, præfandi humoris e corpore effluvium: in oculorum quidem & narium adſpectu indubitata

maxime, atque etiam ſupino aſſidue cubitu: venarum inæquabili aut formicante percuſſu: quæque alia Hippocrati principi medicinæ obſervata ſunt. Et cum innumerabilia ſint mortis ſigna, ſalutis ſecuritatiſque nulla ſunt: quippe cum Cenſorius Cato ad filium de validis quoque obſervationem, ut ex oraculo aliquo, prodiderit, Senilem juventam prææmaturæ mortis eſſe ſignum. Morborum vero tam infinita eſt multitudo, ut Pherecydes Syrius ſerpentium multitudine ex corpore ejus erumpente exſpiraverit. Quibuſdam perpetua febris eſt, ut C. Mæcenati. Eidem triennio ſupremo, nullo horæ momento contigit ſomnus. Antipater Sidonius poeta omnibus annis, uno die tantum natali, corripiebatur febre, & eo conſumtus eſt ſatis longa ſenecta.

LIII. Aviola Conſularis in rogo revixit: & quoniam ſubveniri non potuerat prævalente flamma, vivus crematus eſt. Similis cauſa in L. Lamia Prætorio viro traditur. Nam C. Ælium Tuberonem Prætura functum a rogo relatum, Meſſala Rufus, & plerique tradunt. Hæc eſt conditio mortalium: ad has, & ejuſmodi occaſiones fortunæ gignimur, uti de homine ne morti quidem debeat credi. Reperimus inter exempla, Hermotimi Clazomenii animam relicto corpore errare ſolitam, vagamque e longinquo multa annuntiare, quæ niſi a præſente noſci non poſſent, corpore interim ſemianimi: donec cremato eo inimici (qui Cantharidæ vocabantur) remeanti animæ velut vaginam ademerint. Ariſteæ etiam viſam evolantem ex ore in Proconneſo, corvi effigie, magna quæ ſequitur fabuloſitate. Quam

equidem & in Gnoſſio Epimenide ſimili modo accipio: Puerum æſtu & itinere feſſum in ſpecu ſeptem & quinquaginta dormiſſe annis: rerum faciem mutationemque mirantem, velut poſtero experrectum die: hinc pari numero dierum ſenio ingruente, ut tamen in ſeptimum & quinquageſimum atque centeſimum vitæ duraret annum. Feminarum ſexus huic malo videtur maxime opportunus, converſione vulvæ: quæ ſi corrigatur, ſpiritus reſtituitur. Huc pertinet nobile apud Græcos volumen Heraclidis, ſeptem diebus feminæ exanimis ad vitam revocatæ.

Varro quoque auctor eſt, XXviro ſe agros dividente Capuæ, quendam qui efferretur, foro domum remeaſſe pedibus. Hoc idem Aquini accidiſſe. Romæ quoque Corfidium materteræ ſuæ maritum funere locato revixiſſe, & locatorem funeris ab eo elatum. Adjicit miracula, quæ tota indicaſſe conveniat. E duobus fratribus equeſtris ordinis, Corfidio majori accidiſſe, ut videretur exſpiraſſe, apertoque teſtamento recitatum heredem minorem funeri inſtitiſſe: interim eum, qui videbatur exſtinctus, plaudendo conciviſſe miniſteria, & narraſſe a fratre ſe veniſſe, commendatam ſibi filiam ab eo. Demonſtratum præterea, quo in loco defodiſſet aurum nullo conſcio, & rogaſſe ut iis funebribus, quæ comparaſſet, efferretur. Hoc eo narrante, fratris domeſtici propere annuntiavere exanimatum illum: & aurum, ubi dixerat, repertum eſt. Plena præterea vita eſt his vaticiniis, ſed non conferenda, cum ſæpius falſa ſint, ſicut ingenti exemplo docebimus. Bello Siculo Gabienus Cæſaris claſſiarius for-

tiſſimus captus a Sext. Pompejo, juſſu ejus inciſa cervice, & vix cohærente, jacuit in litore toto die. Deinde cum adveſperaviſſet, cum gemitu precibuſque congregata multitudine petiit, uti Pompejus ad ſe veniret, aut aliquem ex arcanis mitteret: ſe enim ab inferis remiſſum, habere quæ nuntiaret. Miſit plures Pompejus ex amicis, quibus Gabienus dixit: Inferis diis placere Pompeji cauſas & partes pias: proinde eventum futurum, quem optaret: hoc ſe nuntiare juſſum: argumentum fore veritatis, quod peractis mandatis, protinus exſpiraturus eſſet: idque ita evenit. Poſt ſepulturam quoque viſorum exempla ſunt: niſi quod naturæ opera, non prodigia conſectamur.

LIV. In primis autem miraculo ſunt atque frequenti mortes repentinæ, (hoc eſt, ſumma vitæ felicitas,) quas eſſe naturales docebimus. Plurimas prodidit Verrius: nos cum delectu modum ſervabimus. Gaudio obiere, præter Chilonem, de quo diximus, Sophocles & Dionyſius Siciliæ tyrannus, uterque accepto tragicæ victoriæ nuntio. Mater pugnâ illa Cannenſi, filio incolumi viſo contra falſum nuntium. Pudore Diodorus ſapientiæ Dialecticæ profeſſor, luſoria quæſtione non protinus ad interrogationes Stilponis diſſoluta.

Nullis evidentibus cauſis obiere, dum calciantur matutino, duo Cæſares, Prætor, & Prætura perfunctus Dictatoris Cæſaris pater: hic Piſis exanimatus, ille Romæ. Q. Fabius Maximus in conſulatu ſuo pridie Kalend. Januarias: in cujus locum Rebilus pauciſſimarum horarum Conſulatum petiit:

item C. Vulcatius Gurges Senator : omnes adeo ſani atque tempeſtivi, ut de progrediendo cogitarent. Q. Æmilius Lepidus jam egrediens incuſſo pollice limini cubiculi. C. Aufuſtius egreſſus cum in Senatum iret, offenſo pede in Comitio. Legatus quoque, qui Rhodiorum cauſam in Senatu magna cum admiratione oraverat, in limine Curiæ protinus exſpiravit progredi volens. Cn. Bebius Tamphilus, Prætura & ipſe functus, cum a puero quæſiſſet horas. Aulus Pompejus in Capitolio, cum Deos ſalutaſſet. M'. Juventius Thalna Conſul, cum ſacrificaret. C. Servilius Panſa, cum ſtaret in foro ad tabernam hora diei ſecunda, in P. Panſam fratrem innixus. Bebius judex, cum vadimonium differri jubet. M. Terentius Corax, dum tabellas ſcribit in foro. Nec non & proximo anno, dum Conſulari viro in aurem dicit, eques Romanus, ante Apollinem eboreum, qui eſt in foro Auguſti. Super omnes C. Julius medicus dum inungit, ſpecillum per oculum trahens. Aulus Manlius Torquatus Conſularis, cum in cœna placentam appeteret. L. Tuccius Valla medicus, dum mulſi potionem haurit. Ap. Saufejus, cum a balneo reverſus mulſum bibiſſet, ovumque ſorberet. P. Quinctius Scapula, cum apud Aquilium Gallum cœnaret. Decimus Saufejus ſcriba, cum domi ſuæ pranderet. Cornelius Gallus Prætorius, & Q. Haterius eques Rom. in Venere obiere. Et quos noſtra adnotavit ætas, duo equeſtris ordinis in eodem Pantomimo mythico, tum forma præcellente. Operoſiſſima tamen ſecuritas mortis in M. Ofilio Hilaro ab antiquis traditur.

Comœdiarum hiſtrio is, cum populo admodum placuiſſet natali die ſuo, conviviumque haberet, edita cœna calidam potionem in pultario popoſcit: ſimulque perſonam ejus diei acceptam intuens, coronam e capite ſuo in eam tranſtulit, tali habitu rigens nullo ſentiente, donec accubantium proximus tepeſcere potionem admoneret.

Hæc felicia exempla: at contra miſeriarum innumera. L. Domitius clariſſimæ gentis apud Maſſiliam victus, Corfinii captus ab eodem Cæſare, veneno poto propter tædium vitæ, poſtquam biberat, omni opere ut viveret, adniſus eſt. Invenitur in actis, Felice Ruffato auriga elato, in rogum ejus unum e faventibus jeciſſe ſeſe: frivolum dictu: ne hoc gloriæ artificis daretur, adverſis ſtudiis copia odorum corruptum criminantibus. Cum ante non multo M. Lepidus nobiliſſimæ ſtirpis, quem divortii anxietate diximus mortuum, flammæ vi e rogo ejectus, recondi propter ardorem non potuiſſet, juxta ſarmentis aliis nudus crematus eſt.

LV. Ipſum cremare apud Romanos non fuit veteris inſtituti: terra condebantur. At poſtquam longinquis bellis obrutos erui cognovere, tunc inſtitutum. Et tamen multæ familiæ priſcos ſervavere ritus: ſicut in Cornelia nemo ante Sullam Dictatorem traditur crematus. Idque eum voluiſſe, veritum talionem, eruto C. Marii cadavere. Sepultus vero intelligatur quoquo modo conditus: humatus vero humo contectus.

LVI. Poſt ſepulturam variæ Manium ambages. Omnibus a ſuprema die eadem, quae ante primum:

nec magis a morte ſenſus ullus aut corpori aut animæ, quam ante natalem. Eadem enim vanitas in futurum etiam ſe propagat, & in mortis quoque tempora ipſa ſibi vitam mentitur: alias immortalitatem animæ, alias transfigurationem, alias ſenſum inferis dando, & Manes colendo, Deumque faciendo, qui jam etiam homo eſſe deſierit: ceu vero ullo modo ſpirandi ratio homini a ceteris animalibus diſtet, aut non diuturniora in vita multa reperiantur, quibus nemo ſimilem divinat immortalitatem. Quod autem corpus animæ per ſe? quæ materia? ubi cogitatio illi? quomodo viſus? audituſque? aut quî tangit? qui uſus ejus? aut quod ſine his bonum? Quæ deinde ſedes, quantave multitudo tot ſeculis animarum, velut umbrarum? Puerilium iſta delinimentorum, avidæque nunquam deſinere mortalitatis commenta ſunt. Similis & de aſſervandis corporibus hominum, ac reviviſcendi promiſſa a Democrito vanitas, qui non revixit ipſe. Quæ (malum) iſta dementia eſt, iterari vitam morte? quæve genitis quies unquam, ſi in ſublimi ſenſus animæ manet, inter inferos umbræ? Perdit profecto iſta dulcedo credulitaſque præcipuum naturæ bonum, mortem; ac duplicat obitus, ſi dolere etiam poſtfuturi æſtimatione evenit. Etenim ſi dulce vivere eſt, cui poteſt eſſe vixiſſe? At quanto facilius certiuſque, ſibi quemque credere, ac ſpecimen ſecuritatis antegenitali ſumere experimento?

LVII. Conſentaneum videtur, priuſquam digrediamur a natura hominum, indicare quæ cujuſque inventa ſint. Emere ac vendere inſtituit Liber Pa-

ter. Idem diadema, regium inſigne, & triumphum invenit. Ceres frumenta, cum antea glande veſcerentur. Eadem molere & conficere in Attica: & alia in Sicilia: ob id Dea judicata. Eadem prima leges dedit: ut alii putavere, Rhadamanthus. Literas ſemper arbitror Aſſyrias fuiſſe: ſed alii apud Ægyptios a Mercurio, ut Gellius; alii apud Syros repertas volunt. Utique in Græciam intuliſſe e Phœnice Cadmum ſedecim numero. Quibus Trojano bello Palamedem adjeciſſe quatuor hac figura ΘΞΦΧ. Totidem poſt Simonidem Melicum, ΖΗΨΩ. quarum omnium vis in noſtris recognoſcitur. Ariſtoteles X & VIII priſcas fuiſſe: ΑΒΓΔΕΖΙΚΛΜΝΟΠΡΣΤΥΦ: & duas ab Epicharmo additas ΘΧ, quam a Palamede mavult. Anticlides in Ægypto inveniſſe quendam nomine Menona tradit, XV annis ante Phoroneum antiquiſſimum Græciæ regem: idque monumentis approbare conatur. E diverſo Epigenes, apud Babylonios DCCXX annorum obſervationes ſiderum coctilibus laterculis inſcriptas docet, gravis auctor in primis: qui minimum, Beroſus & Critodemus, CCCCXC annorum. Ex quo apparet, æternum literarum uſum. In Latium eas attulerunt Pelaſgi.

Laterarias, ac domos conſtituerunt primi Euryalus & Hyperbius fratres Athenis: antea ſpecus erant pro domibus. Gellio Dokius Cæli filius, lutei ædificii inventor placet, exemplo ſumto ab hirundinum nidis. Oppidum Cecrops a ſe appellavit Cecropiam, quæ nunc eſt arx Athenis. Aliqui Argos a Phoroneo rege ante conditum volunt: quidam & Sicyonem. Ægyptii vero multo ante apud ipſos Dioſpo-

lin. Tegulas invenit Cinyra Agriopæ filius, & metalla æris, utrumque in inſula Cypro: item forcipem, martulum, vectem, incudem. Puteos Danaus, ex Ægypto advectus in Græciam, quæ vocabatur Argos Dipſion. Lapicidinas Cadmus Thebis, aut, ut Theophraſtus, in Phœnice. Thraſon muros. Turres, ut Ariſtoteles, Cyclopes: Tirynthii, ut Theophraſtus. Ægyptii textilia: inficere lanas Sardibus Lydi. Fuſos in lanificio Cloſter filius Arachnes: linum & retia Arachne. Fulloniam artem Nicias Megarenſis. Sutrinam Tychius Bœotius. Medicinam Ægyptii apud ipſos volunt repertam: alii per Arabum, Babylonis & Apollinis filium: Herbariam & medicamentariam a Chirone, Saturni & Philyræ filio.

Æs conflare & temperare, Ariſtoteles Lydum Scythen monſtraſſe, Theophraſtus Delam Phrygem putat. Ærariam fabricam alii Chalybas, alii Cyclopas. Ferrum Heſiodus in Creta eos, qui vocati ſunt Dactyli Idæi. Argentum invenit Erichthonius Athenienſis: ut alii, Æacus. Auri metalla & conflaturam, Cadmus Phœnix ad Pangæum montem: ut alii, Thoas & Eaclis in Panchaja: aut Sol Oceani filius, cui Gellius medicinæ quoque inventionem ex melle aſſignat. Plumbum ex Caſſiteride inſula primus apportavit Midacritus. Fabricam ferream invenere Cyclopes. Figlinas Corœbus Athenienſis. In iis orbem Anacharſis Scythes: ut alii, Hyperbius Corinthius. Fabricam materiariam Dædalus, & in ea ſerram, aſciam, perpendiculum, terebram, glutinum, ichthyocollam: normam autem, & libellam, & tornum, & clavem Theodorus Samius. Menſuras

& pondera, Phidon Argivus: aut Palamedes, ut maluit Gellius. Ignem e ſilice Pyrodes Cilicis filius: eundem aſſervare in ferula, Prometheus.

Vehiculum cum quatuor rotis Phryges: Mercaturas Pœni. Culturas vitium & arborum Eumolpus Athenienſis. Vinum aqua miſceri Staphylus Sileni filius. Oleum & trapetas Ariſtæus Athenienſis. Idem mella. Bovem & aratrum Buzyges Athenienſis: ut alii, Triptolemus.

Regiam civitatem Ægyptii, popularem Attici, poſt Theſeum. Tyrannus primus fuit Phalaris Agrigenti. Servitium invenere Lacedæmonii. Judicium capitis in Areopago primum actum eſt. Prœlium Afri contra Ægyptios primi fecere fuſtibus, quos vocant phalangas. Clypeos invenerunt Prœtus & Acriſius inter ſe bellantes, ſive Chalcus Athamantis filius. Loricam Midias Meſſenius. Galeam, gladium, haſtam Lacedæmonii. Ocreas & criſtas Cares. Arcum & ſagittam Scythen Jovis filium, alii ſagittas Perſen Perſei filium inveniſſe dicunt: lanceas Ætolos, jaculum cum amento Ætolum Martis filium. Haſtas velitares Tyrrhenum: pilum Pentheſileam Amazonem: ſecurim, Piſæum: venabula, & in tormentis ſcorpionem Cretas: catapultam Syros: Phœnicas balliſtam & fundam. Æneam tubam Piſæum Tyrrhenum. Teſtudines Artemonem Clazomenium. Equum (qui nunc aries appellatur) in muralibus machinis, Epeum ad Trojam. Equo vehi Bellerophontem. Frenos & ſtrata equorum Pelethronium. Pugnare ex equo Theſſalos, qui Centauri appellati ſunt, habitantes ſecundum Pelium montem. Bigas prima

junxit Phrygum natio, quadrigas Erichthonius. Ordinem exercitus, ſigni dationem, teſſeras, vigilias Palamedes invenit Trojano bello. Specularum ſignificationem, eodem Sinon. Inducias Lycaon. Fœdera Theſeus.

Auguria ex avibus Car, a quo Caria appellata. Adjecit ex ceteris animalibus Orpheus. Aruſpicium Delphus, igniſpicia Amphiaraus, auſpicia avium Tireſias Thebanus. Interpretationem oſtentorum & ſomniorum Amphictyon. Aſtrologiam Atlas Libyæ filius: ut alii, Ægyptii: ut alii, Aſſyrii. Sphæram in ea Mileſius Anaximander. Ventorum rationem Æolus Hellenis filius.

Muſicam Amphion. Fiſtulam & monaulum Pan Mercurii: obliquam tibiam Midas in Phrygia: geminas tibias Marſyas in eadem gente, Lydios modulos Amphion: Dorios Thamyras Thrax: Phrygios Marſyas Phryx: Citharam Amphion: ut alii, Orpheus: ut alii, Linus. Septem chordis additis Terpander. Octavam Simonides addidit: nonam Timotheus. Cithara ſine voce cecinit Thamyras primus: cum cantu Amphion: ut alii, Linus. Citharœdica carmina compoſuit Terpander. Cum tibiis canere voce Trœzenius Ardalus inſtituit. Saltationem armatam Curetes docuere, Pyrrhichen Pyrrhus, utramque in Creta.

Verſum heroicum Pythio oraculo debemus. De poematum origine magna quæſtio eſt. Ante Trojanum bellum probantur fuiſſe. Proſam orationem condere Pherecydes Syrius inſtituit, Cyri regis ætate. Hiſtoriam Cadmus Mileſius. Ludos gymnicos in

Arcadia Lycaon: funebres Acaſtus Jolco: poſt eum Theſeus in Iſthmo. Hercules Olympiæ athleticam: Pythus pilam luſoriam: Gyges Lydus picturam in Ægypto: in Græcia vero Euchir Dædali cognatus, ut Ariſtoteli placet: ut Theophraſto, Polygnotus Athenienſis.

Nave primus in Græciam ex Ægypto Danaus advenit: antea ratibus navigabatur, inventis in mari Rubro inter inſulas a rege Erythra. Reperiuntur, qui Myſos & Trojanos priores excogitaſſe in Helleſponto putent, cum tranſirent adverſus Thracas. Etiam nunc in Britannico oceano vitiles corio circumſutæ fiunt: in Nilo ex papyro, & ſcirpo, & arundine. Longa nave Jaſonem primum navigaſſe, Philoſtephanus auctor eſt: Hegeſias Paralum: Cteſias Semiramim: Archemachus Ægæonem. Biremem Damaſtes Erythræos feciſſe: triremem Thucydides Aminoclem Corinthium: quadriremem Ariſtoteles Carthaginienſes: quinqueremem Mneſigiton, Salaminios: ſex ordinum Xenagoras Syracuſios: ab ea ad decemremem Mneſigiton, Alexandrum Magnum ferunt inſtituiſſe: ad XII ordines, Philoſtephanus Ptolemæum Soterem: ad quindecim, Demetrium Antigoni: ad XXX Ptolemæum Philadelphum: ad XL Ptolemæum Philopatorem, qui Tryphon cognominatus eſt. Onerariam Hippus Tyrius invenit, lembum Cyrenenſes, cymbam Phœnices, celetem Rhodii, cercurum Cyprii. Siderum obſervationem in navigando Phœnices, remum Copæ, latitudinem ejus Platææ: vela Icarus, malum & antennam Dædalus: Hippagum Samii, aut Pericles

Athenienſis; tectas longas Thaſii: antea ex prora tantum & puppi pugnabatur. Roſtra addidit Piſæus Tyrrhenus: ancoram Eupalamus: eandem bidentem Anacharſis: harpagonas & manus Pericles Athenienſis, adminicula gubernandi Tiphys. Claſſe princeps depugnavit Minos. Animal occidit primus Hyperbius Martis filius, Prometheus bovem.

LVIII. Gentium conſenſus tacitus primus omnium conſpiravit, ut Jonum literis uterentur. Veteres Græcas fuiſſe eaſdem pæne, quæ nunc ſunt Latinæ, indicio erit Delphica tabula antiqui æris, quæ eſt hodie in Palatio, dono Principum Minervæ dicata in bibliotheca, cum inſcriptione tali, Ναυσικράτης Τισαμένου Ἀθηναῖος ἀνέθηκεν.

LIX. Sequens gentium conſenſus in tonſoribus fuit, ſed Romanis tardior. In Italiam ex Sicilia venere poſt Romam conditam anno quadringenteſimo quinquageſimo quarto, adducente P. Ticinio Mena, ut auctor eſt Varro: antea intonſi fuere. Primus omnium radi quotidie inſtituit Africanus ſequens: Divus Auguſtus cultris ſemper uſus eſt.

LX. Tertius conſenſus fuit in horarum obſervatione, jam hic rationi accedens. Quando & a quo in Græcia reperta, diximus in ſecundo volumine. Serius etiam hoc Romæ contigit. Duodecim tabulis ortus tantum & occaſus nominantur: poſt aliquot annos adjectus eſt & meridies, accenſo Conſulum id pronuntiante, cum a Curia inter Roſtra & Græcoſtaſin proſpexiſſet Solem. A columna Mænia ad carcerem inclinato ſidere, ſupremam pronuntiabat. Sed hoc ſerenis tantum diebus uſque ad primum Puni-

cum bellum. Princeps Romanis ſolarium horologium ſtatuiſſe ante undecim annos, quam cum Pyrrho bellatum eſt, ad ædem Quirini, L. Papirius Curſor, cum eam dedicaret, a patre ſuo votam, a Fabio Veſtale proditur. Sed neque facti horologii rationem vel artificem ſignificat: nec unde translatum ſit, aut apud quem ſcriptum id invenerit. M. Varro primum ſtatutum in publico ſecundum Roſtra in columna tradit, bello Punico primo, a M. Valerio Meſſala Conſule, Catina capta in Sicilia: deportatum inde poſt XXX annos, quam de Papiriano horologio traditur, anno Urbis CCCCLXXXXI. nec congruebant ad horas ejus lineæ: paruerunt tamen eis annis undecentum, donec Q. Marcius Philippus, qui cum L. Paulo fuit Cenſor, diligentius ordinatum juxta poſuit: idque munus inter Cenſoria opera gratiſſime acceptum eſt. Etiam tum tamen nubilo incertæ fuere horæ uſque ad proximum luſtrum. Tunc Scipio Naſica collega Lænatis, primus aqua diviſit horas æque noctium ac dierum. Idque horologium ſub tecto dicavit, anno Urbis DXCV. Tamdiu populo Romano indiſcreta lux fuit. Nunc revertamur ad reliqua animalia, primumque terreſtria.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS
HISTORIAE
LIBER VIII.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE

LIBER VIII.

I. AD reliqua tranſeamus animalia, & primum terreſtria. Maximum eſt elephas, proximumque humanis ſenſibus: quippe intellectus illis ſermonis patrii, & imperiorum obedientia, officiorumque, quæ didicere, memoria: amoris & gloriæ voluptas: immo vero (quæ etiam in homine rara) probitas, prudentia, æquitas: religio quoque ſiderum, Soliſque ac Lunæ veneratio. Auctores ſunt, in Mauritaniæ ſaltibus ad quendam amnem, cui nomen eſt Amilo, niteſcente Luna nova, greges eorum deſcendere: ibique ſe purificantes ſolemniter aqua circumſpergi: atque ita ſalutato ſidere in ſilvas reverti, vitulorum fatigatos præ ſe ferentes. Alienæ quoque religionis intellectu, creduntur maria tranſituri non ante naves conſcendere, quam invitati rectoris jurejurando de reditu. Viſique ſunt feſſi ægritudine, (quando & illas moles infeſtant morbi,) herbas ſupini in cælum jacientes, veluti tellure precibus allegata. Nam quod ad docilitatem attinet, regem adorant, genua ſubmittunt, coronas porrigunt. Indis arant minores, quos appellant nothos.

II. Romæ juncti primum ſubiere currum Pompeji Magni Africano triumpho: quod prius India victa, triumphante Libero Patre, memoratur. Pro-

cilius negat potuiſſe Pompeji triumpho junctos egredi porta. Germanici Cæſaris munere gladiatorio, quoſdam etiam inconditos motus edidere, ſaltantium modo. Vulgare erat, per auras arma jacere non auferentibus ventis, atque inter ſe gladiatorios congreſſus edere, aut laſciviente pyrrhiche colludere: poſtea & per funes inceſſere, lecticis etiam ferentes quaterni ſingulos puerperas imitantes: pleniſque homine tricliniis accubitum iere per lectos ita libratis veſtigiis, ne quis potantium attingeretur.

III. Certum eſt, unum tardioris ingenii in accipiendis quæ tradebantur, ſæpius caſtigatum verberibus, eadem illa meditantem noctu repertum. Mirum maxime, & adverſis quidem finibus ſubire, ſed regredi magis utique pronis. Mutianus ter Conſul auctor eſt, aliquem ex his & literarum ductus Græcarum didiciſſe, ſolitumque præſcribere ejus linguæ verbis: Ipſe ego hæc ſcripſi, & ſpolia Celtica dicavi. Itemque ſe vidente Puteolis, cum advecti e nave egredi cogerentur, territos ſpatio pontis procul a continente porrecti, ut ſeſe longinquitatis æſtimatione fallerent, averſos retrorſus iſſe.

IV. Prædam ipſi in ſe expetendam ſciunt ſolam eſſe in armis ſuis, quæ Juba cornua appellat, Herodotus tanto antiquior, & conſuetudo melius, dentes. Quamobrem deciduos caſu aliquo, vel ſenecta, defodiunt. Hoc ſolum ebur eſt: cetero, & in his quoque, qua corpus intexit, vilitas oſſea. Quanquam nuper oſſa etiam in laminas ſecari cœpere penuria. Etenim rara amplitudo jam dentium, præterquam ex India, reperitur: cetera in noſtro

orbe ceſſere luxuriæ. Dentium candore intelligitur juventa. Circa hos belluis ſumma cura: alterius mucroni parcunt, ne ſit prœliis hebes: alterius operario uſu fodiunt radices, impellunt moles: circumventique a venantibus, primos conſtituunt, quibus ſunt minimi, ne tanti prœlium putetur: poſtea feſſi, impactos arbori frangunt, prædaque ſe redimunt.

V. Mirum in pleriſque animalium, ſcire quare petantur: ſed & per cuncta quid caveant. Elephas homine obvio forte in ſolitudine, & ſimpliciter oberrante, clemens placiduſque etiam demonſtrare viam traditur. Idem veſtigio hominis animadverſo priuſquam homine, intremiſcere inſidiarum metu, ſubſiſtere ab olfactu, circumſpectare, iras proflare, nec calcare, ſed erutum proximo tradere, illum ſequenti, nuntio ſimili uſque ad extremum: & tunc agmen circumagi, & reverti, aciemque dirigi: adeo omnium odori durare virus illud, majore ex parte ne nudorum quidem pedum. Sic & tigris etiam feris ceteris truculenta, atque ipſa elephanti quoque ſpernens veſtigia, hominis viſo transferre dicitur protinus catulos. Quonam modo agnito? ubi ante conſpecto illo, quem timet? Etenim tales ſilvas minime frequentari certum eſt. Sane mirentur ipſam veſtigii raritatem: ſed unde ſciunt timendum eſſe? Immo vero cur vel ipſius conſpectum paveant, tanto viribus, magnitudine, velocitate præſtantiores? Nimirum hæc eſt natura rerum, hæc potentia ejus, ſæviſſimas ferarum maximaſque nunquam vidiſſe quod debeant timere, & ſtatim intelligere cum ſit timendum.

Elephanti gregatim ſemper ingrediuntur. Ducit agmen maximus natu, cogit ætate proximus. Amnem tranſituri minimos præmittunt, ne majorum ingreſſu atterente alveum, creſcat gurgitis altitudo. Antipater auctor eſt, duos Antiocho regi in bellicis uſibus, celebres etiam cognominibus, fuiſſe: etenim novere ea. Certe Cato, cum Imperatorum nomina Annalibus detraxerit, eum qui fortiſſime prœliatus eſſet in Punica acie, Surum tradidit vocatum, altero dente mutilato. Antiocho vadum fluminis experienti renuit Ajax, alioquin dux agminis ſemper. Tum pronuntiatum, ejus fore principatum qui transiſſet: auſumque Patroclum, ob id phaleris argenteis, quo maxime gaudent, & reliquo omni primatu donavit. Ille, qui notabatur, inedia mortem ignominiæ prætulit. Mirus namque pudor eſt, victuſque vocem fugit victoris: terram ac verbenas porrigit.

Pudore nunquam niſi in abdito coeunt: mas quinquennis, femina decennis. Initur autem biennio, quinis (ut ferunt) cujuſque anni diebus, nec amplius: ſexto, perfunduntur amne, non ante reduces ad agmen. Nec adulteria novere: nullave propter feminas inter ſe prœlia, ceteris animalibus pernicialia: non quia deſit illis amoris vis: namque traditur unus amaſſe quandam in Ægypto corollas vendentem: ac ne quis vulgariter electam putet, mire gratam Ariſtophani, celeberrimo in arte Grammatica. Alius Menandrum Syracuſanum incipientis juventæ in exercitu Ptolemæi, deſiderium ejus, quoties non videret, inedia teſtatus. Et unguentariam quandam dilectam Juba tradit. Omnium amo-

ris fuere argumenta, gaudium a conſpectu, blanditiæque inconditæ, ſtipeſque, quas populus dediſſet, ſervatæ, & in ſinum effuſæ. Nec mirum eſſe amorem, quibus ſit memoria. Idem namque tradit, agnitum in ſenecta, multos poſt annos, qui rector in juventa fuiſſet. Idem divinationem quandam juſtitiæ. Cum Bocchus rex triginta elephantis, totidem, in quos ſævire inſtituerat, ſtipitibus alligatos objeciſſet, procurſantibus inter eos qui laceſſerent, non potuiſſe effici, ut crudelitatis alienæ miniſterio fungerentur.

VI. Elephantos Italia primum vidit Pyrrhi regis bello, & boves Lucas appellavit, in Lucanis viſos, anno Urbis quadringenteſimo ſeptuageſimo ſecundo: Roma autem in triumpho, ſeptem annis ad ſuperiorem numerum additis. Eadem plurimos anno quingenteſimo ſecundo, victoria L. Metelli Pontificis in Sicilia de Pœnis captos. Centum quadraginta duo fuere tranſvecti ratibus, quas doliorum conſertis ordinibus impoſuerat. Verrius eos pugnaſſe in Circo, interfectoſque jaculis tradit penuria conſilii: quoniam neque ali placuiſſet, neque donari regibus. L. Piſo inductos dumtaxat in Circum, atque ut contemtus eorum increſceret, ab operariis haſtas præpilatas habentibus, per Circum totum actos. Nec quid deinde iis factum ſit, auctores explicant, qui non putant interfectos.

VII. Clara eſt unius e Romanis dimicatio adverſus elephantum, cum Hannibal captivos noſtros dimicare inter ſeſe coegiſſet. Namque unum qui ſupererat, objecit elephanto: & ille, dimitti pactus, ſi

interemiſſet, ſolus in arena congreſſus, magno Pœnorum dolore, confecit. Hannibal, cum famam ejus dimicationis contemtum allaturam belluis intelligeret, equites miſit, qui abeuntem interficerent. Proboſcidem eorum facillime amputari, Pyrrhi prœliorum experimentis patuit. Romæ pugnaſſe Feneſtella tradit primum omnium in Circo, Claudii Pulchri Ædilitate curuli, M. Antonio, A. Poſtumio Coſſ. anno Urbis ſexcenteſimo quinquageſimo quinto. Item poſt annos XX Lucullorum Ædilitate curuli adverſus tauros. Pompeji quoque altero conſulatu, dedicatione templi Veneris Victricis, pugnavere in Circo viginti, aut ut quidam tradunt, XVII. Gætulis ex adverſo jaculantibus, mirabili unius dimicatione, qui pedibus confoſſis repſit genibus in catervas, abrepta ſcuta jaciens in ſublime, quæ decidentia voluptati ſpectantibus erant in orbem circumacta, velut arte, non furore belluæ jacerentur. Magnum & in altero miraculum fuit, uno ictu occiſo. Pilum autem ſub oculo adactum, in vitalia capitis venerat. Univerſi eruptionem tentavere, non ſine vexatione populi, circumdati clathris ferreis. Qua de cauſa Cæſar Dictator, poſtea ſimile ſpectaculum editurus, euripis arenam circumdedit: quos Nero princeps ſuſtulit, equiti loca addens. Sed Pompejani amiſſa fugæ ſpe miſericordiam vulgi inenarrabili habitu quærentes ſupplicavere, quadam ſeſe lamentatione complorantes: tanto populi dolore, ut oblitus Imperatoris, ac munificentiæ honori ſuo exquiſitæ, flens univerſus conſurgeret, diraſque Pompejo, quas ille mox luit, imprecaretur. Pug-

navere & Cæſari Dictatori tertio Conſulatu ejus, viginti contra pedites quingentos: iterumque totidem turriti cum ſexagenis propugnatoribus, eodem quo priores numero peditum, & pari equitum ex adverſo dimicante: poſtea ſinguli, principibus Claudio & Neroni in conſummatione gladiatorum. Ipſius animalis tanta narratur clementia contra minus validos, ut in grege pecudum occurrentia manu dimoveat, ne quod obterat imprudens: nec niſi laceſſiti noceant, ideoque gregatim ſemper ambulent, minime ex omnibus ſolivagi. Equitatu circumventi, infirmos, aut feſſos, vulneratoſve in medium agmen recipiunt: ac velut imperio ac ratione, per vices ſubeunt. Capti celerrime mitificantur hordei ſucco.

VIII. Capiuntur autem in India unum ex domitis agente rectore, qui deprehenſum ſolitarium, abactumve a grege, verberet ferum: quo fatigato, tranſcendit in eum, nec ſecus ac priorem regit. Africa foveis capit, in quas deerrante aliquo, protinus ceteri congerunt ramos, moles devolvunt, aggeres conſtruunt, omnique vi conantur extrahere. Antea domitandi gratia, greges equitatu cogebant in convallem manu factam, & longo tractu fallacem: cujus incluſos ripis foſſiſque, fame domabant. Argumentum erat ramus, homine porrigente clementer acceptus. Nunc dentium cauſa, pedes eorum jaculantur, alioquin molliſſimos. Troglodytæ contermini Æthiopiæ, qui hoc ſolo venatu aluntur, arbores propinquas itineri eorum conſcendunt. Inde totius agminis noviſſimum ſpeculati, extremas in

clunes deſiliunt. Læva apprehenditur cauda: pedes ſtipantur in ſiniſtro femine. Ita pendens alterum poplitem dextra cædit præacuta bipenni: hoc crure tardato profugiens, alterius poplitis nervos ferit, cuncta præceleri pernicitate peragens. Alii tutiore genere, ſed magis fallaci, intentos ingentes arcus defigunt humi longius. Hos præcipui viribus juvenes continent: alii connixi pari conatu contendunt, ac prætereuntibus ſagittarum venabula infigunt, mox ſanguinis veſtigiis ſequuntur. Elephantorum generis feminæ multo pavidiores.

IX. Domantur autem rabidi, fame & verberibus, elephantis aliis admotis, qui tumultuantem catenis coerceant: & alias circa coitus maxime efferantur, & ſtabula Indorum dentibus ſternunt. Quapropter arcent eos coitu, feminarumque pecuaria ſeparant, quæ haud alio modo, quam armentorum habent. Domiti militant, & turres armatorum in hoſtes ferunt, magnaque ex parte Orientis bella conficiunt. Proſternunt acies, proterunt armatos. Iidem minimo ſuis ſtridore terrentur, vulneratique & territi retro ſemper cedunt, haud minore partium ſuarum pernicie. Indicum Afri pavent, nec contueri audent: nam & major Indicis magnitudo eſt.

X. Decem annis geſtare in utero vulgus exiſtimat: Ariſtoteles biennio, nec amplius quam ſingulos: vivere ducenis annis, & quoſdam trecenis. Juventa eorum a ſexageſimo incipit. Gaudent amnibus maxime, & circa fluvios vagantur, cum alioquin nare propter magnitudinem corporis non poſſint. Iidem frigoris impatientes: maximum hoc ma-

lum: inflationemque & profluvium alvi, nec alia morborum genera ſentiunt. Olei potu tela, quæ corpori eorum inhæreant, decidere invenio: a ſudore autem facilius adhæreſcere. Et terram ediſſe his tabificum eſt, niſi ſæpius mandant. Devorant autem & lapides. Truncos quidem gratiſſimo in cibatu habent. Palmas excelſiores fronte poſternunt, ac ita jacentium abſumunt fructum. Mandunt ore: ſpirant & bibunt, odoranturque haud improprie appellata manu. Animalium maxime odere murem: & ſi pabulum in præſepio poſitum attingi ab eo videre, faſtidiunt. Cruciatum in potu maximum ſentiunt hauſta hirudine, quam ſanguiſugam vulgo cœpiſſe appellari adverto. Hæc ubi in ipſo animæ canali ſe fixit, intolerando afficit dolore.

Duriſſimum dorſo tergus, ventri molle, ſetarum nullum tegumentum: ne in cauda quidem præſidium abigendo tædio muſcarum, (namque id & tanta vaſtitas ſentit:) ſed cancellata cutis, & invitans id genus animalium odore. Ergo cum extenti recepere examina, arctatis in rugas repente cancellis, comprehenſas enecant. Hoc iis pro cauda, juba, villo eſt.

Dentibus ingens pretium, & Deorum ſimulacris lautiſſima ex iis materia. Invenit luxuria commendationem & aliam, expetiti in callo manus ſaporis: haud alia de cauſa, credo, quam quia ipſum ebur ſibi mandere videtur. Magnitudo dentium videtur quidem in templis præcipua. Sed tamen in extremis Africæ, qua confinis Æthiopiæ eſt, poſtium vicem in domiciliis præbere: ſepeſque in iis

& pecorum ſtabulis, pro palis, elephantorum dentibus fieri, Polybius tradidit, auctore Guluſſa regulo.

XI. Elephantos fert Africa ultra Syrticas ſolitudines, & in Mauritania: ferunt Æthiopes & Troglodytæ, ut dictum eſt: ſed maximos India, bellanteſque cum iis præpetua diſcordia dracones, tantæ magnitudinis & ipſos, ut circumplexu facili ambiant, nexuque nodi præſtringant. Commoritur ea dimicatio: victuſque corruens, complexum elidit pondere.

XII. Mira animalium pro ſe cuique ſolertia eſt, ut his una: Aſcendendi in tantam altitudinem difficultas draconi: itaque iter ad pabula ſpeculatus, ab excelſa ſe arbore injicit. Scit ille imparem ſibi luctatum contra nexus: itaque arborum aut rupium attritum quærit. Cavent hoc dracones, ob idque greſſus primum alligant cauda. Reſolvunt illi nodos manu. At hi in ipſas nares caput condunt, pariterque ſpiritum præcludunt, & molliſſimas lancinant partes: iidem obvii deprehenſi, in adverſos erigunt ſe, oculoſque maxime petunt. Ita fit ut plerumque cæci, ac fame & mœroris tabe confecti reperiantur. Quàm quis aliam tantæ diſcordiæ cauſam attulerit, niſi naturam, ſpectaculum ſibi ac paria componentem? Eſt & alia dimicationis hujus fama. Elephantis frigidiſſimum eſſe ſanguinem: ob id æſtu torrente præcipue a draconibus expeti. Quamobrem in amnibus merſos inſidiari bibentibus: arctatiſque illigata manu in aurem morſum defigere: quoniam is tantum locus defendi non poſſit manu. Dracones eſſe tantos, ut totum ſanguinem capiant.

Itaque elephantos ab iis ebibi, ſiccatoſque concidere: & dracones inebriatos opprimi, commorique.

XIII. Generat eos & Æthiopia Indicis pares, vicenûm cubitorum. Id modo mirum, unde criſtatos Juba crediderit. Aſachæi vocantur Æthiopes, apud quos maxime naſcuntur. Narratur in maritimis eorum quaternos quinoſque, inter ſe cratium modo implexos, erectis capitibus velificantes ad meliora pabula Arabiæ vehi fluctibus.

XIV. Megaſthenes ſcribit, in India ſerpentes in tantam magnitudinem adoleſcere, ut ſolidos hauriant cervos tauroſque. Metrodorus, circa Rhyndacum amnem in Ponto, ut ſupervolantes quamvis alte perniciterque alites hauſtu raptas abſorbeant. Nota eſt, in Punicis bellis ad flumen Bagradam a Regulo Imperatore balliſtis tormentiſque, ut oppidum aliquod, expugnata ſerpens CXX pedum longitudinis. Pellis ejus maxillæque uſque ad bellum Numantinum duravere Romæ in templo. Faciunt his fidem in Italia appellatæ boæ: in tantam amplitudinem exeuntes, ut Divo Claudio principe, occiſæ in Vaticano ſolidus in alvo ſpectatus ſit infans. Aluntur primo bubuli lactis ſucco, unde nomen traxere. Ceterorum animalium, quæ modo convecta undique, Italiam contigere ſæpius, formas nihil attinet ſcrupuloſe referre.

XV. Pauciſſima Scythia gignit, inopia fruticum: pauca contermina illi Germania: inſignia tamen boum ferorum genera, jubatos biſontes, excellentique vi & velocitate uros, quibus imperitum vulgus bubalorum nomen imponit, cum id gignat A-

frica, vituli potius cervique quadam ſimilitudine.

XVI. Septemtrio fert & equorum greges ferorum, ſicut aſinorum Aſia, & Africa: præterea alcem, ni proceritas aurium & cervicis diſtinguat, jumento ſimilem. Item natam in Scandinavia inſula, nec unquam viſam in hoc orbe: multis tamen narratam, achlin, haud diſſimilem illi, ſed nullo ſuffraginum flexu: ideoque non cubantem, ſed acclinem arbori in ſomno, eaque inciſa ad inſidias, capi, alias velocitatis memoratæ. Labrum ei ſuperius prægrande: ob id retrograditur in paſcendo, ne in priora tendens involvatur. Tradunt in Pæonia feram, quæ bonaſus vocetur, equina juba, cetera tauro ſimilem, cornibus ita in ſe flexis, ut non ſint utilia pugnæ: quapropter fuga ſibi auxiliari, reddentem in ea fimum, interdum & trium jugerum longitudine: cujus contactus ſequentes ut ignis aliquis amburat.

XVII. Mirum pardos, pantheras, leones, & ſimilia, condito in corporis vaginas unguium mucrone, ne refringatur hebeteturve, ingredi: averſiſque falculis currere, nec niſi appetendo protendere. Leoni præcipua generoſitas, tunc cum colla armoſque veſtiunt jubæ. Id enim ætate contingit leone conceptis. Quos vero pardi generavere, ſemper inſigni hoc carent: ſimili modo feminæ. Magna iis libido coitus, & ob hoc maribus ira. Africa hæc maxime ſpectat, inopia aquarum ad paucos amnes congregantibus ſe feris. Ideo multiformes ibi animalium partus: varie feminis cujuſque generis mares aut vi aut voluptate miſcente. Unde etiam vul-

gare Græciæ dictum : Semper aliquid novi Africam afferre. Odore pardi coitum ſentit in adultera leo, totaque vi conſurgit in pœnam. Idcirco ea culpa flumine abluitur, aut longius comitatur. Semel autem edi partum, lacerato unguium acie utero in enixu, vulgum credidiſſe video. Ariſtoteles diverſa tradit, vir quem in iis magna ſecuturus ex parte, præfandum reor. Alexandro Magno rege inflammato cupidine animalium naturas noſcendi, delegataque hac commentatione Ariſtoteli, ſummo in omni doctrina viro, aliquot millia hominum in totius Aſiæ Græciæque tractu parere juſſa, omnium quos venatus, aucupia, piſcatuſque alebant: quibuſque vivaria, armenta, alvearia, piſcinæ, aviaria in cura erant: ne quid uſquam gentium ignoraretur ab eo : quos percontando, quinquaginta ferme volumina illa præclara de animalibus condidit : quæ a me collecta in arctum, cum iis quæ ignoraverat, quæſo ut legentes boni conſulant, in univerſis rerum naturæ operibus, medioque clariſſimi regum omnium deſiderio, cura noſtra breviter peregrinantes. Is ergo tradit leænam primo fœtu parere quinque catulos, ac per annos ſingulos uno minus : ab uno ſterileſcere. Informes minimaſque carnes magnitudine muſtelarum eſſe initio, ſemeſtres vix ingredi poſſe, nec niſi bimeſtres moveri. In Europa autem inter Acheloum tantum Neſtumque amnes leones eſſe: ſed longe viribus præſtantiores iis, quos Africa aut Syria gignant.

XVIII. Leonum duo genera : compactile & breve, criſpioribus jubis. Hos pavidiores eſſe, quam

longos ſimplicique villo: eos contemtores vulnerum. Urinam mares crure ſublato reddere, ut canes, gravem odore, nec minus halitum: raros in potu: veſci alternis diebus: a ſaturitate interim triduo cibis carere. Quæ poſſint, in mandendo ſolida devorare: nec capiente aviditatem alvo, conjectis in fauces unguibus extrahere: ut, ſi fugiendum in ſatietate, abeant. Vitam iis longam docet argumento, quod plerique dentibus defecti reperiantur. Polybius Æmiliani comes, in ſenecta hominem appeti ab iis refert, quoniam ad perſequendas feras vires non ſuperant. Tunc obſidere Africæ urbes: eaque de cauſa crucifixos vidiſſe ſe cum Scipione, quia ceteri metu pœnæ ſimilis abſterrerentur eadem noxa.

XIX. Leoni tantum ex feris clementia in ſupplices: proſtratis parcit: & ubi ſævit, in viros potius, quam in feminas fremit: in infantes non niſi magna fame. Credit Libya intellectum pervenire ad eos precum. Captivam certe Gætuliæ reducem audivi, multorum in ſilvis impetum a ſe mitigatum alloquio, auſam dicere ſe feminam, profugam, infirmam, ſupplicem animalis omnium generoſiſſimi, ceteriſque imperitantis, indignam ejus gloria prædam. Varia circa hoc opinio, ex ingenio cujuſque, vel caſu, mulceri alloquiis feras: quippe obvium, ſerpentes extrahi cantu, cogique in pœnam, verum falſumne ſit, vita non decreverit.

Leonum animi index cauda, ſicut & equorum aures. Namque & has notas generoſiſſimo cuique natura tribuit. Immota ergo placidus, clemens, blan-

dientique ſimilis, quod rarum eſt: crebrior enim iracundia. Ejus in principio, terra verberatur: incremento terga, ceu quodam incitamento, flagellantur. Vis ſumma in pectore. Ex omni vulnere, ſive ungue impreſſo, ſive dente, ater profluit ſanguis. Iidem ſatiati, innoxii ſunt. Generoſitas in periculis maxime deprehenditur: non in illo tantummodo, quod ſpernens tela diu ſe terrore ſolo tuetur, ac velut cogi teſtatur: cooriturque non tanquam periculo coactus, ſed tanquam amentiæ iratus. Illa nobilior animi ſignificatio: quamlibet magna canum & venantium urgente vi, contemtim reſtitanſque cedit in campis, & ubi ſpectari poteſt: idem ubi virgulta ſilvaſque penetravit, acerrimo curſu fertur, velut abſcondente turpitudinem loco. Dum ſequitur, inſilit ſaltu, quo in fuga non utitur. Vulneratus obſervatione mira percuſſorem novit, & in quantalibet multitudine appetit. Eum vero qui telum quidem miſerit, ſed tamen non vulneraverit, correptum rotatumque ſternit, nec vulnerat. Cum pro catulis fœta dimicat, oculorum aciem traditur defigere in terram, ne venabula expaveſcat. Cetero dolis carent & ſuſpicione: nec limis intuentur oculis, aſpicique ſimili modo nolunt. Creditum eſt, a moriente humum morderi, lacrimamque leto dari. Atque hoc tale, tam ſævum animal, rotarum orbes circumacti, curruſque inanes, & gallinaceorum criſtæ, cantuſque etiam magis terrent, ſed maxime ignes. Ægritudinem faſtidii tantum ſentit: in qua medetur ei contumelia, in ra-

biem agente annexarum laſcivia ſimiarum. Guſtatus deinde ſanguis in remedio eſt.

XX. Leonum ſimul plurium pugnam Romæ princeps dedit Q. Scævola P. filius in curuli Ædilitate. Centum autem jubatorum primus omnium L. Sulla; qui poſtea Dictator fuit, in Prætura. Poſt eum Pompejus Magnus in Circo DC, in iis jubatorum CCCXV. Cæſar Dictator CCCC.

XXI. Capere eos, ardui erat quondam operis, foveiſque maxime. Principatu Claudii caſus rationem docuit, pudendam pæne talis feræ nomine, paſtoris Gætuli ſago contra ingruentis impetum objecto: quod ſpectaculum in arenam protinus tranſlatum eſt, vix credibili modo torpeſcente tanta illa feritate, quamvis levi injectu operto capite, ita ut devinciatur non repugnans: videlicet omnis vis conſtat in oculis. Quo minus mirum ſit, a Lyſimacho Alexandri juſſu ſimul incluſo ſtrangulatum leonem.

Jugo ſubdidit eos, primuſque Romæ ad currum junxit M. Antonius, & quidem civili bello, cum dimicatum eſſet in Pharſalicis campis: non ſine quodam oſtento temporum, generoſos ſpiritus jugum ſubire illo prodigio ſignificante: nam quod ita vectus eſt cum mima Cytheride, ſupra monſtra etiam illarum calamitatum fuit. Primus autem hominum leonem manu tractare auſus, & oſtendere manſuefactum, Hanno e clariſſimis Pœnorum traditur: damnatuſque illo argumento; quoniam nihil non perſuaſurus vir tam artificis ingenii videbatur: & male credi libertas ei, cui in tantum ceſſiſſet etiam feritas.

Sunt vero & fortuita eorum quoque clementiæ exempla. Mentor Syracuſanus in Syria leone obvio ſimpliciter volutante, attonitus pavore, cum refugienti undique fera opponeret ſeſe, & veſtigia lamberet adulanti ſimilis, animadvertit in pede ejus tumorem vulnuſque, & extracto ſurculo liberavit cruciatu. Pictura caſum hunc teſtatur Syracuſis. Simili modo Elpis Samius natione, in Africam delatus nave, juxta litus conſpecto leone hiatu minaci, arborem fuga petit, Libero Patre invocato: *quoniam tum præcipuus votorum locus eſt, cum ſpei nullus eſt.* Neque profugienti, cum potuiſſet, fera inſtiterat: & procumbens ad arborem, hiatu, quo terruerat, miſerationem quærebat. Os morſu avidiore inhæſerat dentibus, cruciabatque inedia, tum pœna in ipſis ejus telis, ſuſpectantem, ac velut mutis precibus orantem: dum fortuitu fidens non eſt contra feram, multo diutius miraculo, quam metu, ceſſatum eſt. Degreſſus tandem evellit præbenti, & quam maxime opus eſſet, accommodanti. Traduntque, quamdiu navis ea in litore ſteterit, retuliſſe gratiam venatus aggerendo. Qua de cauſa Libero Patri templum in Samo Elpis ſacravit, quod ab eo facto Græci κεχηνότος Διονύσου appellavere. Miremur poſtea veſtigia hominum intelligi a feris, cum etiam auxilia ab uno animalium ſperent? Cur enim non ad alia iere? aut unde medicas manus hominis ſciunt? niſi forte vis malorum, etiam feras omnia experiri cogit.

Æque memorandum & de panthera tradit Demetrius Phyſicus: jacentem in media via hominis de-

ſiderio, repente apparuiſſe patri cujuſdam Philini, aſſectatoris ſapientiæ : illum pavore cœpiſſe regredi, feram vero circumvolutari non dubie blandientem, ſeſeque conflictantem mœrore, qui etiam in panthera intelligi poſſet. Fœta erat, catulis procul in foveam delapſis. Primum ergo, miſerationis fuit non expaveſcere: proximum, ei curam intendere: ſecutuſque, qua trahebat veſtem unguium levi injectu, ut cauſam doloris intellexit, ſimulque ſalutis ſuæ mercedem, exemit catulos : eaque cum iis proſequente, uſque extra ſolitudines deductus, læta atque geſtiente: ut facile appareret gratiam referre, & nihil in vicem imputare : quod etiam in homine rarum eſt.

XXII. Hæc fidem & Democrito afferunt, qui Thoantem in Arcadia ſervatum a dracone narrat. Nutrierat eum puer dilectum admodum : parenſque ſerpentis naturam, & magnitudinem metuens, in ſolitudines tulerat ; in quibus circumvento latronum inſidiis, agnitoque voce, ſubvenit. Nam quæ de infantibus ferarum lacte nutritis, cum eſſent expoſiti, produntur, ſicut de conditoribus noſtris a lupa, magnitudini fatorum accepta ferri æquius, quam ferarum naturæ arbitror.

XXIII. Panthera & tigris macularum varietate prope ſolæ beſtiarum ſpectantur : ceteris unus ac ſuus cujuſque generis color eſt. Leonum tantum in Syria niger. Pantheris in candido breves macularum oculi. Ferunt odore earum mire ſollicitari quadrupedes cunctas, ſed capitis torvitate terreri. Quamobrem occultato eo, reliqua dulcedine invitatas cor-

ripiunt. Sunt qui tradant in armo iis ſimilem lunæ eſſe maculam, creſcentem in orbes, & cavantem pari modo cornua. Nunc varias, & pardos qui mares ſunt, appellant in eo omni genere, creberrimo in Africa Syriaque. Quidam ab iis pantheras candore ſolo diſcernunt: nec adhuc aliam differentiam inveni.

XXIV. Senatuſconſultum fuit vetus, ne liceret Africanas in Italiam advehere. Contra hoc tulit ad populum Cn. Aufidius Tribunus plebis, permiſitque Circenſium gratia importare. Primus autem Scaurus Ædilitate ſua varias centum quinquaginta univerſas miſit: dein Pompejus Magnus quadringentas decem: Divus Auguſtus quadrigentas viginti.

XXV. Idem Q. Tuberone, Fabio Max. coss. IV Nonas Majas, Theatri Marcelli dedicatione, tigrin primus omnium Romæ oſtendit in cavea manſuefactum: Divus vero Claudius ſimul quatuor. Tigrin Hyrcani & Indi ferunt, animal velocitatis tremendæ, & maxime cognitæ, dum capitur totus ejus fœtus, qui ſemper numeroſus eſt. Ab inſidiante rapitur, equo quam maxime pernici, atque in recentes ſubinde transfertur. At ubi vacuum cubile reperit fœta, (maribus enim cura non eſt ſobolis:) fertur præceps, odore veſtigans. Raptor appropinquante fremitu, abjicit unum e catulis. Tollit illa morſu, & pondere etiam ocior acta remeat, iterumque conſequitur, ac ſubinde: donec in navem regreſſo irrita feritas ſævit in litore.

XXVI. Camelos inter armenta paſcit Oriens,

quorum duo genera, Bactriæ & Arabiæ: diffe-runt, quod illæ bina habent tubera in dorſo, hæ ſingula: ſub pectore alterum, cui incumbant. Dentium ſuperiore ordine, ut boves, carent in utroque genere. Omnes autem jumentorum miniſteriis dorſo funguntur, atque etiam equitatu in prœliis. Velocitas inter equos, ſed ſuæ cuique menſuræ, ſicuti vires. Nec ultra aſſuetum procedit ſpatium, nec plus inſtituto onere recipit. Odium adverſus equos gerunt naturale. Sitim & quatriduo tolerant: implenturque, cum bibendi occaſio eſt, & in præteritum, & in futurum, obturbata proculcatione prius aqua: aliter potu non gaudent. Vivunt quinquagenis annis, quædam & centenis. Utcunque rabiem & ipſæ ſentiunt. Caſtrandi genus, etiam feminas, quæ bello præparentur, inventum eſt: fortiores ita fiunt coitu negato.

XXVII. Harum aliqua ſimilitudo in duo transfertur animalia: Nabun Æthiopes vocant, collo ſimilem equo, pedibus & cruribus bovi, camelo capite, albis maculis rutilum colorem diſtinguentibus, unde appellata camelopardalis, Dictatoris Cæſaris Circenſibus ludis primum viſa Romæ. Ex eo ſubinde cernitur, aſpectu magis, quam feritate, conſpicua: quare etiam ovis feræ nomen invenit.

XXVIII. Pompeji Magni primum ludi oſtenderunt chama, quem Galli rufium vocabant, effigie lupi, pardorum maculis. Iidem ex Æthiopia, quas vocant κήπους, quarum pedes poſteriores, pedibus humanis & cruribus, priores manibus fuere ſimiles. Hoc animal poſtea Roma non vidit.

XXIX. Iiſdem ludis & rhinocêros, unius in nare cornus, qualis ſæpe viſus. Alter hic genitus hoſtis elephanto: cornu ad ſaxa limato præparat ſe pugnæ, in dimicatione alvum maxime petens, quam ſcit eſſe molliorem. Longitudo ei par, crura multo breviora, color buxeus.

XXX. Lyncas vulgo frequentes & ſphingas, fuſco pilo, mammis in pectore geminis, Æthiopia generat, multaque alia monſtri ſimilia: pennatos equos, cornibus armatos, quos pegaſos vocant: crocottas, velut ex cane lupoque conceptos, omnia dentibus frangentes, protinuſque devorata conficientes ventre: cercopithecos nigris capitibus, pilo aſinino, & diſſimiles ceteris voce:

Indicos boves unicornes, tricorneſque: leucrocotam perniciſſimam feram, aſini fere magnitudine, cruribus cervinis: collo, cauda, pectore leonis, capite melium, biſulca ungula, ore ad aures uſque reſciſſo, dentium loco oſſe perpetuo. Hanc feram humanas voces tradunt imitari. Apud eoſdem & quæ vocatur eale, magnitudine equi fluviatilis, cauda elephanti, colore nigra vel fulva: maxillas apri, majora cubitalibus cornua habens, mobilia, quæ alterna in pugna ſiſtit, variatque infeſta aut obliqua, utcunque ratio monſtravit. Sed atrociſſimos habet tauros ſilveſtres, majores agreſtibus, velocitate ante omnes, colore fulvos, oculis cæruleis, pilo in contrarium verſo, rictu ad aures dehiſcente, juxta cornua mobilia: tergori duritia ſilicis, omne reſpuens vulnus. Feras omnes venantur: ipſi non aliter, quam foveis capti, feritate ſemper in-

tereunt. Apud eoſdem naſci Cteſias ſcribit, quam mantichoram appellat, triplici dentium ordine pectinatim coeuntium, facie & auriculis hominis, oculis glaucis, colore ſanguineo, corpore leonis, cauda ſcorpionis modo ſpicula infigentem: vocis, ut ſi miſceatur fiſtulæ & tubæ concentus: velocitatis magnæ, humani corporis vel præcipue appetentem.

XXXI. In India & boves ſolidis ungulis, unicornes: & feram nomine axin, hinnulei pelle, pluribus candidioribuſque maculis, ſacrorum Liberi Patris. Orſæi Indi ſimias candentes toto corpore venantur. Aſperrimam autem feram monocerotem, reliquo corpore equo ſimilem, capite cervo, pedibus elephanto, cauda apro, mugitu gravi, uno cornu nigro media fronte cubitorum duûm eminente. Hanc feram vivam negant capi.

XXXII. Apud Heſperios Æthiopas fons eſt Nigris, ut plerique exiſtimavere, Nili caput: argumenta, quæ diximus, perſuadent: juxta hunc fera appellatur catoblepas, modica alioquin, ceteriſque membris iners, caput tantum prægrave ægre ferens: id dejectum ſemper in terram: alias internecio humani generis, omnibus qui oculos ejus videre confeſtim exſpirantibus.

XXXIII. Eadem & baſiliſci ſerpentis eſt vis. Cyrenaica hunc generat provincia, duodenûm non amplius digitorum magnitudine, candida in capite macula, ut quodam diademate inſignem. Sibilo omnes fugat ſerpentes: nec flexu multiplici, ut reliquæ, corpus impellit, ſed celſus & erectus in medio incedens. Necat frutices, non contactos modo,

verum & afflatos: exurit herbas, rumpit ſaxa. Talis vis malo eſt. Creditum quondam, ex equo occiſum haſta, & per eam ſubeunte vi, non equitem modo, ſed equum quoque abſumtum. Atque huic tali monſtro (ſæpe enim enectum concupivere reges videre) muſtelarum virus exitio eſt: adeo naturæ nihil placuit eſſe ſine pari. Injiciunt eas cavernis facile cognitis ſoli tabe: necant illæ ſimul odore, moriunturque, & naturæ pugna conficitur.

XXXIV. Sed in Italia quoque creditur luporum viſus eſſe noxius: vocemque homini, quem priores contemplentur, adimere ad præſens. Inertes hos parvoſque Africa & Ægyptus gignunt: aſperos truceſque frigidior plaga. Homines in lupos verti, rurſumque reſtitui ſibi, falſum eſſe confidenter exiſtimare debemus, aut credere omnia, quæ fabuloſa tot ſeculis comperimus. Unde tamen iſta vulgo infixa ſit fama in tantum, ut in maledictis verſipelles habeat, indicabitur. Evanthes inter auctores Græciæ non ſpretus, tradit Arcadas ſcribere, ex gente Anthi cujuſdam, ſorte familiæ lectum, ad ſtagnum quoddam regionis ejus duci, veſtituque in quercu ſuſpenſo tranſnatare, atque abire in deſerta, transfigurarique in lupum, & cum ceteris ejuſdem generis congregari per annos novem. Quo in tempore ſi homine ſe abſtinuerit, reverti ad idem ſtagnum: & cum tranſnataverit, effigiem recipere, ad priſtinum habitum addito novem annorum ſenio. Id quoque Fabius, eandem recipere veſtem. Mirum eſt quo procedat Græca credulitas! Nullum tam impudens mendacium eſt, ut teſte careat. Itaque Agriopas,

qui Olympionicas ſcripſit, narrat Demænetum Parrhaſium in ſacrificio, quod Arcades Jovi Lycæo humana etiam tum hoſtia faciebant, immolati pueri exta deguſtaſſe, & in lupum ſe convertiſſe: eundem decimo anno reſtitutum athleticæ, certaſſe in pugilatu, victoremque Olympia reverſum. Quin & caudæ hujus animalis creditur vulgo ineſſe amatorium virus exiguo in villo: eumque, cum capiatur, abjici: nec idem pollere, niſi viventi direptum. Dies, quibus coeat, toto anno non amplius duodecim. Eundem in fame veſci terra. Inter auguria, ad dexteram commeantium præciſo itinere, ſi pleno id ore fecerit, nullum omnium præſtantius. Sunt in eo genere, qui cervarii vocantur, qualem e Gallia in Pompeji Magni arena ſpectatum diximus. Huic quamvis in fame mandenti, ſi reſpexerit, oblivionem cibi ſubrepere aiunt, digreſſumque quærere aliud.

XXXV. Quod ad ſerpentes attinet, vulgatum eſt colorem ejus pleraſque terræ habere, in qua occultentur. Innumera eſſe genera. Ceraſtis corpore eminere cornicula ſæpe quadrigemina: quorum motu, reliquo corpore occultato, ſollicitent ad ſe aves. Geminum caput amphiſbænæ, hoc eſt, & a cauda, tanquam parum eſſet uno ore fundi venenum. Aliis ſquamas eſſe, aliis picturas: omnibus exitiale virus. Jaculum ex arborum ramis vibrari: nec pedibus tantum pavendas ſerpentes, ſed & miſſili volare tormento. Colla aſpidum intumeſcere, nullo ictus remedio, præterquam ſi confeſtim partes contactæ amputentur. Unus huic tam peſtifero animali ſenſus, vel potius

affectus eſt. Conjugia ferme vagántur: nec niſi cum pari vita eſt: itaque alterutra interemta, incredibilis alteri ultionis cura. Perſequitur interemtorem, unumque eum in quantolibet populi agmine notitia quadam infeſtat, perrumpit omnes difficultates, permeat ſpatia, nec niſi amnibus arcetur, aut præceleri fuga. Non eſt fateri, rerum natura, largius mala, an remedia genuerit. Jam primum hebetes oculos huic malo dedit: eoſque non in fronte ex adverſo cernere, ſed in temporibus: itaque excitatur pede ſæpius quam viſu. Deinde internecinum bellum cum ichneumone.

XXXVI. Notum eſt animal hac gloria maxime, in eadem natum Ægypto. Mergit ſe limo ſæpius, ſiccatque ſole. Mox ubi pluribus eodem modo ſe coriis loricavit, in dimicationem pergit. In ea caudam attollens, ictus irritos averſus excipit; donec obliquo capite ſpeculatus invadat in fauces. Nec hoc contentus, aliud haud mitius debellat animal.

XXXVII. Crocodilum habet Nilus, quadrupes malum, & terra pariter ac flumine infeſtum. Unum hoc animal terreſtre linguæ uſu caret. Unum ſuperiore mobili maxilla imprimit morſum, alias terribilem, pectinatim ſtipante ſe dentium ſerie. Magnitudine excedit plerumque duodeviginti cubita. Parit ova quanta anſeres: eaque extra eum locum ſemper incubat, prædivinatione quadam, ad quem ſummo auctu eo anno acceſſurus eſt Nilus. Nec aliud animal ex minori origine in majorem creſcit magnitudinem. Et unguibus hic armatus eſt, contra omnes ictus cute invicta. Dies in terra agit, noctes in

aqua, teporis utrumque ratione. Hunc ſaturum cibo piſcium, & ſemper eſculento ore, in litore ſomno datum, parva avis, quæ trochilos ibi vocatur, rex avium in Italia, invitat ad hiandum pabuli ſui gratia, os primum ejus aſſultim repurgans, mox dentes, & intus fauces quoque ad hanc ſcabendi dulcedinem quam maxime hiantes: in qua voluptate ſomno preſſum conſpicatus ichneumon, per eaſdem fauces, ut telum aliquod, immiſſus, erodit alvum.

XXXVIII. Similis crocodilo, ſed minor etiam ichneumone, eſt in Nilo natus ſcincos, contra venena præcipuus antidotis: item ad inflammandam virorum Venerem. Verum in crocodilo major erat peſtis, quam ut uno eſſet ejus hoſte natura contenta. Itaque & delphini immeantes Nilo, quorum dorſo tanquam ad hunc uſum cultellata ineſt ſpina, abigentes eos præda, ac velut in ſuo tantum amne regnantes, alioqui impares viribus ipſi, aſtu interimunt: callent enim in hoc cuncta animalia, ſciuntque non ſua modo commoda, verum & hoſtium adverſa: norunt ſua tela, norunt occaſiones, parteſque diſſidentium imbelles. In ventre mollis eſt tenuiſque cutis crocodilo: ideo ſe, ut territi, mergunt delphini, ſubeunteſque alvum illa ſecant ſpina. Quin & gens hominum eſt huic belluæ adverſa in ipſo Nilo Tentyritæ, ab inſula, in qua habitat, appellata. Menſura eorum parva, ſed præſentia animi in hoc tantum uſu mira. Terribilis hæc contra fugientes bellua eſt, fugax contra inſequentes: ſed adverſum ire ſoli hi audent. Quin

etiam flumini innatant: dorſoque equitantium modo impoſiti, hiantibus reſupino capite ad morſum, addita in os clava, dextra ac læva tenentes extrema ejus utrinque, ut frenis in terram agunt captivos: ac voce etiam ſola territos, cogunt evomere recentia corpora ad ſepulturam. Itaque uni ei inſulæ crocodili non adnatant: olfactuque ejus generis hominum, ut Pſyllorum ſerpentes, fugantur. Hebetes oculos hoc animal dicitur habere in aqua, extra acerrimi viſus: quatuorque menſes hiemis inedia ſemper tranſmittere in ſpecu. Quidam hoc unum quamdiu vivat, creſcere arbitrantur: vivit autem longo tempore.

XXXIX. Major altitudine in eodem Nilo bellua hippopotamus editur: ungulis binis, quales bubus, dorſo equi, & juba, & hinnitu, roſtro reſimo, cauda & dentibus aprorum aduncis, ſed minus noxiis: tergoris ad ſcuta galeaſque impenetrabilis, præterquam ſi humore madeat. Depaſcitur ſegetes, deſtinatione ante (ut ferunt) determinatas in diem, & ex agro ferentibus veſtigiis, ne quæ revertenti inſidiæ comparentur.

XL. Primus eum, & quinque crocodilos Romæ Ædilitatis ſuæ ludis M. Scaurus temporario euripo oſtendit. Hippopotamus in quadam medendi parte etiam magiſter exſtitit. Aſſidua namque ſatietate obeſus exit in litus, recentes arundinum cæſuras ſpeculatum: atque ubi acutiſſimum videt ſtirpem, imprimens corpus, venam quandam in crure vulnerat, atque ita profluvio ſanguinis morbidum alias corpus exonerat, & plagam limo rurſus obducit.

XLI. Simile quiddam & volucris in eadem Ægypto monſtravit, quæ vocatur ibis: roſtri aduncitate per eam partem ſe perluens, qua reddi ciborum onera maxime ſalubre eſt. Nec hæc ſola a multis animalibus reperta ſunt, uſui futura & homini. Dictamnum herbam extrahendis ſagittis cervi monſtravere, percuſſi eo telo, paſtuque ejus herbæ ejecto. Iidem percuſſi a phalangio, quod eſt aranei genus, aut aliquo ſimili, cancros edendo ſibi medentur. Eſt & ad ſerpentum ictus præcipua, qua ſe lacerti, quoties cum his conſeruere pugnam, vulnerati refovent. Chelidoniam viſui ſaluberrimam hirundines monſtravere, vexatis pullorum oculis illa medentes.

Teſtudo cunilæ, quam bubulam vocant, paſtu, vires contra ſerpentes refovet: muſtela rutæ, in murium venatu cum iis dimicatione conſerta: ciconia origano, edera apri in morbis ſibi medentur, & cancros veſcendo, maxime mari ejectos. Anguis hiberno ſitu membrana corporis obducta, feniculi ſucco impedimentum illud exuit, nitiduſque vernat. Exuit autem a capite primum, nec celerius quam uno die ac nocte replicans, ut extra fiat membranæ, quod fuerat intus. Idem hiberna latebra viſu obſcurato, marathro herbæ ſeſe affricans, oculos inungit ac refovet: ſi vero ſquamæ obtorpuere, ſpinis juniperi ſe ſcabit. Draco vernam nauſeam ſilveſtris lactucæ ſucco reſtinguit. Pantheras perfricata carne aconito (venenum id eſt) barbari venantur. Occupat illico fauces earum angor: quare pardalianches id venenum appellavere quidam. At fera contra hoc excrementis hominis ſibi medetur: &

alias tam avida eorum, ut a paſtoribus ex induſtria in aliquo vaſe ſuſpenſa altius, quam ut queat ſaltu attingere, jaculando ſe appetendoque deficiat, & poſtremo exſpiret: alioqui vivacitatis adeo lentæ, ut ejectis interaneis diu pugnet. Elephas chamæleone concolori frondi devorato, occurrit oleaſtro huic veneno ſuo. Urſi cum mandragoræ mala guſtavere, formicas lambunt. Cervus herba cinare venenatis pabulis reſiſtit. Palumbes, gracculi, merulæ, perdices, lauri folio annuum faſtidium purgant: columbæ, turtures, & gallinacei, herba quæ vocatur helxine: anates, anſeres, ceteræque aquaticæ herba ſiderite: grues & ſimiles, junco paluſtri. Corvus occiſo chamæleone, qui etiam victori nocet, lauro infectum virus exſtinguit.

XLII. Millia præterea, utpote cum plurimis animalibus eadem natura rerum, cæli quoque obſervationem, & ventorum, & imbrium, & tempeſtatum præſagia, aliis alia dederit, quod perſequi immenſum eſt, æque ſcilicet quam reliquam cum ſingulis hominum ſocietatem. Siquidem & pericula præmonent, non fibris modo extiſque, circa quod magna mortalium portio hæret, ſed alia quadam ſignificatione. Ruinis imminentibus muſculi præmigrant, aranei cum telis primi cadunt. Auguria quidem artem fecere apud Romanos: & ſacerdotum collegium vel maxime ſolemne eſt. In Thracia locis rigentibus & vulpes, animal alioqui ſolertia dirum: amnes gelatos, lacuſque, nonniſi ad ejus itum reditumque tranſeunt. Obſervatum, eam aure ad glaciem appoſita, conjectare craſſitudinem gelus.

XLIII. Nec minus clara exitii documenta ſunt etiam ex contemnendis animalibus. M. Varro auctor eſt, a cuniculis ſuffoſſum in Hiſpania oppidum; a talpis in Theſſalia: ab ranis civitatem in Gallia pulſam, ab locuſtis in Africa: ex Gyaro Cycladum inſula incolas a muribus fugatos, in Italia Amyclas a ſerpentibus deletas. Citra Cynamolgos Æthiopas late deſerta regio eſt, a ſcorpionibus & ſolipugis gente ſublata: & a ſcolopendris abactos Rhœtienſes, auctor eſt Theophraſtus. Sed ad reliqua ferarum genera redeamus.

XLIV. Hyænis utramque eſſe naturam, & alternis annis mares, alternis feminas fieri, parere ſine mare, vulgus credit, Ariſtoteles negat. Collum & juba continuitate ſpinæ porrigitur, flectique, niſi circumactu totius corporis, nequit. Multa præterea mira traduntur. Sed maxime ſermonem humanum inter paſtorum ſtabula aſſimulare, nomenque alicujus addiſcere, quem evocatum foras laceret. Item vomitionem hominis imitari, ad ſollicitandos canes, quos invadat. Ab uno animali ſepulcra erui, inquiſitione corporum. Feminam raro capi. Oculis mille eſſe varietates, colorumque mutationes. Præterea umbræ ejus contactu canes obmuteſcere. Et quibuſdam magicis artibus omne animal, quod ter luſtraverit, in veſtigio hærere.

XLV. Hujus generis coitu leæna Æthiopica parit crocutam, ſimiliter voces imitantem hominum pecorumque. Acies ei perpetua: in utraque parte oris nullis gingivis, dente continuo: qui ne contrario occurſu hebetetur, capſarum modo includi-

tur. Hominum ſermones imitari & mantichoram in Æthiopia, auctor eſt Juba.

XLVI. Hyænæ plurimæ gignuntur in Africa, quæ & aſinorum ſilveſtrium multitudinem fundit. Mares in eo genere ſinguli feminarum gregibus imperitant. Timent libidinis æmulos, & ideo gravidas cuſtodiunt, morſuque natos mares caſtrant. Contra gravidæ latebras petunt, & parere furto cupiunt, gaudentque copia libidinis.

XLVII. Eaſdem partes ſibi ipſi Pontici amputant fibri, periculo urgente, ob hoc ſe peti gnari: caſtoreum id vocant medici: alias animal horrendi morſus, arbores juxta flumina, ut ferro, cædit: hominis parte comprehenſa, non antequam fracta concrepuerint oſſa, morſus reſolvit. Cauda piſcium iis, cetera ſpecies lutræ. Utrumque aquaticum: utrique mollior pluma pilus.

XLVIII. Ranæ quoque rubetæ, quarum & in terra, & in humore vita, plurimis refertæ medicaminibus, deponere ea quotidie ac reſumere a paſtu dicuntur, venena tantum ſemper ſibi reſervantes.

XLIX. Similis & vitulo marino victus, in mari ac terra: ſimile fibro & ingenium. Evomit fel ſuum, ad multa medicamenta utile: item coagulum, ad comitiales morbos: ob ea ſe peti prudens. Theophraſtus auctor eſt, anguis modo & ſtelliones ſenectutem exuere, eamque protinus devorare, præripientes comitiali morbo remedia. Eoſdem mortiferi in Græcia morſus, innoxios eſſe in Sicilia.

L. Cervis quoque eſt ſua malignitas, quanquam placidiſſimo animalium. Urgente vi canum, ultro

confugiunt ad hominem. Et in pariendo ſemitas minus cavent, humanis veſtigiis tritas, quam ſecreta ac feris opportuna. Conceptus earum poſt Arcturi ſidus. Octonis menſibus ferunt partus, interdum & geminos. A conceptu ſeparant ſe. At mares relicti rabie libidinis ſæviunt: fodiunt ſcrobes. Tunc roſtra eorum nigreſcunt, donec aliqui abluant imbres. Feminæ autem ante partum purgantur herba quadam, quæ ſeſelis dicitur, faciliore ita utentes utero. A partu duas, quæ aros & ſeſelis appellantur, paſtæ, redeunt ad fœtum: illis imbui lactis primos volunt ſuccos, quacunque de cauſa. Editos partus exercent curſu, & fugam meditari docent: ad prærupta ducunt, ſaltumque demonſtrant. Jam mares ſoluti deſiderio libidinis, avide petunt pabula. Ubi ſe præpingues ſenſere, latebras quærunt, fatentes incommodum pondus. Et alias ſemper in fuga acquieſcunt, ſtanteſque reſpiciunt: cum prope ventum eſt, rurſus fugæ præſidia repetentes. Hoc fit inteſtini dolore, tam infirmi, ut ictu levi rumpatur intus. Fugiunt autem latratu canum audito ſecunda ſemper aura, ut veſtigia cum ipſis abeant. Mulcentur fiſtula paſtorali & cantu: cum erexere aures, acerrimi auditus; cum remiſere, ſurdi. Cetero animal ſimplex, & omnium rerum miraculo ſtupens: in tantum, ut equo aut bucula accedente propius, hominem juxta venantem non cernant: aut ſi cernant, arcum ipſum ſagittaſque mirentur. Maria tranant gregatim nantes porrecto ordine, & capita imponentes præcedentium clunibus, vicibuſque ad terga redeuntes. Hoc maxime notatur a Ci-

licia Cyprum trajicientibus. Nec vident terras, ſed in odore earum natant. Cornua mares habent, ſolique animalium omnibus annis ſtato veris temporis amittunt: ideo ſub ipſa die quam maxime invia petunt. Latent amiſſis velut inermes: ſed & hi bono ſuo invident. Dextrum cornu negant inveniri, ceu medicamento aliquo præditum: idque mirabilius fatendum eſt, cum & in vivariis mutent omnibus annis: defodi ab iis putant. Accenſi autem utriuslibet odore comitiales morbi deprehenduntur. Indicia quoque ætatis in illis gerunt, ſingulos annis adjicientibus ramos uſque ad ſexennes. Ab eo tempore ſimilia reviveſcunt: nec poteſt ætas diſcerni, ſed dentibus ſenecta declaratur. Aut enim paucos, aut nullos habent: nec in cornibus imis ramos, alioqui ante frontem prominere ſolitos junioribus. Non decidunt caſtratis cornua, nec naſcuntur. Erumpunt autem renaſcentibus tuberibus primo aridæ cutis ſimilia. Eadem teneris increſcunt ferulis, arundineas in paniculas molli plumata lanugine. Quamdiu carent iis, noctibus procedunt ad pabula: increſcentia Solis vapore durant, ad arbores ſubinde experientes: ubi placuit robur, in aperta prodeunt. Captique jam ſunt, edera in cornibus viridante ex attritu arborum, ut in aliquo ligno, teneris, dum experiuntur, innata. Fiunt aliquando & candido colore, qualem fuiſſe tradunt Q. Sertorii cervam, quam eſſe fatidicam Hiſpaniæ gentibus perſuaſerat. Et iis eſt cum ſerpente pugna. Veſtigant cavernas, nariumque ſpiritu extrahunt renitentes. Ideo ſingulare abigendis ſerpentibus, odor

aduſto cervino cornu. Contra morſus vero præcipuum remedium ex coagulo hinnulei in matris utero occiſi. Vita cervis in confeſſo longa, poſt centum annos aliquibus captis cum torquibus aureis, quos Alexander Magnus addiderat, adopertis jam cute in magna obeſitate. Febrium morbos non ſentit hoc animal, quin & medetur huic timori. Quaſdam modo principes feminas ſcimus omnibus diebus matutinis carnem eam deguſtare ſolitas, & longo ævo caruiſſe febribus: quod ita demum exiſtimant ratum, ſi vulnere uno interierit. Eadem eſt ſpecie, barba tantum & armorum villo diſtans, quem τραγέλαφον vocant, non alibi, quam juxta Phaſin amnem, naſcens.

LI. Cervos Africa propemodum ſola non gignit. At chamæleonem & ipſa, quanquam frequentiorem Indiæ. Figura & magnitudo erat lacertæ, niſi crura eſſent recta & excelſiora. Latera ventri junguntur, ut piſcibus, & ſpina ſimili modo eminet. Roſtrum, ut in parvo, haud abſimile ſuillo: cauda prælonga in tenuitatem deſinens, & implicans ſe viperinis orbibus: ungues adunci: motus tardior, ut teſtudini: corpus aſperum, ceu crocodilo: oculi in receſſu cavo, tenui diſcrimine prægrandes, & corpori concolores: nunquam eos operit: nec pupillæ motu, ſed totius oculi verſatione circumſpicit. Ipſe celſus hianti ſemper ore, ſolus animalium nec cibo nec potu alitur, nec alio quam aeris alimento: circa caprificos ferus, innoxius alioqui. Et coloris natura mirabilior: mutat namque eum ſubinde, & oculis, & cauda, & toto corpore,

redditque ſemper quemcunque proxime attingit, præter rubrum candidumque. Defuncto pallor eſt. Caro in capite & maxillis, & ad commiſſuram caudæ admodum exigua, nec alibi toto corpore: ſanguis in corde, & circa oculos tantum: viſcera ſine ſplene. Hibernis menſibus latet, ut lacertæ.

LII. Mutat colores & Scytharum tarandus, nec aliud ex iis quæ pilo veſtiuntur, niſi in Indiis lycaon, cui jubata traditur cervix. Nam thoes (luporum id genus eſt procerius longitudine, brevitate crurum diſſimile, velox ſaltu, venatu vivens, innocuum homini) habitum, non colorem mutant, per hiemem hirti, æſtate nudi. Tarando magnitudo, quæ bovi; caput majus cervino, nec abſimile: cornua ramoſa, ungulæ bifidæ, villus magnitudine urſorum. Sed cum libuit ſui coloris eſſe, aſini ſimilis eſt. Tergori tanta duritia, ut thoraces ex eo faciant. Colorem omnium arborum, fruticum, florum, locorumque reddit, in quibus latet, metuens, ideoque raro capitur. Mirum eſſet, habitum corpori tam multiplicem dari, mirabilius & villo.

LIII. Hyſtrices generat India & Africa ſpina contectas, ac herinaceorum genere: ſed hyſtrici longiores aculei, & cum intendit cutem, miſſiles. Ora urgentium figit canum, & paulo longius jaculatur. Hibernis autem ſe menſibus condit: quæ natura multis, & ante omnia urſis.

LIV. Eorum coitus hiemis initio: nec vulgari quadrupedum more, ſed ambobus cubantibus complexiſque. Dein ſeceſſus in ſpecus ſeparatim, in quibus pariunt trigeſimo die, plurimum quinos. Hi ſunt

candida informiſque caro, paulo muribus major, ſine oculis, ſine pilo : ungues tantum prominent : hanc lambendo paulatim figurant. Nec quidquam rarius, quam parientem videre urſam. Ideo mares quadragenis diebus latent, feminæ quaternis menſibus. Specus ſi non habuere, ramorum fruticumque congerie ædificant, impenetrabiles imbribus, mollique fronde conſtratos. Primis diebus bis ſeptentis tam gravi ſomno premuntur, ut ne vulneribus quidem excitari queant. Tunc mirum in modum veterno pingueſcunt. Illi ſunt adipes medicaminibus apti, contraque capilli defluvium tenaces. Ab iis diebus reſident, ac priorum pedum ſuctu vivunt. Fœtus rigentes apprimendo pectori fovent, non alio incubitu, quam ad ova volucres. Mirum dictu, credit Theophraſtus, per id tempus coctas quoque urſorum carnes, ſi aſſerventur, increſcere. Cibi nulla tunc argumenta, nec niſi humoris minimum in alvo inveniri : ſanguinis exiguas circa corda tantum guttas, reliquo corpori nihil ineſſe. Procedunt vere, ſed mares præpingues : cujus rei cauſa non promta eſt : quippe nec ſomno quidem ſaginatis, præter quatuordecim dies, ut diximus. Exeuntes herbam quandam aron nomine laxandis inteſtinis alioqui concretis devorant, circaque ſurculos dentium prædomantes ora. Oculi eorum hebetantur : qua maxime cauſa favos expetunt, ut convulneratum ab apibus os levet ſanguine gravedinem illam. Invalidiſſimum urſo caput, quod leoni fortiſſimum : ideo urgente vi, præcipitaturi ſe ex aliqua rupe, manibus eo operto jaciuntur : ac ſæpe in arena colapho

infracto exanimantur. Cerebro veneficium ineſſe Hiſpaniæ credunt, occiſorumque in ſpectaculis capita cremant, teſtato, quoniam potum in urſinam rabiem agat. Ingrediuntur & bipedes. Arborem averſi derepunt. Tauros, ex ore cornibuſque eorum pedibus omnibus ſuſpenſi, pondere fatigant. Nec alteri animalium in maleficio ſtultitia ſolertior. Annalibus notatum eſt, M. Piſone, M. Meſſala Coss. a. d. XIV Kalendas Octobr. Domitium Ahenobarbum Ædilem curulem urſos Numidicos centum, & totidem venatores Æthiopas in circo dediſſe. Miror adjectum Numidicos fuiſſe, cum in Africa urſum non gigni conſtet.

LV. Conduntur hieme & Pontici mures, hi dumtaxat alibi: quorum palatum in guſtu ſagaciſſimum, auctores quonam modo intellexerint, miror. Conduntur & Alpini, quibus magnitudo melium eſt: ſed hi pabulo ante in ſpecus convecto: cum quidam narrent, alternos marem ac feminam, ſupra ſe complexo faſce herbæ, ſupinos, cauda mordicus apprehenſa, invicem detrahi ad ſpecum: ideoque illo tempore detrito eſſe dorſo. Sunt his pares & in Ægypto: ſimiliterque reſident in clunes, & binis pedibus gradiuntur, prioribuſque, ut manibus utuntur.

LVI. Præparant hiemi & herinacei cibos: ac volutati ſupra jacentia poma affixa ſpinis, unum amplius tenentes ore, portant in cavas arbores. Iidem mutationem Aquilonis in Auſtrum, condentes ſe in cubile præſagiunt. Ubi vero ſenſere venantem, contracto ore pedibuſque, ac parte omni inferiore, qua raram & innocuam habent lanuginem,

convolvuntur in formam pilæ, ne quid comprehendi poſſit præter aculeos. In deſperatione vero, urinam ex ſe reddunt tabificam, tergori ſuo ſpiniſque noxiam, propter hoc ſe capi gnari. Quamobrem exinanita prius urina venari, ars eſt. Et tum præcipua dos tergori, alias corrupto, fragili, putribus ſpinis atque deciduis, etiamſi vivat ſubtractus fuga: ob id non niſi in noviſſima ſpe maleficio eo perfunditur: quippe & ipſi odere ſuum veneficium, ita parcentes ſibi, terminumque ſupremum opperientes, ut ferme ante captivitas occupet. Calidæ poſtea aquæ aſperſu reſolvitur pila: apprehenſuſque pede altero e poſterioribus, ſuſpendio ac fame necatur: aliter non eſt occidere & tergori parcere. Ipſum animal, non ut remur plerique, vitæ hominum ſupervacuum eſt: ſi non ſint illi aculei, fruſtra vellerum mollitie in pecude mortalibus data. Hac cute expoliuntur veſtes. Magnum fraus & ibi lucrum monopolio invenit, de nulla re crebrioribus Senatuſconſultis, nulloque non Principe adito querimoniis provincialibus.

LVII. Urinæ & e duobus aliis animalibus ratio mira eſt. Leontophonon accipimus vocari parvum, nec aliubi naſcens, quam ubi leo gignitur: quo guſtato tanta illa vis, ac ceteris quadrupedum imperitans, illico exſpiret. Ergo corpus ejus aduſtum adſpergunt aliis carnibus polentæ modo, inſidiantes feræ, necantque etiam cinere. Tam contraria eſt peſtis. Haud immerito igitur odit leo, viſumque frangit, & citra morſum exanimat. Ille contra urinam ſpargit, prudens hanc quoque leoni exitialem.

Lyncum humor ita redditus, ubi gignuntur, glaciatur areſcitve in gemmas carbunculis ſimiles, & igneo colore fulgentes, lyncurium vocatas, atque ob id ſuccino a pleriſque ita generari prodito. Novere hoc, ſciuntque lynces, & invidentes urinam terra operiunt, coque celerius ſolidatur illa.

LVIII. Alia ſolertia in metu melibus: ſufflatæ cutis diſtentu ictus hominum & morſus canum arcent. Provident tempeſtatem & ſciuri: obturatiſque, qua ſpiraturus eſt ventus, cavernis, ex alia parte aperiunt fores: de cetero ipſis villoſior cauda pro tegumento eſt. Ergo in hiemes aliis proviſum pabulum; aliis pro cibo ſomnus.

LIX. Serpentium vipera ſola terra dicitur condi: ceteræ arborum aut ſaxorum cavis. Et alias vel annua fame durant, algore modo demto. Omnia ſeceſſus tempore veneno orba dormiunt.

Simili modo & cochleæ. Illæ quidem iterum & æſtatibus, adhærentes maxime ſaxis: aut etiam injuria reſupinatæ avulſæque, non tamen exeuntes. In Balearibus vero inſulis cavaticæ appellatæ, non prorepunt e cavis terræ: neque herba vivunt, ſed uvæ modo inter ſe cohærent. Eſt & aliud genus minus vulgare, adhærente operculo ejuſdem teſtæ ſe operiens: obrutæ terra ſemper hæ, & circa maritimas tantum Alpes quondam effoſſæ, cœpere jam erui & in Veliterno. Omnium tamen laudatiſſimæ in Aſtypalæa inſula.

LX. Lacertæ, inimiciſſimum genus cochleis, negantur ſemeſtrem vitam excedere. Lacerti Arabiæ cubitales: in Indiæ vero Nyſa monte, XXIV in longitu-

dinem pedum, colore fulvi, aut punicei, aut cærulei.

LXI. Ex his quoque animalibus, quæ nobiſcum degunt, multa ſunt cognitu digna: fideliſſimumque ante omnia homini canis, atque equus. Pugnaſſe adverſus latrones canem pro domino accepimus, confectumque plagis a corpore non receſſiſſe, volucres & feras abigentem. Ab alio in Epiro agnitum in conventu percuſſorem domini, laniatuque, & latratu coactum fateri ſcelus. Garamantum regem canes ducenti ab exſilio reduxere, prœliati contra reſiſtentes. Propter bella Colophonii, itemque Caſtabalenſes, cohortes canum habuere: hæ primæ dimicabant in acie nunquam detrectantes: hæc erant fideliſſima auxilia, nec ſtipendiorum indiga. Canes defendere Cimbris cæſis domus eorum plauſtris impoſitas. Canis Jaſone Lycio interfecto, cibum capere noluit, inediaque conſumtus eſt. Is vero, cui nomen Hyrcani reddidit Duris, accenſo regis Lyſimachi rogo, injecit ſe flammæ: ſimiliterque Hieronis regis. Memorat & Pyrrhum Gelonis tyranni canem Philiſtus. Memoratur & Nicomedis Bithyniæ regis, uxore ejus Conſingi lacerata, propter laſciviorem cum marito jocum. Apud nos Volcatium nobilem, qui Caſcellium jus civile docuit, aſturcone e ſuburbano redeuntem, cum adveſperaviſſet, canis a graſſatore defendit. Item Cælium Senatorem ægrum Placentiæ ab armatis oppreſſum: nec prius ille vulneratus eſt, quam cane interemto. Sed ſuper omnia in noſtro ævo Actis populi Romani teſtatum, Appio Junio & P. Silio coss. cum animadverteretur ex cauſa Neronis Germanici filii,

in Titium Sabinum, & ſervitia ejus, unius ex his canem nec a carcere abigi potuiſſe, nec a corpore receſſiſſe, abjecti in gradibus Gemitoriis, mœſtos edentem ululatus, magna populi Romani corona: ex qua cum quidam ei cibum objeciſſet, ad os defuncti tuliſſe. Innatavit idem cadaver in Tiberim abjecti ſuſtentare conatus, effuſa multitudine ad ſpectandum animalis fidem.

Soli dominum novere: & ignotum quoque, ſi repente veniat, intelligunt. Soli nomina ſua, ſoli vocem domeſticam agnoſcunt. Itinera, quamvis longa, meminere. Nec ulli præter hominem memoria major. Impetus eorum & ſævitia mitigatur ab homine conſidente humi.

Plurima alia in his quoque vita invenit. Sed in venatu ſolertia & ſagacitas præcipua eſt. Scrutatur veſtigia atque perſequitur, comitantem ad feram inquiſitorem loro trahens: qua viſa quam ſilens & occulta, quam ſignificans demonſtratio eſt, cauda primum, deinde roſtro? Ergo etiam ſenecta feſſos, cæcoſque, ac debiles ſinu ferunt, ventos & odorem captantes, prodenteſque roſtro cubilia. E tigribus eos Indi volunt concipi: & ob id in ſilvis coitus tempore alligant feminas. Primo & ſecundo fœtu nimis feroces putant gigni: tertio demum educant. Hoc idem e lupis Galli, quorum greges ſuum quiſque ductorem e canibus & ducem habent. Illum in venatu comitantur, illi parent. Namque inter ſe exercent etiam magiſteria. Certum eſt, juxta Nilum amnem currentes lambere, ne crocodilorum aviditati occaſionem præbeant. Indiam petenti Alexan-

dro Magno, rex Albaniæ dono dederat inuſitatæ magnitudinis unum: cujus ſpecie delectatus juſſit urſos, mox apros, & deinde damas emitti, contemtu immobili jacente eo. Qua ſegnitie tanti corporis offenſus Imperator generoſi ſpiritus, eum interimi juſſit. Nuntiavit hoc fama regi. Itaque alterum mittens addidit mandata, ne in parvis experiri vellet, ſed in leone, elephantove. Duos ſibi fuiſſe: hoc interemto, præterea nullum fore. Nec diſtulit Alexander, leonemque fractum protinus vidit. Poſtea elephantum juſſit induci, haud alio magis ſpectaculo lætatus. Horrentibus quippe per totum corpus villis, ingenti primum latratu intonuit: moxque increvit aſſultans, contraque belluam exſurgens hinc & illinc, artifici dimicatione, qua maxime opus eſſet, infeſtans atque evitans, donec aſſidua rotatam vertigine afflixit, ad caſum ejus tellure concuſſa.

LXII. Canum generi bis anno partus. Juſta ad pariendum annua ætas. Gerunt uterum ſexagenis diebus. Gignunt cæcos: & quo largiore aluntur lacte, eo tardiorem viſum accipiunt, non tamen unquam ultra viceſimum primum diem, nec ante ſeptimum. Quidam tradunt, ſi unus gignatur, nono die cernere: ſi gemini, decimo: idemque in ſingulos adjici, totidemque eſſe tarditatis ad lucem dies. Et ab ea, quæ femina ſit ex primipara genita, Faunos cerni. Optimus in fœtu qui noviſſime cernere incipit, aut quem primum fert in cubile fœta.

LXIII. Rabies canum Sirio ardente homini peſtifera, ut diximus, ita morſis letali aquæ metu. Quapropter obviam itur per XXX eos dies, galli-

naceo maxime ſimo immixto canum cibis: aut ſi prævenerit morbus, veratro.

A morſu vero unicum remedium oraculo quodam nuper repertum, radix ſilveſtris roſæ, quæ cynorrhodos appellatur. Columella auctor eſt, ſi quadrageſimo die, quam ſit natus, caſtretur morſu cauda, ſummuſque ejus articulus auferatur, ſequenti nervo exemto, nec caudam creſcere, nec canes rabidos fieri. Canem locutum, in prodigiis (quod equidem adnotaverim) accepimus: & ſerpentem latraſſe, cum pulſus eſt regno Tarquinius.

LXIV. Eidem Alexandro & equi magna raritas contigit: Bucephalon eum vocarunt, ſive ab adſpectu torvo, ſive ab inſigni taurini capitis, armo impreſſi. Tredecim talentis ferunt ex Philonici Pharſalii grege emtum, etiam tum puero capto ejus decore. Neminem hic alium, quam Alexandrum, regio inſtratus ornatu, recepit in ſedem, alios paſſim recipiens. Idem in prœliis memoratæ cujuſdam perhibetur operæ, Thebarum oppugnatione vulneratus in alium tranſire Alexandrum non paſſus: multa præterea ejuſdem modi, propter quæ rex defuncto ei duxit exſequias: urbemque tumulo circumdedit nomine ejus. Nec Cæſaris Dictatoris quenquam alium recepiſſe dorſo equus traditur: idemque humanis ſimiles pedes priores habuiſſe, hac effigie locatus ante Veneris Genetricis ædem. Fecit & Divus Auguſtus equo tumulum, de quo Germanici Cæſaris carmen eſt. Agrigenti complurium equorum tumuli pyramides habent. Equum adamatum a Semiramide uſque ad coitum, Juba auctor eſt. Scythici

quidem equitatus equorum gloria ſtrepunt. Occiſo regulo ex provocatione dimicante, hoſtem cum victor ad ſpoliandum veniſſet, ab equo ejus ictibus morſuque confectum. Alium detracto oculorum operimento, & cognito cum matre coitu, petiiſſe prærupta, atque exanimatum. Equæ eadem ex cauſa in Reatino agro laceratum prorigam invenimus. Namque & cognationum intellectus in iis eſt: atque in grege prioris anni ſorore libentius etiam, quam matre, equa comitatur. Docilitas tanta eſt, ut univerſus Sybaritani exercitus equitatus ad ſymphoniæ cantum ſaltatione quadam moveri ſolitus inveniatur. Iidem præſagiunt pugnam, & amiſſos lugent dominos, lacrimaſque interdum deſiderio fundunt. Interfecto Nicomede rege equus ejus inedia vitam finivit. Phylarchus refert Centaretum e Galatis, in prœlio occiſo Antiocho, potitum equo ejus conſcendiſſe ovantem. At illum indignatione accenſum domitis frenis, ne regi poſſet, præcipitem in abrupta iſſe, exanimatumque una. Philiſtus a Dionyſio relictum in cœno hærentem, ut ſeſe evelliſſet, ſecutum veſtigia domini, examine apum jubæ inhærente: eoque oſtento tyrannidem a Dionyſio occupatam.

LXV. Ingenia eorum inenarrabilia jaculantes obſequio experiuntur, difficiles conatus corpore ipſo nixuque invitantium. Jam tela humi collecta equiti porrigunt. Nam in Circo ad currus juncti, non dubie intellectum adhortationis & gloriæ fatentur. Claudii Cæſaris ſecularium ludorum Circenſibus, excuſſo in carceribus auriga Albato Corace, occu-

pavere prima: tum obtinuere, opponentes, effundentes, omniaque contra æmulos, quæ debuiſſent peritiſſimo auriga inſiſtente, facientes: cum puderet hominum artem ab equis vinci, peracto legitimo curſu ad cretam ſtetere. Majus augurium apud priſcos, plebejis Circenſibus excuſſo auriga, ita ut ſi ſtaret, in Capitolium cucurriſſe equos, ædemque ter luſtraſſe: maximum vero eodem perveniſſe ab Vejis cum palma & corona, effuſo Ratumena, qui ibi vicerat: unde poſtea nomen portæ eſt.

Sarmatæ longinqua itinera acturi, inedia pridie præparant eos, potum exiguum impertientes: atque ita per centena millia & quinquaginta continuo curſu euntibus inſident. Vivunt annis quidam quinquagenis: feminæ minore ſpatio: eædem quinquennio finem creſcendi capiunt, mares anno addito. Forma equorum, quales maxime legi oporteat, pulcherrime quidem Virgilio vate abſoluta eſt. Sed & nos diximus in libro de jaculatione equeſtri condito: & fere inter omnes conſtare video. Diverſa autem Circo ratio quæritur. Itaque cum bimi in alio ſubigantur imperio, non ante quinquennes ibi certamen accipit.

LXVI. Partum in eo genere undenis menſibus ferunt, duodecimo gignunt. Coitus verno æquinoctio, bimo utrinque, vulgaris: ſed a trimatu firmior partus. Generat mas ad annos triginta tres, utpote cum a Circo poſt viceſimum annum mittantur ad ſobolem. Opunte & ad quadraginta duraſſe tradunt, adjutum modo in attollenda priore parte corporis. Sed ad generandum paucis animalium minor ferti-

litas : qua de cauſa per intervalla admiſſuræ dantur: nec tamen quindecim initus ejuſdem anni valet tolerare. Equarum libido exſtinguitur juba tonſa. Gignunt annis omnibus ad quadrageſimum. Vixiſſe equum ſeptuaginta quinque annos proditur. In hoc genere gravida ſtans parit, præterque ceteras fœtum diligit. Et ſane equis amoris innaſci veneficium, hippomanes appellatum, in fronte, caricæ magnitudine, colore nigro : quod ſtatim edito partu devorat fœta, aut partum ad ubera non admittit. Si quis præreptum habeat, olfactu in rabiem id genus agitur. Amiſſa parente in grege armenti, reliquæ fœtæ educant orbum. Terram attingere ore triduo proximo, quam ſit genitus, negant poſſe. Quo quis acrior, in bibendo profundius nares mergit. Scythæ per bella feminis uti malunt, quoniam urinam curſu non impedito reddant.

LXVII. Conſtat in Luſitania circa Oliſiponem oppidum & Tagum amnem equas Favonio flante obverſas animalem concipere ſpiritum, idque partum fieri, & gigni perniciſſimum ita : ſed triennium vitæ non excedere. In eadem Hiſpania Gallaica gens eſt, & Aſturica : equini generis, (hi ſunt quos thieldones vocamus, minori forma appellatos aſturcones) gignunt, quibus non vulgaris in curſu gradus, ſed mollis alterno crurum explicatu glomeratio : unde equis tolutim carpere incurſus traditur arte. Equo fere, qui homini morbi, præterque, veſicæ converſio, ſicut omnibus in genere veterino.

LXVIII. Aſinum CCCC millibus nummûm emtum Q. Axio Senatori, auctor eſt M. Varro, haud ſcio an

omnium pretio animalium victo. Opera ſine dubio generi mirifica, arando quoque, ſed mularum maxime progeneratione. Patria etiam ſpectatur in his, Arcadicis in Achaja, in Italia Reatinis. Ipſum animal frigoris maxime impatiens: ideo non generatur in Ponto: nec æquinoctio verno, ut cetera pecua, admittitur, ſed ſolſtitio. Mares in remiſſione operis deteriores. Partus a triceſimo menſe ociſſimus, ſed a trimatu legitimus: totidem, quot equæ, & eiſdem menſibus, & ſimili modo. Sed incontinens uterus urinam genitalem reddit, ni cogatur in curſum verberibus a coitu. Raro geminos parit: paritura lucem fugit, & tenebras quærit, ne conſpiciatur ab homine. Gignit tota vita, quæ eſt ei ad trigeſimum annum. Partus caritas ſumma, ſed aquarum tædium majus. Per ignes ad fœtus tendunt: eædem, ſi rivus minimus interſit, horrent ita, ut pedes omnino caveant tingere. Nec niſi aſſuetos potant fontes, quæ ſunt in pecuariis, atque ita ut ſicco tramite ad potum eant: nec pontes tranſeunt, per raritatem eorum translucentibus fluviis. Mirumque dictu, ſitiunt: & ſi immutentur aquæ, ut bibant cogendæ exorandæve ſunt. Nec niſi ſpatioſa incubitant laxitate: varia namque ſomno viſa concipiunt, ictu pedum crebro; qui niſi per inane emicuerit, repulſu durioris materiæ clauditatem illico affert. Quæſtus ex iis opima prædia exſuperant. Notum eſt, in Celtiberia ſingulas quadringentena millia nummorum enixas. Ad mularum maxime partus, aurium referre in his & palpebrarum pilos ajunt. Quamvis enim unicolor reliquo corpore, totidem

tamen colores, quot ibi fuere, reddit. Pullos earum epulari Mæcenas inſtituit, multum eo tempore prælatos onagris: poſt eum interiit auctoritas ſaporis. Aſino moriente viſo, celerrime id genus deficit.

LXIX. Ex aſino & equa mula gignitur menſe tertio decimo, animal viribus in labores eximium. Ad tales partus equas neque quadrimis minores, neque decennibus majores legunt: arcerique utrumque genus ab altero narrant, niſi in infantia ejus generis, quod ineat, lacte hauſto. Quapropter ſurreptos pullos in tenebris equarum uberi, aſinarumve, equuleos admovent. Gignitur autem mula ex equo & aſina, ſed effrenis, & tarditatis indomitæ. Lenta omnia eis, ut vetulis. Conceptum ex equo, ſecutus aſini coitus, abortu perimit: non item ex aſino equi. Feminas a partu optime ſeptimo die impleri, obſervatum eſt: mares fatigatos melius implere. Quæ non prius, quam dentes, quos pullinos appellant, jaciat, conceperit, ſterilis intelligitur; & quæ non primo initu generare cœperit. Equo & aſina genitos mares, hinnos antiqui vocabant: contraque mulos, quos aſini & equæ generarent. Obſervatum, e duobus diverſis generibus nata, tertii generis fieri, & neutri parentum eſſe ſimilia: eaque ipſa, quæ ſunt ita nata, non gignere, in omni animalium genere: idcirco mulas non parere. Eſt in Annalibus noſtris, peperiſſe ſæpe: verum prodigii loco habitum. Theophraſtus vulgo parere in Cappadocia tradit: ſed eſſe id animal ibi ſui generis. Mulæ calcitratus inhibetur vini crebriore potu. In

plurium Græcorum eſt monumentis, cum equa muli coitu natum, quem vocaverint ginnum, id eſt, parvum mulum. Generantur ex equa & onagris manſuefactis mulæ veloces in curſu, duritia eximia pedum, verum ſtrigoſo corpore, indomito animo. Sed generator, onagro & aſina genitus, omnes antecellit. Onagri in Phrygia & Lycaonia præcipui. Pullis eorum, ceu præſtantibus ſapore, Africa gloriatur, quos laliſiones appellant. Mulum LXXX annis vixiſſe, Athenienſium monumentis apparet. Eo gaviſi namque, cum templum in arce facerent, quod derelictus ſenecta, ſcandentia jumenta comitatu niſuque exhortaretur, decretum fecere, ne frumentarii negotiatores ab incerniculis eum arcerent.

LXX. Bubus Indicis camelorum altitudo traditur, cornua in latitudinem quaternorum pedum. In noſtro orbe Epiroticis laus maxima, a Pyrrhi (ut ferunt) jam inde regis cura. Id conſecutus eſt, non ante quadrimatum ad partus vocando. Prægrandes itaque fuere, & hodieque reliquiæ ſtirpium durant. At nunc anniculæ fœcunditatem poſcuntur, tolerantius tamen bimæ: tauri generationem, quadrimi. Implent ſinguli denas eodem anno. Tradunt autem, ſi poſt coitum ad dextram partem abeant tauri, generatos mares eſſe: ſi in lævam, feminas. Conceptio uno initu peragitur: quæ ſi forte pererravit, vigeſimum poſt diem marem femina repetit. Pariunt menſe decimo: quidquid ante genitum, inutile eſt. Sunt auctores, ipſo complente decimum menſem die parere. Gignunt raro geminos. Coitus a Delphini exortu a. d. pridie Nonas Januarias, die-

bus triginta: aliquibus & autumno: gentibus quidem, quæ lacte vivunt, ita diſpenſatus, ut omni tempore anni ſuperſit id alimentum. Tauri non ſæpius, quam bis die, ineunt. Boves animalium ſoli, & retro ambulantes paſcuntur: apud Garamantas quidem haud aliter. Vita feminis, quindenis annis longiſſima: maribus, tricenis. Robur in quimatu. Lavatione calidæ aquæ traduntur pingueſcere, & ſi quis inciſa cute ſpiritum arundine in viſcera adigat. Non degeneres exiſtimandi etiam minus laudato adſpectu. Plurimum lactis Alpinis, quibus minimum corporis, plurimum laboris, capite, non cervice, junctis. Syriacis non ſunt palearia, ſed gibber in dorſo. Carici quoque in parte Aſiæ fœdi viſu, tubere ſuper armos a cervicibus eminente, luxatis cornibus, excellentes in opere narrantur: cetero nigri coloris candidive, ad laborem damnantur. Tauris minora, quam bubus cornua, tenuioraque. Domitura boum in trimatu: poſtea ſera, ante præmatura. Optime cum domito juvencus imbuitur. Socium enim laboris agrique culturæ habemus hoc animal, tantæ apud priores curæ, ut ſit inter exempla damnatus a populo Romano, die dicta, qui concubino procaci rure omaſum ediſſe ſe negante, occiderat bovem, actuſque in exſilium, tanquam colono ſuo interemto.

Tauris in adſpectu generoſitas, torva fronte, auribus ſetoſis, cornibus in procinctu dimicationem poſcentibus. Sed tota comminatio prioribus in pedibus. Stat ira gliſcente alternos replicans, ſpargenſque in alvum arenam, & ſolus animalium eo ſti-

mulo ardeſcens. Vidimus ex imperio dimicantes, & ideo monſtratos, rotari, cornibus cadentes excipi, iterumque reſurgere, modo jacentes ex humo tolli; bigarumque etiam curru citato, velut aurigas, inſiſtere. Theſſalorum gentis inventum eſt, equo juxta quadrupedante cornu intorta cervice tauros necare: primus id ſpectaculum dedit Romæ Cæſar Dictator. Hinc victimæ opimæ, & lautiſſima Deorum placatio. Huic tantum animali omnium, quibus procerior cauda, non ſtatim nato conſummatæ, ut ceteris, menſuræ: creſcit uni, donec ad veſtigia ima perveniat. Quamobrem victimarum probatio in vitulo, ut articulum ſuffraginis contingat: breviore non litant. Hoc quoque notatum, vitulos ad aras humeris hominis allatos non fere litare, ſicut nec claudicante, nec aliena hoſtia Deos placari, nec trahente ſe ab aris. Eſt frequens in prodigiis priſcorum, bovem locutum: quo nuntiato, Senatum ſub dio haberi ſolitum.

LXXI. Bos in Ægypto etiam numinis vice colitur, Apim vocant. Inſigne ei, in dextro latere candicans macula, cornibus Lunæ creſcere incipientis. Nodus ſub lingua, quem cantharum appellant. Non eſt fas eum certos vitæ excedere annos, merſumque in ſacerdotum fonte enecant, quæſituri luctu alium, quem ſubſtituant: & donec invenerint, mœrent, deraſis etiam capitibus: nec tamen unquam diu quæritur. Inventus deducitur Memphim a ſacerdotibus. Delubra ei gemina, quæ vocant thalamos, auguria populorum. Alterum intraſſe lætum eſt, in altero dira portendit. Reſponſa privis dat, e manu con-

ſulentium cibum capiendo. Germanici Cæſaris manum averſatus eſt, haud multo poſtea exſtincti. Cetero ſecretus, cum ſe proripuit in cœtus, incedit ſummotu lictorum, grexque puerorum comitatur, carmen honori ejus canentium: intelligere videtur, & adorari velle. Hi greges repente lymphati futura præcinunt. Femina bos ſemel ei anno oſtenditur, ſuis & ipſa inſignibus, quanquam aliis: ſemperque eodem die & inveniri eam, & exſtingui tradunt. Memphi eſt locus in Nilo, quem a figura vocant Phialam: omnibus annis ibi auream pateram argenteamque mergunt iis diebus, quos habent natales Apis: ſeptem hi ſunt, mirumque neminem per eos a crocodilis attingi: octavo poſt horam diei ſextam, redire belluæ feritatem.

LXXII. Magna & pecori gratia, vel in placamentis Deorum, vel in uſu vellerum. Ut boves victum hominum excolunt, ita corporum tutela pecori debetur. Generatio bimis utrinque ad novenos annos: quibuſdam & ad decimum. Primiparis minores fœtus. Coitus omnibus ad Arcturi occaſum, id eſt, a tertio Idus Majas, ad Aquilæ occaſum, in x Kal. Aug. Gerunt partum diebus centum quinquaginta: poſtea concepti invalidi. Cordos vocabant antiqui poſt id tempus natos. Multi hibernos annos præferunt vernis, quoniam magis interſit ante ſolſtitium quam ante brumam firmos eſſe, ſolumque hoc animal utiliter bruma naſci. Arieti naturale agnas faſtidire, ſenectam ovium conſectari: & ipſe ſenecta melior, mutilus quoque utilior. Ferocia ejus cohibetur, cornu juxta aurem terebrato. Dextro teſte præligato fe-

minas generat, lævo mares. Tonitrua ſolitariis ovibus abortus inferunt. Remedium eſt congregare eas, ut cœtu juventur. Aquilonis flatu mares concipi dicunt, Auſtri feminas : atque in eo genere arietum maxime ſpectantur ora : quia cujus coloris ſub lingua habuere venas, ejus & lanicium eſt in fœtu : variumque, ſi plures fuere : & mutatio aquarum potuſque variat. Ovium ſumma genera duo, tectum & colonicum : illud mollius, hoc in paſcuo delicatius, quippe cum tectum rubis veſcatur. Operimenta ei ex Arabicis præcipua.

LXXIII. Lana autem laudatiſſima Apula, & quæ in Italia Græci pecoris appellatur, alibi Italica. Tertium locum Mileſiæ oves obtinent. Apulæ breves villo, nec niſi pænulis celebres. Circa Tarentum Canuſiumque ſummam nobilitatem habent. In Aſia vero eodem genere Laodiceæ. Alba Circumpadanis nulla præfertur, nec libra centenos nummos ad hoc ævi exceſſit ulla. Oves non ubique tondentur : durat quibuſdam in locis vellendi mos : colorum plura genera : quippe cum deſint etiam nomina eis. Quas nativas appellant, aliquot modis Hiſpania : nigri velleris præcipuas habet Pollentia juxta Alpes : jam Aſia rutili, quas Erythræas vocant : item Bætica : Canuſium fulvi : Tarentum & ſuæ pulliginis. Succidis omnibus medicata vis. Iſtriæ Liburniæque pilo propior, quam lanæ, pexis aliena veſtibus, & quam Salacia ſcutulato textu commendat in Luſitania. Similis circa Piſcenas provinciæ Narbonenſis : ſimilis & in Ægypto, ex qua veſtis detrita uſu pingitur, rurſuſque ævo durat. Eſt & hirtæ pilo craſſo

in tapetis antiquiſſima gratia: jam certe priſcos iis uſos, Homerus auctor eſt. Aliter hæc Galli pingunt, aliter Parthorum gentes. Lanæ & per ſe coactam veſtem faciunt: & ſi addatur acetum, etiam ferro reſiſtunt: immo vero etiam ignibus noviſſimo ſui purgamento; quippe ahenis polientium extractæ, in tormenti uſum veniunt, Galliarum, ut arbitror, invento: certe Gallicis hodie nominibus diſcernitur: nec facile dixerim, qua id ætate cœperit. Antiquis enim torus e ſtramento erat, qualiter etiam nunc in caſtris. Gauſapa patris mei memoria cœpere: amphimalla, noſtra: ſicut villoſa etiam ventralia. Nam tunica lati clavi, in modum gauſapæ texi nunc primum incipit. Lanarum nigræ nullum colorem bibunt. De reliquarum infectu ſuis locis dicemus, in conchyliis marinis, aut herbarum natura.

LXXIV. Lanam in colo & fuſo Tanaquilis, quæ eadem Caja Cæcilia vocata eſt, in templo Sangi duraſſe, prodente ſe, auctor eſt M. Varro: factamque ab ea togam regiam undulatam in æde Fortunæ, qua Ser. Tullius fuerat uſus. Inde factum, ut nubentes virgines comitaretur colus comta, & fuſus cum ſtamine. Ea prima texuit rectam tunicam, quales cum toga pura tirones induuntur, novæque nuptæ. Undulata veſtis prima e laudatiſſimis fuit: inde ſoriculata defluxit. Togas raſas Phryxianaſque, Divi Auguſti noviſſimis temporibus cœpiſſe, ſcribit Feneſtella. Crebræ papaveratæ antiquiorem habent originem, jam ſub Lucilio poeta in Torquato notatæ. Prætextæ apud Etruſcos originem invenere. Trabeis uſos accipio reges: pictas veſtes jam apud

Homerum fuiſſe, unde triumphales natæ. Acu facere id Phryges invenerunt, ideoque Phrygioniæ appellatæ ſunt. Aurum intexere in eadem Aſia invenit Attalus rex: unde nomen Attalicis. Colores diverſos picturæ intexere Babylon maxime celebravit, & nomen impoſuit. Plurimis vero liciis texere, quæ polymita appellant, Alexandria inſtituit: ſcutulis dividere, Gallia. Metellus Scipio tricliniaria Babylonica ſeſtertiûm octingentis millibus veniſſe jam tunc, poſuit in Catonis criminibus, quæ Neroni principi quadragies ſeſtertio nuper ſtetere. Servii Tullii prætextæ, quibus ſignum Fortunæ ab eo dicatæ coopertum erat, duravere ad Sejani exitum. Mirumque fuit nec defluxiſſe eas, nec teredinum injurias ſenſiſſe annis DLX. Vidimus jam & viventium vellera, purpura, cocco, conchylio, ſeſquipedalibus libris infecta, velut illa ſic naſci cogente luxuria.

LXXV. In ipſa ove ſatis generoſitatis oſtenditur brevitate crurum, ventris veſtitu: quibus nudus eſſet, apicas vocabant, damnabantque. Syriæ cubitales ovium caudæ, plurimumque in ea parte lanicii. Caſtrari agnos, niſi quinquemeſtres, præmaturum exiſtimatur. Eſt & in Hiſpania, ſed maxime Corſica, non maxime abſimile pecori, genus muſmonum, caprino villo, quam pecoris velleri, propius. Quorum e genere & ovibus natos priſci Umbros vocarunt. Infirmiſſimum pecori caput, quamobrem averſum a Sole paſci cogendum. Quam ſtultiſſima animalium lanata. Qua timuere ingredi, unum cornu raptum ſequuntur. Vita longiſſima anni X, in Æthiopia XIII. Ca-

pris eodem loco XI, in reliquo orbe plurimum octoni. Utrumque genus intra quartum coitum impletur.

LXXVI. Capræ pariunt & quaternos, ſed raro admodum. Ferunt quinque menſibus, ut oves. Capræ pinguitudine ſterileſcunt. Ante trimas minus utiliter generant, & in ſenecta ultra quadriennium. Incipiunt ſeptimo menſe, adhuc lactentes. Mutilum in utroque ſexu utilius. Primus in die coitus non implet: ſequens efficacior, ac deinde. Concipiunt Novembri menſe, ut Martio pariant turgeſcentibus virgultis, aliquando anniculæ, ſemper bimæ, in trimatu inutiles. Pariunt octonis annis. Abortus frigori obnoxius. Oculos ſuffuſos capra junci puncto ſanguine exonerat, caper rubi. Solertiam ejus animalis Mutianus viſam ſibi prodidit in ponte prætenui, duabus obviis e diverſo: cum circumactum anguſtiæ non caperent, nec reciprocationem longitudo in exilitate cæca, torrente rapido minaciter ſubterfluente, alteram decubuiſſe, atque ita alteram proculcatæ ſupergreſſam. Mares quam maxime ſimos, longis auribus infractiſque, armis quam villoſiſſimis probant. Feminarum generoſitatis inſigne, laciniæ corporibus a cervice binæ dependentes. Non omnibus cornua: ſed quibus ſunt, in his & indicia annorum per incrementa nodorum. Mutilis lactis major ubertas. Auribus eas ſpirare, non naribus, nec unquam febri carere, Archelaus auctor eſt: ideo fortaſſis anima his, quam ovibus, ardentior, calidioreſque concubitus. Tradunt & noctu non minus cernere, quam interdiu: ideo ſi caprinum jecur veſ-

cantur, reſtitui veſpertinam aciem his, quos nyctalopas vocant. In Cilicia, circaque Syrtes villo tonſili veſtiuntur. Capras in occaſum declivi Sole, in paſcuis negant contueri inter ſeſe, ſed averſas jacere: reliquis autem horis adverſas, & inter cognationes. Dependet omnium mento villus, quem aruncum vocant: hoc ſi quis apprehenſam ex grege unam trahat, ceteræ ſtupentes ſpectant. Id etiam evenire, cum quandam herbam aliqua ex eis momorderit. Morſus earum arbori exitialis. Olivam lambendo quoque ſterilem faciunt, eaque ex cauſa Minervæ non immolantur.

LXXVII. Suilli pecoris admiſſura a Favonio ad æquinoctium vernum: ætas, octavo menſe: quibuſdam in locis etiam quarto, uſque ad octavum annum. Partus bis anno: tempus utero quatuor menſium: numerus fœcunditatis ad vicenos: ſed educare tam multos nequeunt. Diebus decem circa brumam ſtatim dentatos naſci, Nigidius tradit. Implentur uno coitu, qui & geminatur propter facilitatem aboriendi. Remedium, ne prima ſubatione, neque ante flaccidas aures coitus fiat. Mares non ultra trimatum generant. Feminæ ſenectute feſſæ, cubantes coeunt. Comeſſe fœtus his, non eſt prodigium. Suis fœtus ſacrificio die quinto purus eſt, pecoris die octavo, bovis triceſimo. Coruncanus ruminales hoſtias, donec bidentes fierent, puras negavit. Suem oculo amiſſo putant cito exſtingui: alioqui vita ad quindecim annos, quibuſdam & vicenos. Verum efferantur, & alias obnoxium genus morbis, anginæ maxime, & ſtrumæ. Index ſuis invalidæ, cruor

in radice ſetæ dorſo evulſæ, caput obliquum in inceſſu. Penuriam lactis præpingues ſentiunt, & primo fœtu minus ſunt numeroſæ. In luto volutatio generi grata. Intorta cauda: id etiam notatum, facilius litare, in dexterum quam in lævum, detorta. Pingueſcunt LX diebus, ſed magis tridui inedia ſaginatione orſa. Animalium hoc maxime brutum: animamque ei pro ſale datam non illepide exiſtimabatur. Compertum, agnitam vocem ſuarii furto abactis, merſoque navigio inclinatione lateris unius remeaſſe. Quin & duces in urbe forum nundinarium domoſque petere diſcunt: & feri ſapiunt palude confundere urinam, in fuga levare. Caſtrantur feminæ quoque, ſicuti cameli, poſt bidui inediam ſuſpenſæ pernis prioribus, vulva reciſa: celerius ita pingueſcunt.

Adhibetur & ars jecori feminarum, ſicut anſerum, inventum M. Apicii, fico arida ſaginatis ac ſatie, necatis repente mulſi potu dato. Neque alio ex animali numeroſior materia ganeæ: quinquaginta prope ſapores, cum ceteris ſinguli. Hinc Cenſoriarum legum paginæ, interdictaque cœnis abdomina, glandia, teſticuli, vulvæ, ſincipita verrina: ut tamen Publii mimorum Poetæ cœna, poſtquam ſervitutem exuerat, nulla memoretur ſine abdomine, etiam vocabulo ſuminis ab eo impoſito.

LXXVIII. Placuere autem & feri ſues. Jam Catonis Cenſoris orationes aprugnum exprobrant callum. In tres tamen partes diviſo, media ponebatur, lumbus aprugnus appellata. Solidum aprum Romanorum primus in epulis appoſuit P. Servilius Rullus,

pater ejus Rulli, qui Ciceronis Conſulatu legem agrariam promulgavit. Tam propinqua origo nunc quotidianæ rei eſt. Et hoc Annales notarunt, horum ſcilicet ad emendationem morum: quibus non tota quidem cœna, ſed in principio, bini ternique pariter manduntur apri. Vivaria horum, ceterorumque ſilveſtrium, primus togati generis invenit Fulvius Lupinus, qui in Tarquinienſi feras paſcere inſtituit. Nec diu imitatores defuere L. Lucullus, & Q. Hortenſius.

Sues feræ ſemel anno gignunt. Maribus in coitu plurima aſperitas. Tunc inter ſe dimicant, indurantes attritu arborum coſtas, lutoque ſe tergorantes. Feminæ in partu aſperiores, & fere ſimiliter in omni genere beſtiarum. Apris maribus, nonniſi anniculis generatio. In India cubitales dentium flexus gemini ex roſtro, totidem a fronte, ceu vituli cornua, exeunt. Pilus æreo ſimilis agreſtibus, ceteris niger. At in Arabia ſuillum genus non vivit.

LXXIX. In nullo genere æque facilis mixtura cum fero, qualiter natos antiqui hybridas vocabant, ceu ſemiferos: ad homines quoque, ut in C. Antonium Ciceronis in Conſulatu collegam, appellatione translata. Non in ſuibus autem tantum, ſed in omnibus quoque animalibus, cujuſcunque generis ullum eſt placidum, ejuſdem invenitur & ferum; utpote cum hominum etiam ſilveſtrium tot genera prædicta ſint. Capræ tamen in plurimas ſimilitudines transfigurantur. Sunt capreæ, ſunt rupicapræ, ſunt ibices pernicitatis mirandæ, quanquam onerato capite vaſtis cornibus gladiorumque vaginis:

in hæc ſe librant, ut tormento aliquo rotati in petras, potiſſimum e monte aliquo in alium tranſilire quærentes; atque recuſſu pernicius, quo libuerit, exſultant. Sunt & oryges, ſoli quibuſdam dicti contrario pilo veſtiri, & ad caput verſo. Sunt & damæ, & pygargi, & ſtrepſicerotes, multaque alia haud diſſimilia. Sed illa Alpes, hæc tranſmarini ſitus mittunt.

LXXX. Simiarum quoque genera hominis figuræ proxima, caudis inter ſe diſtinguuntur. Mira ſolertia: viſco inungi, laqueiſque calceari imitatione venantium tradunt: Mutianus & latrunculis luſiſſe, fictas cera icones uſu diſtinguente. Luna cava triſtes eſſe, quibus in eo genere cauda ſit, novam exſultatione adorare: nam defectum ſiderum & ceteræ pavent quadrupedes. Simiarum generi præcipua erga fœtum affectio. Geſtant catulos, quæ manſuefactæ intra domos peperere, omnibus demonſtrant, tractarique gaudent, gratulationem intelligentibus ſimiles. Itaque magna ex parte complectendo necant. Efferatior cynocephalis natura, ſicut ſatyris. Callitriches toto pæne adſpectu differunt: barba eſt in facie, cauda late fuſa primori parte. Hoc animal negatur vivere in alio quam Æthiopiæ, quo gignitur, cælo.

LXXXI. Et leporum plura ſunt genera. In Alpibus candidi, quibus hibernis menſibus pro cibatu nivem credunt eſſe: certe liqueſcente ea rutileſcunt annis omnibus: & eſt alioqui animal intolerandi rigoris alumnum. Leporum generis ſunt & quos Hiſpania cuniculos appellat, fœcunditatis innume-

ræ, famemque Balearibus inſulis, populatis meſſibus afferentes. Fœtus ventri exſectos, vel uberibus ablatos, non repurgatis interaneis, gratiſſimo in cibatu habent: laurices vocant. Certum eſt, Balearicos adverſus proventum eorum auxilium militare a Divo Auguſto petiiſſe. Magna propter venatum eum viverris gratia eſt. Injiciunt eas in ſpecus, qui ſunt multifores in terra, unde & nomen animali: atque ita ejectos ſuperne capiunt. Archelaus auctor eſt, quot ſint corporis cavernæ ad excrementa lepori, totidem annos eſſe ætatis. Varius certe numerus reperitur. Idem utramque vim ſingulis ineſſe, ac ſine mare æque gignere. Benigna circa hoc natura, innocua & eſculenta animalia fœcunda generavit. Lepus omnium prædæ naſcens, ſolus præter daſypodem ſuperfœtat, aliud educans, aliud in utero pilis veſtitum, aliud implume, aliud inchoatum gerens pariter. Nec non & veſtes leporino pilo facere tentatum eſt, tactu non perinde molli, ut in cute, propter brevitatem pili dilabidas.

LXXXII. Hi manſueſcunt raro, cum feri dici jure non poſſint: complura namque ſunt nec placida, nec fera, ſed mediæ inter utrumque naturæ, ut in volucribus hirundines, apes: in mari, delphini. Quo in genere multi & hos incolas domuum poſuere mures, haud ſpernendum in oſtentis etiam publicis animal. Arroſis Lanuvii clypeis argenteis, Marſicum portendere bellum: Carboni Imperatori apud Cluſium faſciis, quibus in calceatu utebatur, exitium. Plura eorum genera in Cyrenaica regione: alii lata fronte, alii acuta, alii herinaceorum

genere pungentibus pilis. Theophraſtus auctor eſt, in Gyaro inſula cum incolas fugaſſent, ferrum quoque roſiſſe eos, id quod natura quadam & ad Chalybas facere in ferrariis officinis. Aurariis quidem in metallis ob hoc alvos eorum excidi, ſemperque furtum id deprehendi: tantam eſſe dulcedinem furandi. Veniſſe murem CC denariis, Caſilinum obſidente Hannibale: eumque qui vendiderat fame interiiſſe, emtorem vixiſſe, Annales tradunt. Cum candidi provenere, lætum faciunt oſtentum. Nam ſoricum occentu dirimi auſpicia, Annales refertos habemus. Sorices & ipſos hieme condi, auctor eſt Nigidius: ſicut glires, quos Cenſoriæ leges, Princepſque M. Scaurus in Conſulatu, non alio modo cœnis ademere, quam conchylia, aut ex alio orbe convectas aves. Semiferum & ipſum animal, cui vivaria in doliis, idem qui apris, inſtituit. Qua in re notatum, non congregari, niſi populares ejuſdem ſilvæ: & ſi miſceantur alienigenæ, amne vel monte diſcreti, interire dimicando. Genitores ſuos feſſos ſenecta alunt inſigni pietate. Senium finitur hiberna quiete. Conditi enim & hi cubant: rurſus æſtate juveneſcunt: ſimili & nitelis quiete.

LXXXIII. Mirum, rerum naturam non ſolum alia aliis dediſſe terris animalia, ſed in eodem quoque ſitu quædam aliquibus locis negaſſe. In Mæſia ſilva Italiæ, non niſi in parte reperiuntur hi glires. In Lycia dorcades non tranſeunt montes Syris vicinos: onagri montem, qui Cappadociam a Cilicia dividit. In Helleſponto in alienos fines non commeant cervi: & circa Arginuſſam Elaphum montem

non excedunt, auribus etiam in monte fiſſis. In Poroſelene inſula viam muſtelæ non tranſeunt: in Bœotiæ Lebadia illatæ ſolum ipſum fugiunt, quæ juxta in Orchomeno tota arva ſubruunt, talpæ, quarum e pellibus cubicularia vidimus ſtragula: adeo ne religio quidem a portentis ſummovet delicias. In Ithaca lepores illati moriuntur extremis quidem in litoribus: in Ebuſo, in litoribus, cuniculi: ſcatent juxta in Hiſpania, Balearibuſque. Cyrenis mutæ fuere ranæ, illatis e continente vocalibus durat genus earum. Mutæ ſunt etiam nunc in Seripho inſula. Eædem alio translatæ canunt: quod accidere & in lacu Theſſaliæ Sicendo tradunt. In Italia muribus araneis venenatus eſt morſus: eoſdem ulterior Apennino regio non habet. Iidem ubicunque ſint, orbitam ſi tranſiere, moriuntur. In Olympo Macedoniæ monte non ſunt lupi, nec in Creta inſula. Ibi quidem non vulpes, urſive, atque omnino nullum maleficum animal, præter phalangium: aranei id genus, de quo dicemus ſuo loco. Mirabilius, in eadem inſula cervos, præterquam in Cydoniatarum regione, non eſſe: item apros, & attagenas, herinaceos. In Africa autem nec apros, nec cervos, nec capreas, nec urſos.

LXXXIV. Jam quædam animalia indigenis innoxia, advenas interimunt: ſicut ſerpentes parvi in Tirynthe: quos terra naſci proditur. Item in Syria angues, circa Euphratis maxime ripas, dormientes Syros non attingunt: aut etiamſi calcati momordere, non ſentiuntur maleficia: aliis cujuſcunque gentis infeſti, avide & cum cruciatu exa-

nimantes : quamobrem & Syri non necant eos. Contra in Latmo Cariæ monte Ariſtoteles tradit a ſcorpionibus hoſpites non lædi, indigenas interimi. Sed reliquorum quoque animalium, & præterea terreſtrium, dicemús genera.

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS

HISTORIAE

LIBER IX.

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIAE

LIBER IX.

I. Animalium, quæ terreſtria appellavimus, hominum quadam conſortione degentia, indicata natura eſt. Ex reliquis minimas eſſe volucres convenit. Quamobrem prius æquorum, amnium, ſtagnorumque dicentur. Sunt autem complura in iis, majora etiam terreſtribus. Cauſa evidens, humoris luxuria. Alia ſors alitum, quibus vita pendentibus. In mari autem tam late ſupino, mollique ac fertili nutrimento, accipiente cauſas genitales e ſublimi ſemperque pariente natura, pleraque etiam monſtrifica reperiuntur, perplexis, & in ſemet aliter atque aliter nunc flatu, nunc fluctu convolutis ſeminibus, atque principiis: vera ut fiat vulgi opinio, quidquid naſcatur in parte naturæ ulla, & in mari eſſe: præterque, multa, quæ nuſquam alibi. Rerum quidem, non ſolum animalium ſimulacra eſſe, licet intelligere intuentibus uvam, gladium, ſerras: cucumim vero & colore & odore ſimilem: quo minus miremur equorum capita in tam parvis eminere cochleis.

II. Plurima autem & maxima in Indico mari animalia, e quibus balænæ quaternûm jugerum, pri-

ſtes ducenûm cubitorum: quippe ubi locuſtæ quaterna cubita impleant: anguillæ quoque in Gange amne tricenos pedes. Sed in mari belluæ circa ſolſtitia maxime viſuntur. Tunc illic ruunt turbines, tunc imbres, tunc dejectæ montium jugis procellæ ab imo vertunt maria, pulſataſque ex profundo belluas cum fluctibus volvunt: & alias tanta thynnorum multitudine, ut Magni Alexandri claſſis haud alio modo, quam hoſtium acie obvia contrarium agmen adverſa fronte direxerit: aliter ſparſis non erat evadere: non voce, non ſonitu, non ictu, ſed fragore terrentur, nec niſi ruina turbantur. Cadara appellatur Rubri maris peninſula ingens. Hujus objectu vaſtus efficitur ſinus, duodecim dierum & noctium remigio enavigatus Ptolemæo regi, quando nullius auræ recepit afflatum. Hujus loci quiete præcipua ad immobilem magnitudinem belluæ adoleſcunt. Gedroſos, qui Arbin amnem accolunt, Alexandri Magni claſſium præfecti prodidere, in domibus fores maxillis belluarum facere, oſſibus tecta contignare, ex quibus multa quadrigenûm cubitorum longitudinis reperta. Exeunt & pecori ſimiles belluæ ibi in terram, paſtæque radices fruticum remeant: & quædam equorum, aſinorum, taurorum capitibus, quæ depaſcuntur ſata.

III. Maximum animal in Indico mari priſtis & balæna eſt: in Gallico oceano phyſeter, ingentis columnæ modo ſe attollens, altiorque navium velis diluviem quandam eructans. In Gaditano oceano arbor in tantum vaſtis diſpanſa ramis, ut ex ea cauſa fretum nunquam intraſſe credatur. Apparent & ro-

tæ appellatæ a ſimilitudine, quaternis diſtinctæ radiis, modiolos earum oculis duobus utrinque claudentibus.

IV. Tiberio principi nuntiavit Oliſiponenſium legatio ob id miſſa, viſum, auditumque in quodam ſpecu concha canentem Tritonem, qua noſcitur forma: & Nereidum falſa non eſt, ſquamis modo hiſpido corpore, etiam qua humanam effigiem habent. Namque hæc in eodem ſpectata litore eſt, cujus morientis etiam gannitum triſtem accolæ audivere longe. Et Divo Auguſto legatus Galliæ complures in litore apparere exanimes Nereidas ſcripſit. Auctores habeo in equeſtri ordine ſplendentes, viſum ab his in Gaditano oceano marinum hominem, toto corpore abſoluta ſimilitudine: aſcendere navigia nocturnis temporibus, ſtatimque degravari, quas inſederit, partes: & ſi diutius permaneat, etiam mergi. Tiberio principe, contra Lugdunenſis provinciæ litus in inſula ſimul trecentas amplius belluas reciprocans deſtituit oceanus, miræ varietatis & magnitudinis, nec pauciores in Santonum litore: interque reliquas elephantos, & arietes, candore tantum cornibus aſſimilatis. Nereidas vero multas Turranius prodidit: expulſam belluam in Gaditana litora, cujus inter duas pinnas ultimæ caudæ cubita ſexdecim fuiſſent, dentes ejuſdem CXX, maximi dodrantium menſura, minimi ſemipedum. Belluæ, cui dicebatur expoſita fuiſſe Andromeda, oſſa Romæ, apportata ex oppido Judææ Joppe, oſtendit inter reliqua miracula in Ædilitate ſua M. Scaurus, longitudine pedum XL, altitudine coſtarum

Indicos elephantos excedente, ſpinæ craſſitudine ſeſquipedali.

V. Balænæ & in noſtra maria penetrant. In Gaditano oceano non ante brumam conſpici eas tradunt: condi autem ſtatis temporibus in quodam ſinu placido & capaci, mire gaudentes ibi parere. Hoc ſcire orcas, infeſtam his belluam, & cujus imago nulla repræſentatione exprimi poſſit alia, quam carnis immenſæ dentibus truculentæ. Irrumpunt ergo in ſecreta, ac vitulos earum, aut fœtas, vel etiamnum gravidas lancinant morſu, incurſuque, ceu Liburnicarum roſtris fodiunt. Illæ ad flexum immobiles, ad repugnandum inertes, & pondere ſuo oneratæ, tunc quidem & utero graves, pariendive pœnis invalidæ, ſolum auxilium novere in altum profugere, & ſe toto defendere oceano. Contra, orcæ occurrere laborant, ſeſeque opponere, & caveatas anguſtiis trucidare, in vada urgere, ſaxis illidere. Spectantur ea prœlia, ceu mari ipſi ſibi irato, nullis in ſinu ventis, fluctibus vero ad anhelitus ictuſque, quantos nulli turbines volvant. Orca & in portu Oſtienſi viſa eſt, oppugnata a Claudio principe. Venerat tunc exædificante eo portum, invitata naufragiis tergorum advectorum e Gallia: ſatianſque ſe per complures dies, alveum in vado ſulcaverat; accumulata fluctibus in tantum, ut circumagi nullo modo poſſet: & dum ſaginam perſequitur, in litus fluctibus propulſa, emineret dorſo multum ſuper aquas carinæ vice inverſæ. Prætendi juſſit Cæſar plagas multiplices inter ora portus: profectuſque ipſe cum Prætorianis cohortibus populo Romano

ſpectaculum præbuit, lanceas congerente milite e navigiis aſſultantibus: quorum unum mergi vidimus, reflatu belluæ oppletum unda.

VI. Ora balænæ habent in frontibus: ideoque ſumma aqua natantes, in ſublime nimbos efflant. Spirant autem confeſſione omnium & pauciſſima alia in mari, quæ internorum viſcerum pulmonem habent, quoniam ſine eo nullum animal putatur ſpirare: nec piſcium branchias habentes, anhelitum reddere, ac per vices recipere exiſtimant, quorum hæc opinio eſt: nec multa alia genera etiam branchiis carentia: in qua ſententia fuiſſe Ariſtotelem video, & multis perſuaſiſſe doctrinæ indaginibus. Nec me protinus huic opinioni eorum accedere haud diſſimulo: quoniam & pulmonum vice aliis poſſunt alia ſpirabilia ineſſe viſcera, ita volente natura: ſicut & pro ſanguine eſt multis alius humor. In aquas quidem penetrare vitalem hunc halitum quis miretur, qui etiam reddi ab his eum cernat: & in terras quoque, tanto ſpiſſiorem naturæ partem, penetrare, argumento animalium, quæ ſemper defoſſa vivunt, ceu talpæ? Accedunt apud me certe efficacia, ut credam etiam omnia in aquis ſpirare naturæ ſuæ ſorte: primum ſæpe adnotata piſcium æſtivo calore quædam anhelatio, & alia tranquillo velut oſcitatio: ipſorum quoque, qui ſunt in adverſa opinione, de ſomno piſcium confeſſio: quis enim ſine reſpiratione ſomno locus? præterea bullantium aquarum ſufflatio, Lunæque effectu concharum quoque corpora augeſcentia. Super omnia eſt, quod eſſe auditum & odoratum piſcibus, non erit dubium: ex

aeris utrumque materia. Odorem quidem non aliud, quam infectum aera, intelligi poſſit. Quamobrem de his opinetur, ut cuique libitum erit. Branchiæ non ſunt balænis, nec delphinis. Hæc duo genera fiſtulis ſpirant, quæ ad pulmonem pertinent, balænis a fronte, delphinis a dorſo. Et vituli marini, quos vocant phocas, ſpirant ac dormiunt in terra. Item teſtudines, de quibus mox plura.

VII. Velociſſimum omnium animalium, non ſolum marinorum, eſt delphinus: ocior volucre, acrior telo: ac niſi multum infra roſtrum os illi foret, medio pæne in ventre, nullus piſcium celeritatem ejus evaderet. Sed affert moram providentia Naturæ; quia niſi reſupini atque converſi non corripiunt: quæ cauſa præcipue velocitatem eorum oſtendit. Nam cum fame conciti, fugientem in vada ima perſecuti piſcem, diutius ſpiritum continuere, ut arcu emiſſi, ad reſpirandum emicant: tantaque vi exſiliunt, ut plerumque vela navium tranſvolent. Vagantur fere conjugia: pariunt catulos decimo menſe, æſtivo tempore, interim & binos: nutriunt uberibus, ſicut balæna: atque etiam geſtant fœtus infantia infirmos. Quin & adultos diu comitantur, magna erga partum caritate. Adoleſcunt celeriter, decem annis putantur ad ſummam magnitudinem pervenire: vivunt & tricenis: quod cognitum præciſa cauda in experimentum. Abduntur tricenis diebus circa Canis ortum, occultanturque incognito modo: quod eo magis mirum eſt, ſi ſpirare in aqua non queunt. Solent in terram erumpere incerta de cauſa: nec ſtatim tellure tacta moriuntur, multoque

ocius fiſtula clauſa. Lingua eſt his contra naturam aquatilium mobilis, brevis atque lata, haud differens ſuillæ. Pro voce gemitus humano ſimilis, dorſum repandum, roſtrum ſimum. Qua de cauſa nomen Simonis omnes miro modo agnoſcunt, maluntque ita appellari.

VIII. Delphinus non homini tantum amicum animal, verum & muſicæ arti, mulcetur ſymphoniæ cantu, & præcipue hydrauli ſono. Hominem non expaveſcit, ut alienum : obviam navigiis venit, alludit exſultans, certat etiam, & quamvis plena præterit vela. Divo Auguſto principe, Lucrinum lacum invectus, pauperis cujuſdam puerum, ex Bajano Puteolos in ludum literarium itantem, cum meridiano immorans appellatum eum Simonis nomine, ſæpius fragmentis panis, quem ob id ferebat, allexiſſet, miro amore dilexit. Pigeret referre, ni res Mæcenatis, & Fabiani, & Flavii Alfii, multorumque eſſet literis mandata. Quocunque diei tempore inclamatus a puero, quamvis occultus atque abditus, ex imo advolabat : paſtuſque e manu præbebat aſcenſuro dorſum, pinnæ aculeos velut vagina condens : receptumque Puteolos per magnum æquor in ludum ferebat, ſimili modo revehens pluribus annis; donec morbo exſtincto puero, ſubinde ad conſuetum locum ventitans, triſtis & mœrenti ſimilis, ipſe quoque (quod nemo dubitaret) deſiderio exſpiravit.

Alius intra hos annos in Africo litore Hipponis Diarrhyti, ſimili modo ex hominum manu veſcens, præbenſque ſe tractandum, & alludens natantibus,

impoſitoſque portans, unguento perunctus a Flaviano Proconſule Africæ, & ſopitus (ut apparuit) odoris novitate, fluctuatuſque ſimilis exanimi, caruit hominum converſatione, ut injuria fugatus, per aliquot menſes: mox reverſus in eodem miraculo fuit. Injuriæ poteſtatum in hoſpitales, ad viſendum venientium, Hipponenſes in necem ejus compulerunt.

Ante hæc ſimilia de puero in Jaſſo urbe memorantur, cujus amore ſpectatus longo tempore, dum abeuntem in litus avide ſequitur, in arenam invectus exſpiravit. Puerum Alexander Magnus Babylone Neptuni ſacerdotio præfecit, amorem illum numinis propitii fuiſſe interpretatus. In eadem urbe Jaſſo Hegeſidemus ſcribit & alium puerum Hermiam nomine, ſimiliter maria perequitantem, cum repentinæ procellæ fluctibus exanimatus eſſet, relatum: delphinumque cauſam leti fatentem non reverſum in maria, atque in ſicco exſpiraſſe. Hoc idem & Naupacti accidiſſe Theophraſtus tradit. Nec modus exemplorum. Eadem Amphilochi & Tarentini de pueris delphiniſque narrant. Quæ faciunt, ut credatur Arionem quoque citharœdicæ artis interficere nautis in mari parantibus, ad intercipiendos ejus quæſtus, eblanditum, ut prius caneret cithara, congregatis cantu delphinis, cum ſe jeciſſet in mare, exceptum ab uno Tænarium in litus pervectum.

IX. Eſt provinciæ Narbonenſis & in Nemauſienſi agro ſtagnum Latera appellatum, ubi cum homine delphini ſocietate piſcantur. Innumera vis mugilum ſtato tempore anguſtis faucibus ſtagni in mare erum-

pit, obſervata æſtus reciprocatione. Qua de cauſa prætendi non queunt retia, æque molem ponderis nullo modo toleratura, etiamſi non ſolertia inſidietur tempori. Simili ratione in altum protinus tendunt, quod vicino gurgite efficitur, locumque ſolum pandendis retibus habilem effugere feſtinant. Quod ubi animadvertere piſcantes, (concurrit autem multitudo temporis gnara, & magis etiam voluptatis hujus avida,) totuſque populus e litore quanto poteſt clamore conciet Simonem ad ſpectaculi eventum. Celeriter delphini exaudiunt deſideria, Aquilonum flatu vocem proſequente, Auſtro vero tardius ex adverſo referente. Sed tum quoque improviſo in auxilium advolant. Properare apparet acies, quæ protinus diſponitur in loco, ubi conjectus eſt pugnæ: opponunt ſeſe ab alto: trepidoſque in vada urgent. Tum piſcatores circumdant retia, furciſque ſublevant: mugilum nihilominus velocitas tranſilit. At illos excipiunt delphini, & occidiſſe ad præſens contenti, cibos in victoriam differunt. Opere prœlium fervet, includique retibus ſe fortiſſime urgentes gaudent: ac ne id ipſum fugam hoſtium ſtimulet, inter navigia & retia, natanteſve homines, ita ſenſim elabuntur, ut exitum non aperiant. Saltu, quod eſt alias blandiſſimum his, nullus conatur evadere, ni ſummittantur ſibi retia. Egreſſus protinus ante vallum prœliatur. Ita peracta captura, quos interemere, diripiunt. Sed enixioris operæ, quam in unius diei præmium, conſcii ſibi, opperiuntur in poſterum: nec piſcibus tantum, ſed intrita panis e vino ſatiantur.

X. Quæ de eodem genere piſcandi in Jaſſio ſinu Mutianus tradit, hoc differunt, quod ultro, neque inclamati præſto ſint, parteſque e manibus accipiant, & ſuum quæque cymba e delphinis ſocium habeat, quamvis noctu, & ad faces. Ipſis quoque inter ſe publica eſt ſocietas. Capto a rege Cariæ, alligatoque in portu, ingens reliquorum convenit multitudo, mœſtitia quadam, quæ poſſet intelligi, miſerationem petens, donec dimitti rex eum juſſit. Quin & parvos ſemper aliquis grandior comitatur, ut cuſtos. Conſpectique ſunt jam defunctum portantes, ne laceraretur a belluis.

XI. Delphinorum ſimilitudinem habent, qui vocantur turſiones. Diſtant & triſtitia quidem adſpectus: abeſt enim illa laſcivia, maxime tamen roſtris canicularum maleficentiæ aſſimulati.

XII. Teſtudines tantæ magnitudinis Indicum mare emittit, ut ſingularum ſuperficie habitabiles caſas integant: atque inſulas Rubri præcipue maris his navigant cymbis. Capiuntur multis quidem modis, ſed maxime evectæ in ſumma pelagi antemeridiano tempore blandito, eminente toto dorſo per tranquilla fluitantes: quæ voluptas libere ſpirandi, in tantum fallit oblitas ſui, ut Solis vapore ſiccato cortice, non queant mergi, invitæque fluitent, opportunæ venantium prædæ. Ferunt & paſtum egreſſas noctu, avideque ſaturatas laſſari: atque ut remeaverint matutino, ſumma in aqua obdormiſcere: id prodi ſtertentium ſonitu. Tum adnatare, leviterque, ſingulis ternos: a duobus in dorſum verti, a tertio laqueum injici ſupinæ, atque ita e ter-

ra a pluribus trahi. In Phœnicio mari haud ulla difficultate capiuntur, ultroque veniunt ſtato tempore anni in amnem Eleutherum effuſa multitudine. Dentes non ſunt teſtudini, ſed roſtri margines acuti, ſuperna parte inferiorem claudente pyxidum modo. In mari conchyliis vivunt, tanta oris duritia, ut lapides comminuant : in terram egreſſæ, herbis. Pariunt ova, avium ovis ſimilia, ad centena numero: eaque defoſſa extra aquas, & cooperta terra, ac pavita pectore & complanata, incubant noctibus. Educunt fœtus annuo ſpatio. Quidam oculis, ſpectandoque ova foveri ab iis putant : feminas coitum fugere, donec mas feſtucam aliquam imponat averſæ. Troglodytæ cornigeras habent, ut in lyra, annexis cornibus latis, ſed mobilibus, quorum in natando remigio ſe adjuvant : Chelyon id vocatur, eximiæ teſtudinis, ſed raræ : namque ſcopuli præacuti Chelonophagos terrent. Troglodytæ autem, ad quos adnatant, ut ſacras, adorant. Sunt & terreſtres, quæ ob id in operibus Cherſinæ vocantur, in Africæ deſertis, qua parte maxime ſitientibus arenis ſqualent, roſcido, ut creditur, humore viventes. Neque aliud ibi animal provenit.

XIII. Teſtudinum putamina ſecare in laminas, lectoſque & repoſitoria his veſtire, Carvilius Pollio inſtituit, prodigi & ſagacis ad luxuriæ inſtrumenta ingenii.

XIV. Aquatilium tegumenta plura ſunt. Alia corio & pilo teguntur, ut vituli, & hippopotami. Alia corio tantum, ut delphini : cortice, ut teſtudines : ſilicum duritia, ut oſtreæ & conchæ : cruſtis,

ut locuſtæ: cruſtis & ſpinis, ut echini: ſquamis, ut piſces: aſpera cute, ut ſquatina, qua lignum & ebora poliuntur: molli, ut muræna: alia nulla, ut polypi.

XV. Quæ pilo veſtiuntur animal pariunt, ut priſtis, balæna, vitulus. Hic parit in terra: pecudum more ſecundas partus reddit. In initu canum modo cohæret: parit nonnunquam geminis plures: educat mammis fœtum. Non ante duodecimum diem deducit in mare, ex eo ſubinde aſſuefaciens. Interficiuntur difficulter niſi capite eliſo. Ipſis in ſono mugitus: unde nomen vituli. Accipiunt tamen diſciplinam, voceque pariter & viſu populum ſalutant: incondito fremitu, nomine vocati, reſpondent. Nullum animal graviore ſomno premitur. Pinnis, quibus in mari utuntur, humi quoque vice pedum ſerpunt. Pelles eorum etiam detractas corpori, ſenſum æquorum retinere tradunt, ſemperque æſtu maris recedente inhorreſcere: præterea dextræ pinnæ vim ſoporiferam ineſſe, ſomnoſque allicere ſubditam capiti. Pilo carentium duo omnino animal pariunt, delphinus ac vipera.

XVI. Piſcium ſunt ſpecies ſeptuaginta quatuor, præter cruſtis intecta, quæ ſunt triginta. De ſingulis alias dicemus. Nunc enim naturæ tractantur inſignium.

XVII. Præcipua magnitudine thynni: invenimus talenta quindecim pependiſſe. Ejuſdem caudæ latitudinem quinque cubita & palmum. Sunt & in quibuſdam amnibus haud minores: ſilurus in Nilo, eſox in Rheno, attilus in Pado, inertia pingueſcens, ad

mille aliquando libras, catenato captus hamo, nec niſi boum jugis extractus. Atqui hunc minimus piſcis appellatus clupea, venam quandam ejus in faucibus mira cupidine appetens, morſu exanimat. Silurus graſſatur, ubicunque eſt, omne animal appetens, equos natantes ſæpe demergens. Præcipue in Mœno Germaniæ amne protelis boum, & in Danubio marris extrahitur, porculo marino ſimillimus: & in Boryſthene memoratur præcipua magnitudo, nullis oſſibus ſpiniſve interſitis, carne prædulci. In Gange Indiæ plataniſtas vocant, roſtro delphini & cauda, magnitudine autem XV cubitorum. In eodem eſſe Statius Seboſus haud modico miraculo affert, vermes branchiis binis, ſex cubitorum, cæruleos, qui nomen a facie traxerunt. His tantas eſſe vires, ut elephantos ad potum venientes, mordicus comprehenſa manu eorum abſtrahant.

XVIII. Thynni mares ſub ventre non habent pinnam. Intrant e magno mari Pontum verno tempore gregatim, nec alibi fœtificant. Cordyla appellantur partus, qui fœtas redeuntes in mare autumno comitantur. Limoſæ vere, aut e luto pelamides incipiunt vocari: & cum annuum exceſſere tempus, thynni. Hi membratim cæſi, cervice & abdomine commendantur, atque clidio, recenti dumtaxat, & tum quoque gravi ructu: cetera parte plenis pulpamentis ſale aſſervantur. Melandrya vocantur, cæſis quercus aſſulis ſimillima. Viliſſima ex his, quæ caudæ proxima, quia pingui carent: probatiſſima, quæ faucibus: at in alio piſce circa caudam exercitatiſ-

ſima. Pelamides in apolectos particulatimque confectæ, in genera cybiorum diſpartiuntur.

XIX. Piſcium genus omne præcipua celeritate adoleſcit, maxime in Ponto. Cauſa, multitudo amnium dulces inferentium aquas. Amiam vocant, cujus incrementum ſingulis diebus intelligitur. Cum thynnis hæc & pelamides in Pontum ad dulciora pabula intrant gregatim cum ſuis quæque ducibus: & primi omnium ſcombri, quibus eſt in aqua ſulphureus color, extra qui ceteris. Hiſpaniæ cetarias hi replent, thynnis non commeantibus.

XX. Sed in Pontum nulla intrat beſtia piſcibus malefica, præter vitulos & parvos delphinos. Thynni dextra ripa intrant, exeunt læva. Id accidere exiſtimatur, quia dextro oculo plus cernant, utroque natura hebete. Eſt in euripo Thracii Boſphori, quo Propontis Euxino jungitur, in ipſis Europam Aſiamque ſeparantis freti anguſtiis, ſaxum miri candoris, a vado ad ſumma perlucens, juxta Chalcedonem in latere Aſiæ. Hujus adſpectu repente territi, ſemper adverſum Byzantii promontorium, ex ea cauſa appellatum Aurei cornus, præcipiti petunt agmine. Itaque omnis captura Byzantii eſt, magna Chalcedonis penuria, mille paſſuum medii interfluentis euripi. Opperiuntur autem Aquilonis flatum, ut ſecundo fluctu exeant e Ponto, nec niſi intrantes portum Byzantium capiuntur. Bruma non vagantur: ubicumque deprehenſi, uſque ad æquinoctium, ibi hibernant. Iidem ſæpe navigia velis euntia comitantes, mira quadam dulcedine per aliquot horarum ſpatia & paſſuum millia a guber-

naculis ſpectantur, ne tridente quidem in eos ſæpius jacto territi. Quidam eos, qui hoc e thynnis faciant, pompilos vocant. Multi in Propontide æſtivant: Pontum non intrant. Item ſoleæ, cum rhombi intrent: nec ſepia eſt, cum loligo reperiatur. Saxatilium, turdus & merula deſunt: ſicut conchylia, cum oſtreæ abundent. Omnia autem hibernant in Ægæo. Intrantium Pontum ſoli non remeant trichiæ. Græcis enim in pleriſque nominibus uti par erit, quando aliis atque aliis eoſdem diverſi appellavere tractus. Sed hi ſoli Iſtrum amnem ſubeunt: ex eo ſubterraneis ejus venis in Adriaticum mare defluunt: itaque & illic deſcendentes, nec unquam ſubeuntes e mari viſuntur. Thynnorum captura eſt a Vergiliarum exortu ad Arcturi occaſum: reliquo tempore hiberno latent in gurgitibus imis, niſi tepore aliquo evocati, aut pleniluniis. Pingueſcunt & in tantum, ut dehiſcant. Vita longiſſima his biennio.

XXI. Animal eſt parvum, ſcorpionis effigie, aranei magnitudine. Hoc ſe & thynno, & ei qui gladius vocatur, crebro delphini magnitudinem excedenti, ſub pinna affigit aculeo: tantoque infeſtat dolore, ut in naves ſæpenumero exſiliant. Quod & alias faciunt aliorum vim timentes, mugiles maxime, tam præcipuæ velocitatis, ut tranſverſa navigia interim ſuperjactent.

XXII. Sunt & in hac parte naturæ auguria, ſunt & piſcibus præſcita. Siculo bello ambulante in litore Auguſto, piſcis e mari ad pedes ejus exſiliit: quo argumento vates reſpondere, Neptunum patrem adoptante tum ſibi Sex. Pompejo, (tanta erat na-

valis rei gloria) ſub pedibus Cæſaris futuros, qui maria tempore illo tenerent.

XXIII. Piſcium feminæ majores quam mares. In quodam genere omnino non ſunt mares, ſicut in erythinis & chanis. Omnes enim ovis gravidæ capiuntur. Vagantur gregatim fere cujuſque generis ſquamoſi. Capiuntur ante Solis ortum : tum maxime piſcium fallitur viſus. Noctibus, quies : & illuſtribus æque, quam die, cernunt. Ajunt & ſi teratur gurges, intereſſe capturæ : itaque plures ſecundo tractu capi, quam primo. Guſtu olei maxime, dein modicis imbribus gaudent, aluntur que. Quippe & arundines, quamvis in palude prognatæ, non tamen ſine imbre adoleſcunt : & alias ubicunque piſces in eadem aqua aſſidui, ſi non affluat, exanimantur.

XXIV. Prægelidam hiemem omnes ſentiunt, ſed maxime qui lapidem in capite habere exiſtimantur, ut lupi, chromes, ſciænæ, pagri. Cum aſperæ hiemes fuere, multi cæci capiuntur. Itaque his menſibus jacent ſpeluncis conditi, ſicut in terreſtrium genere retulimus. Maxime hippurus & coracinus hieme non capti, præterquam ſtatis diebus paucis, & iiſdem ſemper : muræna & orphus, conger, percæ, & ſaxatiles omnes. Terra quidem, hoc eſt, vado maris excavato condi per hiemes torpedinem, pſettam, ſoleamque tradunt.

XXV. Quidam rurſus æſtus impatientia, mediis fervoribus ſexagenis diebus latent, ut glaucus, aſelli, auratæ. Fluviatilium ſilurus Caniculæ exortu ſideratur, & alias ſemper fulgure ſopitur. Hoc & in mari accidere cyprino putant. Et alioqui totum ma-

re ſentit exortum ejus ſideris: quod maxime in Boſphoro apparet. Alga enim & piſces ſuperferuntur, omniaque ab imo verſa.

XXVI. Mugilum natura ridetur, in metu capite abſcondito, totos ſe occultari credentium. Iiſdem tamen tanta ſalacitas, ut in Phœnice, & Narbonenſi provincia, coitus tempore e vivariis marem linea longinqua per os ad branchias religata emiſſum in mare, eademque linea retractum, feminæ ſequantur ad litus, rurſuſque feminam mares partus tempore.

XXVII. Apud antiquos piſcium nobiliſſimus habitus acipenſer, unus omnium ſquamis ad os verſis, contra quam in nando meant, nullo in honore eſt: quod quidem miror, cum ſit rarus inventu. Quidam eum elopem vocant.

XXVIII. Poſtea præcipuam auctoritatem fuiſſe lupo, & aſellis, Cornelius Nepos, & Laberius Poeta mimorum, tradidere. Luporum laudatiſſimi, qui appellantur lanati, a candore mollitiaque carnis. Aſellorum duo genera: callariæ, minores: & bacchi, qui non niſi in alto capiuntur, ideo prælati prioribus. At in lupis, in amne capti præferuntur.

XXIX. Nunc ſcaro datur principatus, qui ſolus piſcium dicitur ruminare, herbiſque veſci, non aliis piſcibus, mari Carpathio maxime frequens. Promontorium Troadis Lecton ſponte nunquam tranſit. Inde advectos Tiberio Claudio principe, Optatus Elipertius præfectus claſſis, inter Oſtienſem & Campaniæ oram ſparſos diſſeminavit. Quinquennio fere cura eſt adhibita, ut capti redderentur mari. Poſtea frequentes inveniuntur Italiæ in litore, non

antea ibi capti. Admovitque ſibi gula ſapores piſcibus ſatis, & novum incolam mari dedit, ne quis peregrinas aves Romæ parere miretur.

Proxima eſt menſa jecori dumtaxat muſtelarum, quas (mirum dictu) inter Alpes quoque lacus Rhætiæ Brigantinus æmulas marinis generat.

XXX. Ex reliqua nobilitate, & gratia maxima eſt & copia mullis, ſicut magnitudo modica: binaſque libras ponderis raro admodum exſuperant, nec in vivariis piſciniſque creſcunt. Septemtrionalis tantum hos, & proxima occidentis parte gignit oceanus. Cetero eorum genera plura. Nam & alga veſcuntur, & oſtreis, & limo, & aliorum piſcium carne: barba gemina inſigniuntur inferiori labro. Lutarium ex iis viliſſimi generis appellant. Hunc ſemper comitatur ſargus nomine alius piſcis, & cœnum fodiente eo, excitatum devorat pabulum. Nec litoralibus gratia. Laudatiſſimi conchylium ſapiunt. Nomen his Feneſtella a colore mulleorum calciamentorum datum putat. Pariunt ter anno. His certe toties fœtura apparet. Mullum exſpirantem verſicolori quadam & numeroſa varietate ſpectari, proceres gulæ narrant, rubentium ſquamarum multiplici mutatione palleſcentem, utique ſi vitro ſpectetur incluſus. M. Apicius ad omne luxus ingenium mirus, in ſociorum garo (nam ea quoque res cognomen invenit) necari eos præcellens putavit, atque e jecore eorum alecem excogitare provocavit: id enim eſt facilius dixiſſe, quam quis vicerit.

XXXI. Aſinius Celer e Conſularibus, hoc piſce prodigus, Cajo principe unum mercatus octo milli-

bus nummûm: quæ reputatio aufert tranſverſum animum ad contemplationem eorum, qui in conqueſtione luxus coquos emi ſingulos pluris quam equos, quiritabant. At nunc coci triumphorum pretiis parantur, & coquorum piſces. Nulluſque prope jam mortalis æſtimatur pluris, quam qui peritiſſime cenſum domini mergit. Mullum LXXX librarum in mari Rubro captum Licinius Mutianus prodidit. Quanti mercatura eum luxuria, ſuburbanis litoribus inventum?

XXXII. Eſt & hæc natura, ut alii alibi piſces principatum obtineant: coracinus in Ægypto: zeus, idem faber appellatus, Gadibus: circa Ebuſum ſalpa, obſcœnus alibi, & qui nuſquam percoqui poſſit, niſi ferula verberatus: in Aquitania ſalmo fluviatilis marinis omnibus præfertur.

XXXIII. Piſcium alii branchias multiplices habent, alii ſimplices, alii duplices. His aquam emittunt acceptam ore. Senectutis indicium ſquamarum duritia, quæ non ſunt omnibus ſimiles. Duo lacus Italiæ in radicibus Alpium, Larius & Verbanus appellantur, in quibus piſces omnibus annis Vergiliarum ortu exſiſtunt, ſquamis conſpicui crebris atque præacutis, clavorum caligarium effigie: nec amplius, quam circa eum menſem, viſuntur.

XXXIV. Miratur & Arcadia ſuum exocœtum, appellatum ab eo, quod in ſiccum ſomni cauſa exeat. Circa Clitorium vocalis hic traditur, & ſine branchiis: idem aliquibus Adonis dictus.

XXXV. Exeunt in terram, & qui marini mures vocantur, & polypi, & murænæ. Quin & in Indiæ

fluminibus certum genus piſcium, ac deinde reſilit: nam in ſtagna & amnes tranſeundi pleriſque evidens ratio eſt, ut tutos fœtus edant, quia non ſint ibi qui devorent partus, fluctuſque minus ſæviant. Has intelligi ab iis cauſas, ſervarique temporum vices, magis miretur, ſi quis reputet quoto cuique hominum noſci, uberrimam eſſe capturam Sole tranſeunte Piſcium ſignum.

XXXVI. Marinorum alii ſunt plani, ut rhombi, ſoleæ, ac paſſeres, qui a rhombis ſitu tantum corporum differunt. Dexter reſupinatus eſt illis, paſſeri lævus. Alii longi, ut muræna, conger.

XXXVII. Ideo pinnarum quoque fiunt diſcrimina, quæ pedum vice ſunt datæ piſcibus: nullis ſupra quaternas: quibuſdam binæ, aliquibus nullæ. In Fucino tantum lacu piſcis eſt, qui octonis pinnis natat. Binæ omnino, longis & lubricis, ut anguillis & congris. Nullæ, ut murænis, quibus nec branchiæ. Hæc omnia flexuoſo corporum impulſu ita mari utuntur, ut ſerpentes terra. In ſicco quoque repunt, ideo etiam vivaciora talia. Et e planis aliqua non habent pinnas, ut paſtinacæ: ipſa enim latitudine natant. Et quæ mollia appellantur, ut polypi, quoniam pedes illis pinnarum vicem præſtant.

XXXVIII. Anguillæ octonis vivunt annis. Durant & ſine aqua ſenis diebus Aquilone ſpirante: auſtro, paucioribus. At hiemem eædem in exigua aqua non tolerant, nec in turbida: ideo circa Vergilias maxime capiuntur, fluminibus tum præcipue turbidis. Paſcuntur noctibus. Exanimes piſcium ſolæ non fluitant. Lacus eſt Italiæ Benacus in Ve-

ronenſi agro Mincium amnem tranſmittens, ad cujus emerſus annuo tempore Octobri fere menſe, autumnali ſidere, ut palam eſt, hiemato lacu, fluctibus glomeratæ volvuntur, in tantum mirabili multitudine, ut in excipulis ejus fluminis, ob hoc ipſum fabricatis, ſingulorum millium globi reperiantur.

XXXIX. Muræna quocunque menſe parit, cum ceteri piſces ſtato pariant. Ova ejus citiſſime creſcunt. In ſicco litore lapſas vulgus coitu ſerpentium impleri putat. Ariſtoteles myrum vocat marem, qui generat. Diſcrimen eſſe, quod muræna varia & infirma ſit, myrus unicolor & robuſtus, denteſque extra os habeat. In Gallia ſeptemtrionali murænis omnibus dextra in maxilla ſeptenæ maculæ, ad formam Septemtrionis, aureo colore fulgent, dumtaxat viventibus, pariterque cum anima exſtinguuntur. Invenit in hoc animali documenta ſævitiæ Vedius Pollio Eques Romanus ex amicis Divi Auguſti, vivariis earum immergens damnata mancipia, non tanquam ad hoc feris terrarum non ſufficientibus, ſed quia in alio genere totum pariter hominem diſtrahi, ſpectari non poterat. Ferunt aceti guſtu præcipue eas in rabiem agi. Tenuiſſimum his tergus: contra anguillis craſſius: eoque verberari ſolitos tradit Verrius prætextatos: & ob id multam his diei non inſtitutam.

XL. Planorum piſcium alterum eſt genus, quod pro ſpina cartilaginem habet, ut raïæ, paſtinacæ, ſquatinæ, torpedo: & quos bovis, lamiæ, aquilæ, ranæ nominibus Græci appellant. Quo in numero ſunt ſquali quoque, quamvis non plani. Hæc Græ-

ce in univerſum σελάχη appellavit Ariſtoteles primus, hoc nomine eis impoſito: nos diſtinguere non poſſumus, niſi cartilaginea appellare libeat. Omnia autem carnivora ſunt talia, & ſupina veſcuntur, ut in delphinis diximus. Et cum ceteri piſces ova pariant, hoc genus ſolum, ut ea quæ cete appellant, animal parit, excepta quam ranam vocant.

XLI. Eſt parvus admodum piſcis aſſuetus petris, echeneis appellatus: hoc carinis adhærente naves tardius ire creduntur, inde nomine impoſito: quam ob cauſam amatoriis quoque veneficiis infamis eſt, & judiciorum ac litium mora: quæ crimina una laude penſat, fluxus gravidarum utero ſiſtens, partuſque continens ad puerperium. In cibos tamen non admittitur. Pedes eum habere arbitratur Ariſtoteles, ita poſita pinnarum ſimilitudine. Mutianus muricem eſſe, latiorem purpura, neque aſpero, neque rotundo ore, neque in angulos prodeunte, ſed ſimplice concha, utroque latere ſeſe colligente: quibus inhærentibus, plenam ventis ſtetiſſe navem, portantem a Periandro, ut caſtrarentur nobiles pueri; conchaſque quæ id præſtiterint, apud Gnidiorum Venerem coli. Trebius Niger pedalem eſſe, & craſſitudine quinque digitorum naves morari: præterea hanc eſſe vim ejus aſſervati in ſale, ut aurum, quod deciderit in altiſſimos puteos, admotus extrahat.

XLII. Mutant colorem candidum mænæ, & fiunt æſtate nigriores. Mutat & phycis, reliquo tempore candida, vere varia. Eadem piſcium ſola nidificat ex alga, atque in nido parit.

XLIII. Volat hirundo, ſane perquam ſimilis vo-

lucri hirundini: item milvus. Subit in ſumma maria piſcis ex argumento appellatus lucerna, linguaque ignea per os exſerta, tranquillis noctibus relucet. Attollit e mari ſeſquipedanea fere cornua, quæ ab his nomen traxit. Rurſus draco marinus captus, atque immiſſus in arenam, cavernam ſibi roſtro mira celeritate excavat.

XLIV. Piſcium quidam ſanguine carent, de quibus dicemus. Sunt autem tria genera: In primis quæ mollia appellantur: deinde contecta cruſtis tenuibus: poſtremo teſtis concluſa duris. Mollia ſunt, loligo, ſepia, polypus, & cetera ejus generis. His caput inter pedes & ventrem: pediculi octoni omnibus. Sepiæ & loligini pedes duo: ex his longiſſimi & aſperi, quibus ad ora admovent cibos, & in fluctibus ſe, velut ancoris, ſtabiliunt: cetera, cirri, quibus venantur.

XLV. Loligo etiam volitat, extra aquam ſe efferens, quod & pectunculi faciunt ſagittæ modo. Sepiarum generis mares varii & nigriores, conſtantiæque majoris. Percuſſæ tridente feminæ auxiliantur: at femina icto mare fugit. Ambo autem, ubi ſenſere ſe apprehendi, effuſo atramento, quod pro ſanguine his eſt, infuſcata aqua abſconduntur.

XLVI. Polyporum multa genera: terreni majores, quam pelagii: omnes brachiis, ut pedibus ac manibus, utuntur: cauda vero, quæ eſt biſulca & acuta, in coitu. Eſt polypis fiſtula in dorſo, qua tranſmittunt mare: eamque modo in dextram partem, modo in ſiniſtram transferunt. Natant obliqui in caput, quod prædurum eſt ſufflatione viventibus.

Cetero per brachia velut acetabulis diſperſis, hauſtu quodam adhæreſcunt: tenent ſupini, ut avelli non queant. Vada non apprehendunt: & grandibus minor tenacitas. Soli mollium in ſiccum exeunt, duntaxat aſperum: lævitatem odere. Veſcuntur conchyliorum carne, quorum conchas complexu crinium frangunt: itaque præjacentibus teſtis cubile eorum deprehenditur. Et cum alioqui brutum habeatur animal, ut quod ad manum hominis adnatat, in re quodammodo familiari callet. Omnia in domum comportat: dein putamina eroſa carne egerit, adnatanteſque piſciculos ad ea venatur. Colorem mutat ad ſimilitudinem loci, & maxime in metu. Ipſum brachia ſua rodere, falſa opinio eſt. Id enim a congris evenit ei: ſed renaſci, ſicut colotis & lacertis, caudas, haud falſum.

XLVII. Inter præcipua autem miracula eſt, qui vocatur nautilos, ab aliis pompilos. Supinus in ſumma æquorum pervenit, ita ſe paulatim ſubrigens, ut emiſſa omni per fiſtulam aqua, velut exoneratus ſentina, facile naviget. Poſtea prima duo brachia retorquens, membranam inter illa miræ tenuitatis extendit. Qua velificante in aura, ceteris ſubremigans brachiis, media cauda, ut gubernaculo, ſe regit. Ita vadit alto, liburnicarum ludens imagine; &, ſi quid pavoris interveniat, hauſta ſe mergens aqua.

XLVIII. Polyporum generis eſt ozæna, dicta a gravi capitis odore, ob hoc maxime murænis eam conſectantibus. Polypi binis menſibus conduntur. Ultra bimatum non vivunt. Pereunt autem tabe ſemper, feminæ celerius, & fere a partu. Non ſunt

prætereunda & L. Lucullo Proconſule Bæticæ comperta de polypis, quæ Trebius Niger e comitibus ejus prodidit: Avidiſſimos eſſe concharum: illas ad tactum comprimi, præcidentes brachia eorum, ultroque eſcam ex prædante capere. Carent conchæ viſu, omnique ſenſu alio, quam cibi & periculi. Inſidiantur ergo polypi apertis: impoſitoque lapillo extra corpus, ne palpitatu ejiciatur: ita ſecuri graſſantur, extrahuntque carnes: illæ ſe contrahunt, ſed fruſtra, diſcuneatæ. Tanta ſolertia animalium hebetiſſimis quoque eſt. Præterea negat ullum eſſe atrocius animal ad conficiendum hominem in aqua. Luctatur enim complexu, & ſorbet acetabulis, ac numeroſo ſuctu, dum trahit, cum in naufragos urinanteſve impetum cepit. Sed ſi invertatur, elangueſcit vis: exporrigunt enim ſe reſupinati. Cetera, quæ idem retulit, monſtro propiora poſſunt videri. Carteiæ in cetariis aſſuetus exire e mari in lacus eorum apertos, atque ibi ſalſamento populari, (mire omnibus marinis expetentibus odorem quoque eorum: qua de cauſa & naſſis illinuntur:) convertit in ſe cuſtodum indignationem aſſiduitate furti. Immodicæ his ſepes erant objectæ: ſed has tranſcendebat per arborem: nec deprehendi potuit, niſi canum ſagacitate. Hi redeuntem circumvaſere noctu, concitique cuſtodes expavere novitatem. Primum omnium magnitudo inaudita erat: deinde color muria obliti, odore diri. Quis ibi polypum exſpectaſſet, aut ita cognoſceret? cum monſtro dimicare ſibi videbantur. Namque & afflatu terribili canes agebat, nunc extremis crinibus

flagellatos, nunc robuſtioribus brachiis clavarum modo incuſſos, ægreque multis tridentibus confici potuit. Oſtendere Lucullo caput ejus, dolii magnitudine, amphorarum quindecim capax, atque (ut ipſius Trebii verbis utar) barbas, quas vix utroque brachio complecti eſſet, clavarum modo toroſas: longas pedum tricenûm: acetabulis, ſive caliculis urnalibus, pelvium modo: dentes magnitudini reſpondentes. Reliquiæ aſſervatæ miraculo, pependere pondo DCC. Sepias quoque & loligines ejuſdem magnitudinis expulſas in litus illud, idem auctor eſt. In noſtro mari loligines quinûm cubitorum capiuntur, ſepiæ binûm. Neque his bimatu longior vita.

XLIX. Navigeram ſimilitudinem & aliam in Propontide viſam ſibi prodidit Mutianus: concham eſſe acatii modo carinatam, inflexa puppe, prora roſtrata: in hac condi nauplium, animal ſepiæ ſimile, ludendi ſocietate ſola. Duobus hoc fieri generibus: tranquillo enim vectorem demiſſis palmulis ferire, ut remis. Si vero flatus invitet, eaſdem in uſu gubernaculi porrigi, pandique buccarum ſinus auræ. Hujus voluptatem eſſe, ut ferat: illius, ut regat: ſimulque eam deſcendere in duo ſenſu carentia: niſi forte triſti (id enim conſtat) omine navigantium, humana calamitas in cauſa eſt.

L. Locuſtæ cruſta fragili muniuntur, in eo genere, quod caret ſanguine. Latent menſibus quinis. Similiter cancri, qui eodem tempore occultantur, & ambo veris principio ſenectutem anguium more exuunt renovatione tergorum. Cetera in undis na-

tant: locuſtæ reptantium modo fluitant: ſi nullus ingruat metus, recto meatu: cornibus, quæ ſunt propria rotunditate præpilata, ad latera porrectis: iiſdem erectis in pavore oblique in latera procedunt. Cornibus inter ſe dimicant. Unum hoc animalium, niſi vivum ferventi aqua incoquatur, fluida carne non habet callum. Vivunt petroſis locis: cancri, mollibus. Hieme aprica litora ſectantur: æſtate in opaca gurgitum recedunt. Omnia ejus generis hieme læduntur, autumno & vere pingueſcunt, & plenilunio magis, quia nocte ſidus tepido fulgore mitificat.

LI. Cancrorum genera, carabi, aſtaci, maiæ, paguri, heracleotici, leones, & alia ignobiliora. Carabi cauda a ceteris cancris diſtant. In Phœnice ἱππεῖς vocantur, tantæ velocitatis, ut conſequi non ſit. Cancris vita longa, pedes octoni, omnes in obliquum flexi. Feminæ primus pes duplex, mari ſimplex. Præterea bina brachia denticulatis forficibus. Superior pars in primoribus his movetur: inferiore immobili. Dextrum brachium omnibus majus. Univerſi aliquando congregantur: os Ponti evincere non valent: quamobrem regreſſi circumeunt, apparetque tritum iter.

Pinnotheres autem vocatur minimus ex omni genere, ideo opportunus injuriæ. Huic ſolertia eſt inanium oſtrearum teſtis ſe condere: & cum accreverit, migrare in capaciores.

Cancri in pavore etiam retrorſum pari velocitate redeunt. Dimicant inter ſe, ut arietes, adverſis cornibus incurſantes. Contra ſerpentium ictus meden-

tur. Sole Cancri ſignum tranſeunte, & ipſorum, cum exanimati ſint, corpus transfigurari in ſcorpiones narratur in ſicco.

Ex eodem genere ſunt echini, quibus ſpinæ pro pedibus. Ingredi eſt his, in orbem volvi : itaque detritis ſæpe aculeis inveniuntur. Ex his echinometræ appellantur, quorum longiſſimæ ſpinæ, calyces minimi. Nec omnibus idem vitreus color. Circa Toronem candidi naſcuntur, ſpina parva. Ova omnium amara, quina numero. Ora in medio corpore in terram verſa. Tradunt ſævitiam maris præſagire eos, correptiſque opperiri lapillis, mobilitatem pondere ſtabilientes, nolunt volutatione ſpinas atterere. Quod ubi videre nautici, ſtatim pluribus ancoris navigia infrenant.

In eodem genere cochleæ, aquatiles, terreſtreſque, exſerentes ſe domicilio, binaque ceu cornua protendentes contrahenteſque : oculis carent : itaque corniculis prætentant iter.

Pectines in mari ex eodem genere habentur, reconditi & ipſi in magnis frigoribus, ac magnis æſtibus : ungueſque velut igne lucentes in tenebris, etiam in ore mandentium.

LII. Firmioris jam teſtæ murices, & concharum genera : in quibus magna ludentis naturæ varietas : tot colorum differentiæ, tot figuræ, planis, concavis, longis, lunatis, in orbem circumactis, dimidio orbe cæſis, in dorſum elatis, lævibus, rugatis, denticulatis, ſtriatis : vertice muricatim intorto, margine in mucronem emiſſo, foris effuſo, intus replicato. Jam diſtinctione virgulata, crinita, criſpa :

cuniculatim, pectinatim diviſa: imbricatim undata, cancellatim reticulata: in obliquum, in rectum expanſa: denſata, porrecta, ſinuata: brevi nodo ligatis, toto latere connexis, ad plauſum apertis, ad buccinum recurvis. Navigant ex his Veneriæ, præbenteſque concavam ſui partem, & auræ opponentes, per ſumma æquorum velificant. Saliunt pectines, & extra volitant, ſeque & ipſi carinant.

LIII. Sed quid hæc tam parva commemoro, cum populatio morum atque luxuria non aliunde major, quam e concharum genere proveniat? Jam quidem ex tota rerum natura damnoſiſſimum ventri mare eſt, tot modis, tot menſis, tot piſcium ſaporibus, quibus pretia capientium periculo fiunt: ſed quota hæc portio eſt reputantibus purpuras, conchylia, margaritas? Parum ſcilicet fuerat in gulas condi maria, niſi manibus, auribus, capite, totoque corpore a feminis juxta viriſque geſtarentur. Quid mari cum veſtibus? Quid undis fluctibuſque cum vellere? Non recte recipit hæc nos rerum natura, niſi nudos. Eſto, ſit tanta ventri cum eo ſocietas, quid tergori? Parum eſt, niſi qui veſcimur periculis, etiam veſtiamur. Adeo per totum corpus, anima hominis quæſita maxime placent.

LIV. Principium ergo culmenque omnium rerum pretii, margaritæ tenent. Indicus maxime has mittit oceanus, inter illas belluas tales tantaſque, quas diximus, per tot maria venientes, tam longo terrarum tractu, e tantis Solis ardoribus: atque Indis quoque in inſulas petuntur, & admodum paucas. Fertiliſſima eſt Taprobane & Stoidis, ut diximus in cir-

cuitu' mundi: item Perimula promontorium Indiæ. Præcipue autem laudantur circa Arabiam in Perſico ſinu maris Rubri.

Origo atque genitura conchæ, eſt haud multum oſtrearum conchis differens. Has ubi genitalis anni ſtimulaverit hora, pandentes ſeſe quadam oſcitatione, impleri roſcido conceptu tradunt, gravidas poſtea niti, partumque concharum eſſe margaritas, pro qualitate roris accepti: ſi purus influxerit, candorem conſpici: ſi vero turbidus, & fœtum ſordeſcere: eundem pallere, cælo minante conceptum: ex eo quippe conſtare, cælique eis majorem ſocietatem eſſe, quam maris: inde nubilum trahi colorem, aut pro claritate matutina ſerenum. Si tempeſtive ſatientur, grandeſcere & partus. Si fulguret, comprimi conchas, ac pro jejunii modo minui. Si vero etiam tonuerit, pavidas ac repente compreſſas, quæ vocant phyſemata efficere, ſpeciem modo inani inflatam ſine corpore: hos eſſe concharum abortus. Sani quidem partus multiplici conſtant cute, non improprie callum ut exiſtimari corporis poſſit: itaque & purgantur a peritis. Miror ipſo tantum eas cælo gaudere, Sole rubeſcere, candoremque perdere, ut corpus humanum. Quare præcipuum cuſtodiunt pelagiæ, altius merſæ, quam ut penetrent radii. Flaveſcunt tamen & illæ ſenecta, rugiſque torpeſcunt: nec niſi in juventa conſtat ille, qui quæritur, vigor. Craſſeſcunt etiam in ſenecta, conchiſque adhæreſcunt: nec his avelli queunt, niſi lima. Quibus una tantum eſt facies, & ab ea rotunditas, averſis planities, ob id tympania nominantur. Cohærentes vi-

dimus in conchis, hac dote unguenta circumferentibus. Cetero in aqua mollis unio, exemtus protinus dureſcit.

LV. Concha ipſa cum manum videt, comprimit ſeſe, operitque opes ſuas, gnara propter illas ſe peti: manumque ſi præveniat, acie ſua abſcindit, nulla juſtiore pœna: & aliis munita ſuppliciis: quippe inter ſcopulos major pars invenitur: ſed in alto quoque comitantur marinis canibus: nec tamen aures feminarum arcentur. Quidam tradunt, ſicut apibus, ita concharum examinibus ſingulas magnitudine & vetuſtate præcipuas, eſſe veluti duces, miræ ad cavendum ſolertiæ: has urinantium cura peti: illis captis, facile ceteras palantes retibus includi. Multo deinde obrutis ſale in vaſis fictilibus, eroſa carne omni, nucleos quoſdam corporum, hoc eſt, uniones decidere in ima.

LVI. Uſu atteri non dubium eſt, coloremque indiligentia mutare. Dos omnis in candore, magnitudine, orbe, lævore, pondere, haud promtis rebus; in tantum ut nulli duo reperiantur indiſcreti: unde nomen unionum Romanæ ſcilicet impoſuere deliciæ. Nam id apud Græcos non eſt, ne apud Barbaros quidem inventores ejus aliud, quam margaritæ. Et in candore ipſo magna differentia: clarior in Rubro mari repertis: Indicos ſpecularium lapidum ſquama aſſimulat, alias magnitudine præcellentes. Summa laus coloris eſt exaluminatos vocari. Et procerioribus ſua gratia eſt: elenchos appellant faſtigata longitudine, alabaſtrorum figura in pleniorem orbem deſinentes. Hos digitis ſuſpendere, & binos ac

ternos auribus, feminarum gloria eſt. Subeunt luxuriæ ejus nomina, & tædia, exquiſita perdito nepotatu: ſiquidem cum id fecere, crotalia appellant, ceu ſono quoque gaudeant, & colliſu ipſo margaritarum. Affectantque jam & pauperes, lictorem feminæ in publico unionem eſſe dictitantes. Quin & pedibus, nec crepidarum tantum obſtragulis, ſed totis ſocculis addunt. Neque enim geſtare jam margaritas, niſi calcent, ac per uniones etiam ambulent, ſatis eſt.

In noſtro mari reperiri ſolebant, crebrius circa Boſphorum Thracium, rufi ac parvi in conchis, quas myas appellant. At in Acarnania quæ vocatur pinna gignit. Quo apparet non uno conchæ genere naſci. Namque & Juba tradit, Arabicis concham eſſe ſimilem pectini inſecto, hirſutam echinorum modo, ipſum unionem in carne, grandini ſimilem. Conchæ non tales ad nos afferuntur. Nec in Acarnania autem laudati reperiuntur, enormes & feri, colorisque marmorei. Meliores circa Actium, ſed & hi parvi: & in Mauritaniæ maritimis. Alexander Polyhiſtor & Sudines ſeneſcere eos putant, coloremque exſpirare.

LVII. Eorum corpus ſolidum eſſe manifeſtum eſt, quod nullo lapſu franguntur. Non autem ſemper in media carne reperiuntur, ſed aliis atque aliis locis. Vidimuſque jam in extremis etiam marginibus velut concha exeuntes: & in quibuſdam quaternos quinoſque. Pondus ad hoc ævi ſemunciæ pauci ſingulis ſcrupulis exceſſere. In Britannia parvos atque decolores naſci certum eſt: quoniam Divus Julius

thoracem, quem Veneri Genitrici in templo ejus dicavit, ex Britannicis margaritis factum voluerit intelligi.

LVIII. Lolliam Paulinam, quæ fuit Caji principis matrona, ne ſerio quidem, aut ſolemni cærimoniarum aliquo apparatu, ſed mediocrium etiam ſponſalium cœna, vidi ſmaragdis margaratiſque opertam, alterno textu fulgentibus, toto capite, crinibus, ſpira, auribus, collo, monilibus, digitiſque: quæ ſumma quadringenties H-S. colligebat: ipſa confeſtim parata mancupationem tabulis probare. Nec dona prodigi principis fuerant, ſed avitæ opes, provinciarum ſcilicet ſpoliis partæ. Hic eſt rapinarum exitus: hoc fuit quare M. Lollius infamatus regum muneribus in toto oriente, interdicta amicitia a Cajo Cæſare Auguſti filio venenum biberet, ut neptis ejus quadringenties H-S. operta ſpectaretur ad lucernas. Computet nunc aliquis ex altera parte, quantum Curius aut Fabricius in triumphis tulerint: imaginetur illorum fercula; & ex altera parte Lolliam, unam imperii mulierculam accubantem: non illos curru detractos, quam in hoc viciſſe malit?

Nec hæc ſumma luxuriæ exempla ſunt. Duo fuere maximi uniones per omne ævum: utrumque poſſedit Cleopatra, Ægypti reginarum noviſſima, per manus Orientis regum ſibi traditos. Hæc, cum exquiſitis quotidie Antonius ſaginaretur epulis, ſuperbo ſimul ac procaci faſtu, ut regina meretrix, lautitiam ejus omnem apparatumque obtrectans, quærente eo quid adſtrui magnificentiæ poſſet, reſpondit, una ſe cœna centies H-S. abſumturam. Cu-

piebat diſcere Antonius, ſed fieri poſſe non arbitrabatur. Ergo ſponſionibus factis, poſtero die quo judicium agebatur, magnificam alias cœnam, ne dies periret, ſed quotidianam Antonio appoſuit, irridenti, computationemque expoſtulanti. At illa corollarium id eſſe, & conſumturam eam cœnam taxationem confirmans, ſolamque ſe centies H-S. cœnaturam, inferri menſam ſecundam juſſit. Ex præcepto miniſtri unum tantum vas ante eam poſuere aceti, cujus aſperitas viſque in tabem margaritas reſolvit. Gerebat auribus cum maxime ſingulare illud, & vere unicum naturæ opus. Itaque exſpectante Antonio quidnam eſſet actura, detractum alterum merſit, ac liquefactum abſorbuit. Injecit alteri manum L. Plancus, judex ſponſionis ejus, eum quoque paranti ſimili modo abſumere, victumque Antonium pronuntiavit, omine rato. Comitatur fama unionis ejus parem, capta illa tantæ quæſtionis victrice regina diſſectum, ut eſſet in utriſque Veneris auribus Romæ in Pantheo dimidia eorum cœna.

LIX. Non ferent tamen hanc palmam, ſpoliabunturque etiam luxuriæ gloria. Prior id fecerat Romæ in unionibus magnæ taxationis Clodius Tragœdi Æſopi filius, relictus ab eo in amplis opibus heres, ne Triumviratu ſuo nimis ſuperbiat Antonius, pæne hiſtrioni comparatus, & quidem nulla ſponſione ad hoc producto, quo magis regium fiat: ſed ut experiretur in gloria palati, quid ſaperent margaritæ: atque ut mire placuere, ne ſolus hoc ſciret, ſingulos uniones convivis quoque abſorbendos

dedit. Romæ in promiſcuum ac frequentem uſum veniſſe, Alexandria in ditionem redacta: primum autem cœpiſſe circa Sullana tempora minutas & viles, Feneſtella tradit, manifeſto errore, cum Ælius Stilo Jugurthino bello unionum nomen impoſitum maxime grandibus margaritis prodat.

LX. Et hoc tamen æternæ prope poſſeſſionis eſt: ſequitur heredem, in mancipatum venit, ut prædium aliquod: conchylia & purpuras omnis hora atterit, quibus eadem mater luxuria paria pæne etiam margaritis pretia fecit. Purpuræ vivunt annis plurimum ſeptenis. Latent, ſicut murices, circa Canis ortum tricenis diebus. Congregantur verno tempore, mutuoque attrita lentorem cujuſdam ceræ ſalivant. Simili modo & murices. Sed purpuræ florem illum tingendis expetitum veſtibus, in mediis habent faucibus. Liquoris hic minimi eſt in candida vena, unde pretioſus ille bibitur, nigrantis roſæ colore ſublucens. Reliquum corpus ſterile. Vivas capere contendunt, quia cum vita ſuccum eum evomunt. Et majoribus quidem purpuris detracta concha auferunt: minores cum teſta vivas frangunt, ita demum rorem eum exſpuentes.

Tyri præcipuus hic Aſiæ: in Meninge, Africæ, & Gætulo litore oceani: in Laconica, Europæ. Huic faſces ſecureſque Romanæ viam faciunt: idemque pro majeſtate pueritiæ eſt. Diſtinguit ab Equite Curiam: Diis advocatur placandis: omnemque veſtem illuminat: in triumphali, miſcetur auro. Quapropter excuſata & purpuræ ſit inſania. Sed unde conchyliis pretia: queis virus grave in fuco, co-

lor auſterus in glauco, & iraſcenti ſimilis mari?

Lingua purpuræ longitudine digitali, qua paſcitur perforando reliqua conchylia: tanta duritia aculeo eſt. Aqua dulci necantur, & ſicubi flumen immergitur: alioqui captæ, diebus quinquagenis vivunt ſaliva ſua. Conchæ omnes celerrime creſcunt, præcipue purpuræ: anno magnitudinem implent.

LXI. Quod ſi hactenus tranſcurrat expoſitio, fraudatam profecto ſe luxuria credat, noſque indiligentiæ damnet. Quamobrem perſequemur etiam officinas: ut tanquam in vita frugum noſcitur ratio; ſic omnes, qui iſtis gaudent, præmia vitæ ſuæ calleant. Concharum ad purpuras & conchylia (eadem enim eſt materia, ſed diſtat temperamento) duo ſunt genera: Buccinum minor concha, ad ſimilitudinem ejus qua buccini ſonus editur: unde & cauſa nomini, rotunditate oris in margine inciſa. Alterum purpura vocatur, cuniculatim procurrente roſtro, & cuniculi latere introrſus tubulato, qua proferatur lingua. Præterea clavatum eſt ad turbinem uſque, aculeis in orbem ſeptenis fere: qui non ſunt buccino: ſed utriſque orbes totidem, quot habeant annos. Buccinum nonniſi petris adhæret, circaque ſcopulos legitur. Purpuræ, nomine alio pelagiæ vocantur. Earum genera plura, pabulo & ſolo diſcreta. Lutenſe putri limo, & algenſe enutritum alga, viliſſimum utrumque: melius tænienſe, in tæniis maris collectum: hoc quoque tamen etiamnum levius atque dilutius: calculenſe appellatur a calculo maris, mire aptum conchyliis: & longe optimum purpuris Dialutenſe, id eſt, vario ſoli genere

paſtum. Capiuntur autem purpuræ parvulis rariſque textu veluti naſſis in alto jactis. Ineſt iis eſca, cluſiles mordaceſque conchæ, ceu mitulos videmus: has ſemineces, ſed redditas mari avido hiatu reviviſcentes appetunt purpuræ, porrectiſque linguis infeſtant: at illæ aculeo exſtimulatæ claudunt ſeſe, comprimuntque mordentia: ita pendentes aviditate ſua purpuræ tolluntur.

LXII. Capi eas poſt Canis ortum, aut ante vernum tempus, utiliſſimum: quoniam cum cerificavere, fluxos habent ſuccos. Sed id tingentium officinæ ignorant, cum ſumma vertatur in eo. Eximitur poſtea vena, quam diximus: cui addi ſalem neceſſarium, ſextarios ferme in libras centenas: macerari triduo juſtum: quippe tanto major vis, quanto recentior. Fervere in plumbo, ſingulaſque amphoras centenas, ad quingentenas medicaminis libras æquari, ac modico vapore torreri, & ideo longinquæ fornacis cuniculo. Ita deſpumatis ſubinde carnibus, quas adhæſiſſe venis neceſſe eſt, decimo ferme die liquata cortina, vellus elutriatum mergitur in experimentum: & donec ſpei ſatis fiat, uritur liquor. Rubens color nigrante deterior. Quinis lana potat horis, rurſuſque mergitur carminata, donec omnem ebibat ſaniem. Buccinum per ſe damnatur, quoniam fucum remittit. Pelagio admodum alligatur, nimiæque ejus nigritiæ dat auſteritatem illam nitoremque, qui quæritur, cocci. Ita permixtis viribus alterum altero excitatur, aut adſtringitur. Summa medicaminum in L libras vellerum, buccini ducenæ: pelagii, CX. Ita fit amethyſti color eximius ille. At

Tyrius pelagio primum ſatiatur, immatura viridique cortina: mox permutatur in buccino. Laus ei ſumma, in colore ſanguinis concreti, nigricans adſpectu, idemque ſuſpectu refulgens. Unde & Homero purpureus dicitur ſanguis.

LXIII. Purpuræ uſum Romæ ſemper fuiſſe video, ſed Romulo in trabea. Nam toga prætexta, & latiore clavo Tullum Hoſtilium e regibus primum uſum Etruſcis devictis ſatis conſtat. Nepos Cornelius, qui Divi Auguſti principatu obiit, Me, inquit, juvene violacea purpura vigebat, cujus libra denariis centum venibat: nec multo poſt rubra Tarentina. Huic ſucceſſit dibapha Tyria, quæ in libras denariis mille non poterat emi. Hac P. Lentulus Spinther Ædilis curulis primus in prætexta uſus improbabatur: qua purpura quis non jam, inquit, triclinaria facit? Spinther Ædilis fuit Urbis conditæ anno DCXCI, Cicerone Conſule. Dibapha tunc dicebatur, quæ bis tincta eſſet, veluti magnifico impendio, qualiter nunc omnes pæne commodiores purpuræ tinguntur.

LXIV. In conchyliata veſte cetera eadem, ſine buccino: præterque, jus temperatur aqua, & pro indiviſo, humani potus excremento: dimidia & medicamina adduntur. Sic gignitur laudatus ille pallor ſaturitate fraudata, tantoque dilutior, quanto magis vellera eſuriunt. Pretia medicamento ſunt quidem pro fertilitate litorum viliora: non tamen uſquam pelagii centenas libras quinquagenos nummos excedere, & buccini centenos, ſciant qui iſta mercantur immenſo.

LXV. Sed alia e ſine initia: juvatque ludere impendio, & luſus geminare miſcendo, iterumque & ipſa adulterare adulteria naturæ: ſicut teſtudines tingere, argentum auro confundere, ut electra fiant: addere his æra, ut Corinthia. Non eſt ſatis abſtuliſſe gemmæ nomen amethyſtum: rurſum abſolutum inebriatur Tyrio, ut ſit ex utroque nomen improbum, ſimulque luxuria duplex: & cum confecere conchylia, tranſire melius in Tyrium putant. Pœnitentia hoc primum debet inveniſſe, artifice mutante quod damnabat: inde ratio nata, votum quoque factum e vitio portentoſis ingeniis, & gemina demonſtrata via luxuriæ, ut color alius operiretur alio, ſuavior ita fieri leniorque dictus. Quin & terrena miſcere, coccoque tinctum Tyrio tingere, ut fieret hyſginum. Coccum Galatiæ rubens granum, ut dicemus in terreſtribus, aut circa Emeritam Luſitaniæ, in maxima laude eſt. Verum ut ſimul peragantur nobilia pigmenta, anniculo grano languidus ſuccus; idem a quadrimo evanidus. Ita nec recenti vires, neque ſeneſcenti. Abunde tractata eſt ratio, qua ſe virorum juxta feminarumque forma credit ampliſſimam fieri.

LXVI. Concharum generis & pinna eſt. Naſcitur in limoſis ſubrecta ſemper, nec unquam ſine comite, quem pinnoterem vocant, alii pinnophylacem. Is eſt ſquilla parva: alibi cancer dapis aſſectator. Pandit ſe pinna, luminibus orbum corpus intus minutis piſcibus præbens. Aſſultant illi protinus, & ubi licentia audacia crevit, implent eam. Hoc tempus ſpeculatus index, morſu levi ſignificat. Illa

compreſſu, quidquid incluſit, exanimat, partemque ſocio tribuit.

LXVII. Quo magis miror, quoſdam exiſtimaſſe, aquatilibus nullum ineſſe ſenſum. Novit torpedo vim ſuam, ipſa non torpens: merſaque in limo ſe occultat, piſcium qui ſecuri ſupernatantes obtorpuere, corripiens. Hujus jecori teneritas nulla præfertur. Nec minor ſolertia ranæ, quæ in mari piſcatrix vocatur. Eminentia ſub oculis cornicula turbato limo exſerit, aſſultantes piſciculos attrahens, donec tam prope accedant, ut aſſiliat. Simili modo ſquatina, & rhombus, abditi pinnas exſertas movent ſpecie vermiculorum: itemque quæ vocantur raiæ. Nam paſtinaca latrocinatur ex occulto, tranſeuntes radio (quod telum eſt ei) figens. Argumenta ſolertiæ hujus, quod tardiſſimi piſcium hi, mugilem velociſſimum omnium habentes in ventre reperiuntur. Scolopendræ terreſtribus ſimiles, quas centipedes vocant, hamo devorato omnia interanea evomunt, donec hamum egerant, deinde reſorbent. At vulpes marinæ, ſimili in periculo glutiunt amplius uſque ad infirma lineæ, quæ facile prærodant. Cautius qui glanis vocatur: averſos mordet hamos, nec devorat, ſed eſca ſpoliat. Graſſatur aries, ut latro. Et nunc grandiorum navium in ſalo ſtantium occultatus umbra, ſi quem nandi voluptas invitet, exſpectat: nunc elato extra aquam capite, piſcantium cymbas ſpeculatur, occultuſque adnatans mergit.

LXVIII. Equidem & his ineſſe ſenſum arbitror, quæ neque animalium, neque fruticum, ſed tertiam quandam ex utroque naturam habent: urticis dico,

& ſpongiis. Urticæ noctu vagantur, noctuque mutant. Carnoſæ frondis his natura: & carne veſcuntur. Vis pruritu mordax, eademque quæ terreſtris urticæ. Contrahit ergo ſe quam maxime rigens, ac prænatante piſciculo frondem ſuam ſpargit, complectenſque devorat. Alias marcenti ſimilis, & jactari ſe paſſa fluctu algæ vice, contactos piſces, attrituque petræ ſcalpentes pruritum, invadit. Eadem noctu pectines & echinos perquirit: dum admoveri ſibi manum ſentit, colorem mutat & contrahitur. Tacta uredinem mittit, paulumque ſi fuit intervalli, abſconditur. Ora ei in radice eſſe traduntur: excrementa per ſumma tenui fiſtula reddi.

LXIX. Spongiarum tria genera accepimus: ſpiſſum ac prædurum & aſperum, tragos id vocatur: ſpiſſum & mollius, manon: tenue denſumque, ex quo penicilli, Achilleum. Naſcuntur omnes in petris: aluntur conchis, piſce, limo. Intellectum ineſſe his apparet, quia ubi avulſorem ſenſere, contractæ multo difficilius abſtrahuntur. Hoc idem fluctu pulſante faciunt. Vivere eſca, manifeſto conchæ minutæ in his repertæ oſtendunt. Circa Toronem veſci illis avulſas etiam ajunt, & ex relictis radicibus recreſcere. In petris cruoris quoque inhæret color, Africis præcipue, quæ generantur in Syrtibus. Maximæ fiunt manæ, ſed molliſſimæ, circa Lyciam. In profundo autem, nec ventoſo, molliores. In Helleſponto aſperæ, & denſæ circa Maleam. Putreſcunt in apricis locis: ideo optimæ in gurgitibus. Viventibus idem qui madentibus, nigricans color. Adhærent nec parte, nec totæ: interſunt enim fiſtulæ quædam inanes,

quaternæ fere aut quinæ, per quas paſci exiſtimantur. Sunt & aliæ, ſed ſuperne concretæ. Et ſubeſſe membrana quædam radicibus earum intelligitur. Vivere conſtat longo tempore. Peſſimum omnium genus eſt earum, quæ aplyſiæ vocantur, quia elui non poſſunt, in quibus magnæ ſunt fiſtulæ, & reliqua denſitas ſpiſſa.

LXX. Canicularum maxime multitudo circa eas urinantes gravi periculo infeſtat. Ipſi ferunt, & nubem quandam craſſeſcere ſuper capita, animalium planorum piſcium ſimilem, prementem eos, arcentemque a reciprocando: & ob id ſtilos præacutos lineis annexos habere ſeſe: quia niſi perfoſſæ ita, non recedant: caliginis & pavoris, ut arbitror, opere. Nubem etiam & nebulam (cujus nomine id malum appellant) inter animalia haud ullam comperit quiſquam. At cum caniculis atrox dimicatio. Inguina, & calces, omnemque candorem corporum appetunt. Salus una in adverſas eundi, ultroque terrendi. Pavet enim hominem æque ac terret. Et ſors æqua in gurgite: ut ad ſumma aquæ ventum eſt, ibi periculum anceps, ademta ratione contra eundi, dum conetur emergere: & ſalus omnis in ſociis: funem illi religatum ab humeris ejus trahunt: hunc dimicans, ut ſit periculi ſignum, læva quatit: dextra apprehenſo ſtilo in pugna eſt: modicus alias tractus. Ut prope carinam ventum eſt, niſi præceleri vi repente rapiat, abſumi ſpectant. Ac ſæpe jam ſubducti, e manibus auferuntur, ſi non trahentium opem, conglobato corpore in pilæ modum ipſe adjuvere. Protendunt quidem tridentes alii: ſed

monſtro ſolertia eſt navigium ſubeundi, atque ita e tuto prœliandi. Omnis ergo cura ad ſpeculandum hoc malum inſumitur. Certiſſima eſt ſecuritas vidiſſe planos piſces: quia nunquam ſunt, ubi maleficæ beſtiæ: qua de cauſa urinantes ſacros appellant eos.

LXXI. Silicea teſta incluſis fatendum eſt nullum eſſe ſenſum, ut oſtreis. Multis eadem natura, quæ frutici, ut holothuriis, pulmonibus, ſtellis. Adeoque nihil non gignitur in mari, ut cauponarum etiam æſtiva animalia, pernici moleſta ſaltu, & quæ capillus maxime celat, exſiſtant, & circumglobata eſcæ ſæpe extrahantur: quæ cauſa ſomnum piſcium in mari noctibus infeſtare exiſtimatur. Quibuſdam vero ipſis innaſcuntur, quo in numero chalcis accipitur.

LXXII. Nec venena ceſſant dira, ut in lepore: qui in Indico mari etiam tactu peſtilens, vomitum diſſolutionemque ſtomachi protinus creat: in noſtro offa informis, colore tantum lepori ſimilis: in Indis, & magnitudine, & pilo, duriore tantum: nec vivus ibi capitur. Æque peſtiferum animal araneus, ſpinæ in dorſo aculeo noxius. Sed nullum uſquam exſecrabilius, quam radius, ſuper caudam eminens trygonis, quam noſtri paſtinacam appellant, quincunciali magnitudine. Arbores infixus radici necat: arma, ut telum, perforat: vi ferri, & veneni malo.

LXXIII. Morbos univerſa genera piſcium, ut cetera animalia etiam fera, non accipimus ſentire. Verum ægrotare ſingulos, manifeſtum facit aliquorum macies, cum in eodem genere præpingues alii capiantur.

LXXIV. Quonam modo generent, deſiderium & admiratio hominum differri non patitur. Piſces attritu ventrium coeunt, tanta celeritate ut viſum fallant: delphini, & reliqua cete, ſimili modo, & paulo diutius. Femina piſcis coitus tempore marem ſequitur, ventrem ejus roſtro pulſans: ſub partum mares feminas ſimiliter, ova veſcentes earum. Nec ſatis eſt generationi per ſe coitus, niſi editis ovis, interverſando mares vitale adſperſerint virus. Non omnibus id contingit ovis in tanta multitudine: alioqui replerentur maria & ſtagna, cum ſinguli uteri innumerabilia concipiant. Piſcium ova in mari creſcunt, quædam ſumma celeritate, ut murænarum, quædam paulo tardius.

Plani piſcium quibus cauda non obeſt, aculeique, & teſtudines, in coitu ſuperveniunt: polypi crine uno feminæ naribus annexo: ſepiæ & loligines linguis, componentes inter ſe brachia, & in contrarium nantes: ore & pariunt. Sed polypi in terram verſo capite coeunt. Reliqua mollium tergis, ut canes: item locuſtæ, & ſquillæ: cancri, ore. Ranæ ſuperveniunt, prioribus pedibus alas feminæ mare apprehendente, poſterioribus clunes. Pariunt minimas carnes nigras, quas gyrinos vocant, oculis tantum & cauda inſignes: mox pedes figurantur, cauda findente ſe in poſteriores. Mirumque, ſemeſtri vita reſolvuntur in limum nullo cernente, & rurſus vernis aquis renaſcuntur quæ fuere: naturæ perinde occulta ratione, cum omnibus annis id eveniat.

Et mituli & pectines ſponte naturæ in arenoſis

proveniunt. Quæ durioris teſtæ ſunt, ut murices, purpuræ, ſalivario lentore: ſicut aceſcente humore culices: apuæ, ſpuma maris incaleſcente, cum admiſſus eſt imber. Quæ vero ſiliceo tegmine operiuntur, ut oſtrea, putreſcente limo, aut ſpuma circa navigia diutius ſtantia, defixoſque palos, & lignum maxime. Nuper compertum in oſtreariis, humorem iis fœtificum lactis modo effluere. Anguillæ atterunt ſe ſcopulis: ea ſtrigmenta viveſcunt: nec alia eſt eorum procreatio. Piſcium diverſa genera non coeunt, præter ſquatinam & raiam: ex quibus naſcitur priori parte raiæ ſimilis, & nomen ex utroque compoſitum apud Græcos trahit.

Quædam tempore anni gignuntur, & in humore, ut in terra. Vere pectines, limaces, hirundines: eadem, tempore evaneſcunt. Piſcium lupus & trichias bis anno parit, & ſaxatiles omnes. Mulli ter, ut chalcis: cyprinus ſexies, ſcorpiones bis, ac ſargi vere & autumno. Ex planis ſquatina bis: ſola autumno, occaſu Vergiliarum. Plurimi piſcium tribus menſibus, Aprili, Majo, Junio. Salpæ autumno: ſargi, torpedo, ſquali, circa æquinoctium: molles vere: ſepia omnibus menſibus. Ova ejus glutino atramenti ad ſpeciem uvæ cohærentia, maſculus proſequitur afflatu, alias ſterileſcunt. Polypi hieme coeunt, pariunt vere ova tortili vibrata pampino, tanta fœcunditate, ut multitudinem ovorum occiſi non recipiant cavo capitis, quo prægnantes tulere. Ea excludunt quinquageſimo die, e quibus multa propter numerum intercidunt. Locuſtæ, & reliqua tenuioris cruſtæ, ponunt ova ſuper ova, atque ita

incubant. Polybus ſemina modo in ovis ſedet, modo cavernam cancellato brachiorum implexu claudit. Sepia in terreno parit inter arundines, aut ſicubi enata alga: excludit quintodecimo die. Loligines in alto conſerta ova edunt, ut ſepiæ. Purpuræ, murices, ejuſdemque generis, vere pariunt. Echini ova pleniluniis habent hieme: & cochleæ hiberno tempore naſcuntur.

LXXV. Torpedo octogenos fœtus habens invenitur: eaque intra ſe parit ova præmollia, in alium locum uteri transferens, atque ibi excludens. Simili modo omnia, quæ cartilaginea appellavimus. Ita fit, ut ſola piſcium & animal pariant & ova concipiant. Silurus mas ſolus omnium edita cuſtodit ova, ſæpe & quinquagenis diebus, ne abſumantur ab aliis. Ceteræ feminæ in triduo excludunt, ſi mas attigit.

LXXVI. Acus, ſive belone, unus piſcium dehiſcente propter multitudinem utero parit. A partu coaleſcit vulnus: quod & in cœcis ſerpentibus tradunt. Mus marinus in terra ſcrobe effoſſo parit ova, & rurſus obruit terra: triceſimo die refoſſa aperit, fœtumque in aquam ducit.

LXXVII. Erythini & chanæ vulvas habere traduntur: qui trochos appellatur a Græcis, ipſe ſe inire. Aquatilium omnium fœtus inter initia viſu carent.

LXXVIII. Ævi piſcium memorandum nuper exemplum accepimus. Pauſilypum villa eſt Campaniæ, haud procul Neapoli; in ea in Cæſaris piſcinis a Pollione Vedio conjectum piſcem, ſexageſimum

poſt annum exſpiraſſe ſcribit Annæus Seneca, duobus aliis æqualibus ejus ex eodem genere tunc viventibus. Quæ mentio piſcinarum admonet, ut paulo plura dicamus hac de re, priuſquam digrediamur ab aquatilibus.

LXXIX. Oſtrearum vivaria primus omnium Sergius Orata invenit in Bajano, ætate L. Craſſi Oratoris, ante Marſicum bellum: nec gulæ cauſa, ſed avaritiæ, magna vectigalia tali ex ingenio ſuo percipiens, ut qui primus penſiles invenerit balineas, ita mangonizatas villas ſubinde vendendo. Is primus optimum ſaporem oſtreis Lucrinis adjudicavit, quando eadem aquatilium genera aliubi atque aliubi meliora: ſicut lupi piſces in Tiberi amne inter duos pontes, rhombus Ravennæ, muræna in Sicilia, elops Rhodi: & alia genera ſimiliter, ne culinarum cenſura peragatur. Nondum Britannica ſerviebant litora, cum Orata Lucrina nobilitabat: poſtea viſum tanti in extremam Italiam petere Brundiſium oſtreas: ac ne lis eſſet inter duos ſapores, nuper excogitatum, famem longæ advectionis a Brundiſio compaſcere in Lucrino.

LXXX. Eadem ætate prior Licinius Muræna, reliquorum piſcium vivaria invenit: cujus deinde exemplum nobilitas ſecuta eſt, Philippi, Hortenſii: Lucullus exciſo etiam monte juxta Neapolim majore impendio, quam villam exædificaverat, euripum & maria admiſit: qua de cauſa Magnus Pompejus Xerxen togatum eum appellabat. Quadragies H-S. piſcinæ a defuncto illo veniere piſces.

LXXXI. Murænarum vivarium privatim exco-

gitavit C. Hirrius ante alios, qui cœnis triumphalibus Cæſaris Dictatoris, ſex millia numero murænarum mutuo appendit. Nam permutare quidem pretio noluit, aliave merce. Hujus villam intra quam modicum quadragies piſcinæ vendiderunt. Invaſit deinde ſingulorum piſcium amor. Apud Baulos in parte Bajana piſcinam habuit Hortenſius Orator, in qua murænam adeo dilexit, ut exanimatam fleſſe credatur. In eadem villa, Antonia Druſi, murænæ, quam diligebat, inaures addidit: cujus propter famam nonnulli Baulos videre concupiverunt.

LXXXII. Cochlearum vivaria inſtituit Fulvius Hirpinus in Tarquinienſi, paulo ante civile bellum, quod cum Pompejo Magno geſtum eſt, diſtinctis quidem generibus earum, ſeparatim ut eſſent albæ, quæ in Reatino agro naſcuntur: ſeparatim Illyricæ, quibus magnitudo præcipua: Africanæ, quibus fœcunditas: Solitanæ, quibus nobilitas. Quin & ſaginam earum commentus eſt, ſapa & farre, aliiſque generibus, ut cochleæ quoque altiles ganeam implerent: cujus artis gloria in eam magnitudinem perducta ſit, ut octoginta quadrantes caperent ſingularum calices. Auctor eſt M. Varro.

LXXXIII. Piſcium genera etiamnum a Theophraſto mira produntur: circa Babylonis rigua decedentibus fluviis, in cavernis aquas habentibus remanere. Quoſdam inde exire ad pabula pinnulis gradientes, crebro caudæ motu, contraque venantes refugere in ſuas cavernas, & in iis obverſos ſtare: capita eorum eſſe ranæ marinæ ſimilia, reliquas partes gobiorum, branchias ut ceteris piſcibus. Cir-

ea Heracleam, & Cromnam, & Lycum, & multifariam in Ponto unum genus eſſe, quod extremas fluminum aquas ſectetur, cavernaſque faciat ſibi in terra, atque in his vivat, etiam reciprocis amnibus ſiccato litore. Effodi ergo: motu demum corporum vivere eos approbant. Circa Heracleam eandem, eodemque Lyco amne decedente, ovis relictis, in limo generari piſces, qui ad pabula petenda palpitent exiguis branchiis, quo fieri non indigos humoris: propter quod & anguillas diutius vivere exemtas aquis. Ova autem in ſicco maturari, ut teſtudinum. Eadem in Ponti regione apprehendi glacie piſcium maxime gobiones, non niſi patinarum calore vitalem motum fatentes. Eſt in his quidem, tametſi mirabilis, tamen aliqua ratio. Idem tradit in Paphlagonia effodi piſces gratiſſimos cibis, terrenos, altis ſcrobibus, in his locis ubi nullæ reſtagnent aquæ: miratuſque & ipſe gigni ſine coitu, humoris quidem vim aliam ineſſe, quam puteis, arbitratur, ceu vero in nullis reperiantur piſces. Quidquid eſt hoc, certe minus admirabilem talparum facit vitam ſubterranei animalis, niſi forte vermium terrenorum & his piſcibus natura ineſt.

LXXXIV. Verum omnibus his fidem Nili inundatio affert, omnia excedente miracula: quippe detegente eo muſculi reperiuntur inchoato opere genitalis aquæ terræque, jam parte corporis viventes, noviſſima effigie etiamnum terrena.

LXXXV. Nec de anthia piſce ſileri convenit, quæ pleroſque adverto credidiſſe. Chelidonias inſulas diximus Aſiæ, ſcopuloſi maris, ante promon-

torium ſitas: ibi frequens hic piſcis & celeriter capitur uno genere. Parvo navigio, & concolori veſte, eademque hora per aliquot dies continuos piſcator enavigat certo ſpatio, eſcamque projicit. Quidquid ex eo mittitur, ſuſpecta fraus prædæ eſt: cavenſque quod timuit, cum id ſæpe factum eſt, unus aliquando conſuetudine invitatus anthias, eſcam appetit. Notatur hic intentione diligenti, ut auctor ſpei, conciliatorque capturæ. Neque enim eſt difficile, cum per aliquot dies ſolus accedere audeat. Tandem & aliquos invenit, paulatimque comitatior, poſtremo greges adducit innumeros, jam vetuſtiſſimis quibuſque aſſuetis piſcatorem agnoſcere, & e manu cibum rapere. Tum ille paulum ultra digitos in eſca jaculatus hamum, ſingulos involat verius quam capit, ab umbra navis brevi conatu rapiens, ita ne ceteri ſentiant, alio intus excipiente centonibus raptum, ne palpitatio ulla aut ſonus ceteros abigat. Conciliatorem noſſe ad hoc prodeſt, ne capiatur, fugituro in reliquum grege. Ferunt diſcordem ſocium duci inſidiatum pulchre noto, cepiſſeque malefica voluntate: agnitum in macello a ſocio, cujus injuria erat: & damni formulam editam, condemnatumque addidit Mutianus æſtimata lite. Iidem anthiæ, cum unum hamo teneri viderint, ſpinis, quas in dorſo ſerratas habent, lineam ſecare traduntur: eo qui tenetur, extendente, ut præcidi poſſit. At inter ſargos, ipſe qui tenetur, ad ſcopulos lineam terit.

LXXXVI. Præter hæc claros ſapientia auctores video mirari ſtellam in mari. Ea figura eſt: parva

admodum caro intus, extra duriore callo. Huic tam igneum fervorem eſſe tradunt, ut omnia in mari contacta adurat, omnem cibum ſtatim peragat. Quibus ſit hoc cognitum experimentis, haud facile dixerim: multo memorabilius dixerim id, cujus experiendi quotidie occaſio eſt.

LXXXVII. Concharum e genere ſunt dactyli ab humanorum unguium ſimilitudine appellati. His natura in tenebris remoto lumine, alio fulgere claro; & quanto magis humorem habeant, lucere in ore mandentium, lucere in manibus, atque etiam in ſolo ac veſte, decidentibus guttis: ut procul dubio pateat, ſucci illam naturam eſſe, quam miraremur etiam in corpore.

LXXXVIII. Sunt & inimicitiarum atque concordiæ miracula. Mugil & lupus mutuo odio flagrant: conger & muræna, caudas inter ſe prærodentes. Polypum in tantum locuſta pavet, ut ſi juxta vidit, omnino moriatur. Locuſtam conger: rurſus polypum congri lacerant. Nigidius auctor eſt, prærodere caudam mugili lupum, eoſdemque ſtatis menſibus concordes eſſe. Omnes autem vivere, quibus caudæ ſic amputentur. At é contrario amicitiæ exempla ſunt, (præter illos, de quorum diximus ſocietate,) balæna & muſculus: quando prægravi ſuperciliorum pondere obrutis ejus oculis, infeſtantia magnitudinem vada prænatans demonſtrat, oculorumque vice fungitur. Hinc volucrum naturæ dicentur.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS
HISTORIAE
LIBER X.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER X.

I. SEQUITUR natura avium, quarum grandiſſimi & pæne beſtiarum generis, ſtruthiocameli Africi vel Æthiopici, altitudinem equitis inſidentis equo excedunt, celeritatem vincunt: ad hoc demum datis pennis, ut currentem adjuvent: cetero non ſunt volucres, nec a terra tolluntur. Ungulæ iis cervinis ſimiles, quibus dimicant, biſulcæ, comprehendendis lapidibus utiles, quos in fuga contra ſequentes ingerunt pedibus. Concoquendi ſine delectu devorata mira natura: ſed non minus ſtoliditas, in tanta reliqui corporis altitudine, cum colla frutice occultaverunt, latere ſe exiſtimantium. Præmia ex iis ova, propter amplitudinem pro quibuſdam habita vaſis, conoſque bellicos, & galeas adornantes pennæ.

II. Æthiopes atque Indi, diſcolores maxime & inenarrabiles ferunt aves, & ante omnes nobilem Arabia phœnicem, haud ſcio an fabuloſe, unum in toto orbe, nec viſum magnopere. Aquilæ narratur magnitudine, auri fulgore circa colla, cetero purpureus, cæruleam roſeis caudam pennis diſtinguentibus, criſtis fauces, caputque plumeo apice honeſtante. Primus atque diligentiſſimus togatorum de eo prodidit Manilius, Senator ille maximis nobilis

doctrinis doctore nullo : neminem exſtitiſſe qui viderit veſcentem : ſacrum in Arabia Soli eſſe, vivere annis DIX, ſeneſcentem caſiæ thuriſque ſurculis conſtruere nidum, replere odoribus, & ſuperemori. Ex oſſibus deinde & medullis ejus naſci primo ceu vermiculum : inde fieri pullum : principioque juſta funera priori reddere, & totum deferre nidum prope Panchajam in Solis urbem, & in ara ibi deponere. Cum hujus alitis vita magni converſionem anni fieri prodidit idem Manilius, iterumque ſignificationes tempeſtatum & ſiderum eaſdem reverti. Hoc autem circa meridiem incipere, quo die ſignum Arietis Sol intraverit. Et fuiſſe ejus converſionis annum prodente ſe, P. Licinio, Cn. Cornelio Conſulibus, ducenteſimum quintum decimum. Cornelius Valerianus phœnicem devolaviſſe in Ægyptum tradidit, Q. Plautio, Sex. Papinio Coss. Allatus eſt & in Urbem, Claudii Principis Cenſura, anno Urbis DCCC, & in Comitio propoſitus, quod actis teſtatum eſt : ſed quem falſum eſſe nemo dubitaret.

III. Ex his quas novimus, aquilæ maximus honos, maxima & vis. Sex earum genera : Melanaetos a Græcis dicta, eademque Valeria, minima magnitudine, viribus præcipua, colore nigricans : ſola aquilarum fœtus ſuos alit : ceteræ, ut dicemus, fugant : ſola ſine clangore, ſine murmuratione. Converſatur autem in montibus. Secundi generis pygargus, in oppidis manſitat & in campis, albicante cauda. Tertii morphnos, quam Homerus & percnon vocat, aliqui & plancum, & anatariam, ſecunda magnitudine & vi : huicque vita circa lacus. Phe-

monoe Apollinis dicta filia, dentes ei eſſe prodidit, mutæ alias, carentique lingua: eandem aquilarum nigerrimam, prominentiore cauda. Conſentit & Bœus. Ingenium eſt ei, teſtudines raptas frangere e ſublimi jaciendo: quæ ſors interemit Poetam Æſchylum, prædictam fatis (ut ferunt) ejus diei ruinam ſecura cæli fide caventem. Quarti generis eſt percnopterus: eadem oripelargus, vulturina ſpecie, alis minimis, reliqua magnitudine antecellens, ſed imbellis & degener, ut quam verberet corvus. Eadem jejunæ ſemper aviditatis, & querulæ murmurationis. Sola aquilarum exanima fert corpora: ceteræ, cum occidere, conſidunt. Hæc facit, ut quintum genus γνήσιον vocetur, velut verum, ſolumque incorruptæ originis, media magnitudine, colore ſubrutilo, rarum conſpectu. Supereſt haliæetos, clariſſima oculorum acie, librans ex alto ſeſe: viſoque in mari piſce, præceps in eum ruens, & diſcuſſis pectore aquis rapiens. Illa, quam tertiam fecimus, circa ſtagna aquaticas aves appetit mergentes ſe ſubinde, donec ſopitas laſſataſque rapiat. Spectanda dimicatio, ave ad perfugia litorum tendente, maxime ſi condenſa arundo ſit: aquila inde ictu abigente alæ, & cum appetit, in lacus cadente: umbramque ſuam nanti ſub aqua a litore oſtendente: rurſus ave in diverſo, & ubi minime ſe credat exſpectari, emergente. Hæc cauſa gregatim avibus natandi, quia plures ſimul non infeſtantur, reſperſu pennarum hoſtem obcæcantes. Sæpe & aquilæ ipſæ non tolerantes pondus apprehenſum, una merguntur. Haliæetus tantum implumes etiamnum pullos

ſuos percutiens, ſubinde cogit adverſos intueri Solis radios, & ſi conniventem humectantemque animadvertit, præcipitat e nido, velut adulterinum atque degenerem: illum cujus acies firma contra ſtetit, educat. Haliæeti ſuum genus non habent, ſed ex diverſo aquilarum coitu naſcuntur. Id quidem quod ex iis natum eſt, in oſſifragis genus habet, e quibus vultures progenerantur minores: & ex iis magni, qui omnino non generant. Quidam adjiciunt genus aquilæ, quam barbatam vocant: Tuſci vero oſſifragam.

IV. Tribus primis, & quinto aquilarum generi inædificatur nido lapis aetites, quem aliqui dixere gangitem: ad multa remedia utilis, nihil igne deperdens. Eſt autem lapis iſte prægnans, intus cum quatias, alio velut in utero ſonante. Sed vis illa medica non niſi nido direptis. Nidificant in petris & arboribus: pariunt & ova terna: excludunt pullos binos: viſi ſunt & tres aliquando. Alterum expellunt tædio nutriendi. Quippe eo tempore ipſis cibum negavit natura, proſpiciens ne omnium ferarum fœtus raperentur. Ungues quoque earum invertuntur diebus iis, albeſcunt inedia pennæ, ut merito partus ſuos oderint. Sed ejectos ab his cognatum genus oſſifragæ excipiunt, & educant cum ſuis. Verum adultos quoque perſequitur parens, & longe fugat, æmulos ſcilicet rapinæ. Et alioqui unum par aquilarum magno ad populandum tractu, ut ſatietur, indiget. Determinant ergo ſpatia, nec in proximo prædantur. Rapta non protinus ferunt, ſed primo deponunt: expertæque pondus, tunc de-

mum abeunt. Oppetunt non ſenio, nec ægritudine, ſed fame, in tantum ſuperiore accreſcente roſtro, ut aduncitas aperiri non queat. A meridiano autem tempore operantur, & volant: prioribus horis diei, donec impleantur hominum conventu fora, ignavæ ſedent. Aquilarum pennæ mixtas reliquarum alitum pennas devorant. Negant unquam ſolam hanc alitem fulmine exanimatam: ideo armigeram Jovis conſuetudo judicavit.

V. Romanis eam legionibus C. Marius in ſecundo Conſulatu ſuo proprie dicavit. Erat & antea prima cum quatuor aliis: lupi, minotauri, equi, aprique, ſingulos ordines anteibant. Paucis ante annis ſola in aciem portari cœpta erat: reliqua in caſtris relinquebantur. Marius in totum ea abdicavit. Ex eo notatum, non fere legionis unquam hibernaſſe caſtra, ubi aquilarum non ſit jugum.

Primo & ſecundo generi non minorum tantum quadrupedum rapina, ſed etiam cum cervis prœlia. Multum pulverem volutatu collectum, inſidens cornibus excutit in oculos, pennis ora verberans, donec præcipitet in rupes. Nec unus hoſtis illi ſatis eſt: acrior eſt cum dracone pugna, multoque magis anceps, etiamſi in aere. Ova hic conſectatur aquilæ aviditate malefica: at illa ob hoc rapit ubicunque viſum. Ille multiplici nexu alas ligat, ita ſe implicans, ut ſimul decidat.

VI. Eſt percelebris apud Seſton urbem aquilæ gloria: educatam a virgine retuliſſe gratiam, aves primo, mox deinde venatus aggerentem. Defuncta poſtremo, in rogum accenſum ejus injeciſſe ſeſe,

& ſimul conflagraſſe. Quam ob cauſam incolæ, quod vocant Heroum, in eo loco fecere, appellatum Jovis & virginis, quoniam illi Deo ales adſcribitur.

VII. Vulturum prævalent nigri. Nidos nemo attigit: ideo etiam fuere, qui putarent illos ex adverſo orbe advolare, falſo: nidificant enim in excelſiſſimis rupibus. Fœtus quidem ſæpe cernuntur, fere bini. Umbricius Aruſpicum in noſtro ævo peritiſſimus, parere tradit ova tredecim: uno ex iis reliqua ova nidumque luſtrare, mox abjicere. Triduo autem antea volare eos, ubi cadavera futura ſunt.

VIII. Sanqualem avem, atque immuſſulum, Augures Romani in magna quæſtione habent. Immuſſulum aliqui vulturis pullum arbitrantur eſſe, & ſanqualem oſſifragæ. Maſſurius ſanqualem oſſifragum eſſe dicit, immuſſulum autem pullum aquilæ, priuſquam albicet cauda. Quidam poſt Mutium Augurem viſos non eſſe Romæ confirmavere: ego (quod veri ſimilius) in deſidia rerum omnium non arbitror agnitos.

IX. Accipitrum genera ſedecim invenimus. Ex iis ægithum claudum altero pede proſperrimi augurii nuptialibus negotiis & pecuariæ rei. Triorchem a numero teſtium, cui principatum in auguriis Phemonoe dedit: buteonem hunc appellant Romani, familia etiam ex eo cognominata, cum proſpero auſpicio in ducis navi ſediſſet. Epileum Græci vocant, qui ſolus omni tempore apparet: ceteri hieme abeunt. Diſtinctio generum ex aviditate. Alii non niſi ex terra rapiunt avem: alii non

niſi circa arbores volitantem : alii ſedentem in ſublimi : aliqui volantem in aperto. Itaque & columbæ novere ex iis pericula, viſoque conſidunt, vel ſubvolant, contra naturam ejus auxiliantes ſibi. In inſula Africæ Cerne in Oceano accipitres totius Maſæſyliæ humi fœtificant: nec alibi naſcuntur, illis aſſueti gentibus.

X. In Thraciæ parte ſuper Amphipolim homines atque accipitres ſocietate quadam aucupantur. Hi ex ſilvis & arundinetis excitant aves: illi ſupervolantes deprimunt. Rurſus captas aucupes dividunt cum iis. Traditum eſt, miſſas in ſublime ſibi excipere eos : & cum tempus ſit capturæ, clangore ac volatus genere invitare ad occaſionem. Simile quiddam lupi apud Mæotin paludem faciunt. Nam niſi partem a piſcantibus ſuam accepere, expanſa eorum retia lacerant. Accipitres avium non edunt corda. Nocturnus accipiter cymindis vocatur, rarus etiam in ſilvis, interdiu minus cernens. Bellum internecinum gerit cum aquila, cohærenteſque ſæpe prehenduntur.

XI. Coccyx ex accipitre videtur fieri, tempore anni figuram mutans, quoniam tunc non apparent reliqui, niſi perquam paucis diebus : ipſe quoque modico tempore æſtatis viſus non cernitur poſtea. Eſt autem neque aduncis unguibus ſolus accipitrum, nec capite ſimilis illis, neque alio quam colore, ac rictu columbi potius. Quin & abſumitur ab accipitre, ſi quando una apparuere : ſola omnium avis a ſuo genere interemta. Mutat autem & vocem : procedit vere, occultatur Caniculæ ortu :

ſemperque parit in alienis nidis, maxime palumbium, majori ex parte ſingula ova, quod nulla alia avis: raro bina. Cauſa ſubjiciendi pullos putatur, quod ſciat ſe inviſam cunctis avibus: nam minutas quoque infeſtant: ita non fore tutam generi ſuo ſtirpem opinatur, ni fefellerit: quare nullum facit nidum, alioqui trepidum animal. Educat ergo ſubditum adulterato fœta nido. Ille avidus ex natura, præripit cibos reliquis pullis, itaque pingueſcit, & nitidus in ſe nutricem convertit: illa gaudet ejus ſpecie, miraturque ſeſe ipſam, quod talem pepererit: ſuos comparatione ejus damnat, ut alienos, abſumique etiam ſe inſpectante patitur, donec corripiat ipſam quoque jam volandi potens. Nulla tunc avium ſuavitate carnis comparatur illi.

XII. Milvi ex eodem accipitrum genere, magnitudine differunt. Notatum in his, rapaciſſimam & famelicam ſemper alitem nihil eſculenti rapere unquam ex funerum ferculis, nec Olympiæ ex ara. Ac ne ferentium quidem manibus, niſi lugubri municipiorum immolantium oſtento. Iidem videntur artem gubernandi docuiſſe caudæ flexibus, in cælo monſtrante Natura, quod opus eſſet in profundo. Milvi & ipſi hibernis menſibus latent, non tamen ante hirundinem abeuntes. Traduntur autem & a ſolſtitiis affici podagra.

XIII. Volucrum prima diſtinctio pedibus maxime conſtat. Aut enim aduncos ungues habent, aut digitos, aut palmipedum in genere ſunt, uti anſeres & aquaticæ fere aves. Aduncos ungues habentia, carne tantum veſcuntur ex parte magna.

XIV. Cornices & alio pabulo: ut quæ duritiem nucis roſtro repugnantem, volantes in altum in ſaxa tegulaſve jaciunt iterum ac ſæpius, donec quaſſatam perfringere queant. Ipſa ales eſt inauſpicatæ garrulitatis, a quibuſdam tamen laudata. Ab Arcturi ſidere ad hirundinum adventum notatur eam in Minervæ lucis templiſque raro, alicubi omnino non adſpici, ſicut Athenis. Præterea ſola hæc etiam volantes pullos aliquamdiu paſcit: inauſpicatiſſima fœtus tempore, hoc eſt, poſt ſolſtitium.

XV. Ceteræ omnes ex eodem genere pellunt nidis pullos, ac volare cogunt, ſicut & corvi: qui ipſi non carne tantum aluntur, ſed robuſtos quoque fœtus ſuos fugant longius. Itaque parvis in vicis non plus bina conjugia ſunt: circa Cranonem quidem Theſſaliæ ſingula perpetuo: genitores ſoboli loco cedunt. Diverſa in hac, ac ſupradicta alite quædam. Corvi ante ſolſtitium generant, iidem ægreſcunt ſexagenis diebus, ſiti maxime, antequam fici coquantur autumno. Cornix ab eo tempore corripitur morbo. Corvi pariunt cum plurimum quinos. Ore eos parere aut coire vulgus arbitratur: ideoque gravidas, ſi ederint corvinum ovum, per os partum reddere; atque in totum, difficulter parere, ſi tecto inferantur. Ariſtoteles negat, non hercule magis, quam in Ægypto ibim: ſed illam exoſculationem, quæ ſæpe cernitur, qualem in columbis, eſſe. Corvi in auſpiciis ſoli videntur intellectum habere ſignificationum ſuarum. Nam cum Mediæ hoſpites occiſi ſunt, omnes e Peloponneſo & Attica regione volaverunt. Peſſima eorum ſig-

nificatio, cum glutiunt vocem velut ſtrangulati.

XVI. Uncos ungues & nocturnæ aves habent, ut noctuæ, bubo, ululæ. Omnium horum hebetes interdiu oculi. Bubo funebris, & maxime abominatus publicis præcipue auſpiciis, deſerta incolit: nec tantum deſolata, ſed dira etiam & inacceſſa: noctis monſtrum, nec cantu aliquo vocalis, ſed gemitu. Itaque in urbibus aut omnino in luce viſus, dirum oſtentum eſt. Privatorum domibus inſidentem plurimum ſcio non fuiſſe feralem. Volat nunquam quo libuit, ſed tranſverſus aufertur. Capitolii cellam ipſam intravit Sex. Papelio Hiſtro, L. Pedanio Coss. propter quod Nonis Martiis Urbs luſtrata eſt eo anno.

XVII. Inauſpicata eſt & incendiaria avis, propter quam ſæpenumero luſtratam Urbem in Annalibus invenimus, ſicut L. Caſſio, C. Mario Coss. quo anno & bubone viſo luſtrata eſt. Quæ ſit avis ea, nec reperitur, nec traditur. Quidam ita interpretantur, incendiariam eſſe quæcunque apparuerit carbonem ferens ex aris vel altaribus. Alii ſpinturnicem eam vocant: ſed hæc ipſa quæ eſſet inter aves, qui ſe ſcire diceret, non inveni. Cliviam quoque avem ab antiquis nominatam, animadverto ignorari. Quidam clamatoriam dicunt, Labeo prohibitoriam. Et apud Nigidium ſubis appellatur avis, quæ aquilarum ova frangat. Sunt præterea complura genera depicta in Etruſca diſciplina, ſed ulli non viſa: quæ nunc defeciſſe mirum eſt, cum abundent etiam quæ gula humana populatur.

XVIII. Externorum de auguriis peritiſſime ſcrip-

ſiſſe Hylas nomine putatur. Is tradit noctuam, bubonem, picum arbores caventem, trogonem, cornicem, a cauda de ovo exire: quoniam pondere capitum perverſa ova, poſteriorem partem corporum ſovendam matri applicent.

XIX. Noctuarum contra aves ſolers dimicatio. Majore circumdatæ multitudine, reſupinæ pedibus repugnant, collectæque in arctum, roſtro & unguibus totæ teguntur. Auxiliatur accipiter collegio quodam naturæ, bellumque partitur. Noctuas ſexagenis diebus hiemis cubare, & novem voces habere tradit Nigidius.

XX. Sunt & parvæ aves uncorum unguium, ut pici: Martio cognomine inſignes, & in auſpicatu magni. Quo in genere arborum cavatores ſcandentes in ſubreptum felium modo: illi vero & ſupini, percuſſi corticis ſono, pabulum ſubeſſe intelligunt. Pullos in cavis educant avium ſoli. Adactos cavernis eorum a paſtore cuneos, admota quadam ab his herba, elabi creditur vulgo. Trebius auctor eſt, clavum cuneumve adactum, quanta libeat vi, arbori in qua nidum habeat, ſtatim exſilire, cum crepitu arboris, cum inſederit clavo aut cuneo. Ipſi principales Latio ſunt in auguriis, a rege, qui nomen huic avi dedit. Unum eorum præſcitum tranſire non queo. In capite Prætoris urbani Ælii Tuberonis, in foro jura pro tribunali reddentis, ſedit ita placide, ut manu prehenderetur. Reſpondere vates, exitium imperio portendi, ſi dimitteretur: at ſi exanimaretur, Prætori. Et ille avem protinus concerpſit: nec multo poſt implevit prodigium.

XXI. Veſcuntur & glande in hoc genere, pomiſque multæ, ſed quæ carne tantum non vivunt, excepto milvo: quod ipſum in auguriis dirum eſt. Uncos ungues habentes omnino non congregantur, & ſibi quæque prædantur. Sunt autem omnes fere altivolæ, præter nocturnas: & magis, majores. Omnibus alæ grandes, corpus exiguum. Ambulant difficulter. In petris raro conſiſtunt, curvatura unguium prohibente.

XXII. Nunc de ſecundo genere dicamus, quod in duas dividitur ſpecies, oſcines, & alites: illarum generi cantus oris, his magnitudo differentiam dedit: itaque præcedent & ordine: omneſque reliquas in his pavonum genus, cum forma, tum intellectu ejus & gloria.

Gemmantes laudatus expandit colores, adverſo maxime Sole, quia ſic fulgentius radiant. Simul umbræ quoſdam repercuſſus ceteris, qui & in opaco clarius micant, conchata quærit cauda: omneſque in acervum contrahit pennarum, quos ſpectari gaudet, oculos. Idem cauda annuis vicibus amiſſa cum foliis arborum, donec renaſcatur iterum cum flore, pudibundus ac mœrens quærit latebram. Vivit annis XXV. Colores incipit fundere in trimatu. Ab auctoribus non glorioſum tantum animal hoc traditur, ſed & malevolum, ſicut anſer verecundum: quoniam has quoque quidam addiderunt notas in his, haud probatas mihi.

XXIII. Pavonem cibi gratia Romæ primus occidit Orator Hortenſius, aditiali cœna ſacerdotii. Saginare primus inſtituit circa noviſſimum piraticum

bellum M. Aufidius Lurco, exque eo quæſtu reditus ſeſtertiûm ſexagena millia habuit.

XXIV. Proxime gloriam ſentiunt & hi noſtri vigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus, rumpendoque ſomno Natura genuit. Norunt ſidera, & ternas diſtinguunt horas interdiu cantu. Cum Sole eunt cubitum, quartaque caſtrenſi vigilia ad curas laboremque revocant. Nec Solis ortum incautis patiuntur obrepere: diemque venientem nuntiant cantu, ipſum vero cantum plauſu laterum. Imperitant ſuo generi, & regnum in quacunque ſunt domo, exercent. Dimicatione paritur hoc quoque inter ipſos, velut ideo tela agnata cruribus ſuis intelligentes: nec finis ſæpe commorientibus. Quod ſi palma contingit, ſtatim in victoria canunt, ſeque ipſi principes teſtantur. Victus occultatur ſilens, ægreque ſervitium patitur. Et plebs tamen æque ſuperba, graditur ardua cervice, criſtis celſa: cælumque ſola volucrum adſpicit crebro, in ſublime caudam quoque falcatam erigens: itaque terrori ſunt etiam leonibus ferarum generoſiſſimis. Jam ex his quidam ad bella tantum & prœlia aſſidua naſcuntur, quibus etiam patrias nobilitarunt, Rhodum, aut Tanagram. Secundus eſt honos habitus Melicis, & Chalcidicis, ut plane dignæ aliti tantum honoris præbeat Romana purpura. Horum ſunt tripudia ſoliſtima. Hi magiſtratus noſtros quotidie regunt, domoſque ipſis ſuas claudunt aut reſerant: hi faſces Romanos impellunt aut retinent, jubent acies aut prohibent, victoriam omnium toto orbe partarum auſpices: hi maxime terrarum imperio imperant,

extis etiam fibriſque haud aliter quam opimæ victoriæ Diis grati. Habent oſtenta & præpoſteri eorum veſpertinique cantus. Namque totis noctibus canendo, Bœotiis nobilem illam adverſus Lacedæmonios præſagivere victoriam, ita conjecta interpretatione, quoniam victa ales illa non caneret.

XXV. Deſinunt canere caſtrati: quod duobus fit modis: lumbis aduſtis candente ferro, aut imis cruribus: mox hulcere oblito figlina creta: facilius ita pingueſcunt. Pergami omnibus annis ſpectaculum gallorum publice editur, ceu gladiatorum. Invenitur in Annalibus, in Ariminenſi agro, M. Lepido, Q. Catulo Coſs. in villa Galerii locutum gallinaceum, ſemel, quod equidem ſciam.

XXVI. Et anſeri vigil cura, Capitolio teſtata defenſo, per id tempus canum ſilentio proditis rebus. Quam ob cauſam cibaria anſerum Cenſores in primis locant. Quin & fama amoris, Ægii dilecta forma pueri Olenii, & Glauces Ptolemæo regi cithara canentis, quam eodem tempore & aries adamaſſe proditur. Poteſt & ſapientiæ videri intellectus his eſſe. Ita comes perpetuo adhæſiſſe Lacydi Philoſopho dicitur, nuſquam ab eo, non in publico, non in balneis, non noctu, non interdiu digreſſus.

XXVII. Noſtri ſapientiores, qui eos jecoris bonitate novere. Fartilibus in magnam amplitudinem creſcit: exemtum quoque lacte mulſo augetur. Nec ſine cauſa in quæſtione eſt, quis primus tantum bonum invenerit, Scipione Metellus vir Conſularis, an M. Sejus eadem ætate eques Rom. Sed (quod conſtat) Meſſalinus Cotta, Meſſalæ Oratoris filius, pal-

mas pedum ex his torrere, atque patinis cum gallinaceorum criſtis condire reperit. Tribuetur enim a me culinis cujuſque palma cum fide. Mirum in hac alite, a Morinis uſque Romam pedibus venire. Feſſi proferuntur ad primos: ita ceteri ſtipatione naturali propellunt eos. Candidorum alterum vectigal in pluma. Velluntur quibuſdam locis bis anno. Rurſus plumigeri veſtiuntur: mollior, quæ corpori proxima: & e Germania laudatiſſima. Candidi ibi, verum minores, gantæ vocantur. Pretium plumæ eorum, in libras denarii quini. Et inde crimina plerumque auxiliorum præfectis, a vigili ſtatione ad hæc aucupia dimiſſis cohortibus totis. Eoque deliciæ proceſſere, ut ſine hoc inſtrumento durare jam ne virorum quidem cervices poſſint.

XXVIII. Aliud reperit Syriæ pars, quæ Commagene vocatur: adipem eorum in vaſe æreo cum cinnamo nive multa obrutum, ac rigore gelido maceratum, ad uſum præclari medicaminis, quod ab gente dicitur Commagenum.

XXIX. Anſerini generis ſunt chenalopeces: & quibus lautiores epulas non novit Britannia, chenerotes, fere anſere minores. Decet tetraonas ſuus nitor, abſolutaque nigritia, in ſuperciliis cocci rubor. Alterum eorum genus vulturum magnitudinem excedit, quorum & colorem reddit. Nec ulla ales, excepto ſtruthiocamelo, majus corpore implens pondus, in tantum aucta, ut in terra quoque immobilis prehendatur. Gignunt eos Alpes, & ſeptemtrionalis regio. In aviariis ſaporem perdunt. Moriuntur contumacia ſpiritu revocato. Proximæ

eis ſunt, quas Hiſpania aves tardas appellat, Græcia *ὠτίδας*, damnatas in cibis. Emiſſa enim oſſibus medulla, odoris tædium extemplo ſequitur.

XXX. Inducias habet gens Pygmæa abſceſſu gruum (ut diximus) cum iis dimicantium. Immenſus eſt tractus, quo veniunt, ſi quis reputet a mari Eoo. Quando proficiſcantur conſentiunt: volant ad proſpiciendum alte: ducem, quem ſequantur, eligunt: in extremo agmine per vices, qui acclament, diſpoſitos habent, & qui gregem voce contineant. Excubias habent nocturnis temporibus, lapillum pede ſuſtinentes, qui laxatus ſomno & decidens indiligentiam coarguat. Ceteræ dormiunt capite ſubter alam condito, alternis pedibus inſiſtentes. Dux erecto providet collo, ac prædicit. Eædem manſuefactæ laſciviunt, gyroſque quoſdam indecoro curſu vel ſingulæ peragunt. Certum eſt, Pontum tranſvolaturas, primum omnium anguſtias petere, inter duo promontoria Criumetopon, & Carambin: mox ſaburra ſtabiliri. Cum medium tranſierunt, abjici lapillos e pedibus: cum attigerint continentem, & e gutture arenam. Cornelius Nepos, qui Divi Auguſti principatu obiit, cum ſcriberet turdos paulo ante cœptos ſaginari, addidit, ciconias magis placere, quam grues: cum hæc nunc ales inter primas expetatur, illam nemo velit attigiſſe.

XXXI. Ciconiæ quonam e loco veniant, aut quo ſe referant, incompertum adhuc eſt. E longinquo venire non dubium, eodem quo grues modo: illas hiemis, has æſtatis advenas. Abituræ con-

gregantur in loco certo: comitatæque ſic, ut nulla ſui generis relinquatur, niſi captiva & ſerva, ceu lege prædicta die recedunt. Nemo vidit agmen diſcedentium, cum diſceſſurum appareat: nec venire, ſed veniſſe cernimus: utrumque nocturnis fit temporibus. Et quamvis ultra citrave pervolent, nunquam tamen adveniſſe uſquam, niſi noctu, exiſtimantur. Pythonos comen vocant in Aſia patentibus campis, ubi congregatæ inter ſe commurmurant, eamque quæ noviſſima advenit, lacerant, atque ita abeunt. Notatum, poſt Idus Auguſtas non temere viſas ibi. Sunt qui ciconiis non ineſſe linguas confirment. Honos iis ſerpentium exitio tantus, ut in Theſſalia capitale fuerit occidiſſe; eademque legibus pœna, quæ in homicidam.

XXXII. Simili anſeres quoque & olores ratione commeant: ſed horum volatus cernitur: liburnicarum modo roſtrato impetu feruntur, facilius ita findentes aera, quam ſi recta fronte impellerent: a tergo ſenſim dilatante ſe cuneo porrigitur agmen, largeque impellenti præbetur auræ. Colla imponunt præcedentibus: feſſos duces ad terga recipiunt. Ciconiæ nidos eoſdem repetunt: genitricum ſenectam invicem educant. Olorum morte narratur flebilis cantus, (falſo, ut arbitror,) aliquot experimentis. Iidem mutua carne veſcuntur inter ſe.

XXXIII. Verum hæc commeantium per maria terraſque peregrinatio non patitur differri minores quoque, quibus eſt natura ſimilis: utcunque enim ſupradictas magnitudo & vires corporum invitare videri poſſint. Coturnices ante etiam ſemper adve-

niunt, quam grues: parva avis, & cum ad nos venit, terreſtris potius, quam ſublimis. Advolant & hæ ſimili modo, non ſine periculo navigantium, cum appropinquavere terris. Quippe velis ſæpe incidunt, & hoc ſemper noctu, merguntque navigia. Iter eſt his per hoſpitia certa. Auſtro non volant, humido ſcilicet & graviore vento. Aura tamen vehi volunt, propter pondus corporum, viresque parvas. Hinc volantium illa conqueſtio labore expreſſa. Aquilone ergo maxime volant ortygometra duce. Primam earum terræ appropinquantem accipiter rapit. Semper hinc remeantes comitatum ſolicitant: abeuntque una perſuaſæ glottis, & otus, & cychramus.

Glottis prælongam exſerit linguam: unde ei nomen. Hanc initio blandita peregrinatione avide profectam, pœnitentia in volatu, cum labore ſcilicet, ſubit: reverti incomitatam piget, & ſequi: nec unquam plus uno die pergit: in proximo hoſpitio deſerit. Verum invenitur alia, antecedente anno relicta: ſimili modo in ſingulos dies. Cychramus perſeverantior feſtinat etiam pervenire ad expetitas ſibi terras. Itaque noctu is eas excitat, admonetque itineris. Otus bubone minor eſt, noctuis major, auribus plumeis eminentibus: unde & nomen illi: quidam Latine aſionem vocant: imitatrix alias avis ac paraſita, & quodam genere ſaltatrix. Capitur haud difficulter, ut noctuæ, intenta in aliquo, circumeunte alio. Quod ſi ventus agmen adverſo flatu cœperit inhibere, ponduſculis lapidum apprehenſis, aut gutture arena repleto, ſtabilitæ volant. Co-

turnicibus veneni ſemen gratiſſimus cibus : quam ob cauſam eas damnavare menſæ : ſimulque comitialem propter morbum deſpui ſuetum, quem ſolæ animalium ſentiunt, præter hominem.

XXXIV. Abeunt & hirundines hibernis menſibus, ſola carne veſcens avis ex iis, quæ aduncos ungues non habent : ſed in vicina abeunt, apricos ſecutæ montium receſſus : inventæque jam ſunt ibi nudæ atque deplumes. Thebarum tecta ſubire negantur, quoniam urbs illa ſæpius capta ſit : nec Bizyæ in Thracia, propter ſcelera Terei. Cæcina Volaterranus equeſtris ordinis, quadrigarum dominus, comprehenſas in Urbem ſecum auferens, victoriæ nuntias amicis mittebat; in eundem nidum remeantes, illito victoriæ colore. Tradit & Fabius Pictor in Annalibus ſuis, cum obſideretur præſidium Romanum a Liguſtinis, hirundinem a pullis ad ſe allatam : ut lino ad pedem ejus alligato nodis ſignificaret, quoto die adveniente auxilio eruptio fieri deberet.

XXXV. Abeunt & merulæ, turdique, & ſturni ſimili modo in vicina. Sed hi plumam non amittunt, nec occultantur : viſi ſæpe ibi, quo hibernum pabulum petunt : itaque in Germania hieme maxime turdi cernuntur. Verius turtur occultatur, pennaſque amittit. Abeunt & palumbes, quonam & in iis incertum. Sturnorum generi proprium catervatim volare, & quodam pilæ orbe circumagi, omnibus in medium agmen tendentibus. Volucrum ſoli hirundini flexuoſi volatus velox celeritas : quibus ex cauſis neque rapinæ ceterarum alitum obnoxia eſt.

Ea demum ſola avium nonniſi in volatu paſcitur.

XXXVI. Temporum magna differentia avibus. Perennes, ut columbæ: ſemeſtres, ut hirundines: trimeſtres, ut turdi & turtures: & quæ, cum fœtum eduxere, abeunt; ut galguli, upupæ.

XXXVII. Auctores ſunt, omnibus annis advolare Ilium ex Æthiopia aves, & confligere ad Mennonis tumulum, quas ob id Mennonidas vocant. Hoc idem quinto quoque anno facere eas in Æthiopia circa regiam Mennonis, exploratum ſibi Cremutius tradit.

XXXVIII. Simili modo pugnant Meleagrides in Bœotia. Africæ hoc eſt gallinarum genus, gibberum, variis ſparſum plumis: quæ noviſſimæ ſunt peregrinarum avium in menſas receptæ propter ingratum virus. Verum Meleagri tumulus nobiles eas fecit.

XXXIX. Seleucides aves vocantur, quarum adventum ab Jove precibus impetrant Caſii montis incolæ, fruges eorum locuſtis vaſtantibus. Nec unde veniant, quove abeant, compertum: nunquam conſpectis, niſi cum præſidio earum indigetur.

XL. Invocant & Ægyptii ibes ſuas contra ſerpentium adventum: & Elei Myiagron Deum, muſcarum multitudine peſtilentiam afferente: quæ protinus intereunt, quam litatum eſt ei Deo.

XLI. Sed in receſſu avium & noctuæ paucis diebus latere traduntur: quarum genus in Creta inſula non eſt: etiam ſi qua invecta ſit, emoritur. Nam hæc quoque mira naturæ differentia: alia aliis locis negat: tanquam genera frugum fruti-

eumve, ſic & animalium: non naſci, translatitium: invecta emori, mirum. Quid eſt illud unius generis ſaluti adverſum? quæve iſta naturæ invidia? aut qui terrarum dicti avibus termini? Rhodus aquilam non habet. Tranſpadana Italia juxta Alpes Larium lacum appellat, amœnum arbuſto agro, ad quem ciconiæ non permeant: ſicuti nec octavum circa lapidem ab eo. Immenſa alioqui finitimo Inſubrium tractu examina gracculorum, monedularumque, cui ſoli avi furacitas auri argentique præcipue mira eſt. Picus Martius in Tarentino agro negatur eſſe. Nuper, & adhuc tamen rara, ab Apennino ad Urbem verſus cerni cœpere picarum genera, quæ longa inſignes cauda variæ appellantur. Proprium his calveſcere omnibus annis, cum ſerantur rapa. Perdices non tranſvolant Bœotiæ fines in Attica: nec ulla avis in Ponto, inſula qua ſepultus eſt Achilles, ſacratam ei ædem. In Fidenate agro juxta urbem ciconiæ nec pullos nec nidum faciunt. At in agrum Volaterranum palumbium vis e mari quotannis advolat. Romæ in ædem Herculis in foro Boario nec muſcæ, nec canes intrant. Multa præterea ſimilia, quæ prudens ſubinde omitto in ſingulis generibus, faſtidio parcens: quippe cum Theophraſtus tradat invectitias eſſe in Aſia columbas, & pavones, & corvos, & in Cyrenaica vocales ranas.

XLII. Alia admiratio circa oſcines: fere mutant colorem vocemque tempore anni, ac repente fiunt aliæ: quod in grandiore alitum genere grues tantum: hæ enim ſenectute nigreſcunt. Merula ex nigra rufeſ-

cit, canit æſtate, hieme balbutit, circa ſolſtitium muta. Roſtrum quoque anniculis in ebur transfiguratur, dumtaxat maribus. Turdis color æſtate circa cervicem varius, hieme concolor.

XLIII. Luſciniis diebus ac noctibus continuis quindecim garrulus ſine intermiſſu cantus, denſante ſe frondium germine, non in noviſſimum digna miratu ave. Primum tanta vox tam parvo in corpuſculo, tam pertinax ſpiritus. Deinde in una perfecta muſicæ ſcientia modulatus editur ſonus: & nunc continuo ſpiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo, nunc diſtinguitur conciſo, copulatur intorto: promittitur revocato, infuſcatur ex inopinato: interdum & ſecum ipſe murmurat: plenus, gravis, acutus, creber, extentus: ubi viſum eſt, vibrans, ſummus, medius, imus. Breviterque omnia tam parvulis in faucibus, quæ exquiſitis tibiarum tormentis ars hominum excogitavit: ut non ſit dubium hanc ſuavitatem præmonſtratam efficaci auſpicio, cum in ore Steſichori cecinit infantis. Ac ne quis dubitet artis eſſe, plures ſingulis ſunt cantus, nec iidem omnibus, ſed ſui cuique. Certant inter ſe, palamque animoſa contentio eſt. Victa morte finit ſæpe vitam, ſpiritu prius deficiente, quam cantu. Meditantur aliæ juniores, verſuſque quos imitentur accipiunt. Audit diſcipula intentione magna, & reddit: vicibuſque reticent. Intelligitur emendatæ correctio, & in docente quædam reprehenſio. Ergo ſervorum illis pretia ſunt: & quidem ampliora, quam quibus olim armigeri parabantur. Scio ſeſtertiis ſex, candidam alioquin, quod eſt prope inuſi-

tatum, veniſſe, quæ Agrippinæ Claudii Principis conjugi dono daretur. Viſum jam ſæpe, juſſas canere cœpiſſe, & cum ſymphonia alternaſſe: ſicut homines repertos, qui ſonum earum, addita in tranſverſas arundines aqua, foramen inſpirantes, linguæque parva aliqua oppoſita mora, indiſcreta redderent ſimilitudine. Sed eæ tantæ tamque artifices argutiæ a quindecim diebus paulatim deſinunt, nec ut fatigatas poſſis dicere, aut ſatiatas. Mox æſtu aucto in totum alia vox fit, nec modulata, aut varia. Mutatur & color. Poſtremo hieme ipſa non cernitur. Linguis earum tenuitas illa prima non eſt, quæ ceteris avibus. Pariunt vere primo cum plurimum ſena ova.

XLIV. Alia ratio ficedulis: nam formam ſimul coloremque mutant. Hoc nomen autumno: non habent poſtea: melancoryphi vocantur. Sic & erithacus hieme, idem phœnicurus æſtate. Mutat & upupa, ut tradit Æſchylus poeta, obſcœna alias paſtu avis, criſta viſenda plicatili, contrahens eam ſubrigenſque per longitudinem capitis.

XLV. Œnanthe quidem etiam ſtatos latebræ dies habet, exoriente Sirio occultata, ab occaſu ejuſdem prodit: quod miremur, ipſis diebus utrumque. Chlorion quoque, qui totus eſt luteus, hieme non viſus, circa ſolſtitia procedit. Merulæ circa Cyllenen Arcadiæ, nec uſquam aliubi, candidæ naſcuntur. Ibis circa Peluſium tantum nigra eſt, ceteris omnibus locis candida.

XLVI. Oſcines, præter exceptas, non temere fœtus faciunt ante æquinoctium vernum, aut poſt

autumnale : ante ſolſtitium autem dubios, poſt ſolſtitium vitales.

XLVII. Eo maxime ſunt inſignes halcyones. Dies earum partus maria, quique navigant, novere. Ipſa avis paulo amplior paſſere, colore cyaneo ex parte majore, tantum purpureis & candidis admixtis pennis, collo gracili ac procero. Alterum genus earum magnitudine diſtinguitur & cantu. Minores in arundinetis canunt. Halcyonem videre rariſſimum eſt, nec niſi Vergiliarum occaſu, & circa ſolſtitia brumamve, nave aliquando circumvolata ſtatim in latebras abeuntem. Fœtificant bruma, qui dies halcyonides vocantur, placido mari per eos & navigabili, Siculo maxime. Faciunt autem ſeptem ante brumam diebus nidos, & totidem ſequentibus pariunt. Nidi earum admirationem habent pilæ figura, paulum eminenti, ore perquam anguſto, grandium ſpongiarum ſimilitudine : ferro intercidi non queunt, franguntur ictu valido, ut ſpuma arida maris. Nec unde confingantur, invenitur. Putant ex ſpinis aculeatis : piſcibus enim vivunt. Subeunt & in amnes. Pariunt ova quina.

XLVIII. Gaviæ in petris nidificant : mergi & in arboribus. Pariunt plurimum terna : ſed gaviæ æſtate, mergi incipiente vere.

XLIX. Halcyonum nidi figura, reliquarum quoque ſolertiæ admonet : neque alia parte ingenia avium magis admiranda ſunt. Hirundines luto conſtruunt, ſtramento roborant. Si quando inopia eſt luti, madefactæ multa aqua pennis pulverem ſpargunt. Ipſum vero nidum mollibus plumis flocciſque

conſternunt tepefaciendis ovis, ſimul ne durus ſit infantibus pullis. In fœtu ſumma æquitate alternant cibum. Notabili munditia egerunt excrementa pullorum: adultioreſque circumagi docent, & foris ſaturitatem emittere. Alterum genus hirundinum eſt ruſticarum & agreſtium, quæ raro in domibus, diverſos figura, ſed eadem materia, confingunt nidos, totos ſupinos, faucibus porrectis in anguſtum, utero capaci: mirum qua peritia & occultandis habiles pullis, & ſubſternendis molles. In Ægypti Heracleotico oſtio molem continuatione nidorum evaganti Nilo inexpugnabilem opponunt ſtadii ferè unius ſpatio: quod humano opere perfici non poſſet. In eadem juxta oppidum Copton inſula eſt ſacra Iſidi, quam ne laceret amnis idem, muniunt opere, incipientibus vernis diebus, palea & ſtramento roſtrum ejus firmantes, continuatis per triduum noctibus tanto labore, ut multas in opere emori conſtet. Eaque militia illis cum anno redit ſemper. Tertium eſt earum genus, quæ ripas excavant, atque ita internidificant. Harum pulli ad cinerem ambuſti, mortifero faucium malo, multiſque aliis morbis humani corporis medentur. Non faciunt hæ nidos, migrantque multis diebus ante, ſi futurum eſt ut auctus amnis attingat.

L. In genere vitiparrarum eſt, cui nidus ex muſco arido ita abſoluta perficitur pilā, ut inveniri non poſſit aditus. Acanthyllis appellatur, eadem figura ex lino intexens. Picorum alicui ſuſpenditur ſurculo primis in ramis cyathi modo, ut nulla quadrupes poſſit accedere. Galgulos quidem ipſos de-

pendentes pedibus ſomnum capere confirmant, quia tutiores ita ſe ſperent. Jam publicum quidem omnium eſt tabulata ramorum ſuſtinendo nido provide eligere, camerare ab imbri, aut fronde protegere denſa. In Arabia cinnamologos avis appellatur: cinnami ſurculis nidificat. Plumbatis eos ſagittis decutiunt indigenæ, mercis gratia. In Scythis avis magnitudine otidis, binos parit, in leporina pelle ſemper in cacuminibus ramorum ſuſpenſa. Picæ cum diligentius viſum ab homine nidum ſenſere, ova transferunt alio. Hoc in his avibus, quarum digiti non ſunt accommodati complectendis transferendiſque ovis, miro traditur modo. Namque ſurculo ſuper bina ova impoſito ac ferruminato alvi glutino, ſubdita cervice medio, æqua utrinque libra deportant alio.

LI. Nec vero iis minor ſolertia, quæ cunabula in terra faciunt, corporis gravitate prohibitæ ſublime petere. Merops vocatur, genitores ſuos reconditos paſcens, pallido intus colore pennarum, ſuperne cyaneo, primori ſubrutilo. Nidificat in ſpecu ſex pedum defoſſa altitudine.

Perdices ſpina & frutice ſic muniunt receptaculum, ut contra feras abunde vallentur. Ovis ſtragulum molle pulvere contumulant, nec in quo loco peperere incubant: neve cui frequentior converſatio ſit ſuſpecta, transferunt alio. Illæ quidem & maritos ſuos fallunt, quoniam intemperantia libidinis frangunt earum ova, ne incubando detineantur. Tunc inter ſe dimicant mares deſiderio feminarum: victum ajunt Venerem pati. Id quidem & co-

turnices Trogus, & gallinaceos aliquando: perdices vero a domitis feros, & novos, aut victos, iniri promiſcue. Capiuntur quoque pugnacitate ejuſdem libidinis, contra aucupis indicem exeunte in prœlium duce totius gregis. Capto eo procedit alter, ac ſubinde ſinguli. Rurſus circa conceptum feminæ capiuntur, contra aucupum feminam exeuntes, ut rixando abigant eam. Neque in alio animali par opus libidinis. Si contra mares ſteterint feminæ, aura ab his flante prægnantes fiunt: hiantes autem exſerta lingua per id tempus æſtuant. Concipiunt & ſupervolantium afflatu, ſæpe voce tantum audita maſculi. Adeoque vincit libido etiam fœtus caritatem, ut illa furtim & in occulto incubans, cum ſenſit feminam aucupis accedentem ad marem, recanat revocetque, & ultro præbeat ſe libidini. Rabie quidem tanta feruntur, ut in capite aucupantium ſæpe cæcæ metu ſedeant. Si ad nidum is cœpit accedere, procurrit ad pedes ejus fœta, prægravem aut delumbem ſeſe ſimulans, ſubitoque in procurſu aut brevi aliquo volatu cadit, fracta aut ala aut pedibus: procurrit iterum, jamjam prehenſurum effugiens, ſpemque fruſtrans, donec in diverſum abducat a nidis. Eadem pavore libera ac materna vacans cura, in ſulco reſupina gleba ſe terræ pedibus apprehenſa operit. Perdicum vita ad ſedecim annos durare exiſtimatur.

LII. Ab his columbarum maxime ſpectantur ſimili ratione mores iidem: ſed pudicitia illis prima, & neutri nota adulteria. Conjugii fidem non violant, communemque ſervant domum. Niſi cœlebs aut

vidua, nidum non relinquit. Et imperioſos mares, ſubinde etiam iniquos, ferunt: quippe ſuſpicio eſt adulterii, quamvis natura non ſit. Tunc plenum querela guttur, ſævique roſtro ictus, mox in ſatisfactione exoſculatio, & circa Veneris preces crebris pedum orbibus adulatio. Amor utrique ſobolis æqualis: ſæpe & ex hac cauſa caſtigatio, pigrius intrante femina ad pullos. Parturienti ſolatia & miniſteria ex mare. Pullis primo ſalſiorem terram collectam gutture in ora inſpuunt, præparantes tempeſtivitatem cibo. Proprium generis ejus & turturum, cum bibant, colla non reſupinare, largeque bibere jumentorum modo.

Vivere palumbes ad XXX annum, aliquos ad XL, habemus auctores, uno tantum incommodo unguium, eodem & argumento ſenectæ, qui citra perniciem reciduntur. Cantus omnibus ſimilis atque idem, trino conficitur verſu, præterque in clauſula gemitu: hieme mutis, a vere vocalibus. Nigidius putat, cum ova incubat, ſub tecto nominatam palumbem relinquere nidos. Pariunt autem poſt ſolſtitium. Columbæ & turtures octonis annis vivunt. Contra paſſeri minimum vitæ, cui ſalacitas par. Mares negantur anno diutius durare, argumento quia nulla veris initio appareat nigritudo in roſtro, quæ ab æſtate incipit. Feminis longiuſculum ſpatium.

Verum columbis ineſt quidam & gloriæ intellectus. Noſſe credas ſuos colores, varietatemque diſpoſitam: quin etiam ex volatu quæritur plaudere in cælo, varieque ſulcare. Qua in oſtentatione, ut vinctæ, præbentur accipitri, implicatis ſtrepitu pen-

nis, qui non niſi ipſis alarum humeris eliditur: alioqui ſoluto volatu in multum velociores. Speculatur occultus fronde latro, & gaudentem in ipſa gloria rapit. Ob id cum iis habenda eſt avis, quæ tinnunculus vocatur. Defendit enim illas, terretque accipitres naturali potentia, in tantum, ut viſum vocemque ejus fugiant. Hac de cauſa præcipuus columbis amor eorum. Feruntque, ſi in quatuor angulis defodiantur in ollis novis oblitis, non mutare ſedem columbas: (quod auro inſectis alarum articulis quæſiere aliqui, non aliter innoxiis vulneribus:) multivaga alioqui ave. Eſt enim ars illis inter ſe blandiri & corrumpere alias, furtoque comitatiores reverti.

LIII. Quin & internuntiæ in rebus magnis fuere, epiſtolas annexas earum pedibus obſidione Mutinenſi in caſtra Conſulum Decimo Bruto mittente. Quid vallum, & vigil obſidio, atque etiam retia amne prætenta profuere Antonio, per cælum eunte nuntio? Et harum amore inſaniunt multi: ſuper tecta exædificant turres iis, nobilitatemque ſingularum & origines narrant, vetere jam exemplo. L. Axius eques Romanus ante bellum civile Pompejanum denariis quadringentis ſingula paria venditavit, ut M. Varro tradit. Quin & patriam nobilitavere, in Campania grandiſſimæ provenire exiſtimatæ.

LIV. Harum volatus in reputationem ceterarum quoque volucrum nos impellit. Omnibus animalibus reliquis certus & uniuſmodi, & in ſuo cuique genere inceſſus eſt: aves ſolæ vario meatu feruntur & in terra, & in aere. Ambulant aliquæ, ut cor-

nices: ſaliunt aliæ, ut paſſeres, merulæ: currunt, ut perdices, ruſticulæ: ante ſe pedes jaciunt, ut ciconiæ, grues: expandunt alas, pendenteſque raro intervallo quatiunt, aliæ crebrius, ſed & primas dumtaxat pennas: aliæ & tota latera pandunt: quædam vero majore ex parte compreſſis volant; percuſſoque ſemel, aliquæ & gemino ictu aere feruntur, velut incluſum eum prementes, ejaculantur ſeſe in ſublime, in rectum, in pronum. Impingi putes aliquas, aut rurſus ab alto cadere has, illas ſalire. Anates ſolæ, quæque ſunt ejuſdem generis, in ſublime protinus ſeſe tollunt, atque e veſtigio cælum petunt, & hoc etiam ex aqua. Itaque in foveas, quibus feras venamur, delapſæ ſolæ evadunt. Vultur, & feræ graviores, niſi ex procurſu, aut altiore cumulo immiſſæ, non evolant: cauda reguntur. Aliæ circumſpectant, aliæ flectunt colla. Nonnullæ veſcuntur ea, quæ rapuere pedibus. Sine voce non volant multæ: aut e contrario ſemper in volatu ſilent. Subrectæ, pronæ, obliquæ, in latera, in ora, quædam & reſupinæ feruntur: ut ſi pariter cernantur plura genera, non in eadem natura meare videntur.

LV. Plurimum volant, quæ apodes, quia careant uſu pedum: ab aliis cypſelli appellantur, hirundinum ſpecie. Nidificant in ſcopulis. Hæ ſunt, quæ toto mari cernuntur: nec unquam tam longo naves, tamque continuo curſu recedunt a terra, ut non circumvolitent eas apodes. Cetera genera reſidunt & inſiſtunt: his quies, niſi in nido, nulla: aut pendent, aut jacent.

LVI. Et ingenia æque varia, ad paſtum maxime. Caprimulgi appellantur grandioris merulæ adſpectu, fures nocturni: interdiu enim viſu carent. Intrant paſtorum ſtabula, caprarumque uberibus advolant ſuctum propter lactis: qua injuria uber emoritur, capriſque cæcitas, quas ita mulſere, oboritur. Platea nominatur, advolans ad eas, quæ ſe in mari mergunt, & capita illarum morſu corripiens, donec capturam extorqueat. Eadem cum devoratis ſe implevit conchis, calore ventris coctas evomit, atque ita ex iis eſculenta legit, teſtas excernens.

LVII. Villaribus gallinis & religio ineſt. Inhorreſcunt edito ovo, excutiuntque ſeſe, & circumactæ purificant, ac feſtuca aliqua ſeſe, & ova luſtrant. Minimæ avium cardueles imperata faciunt, nec voce tantum, ſed pedibus & ore pro manibus. Eſt quæ boum mugitus imitetur, in Arelatenſi agro taurus appellata, alioqui parva. Eſt quæ equorum quoque hinnitus, anthus nomine, herbæ pabulo adventu eorum pulſa imitatur, ad hunc modum ſe ulciſcens.

LVIII. Super omnia humanas voces reddunt, pſittaci quidem etiam ſermocinantes. India hanc avem mittit, ſittacen vocat, viridem toto corpore, torque tantum miniato in cervice diſtinctam. Imperatores ſalutat, & quæ accipit verba, pronuntiat: in vino præcipue laſciva. Capiti ejus duritia eadem, quæ roſtro. Hoc, cum loqui diſcit, ferreo verberatur radio: non ſentit aliter ictus. Cum devolat, roſtro ſe excipit, illi innititur, lenioremque ſe ita pedum infirmitati facit.

LIX. Minor nobilitas, quia non ex longinquo venit, ſed expreſſior loquacitas, generi picarum eſt. Adamant verba quæ loquantur. Nec diſcunt tantum, ſed diligunt: meditanteſque intra ſemet, cura atque cogitatione intentionem non occultant. Conſtat emori victas difficultate verbi; ac niſi ſubinde eadem audiant, memoria falli: quærenteſque mirum in modum hilarari, ſi interim audierint id verbum. Nec vulgaris illis forma, quamvis non ſpectanda. Satis illis decoris in ſpecie ſermonis humani eſt. Verum addiſcere alias negant poſſe, quam quæ ex genere earum ſunt, quæ glande veſcantur: & inter eas facilius, quibus quini ſunt digiti in pedibus: ac ne eas quidem ipſas, niſi primis duobus vitæ annis. Latior iis eſt lingua: omnibuſque in ſuo cuique genere, quæ ſermonem imitantur humanum: quanquam id pæne in omnibus contingit. Agrippina Claudii Cæſaris turdum habuit (quod nunquam ante) imitantem ſermones hominum, cum hæc proderem. Habebant & Cæſares juvenes ſturnum, item luſcinias, Græco atque Latino ſermone dociles: præterea meditantes in diem, & aſſidue nova loquentes, longiore etiam contextu. Docentur ſecreto, & ubi nulla alia vox miſceatur, aſſidente qui crebro dicat ea, quæ condita velit, ac cibis blandiente.

LX. Reddatur & corvis ſua gratia, indignatione quoque populi Romani teſtata, non ſolum conſcientia. Tiberio Principe ex fœtu ſupra Caſtorum ædem genito pullus, in oppoſitam ſutrinam devolavit, etiam religione commendatus officinæ do-

mino. Is mature ſermoni aſſuefactus, omnibus matutinis evolans in Roſtra, forum verſus, Tiberium, dein Germanicum & Durſum Cæſares nominatim, mox tranſeuntem populum Rom. ſalutabat, poſtea ad tabernam remeans, plurium annorum aſſiduo officio mirus. Hunc ſive æmulatione vicinitatis, manceps proximæ ſutrinæ, ſive iracundia ſubita, ut voluit videri, excrementis ejus poſita calceis macula, exanimavit: tanta plebei conſternatione, ut primo pulſus ex ea regione, mox & interemtus ſit, funuſque innumeris aliti celebratum exſequiis, conſtratum lectum ſuper Æthiopum duorum humeros, præcedente tibicine, & coronis omnium generum, ad rogum uſque, qui conſtructus dextra viæ Appiæ ad ſecundum lapidem, in campo Rediculi appellato, fuit. Adeo ſatis juſta cauſa populo Romano viſa eſt exſequiarum, ingenium avis, aut ſupplicii de cive Romano, in ea urbe, in qua multorum principum nemo duxerat funus: Scipionis vero Æmiliani poſt Carthaginem Numantiamque deletas ab eo, nemo vindicaverat mortem. Hoc geſtum M. Servilio, C. Ceſtio Coſſ. a. d. v Kalend. April. Nunc quoque erat in urbe Roma, hæc prodente me, equitis Rom. cornix e Bætica, primum colore mira admodum nigro: deinde plura contexta verba exprimens, & alia crebro addiſcens. Nec non & recens fama Crateri Monocerotis cognomine, in Erizena regione Aſiæ corvorum opera venantis, eo quod devehebat in ſilvas eos inſidentes corniculis humeriſque: illi veſtigabant agebantque, eo perducta conſuetudine, ut

exeuntem ſic comitarentur & feri. Tradendum putavere memoriæ quidam, viſum per ſitim lapides congerentem in ſitulam monumenti, in qua pluvia aqua durabat, ſed quæ attingi non poſſet: ita deſcendere paventem expreſſiſſe tali congerie, quantum poturo ſufficeret.

LXI. Nec Diomedeas præteribo aves: Juba catarractas vocat: eis eſſe dentes, oculoſque igneo colore, cetero candidis, tradens. Duos ſemper iis duces: alterum ducere agmen, alterum cogere. Scrobes excavare roſtro, inde crate conſternere, & operire terra, quæ ante fuerit egeſta: in his fœtificare. Fores binas omnium ſcrobibus: orientem ſpectare, quibus exeant in paſcua: occaſum, quibus redeant. Alvum exoneraturas ſubvolare ſemper, & contrario flatu. Uno hæ in loco totius orbis viſuntur, in inſula, quam diximus nobilem Diomedis tumulo atque delubro, contra Apuliæ oram, fulicarum ſimiles. Advenas barbaros clangore infeſtant, Græcis tantum adulantur, miro diſcrimine, velut generi Diomedis hoc tribuentes: ædemque eam quotidie pleno gutture madentibus pennis perluunt atque purificant: unde origo fabulæ, Diomedis ſocios in earum effigies mutatos.

LXII. Non omittendum eſt, cum de ingeniis diſſerimus, e volucribus hirundines eſſe indociles, e terreſtribus mures: cum elephanti juſſa faciant, leones jugum ſubeant; in mari vituli, totque piſcium genera miteſcant.

LXIII. Bibunt aves ſuctu: ex his, quibus longa colla, intermittentes, & capite reſupinato velut in-

fundentes ſibi. Porphyrio ſolus morſu bibit. Idem eſt proprio genere, omnem cibum aqua ſubinde tingens, deinde pede ad roſtrum, veluti manu, afferens. Laudatiſſimi in Commagene. Roſtra iis, & prælonga crura rubent.

LXIV. Hæc quidem & hæmatopodi, multo minori, quanquam eadem crurum altitudine. Naſcitur in Ægypto. Inſiſtit ternis digitis. Præcipue ei pabulum muſcæ. Vita in Italia paucis diebus.

LXV. Graviores omnes fruge veſcuntur, altivolæ carne tantum. Inter aquaticas, mergi ſoliti ſunt devorare, quæ ceteræ reddunt.

LXVI. Olorum ſimilitudinem onocrotali habent: nec diſtare exiſtimarentur omnino, niſi faucibus ipſis ineſſet alterius uteri genus. Huc omnia inexplebile animal congerit, mira ut ſit capacitas. Mox perfecta rapina, ſenſim inde in os reddita, in veram alvum ruminantis more refert. Gallia hos ſeptemtrionali proxima oceano mittit.

LXVII. In Hercynio Germaniæ ſaltu inuſitata genera alitum accepimus, quarum plumæ ignium modo colluceant noctibus, in ceteris nihil præter nobilitatem longinquitate factam, memorandum occurrit. Phalerides in Seleucia Parthorum, & in Aſia aquaticarum laudatiſſimæ: rurſus Phaſianæ in Colchis geminas ex pluma aures ſubmittunt, ſubriguntque. Numidicæ in parte Africæ Numidia, omneſque jam in Italia.

LXVIII. Phœnicopteri linguam præcipui ſaporis eſſe, Apicius docuit, nepotum omnium altiſſimus gurges. Attagen maxime Jonius celebratur, vocalis

alias, captus vero obmuteſcens, quondam exiſtimatus inter raras aves. Jam & in Gallia Hiſpaniaque capitur, & per Alpes etiam, ubi & phalacrocoraces, aves Balearium inſularum peculiares: ſicut Alpium pyrrhocorax, luteo roſtro, niger: & præcipuo ſapore lagopus: pedes leporino villo nomen ei hoc dedere, cetero candidæ, columbarum magnitudine. Non extra terram eam veſci facile, quando nec viva manſueſcit, & corpus occiſæ ſtatim marceſcit. Eſt & alia nomine eodem, a coturnicibus magnitudine tantum differens, croceo tinctu cibis gratiſſima. Viſam in Alpibus ab ſe peculiarem Ægypti & ibim Egnatius Calvinus Præfectus earum prodidit.

LXIX. Venere in Italiam Bebriacenſibus bellis civilibus trans Padum & novæ aves (ita enim adhuc vocantur) turdorum ſpecie, paulum infra columbas magnitudine, ſapore gratæ. Baleares inſulæ nobiliorem etiam ſupra dicto porphyrionem mittunt. Ibi & buteo accipitrum generis in honore menſarum eſt: item vipiones: ſic enim vocant minorem gruem.

LXX. Pegaſos equino capite volucres, & gryphas aurita aduncitate roſtri fabuloſos reor: illos in Scythia, hos in Æthiopia. Equidem & tragopana, de qua plures affirmant, majorem aquila, cornua in temporibus curvata habentem, ferruginei coloris, tantum capite phœniceo. Nec Sirenes impetraverint fidem: licet affirmet Dino, Clitarchi celebrati auctoris pater, in India eſſe: mulcerique earum cantu, quos gravatos ſomno lacerent. Qui

credit iſta, & Melampodi profecto aures lambendo, dediſſe intellectum avium ſermonis dracones non abnuet: vel quæ Democritus tradit, nominando aves, quarum confuſo ſanguine ſerpens gignatur: quem quiſquis ederit, intellecturus ſit alitum colloquia: quæque de una ave galerita privatim commemorat, etiam ſine his immenſa vitæ ambage circa auguria. Nominantur ab Homero ſcopes, avium genus: neque harum ſatyricos motus, cum inſidentur, pleriſque memoratos, facile conceperim mente: neque ipſæ jam aves noſcuntur. Quamobrem de confeſſis diſſeruiſſe præſtiterit.

LXXI. Gallinas ſaginare Deliaci cœpere: unde peſtis exorta, opimas aves & ſuopte corpore unctas devorandi. Hoc primum antiquis cœnarum interdictis exceptum invenio jam lege C. Fannii Cos. XI annis ante tertium Punicum bellum, ne quid volucre poneretur, præter unam gallinam, quæ non eſſet altilis: quod deinde caput translatum, per omnes leges ambulavit. Inventumque diverticulum eſt, in fraude earum, gallinaceos quoque paſcendi lacte madidis cibis: multo ita gratiores approbantur. Feminæ quidem ad ſaginam non omnes eliguntur, nec niſi in cervice pingui cute. Poſtea culinarum artes, ut clunes ſpectentur, ut dividantur in tergora, ut a pede uno dilatatæ repoſitoria occupent. Dedere & Parthi cocis ſuos mores. Nec tamen in hoc mangonio quidquam totum placet: hic clune, alibi pectore tantum laudatis.

LXXII. Aviaria primus inſtituit, incluſis omnium generum avibus, M. Lænius Strabo Brundiſii

equeſtris ordinis. Ex eo cœpimus carcere animalia coercere, quibus natura cælum aſſignaverat. Maxime tamen inſignis eſt in hac memoria, Clodii Æſopi tragici hiſtrionis patina, H-S. centum taxata: in qua poſuit aves cantu aliquo aut humano ſermone vocales, H-S. ſex ſingulas coemtas: nulla alia inductus ſuavitate, niſi ut in his imitationem hominis manderet: ne quæſtus quidem ſuos reveritus illos opimos, & voce meritos: dignus prorſus filio, a quo devoratas diximus margaritas. Non ſit tamen (ut verum fatear) facile inter duos judicium turpitudinis: niſi quod minus eſt, ſummas rerum naturæ opes, quam hominum linguas, cœnaſſe.

LXXIII. Generatio avium ſimplex videtur eſſe, cum & ipſa ſua habeat miracula: quoniam & quadrupedes ova gignunt, chamæleontes, lacertæ, & quæ diximus inter ſerpentes. Pennatorum autem infœcunda ſunt, quæ aduncos habent ungues: cenchris ſola ex his ſupra quaterna edit ova. Tribuit hoc avium generi Natura, ut fœcundiores eſſent fugaces earum, quam fortes. Plurima pariunt ſtruthiocameli, gallinæ, perdices. Soli coitus avibus duobus modis: femina humi conſidente, ut in gallinis: aut ſtante, ut in gruibus.

LXXIV. Ovorum alia ſunt candida, ut columbis, perdicibus: alia pallida, ut aquaticis: alia punctis diſtincta, ut meleagridi: alia rubri coloris, ut phaſianis, cenchridi. Intus autem omne ovum volucrum bicolor. Aquaticis lutei plus quam albi, idque ipſum magis luridum, quam ceteris. Piſcium unus color, in quo nil candidi. Avium ova ex ca-

lore fragilia, ſerpentium ex frigore lenta, piſcium ex liquore mollia. Aquatilium, rotunda: reliqua fere faſtigio cacuminata. Exeunt a rotundiſſima ſui parte, dum pariuntur, molli putamine, ſed protinus dureſcente, quibuſcunque emergunt portionibus. Quæ oblonga ſint ova, gratioris ſaporis putat Horatius Flaccus. Feminam edunt, quæ rotundiora gignuntur, reliqua marem. Umbilicus ovis a cacumine ineſt, ceu gutta eminens in putamine.

Quædam omni tempore coeunt, ut gallinæ, & pariunt, præterquam duobus menſibus hiemis brumalibus. Ex iis juvencæ plura, quam veteres, ſed minora, in eodem fœtu prima ac noviſſima. Eſt autem tanta fœcunditas, ut aliquæ & ſexagena pariant, aliquæ quotidie, aliquæ bis die, aliquæ in tantum, ut effœtæ moriantur. Adrianis laus maxima. Columbæ decies anno pariunt, quædam & undecies: in Ægypto vero etiam brumali menſe. Hirundines, & merulæ, & palumbi, & turtures bis anno pariunt: ceteræ aves fere ſemel. Turdi in cacuminibus arborum luto nidificantes, pæne contextim, in ſeceſſu generant. A coitu decem diebus ova matureſcunt in utero. Vexatæ autem gallinæ & columbæ penna evulſa, aliave ſimili injuria, diutius. Omnibus ovis medio vitelli parva ineſt velut ſanguinea gutta, quod eſſe cor avium exiſtimant, primum in omni corpore id gigni opinantes: in ovo certe gutta ea ſalit, palpitatque. Ipſum animal ex albo liquore ovi corporatur. Cibus in luteo eſt. Omnibus intus caput majus toto corpore: oculi compreſſi capite majores. Increſcente pullo, candor

in medium vertitur, luteum circumfunditur. Viceſimo die, ſi moveatur ovum, jam viventis intra putamen vox auditur. Ab eodem tempore plumeſcit: ita poſitus, ut caput ſupra dextrum pedem habeat, dextram vero alam ſupra caput. Vitellus paulatim deficit. Aves omnes in pedes naſcuntur, contra quam reliqua animalia. Quædam gallinæ omnia gemina ova pariunt, & geminos interdum excludunt, ut Cornelius Celſus auctor eſt, alterum majorem. Aliqui negant omnino geminos excludi. Plus vicena quina incubanda ſubjici vetant. Parere a bruma incipiunt. Optima fœtura ante vernum æquinoctium. Poſt ſolſtitium nata non implent magnitudinem juſtam, tantoque minus, quanto ſerius provenere.

LXXV. Ova incubari intra decem dies edita utiliſſimum: vetera aut recentiora infœcunda. Subjici impari numero debent. Quarto die poſtquam cœpere incubari, ſi contra lumen cacumine ovorum apprehenſo una manu, purus & uniuſmodi perluceat color, ſterilia exiſtimantur eſſe, proque eis alia ſubſtituenda. Et in aqua eſt experimentum: inane fluitat: itaque ſidentia, hoc eſt, plena, ſubjici volunt. Concuti vero experimento vetant, quoniam non gignant confuſis vitalibus venis. Incubationi datur initium poſt novam Lunam, quia prius inchoata non proveniant. Celerius excluduntur calidis diebus. Ideo æſtate undeviceſimo educunt fœtum: hieme, XXV. Si incubitu tonuit, ova pereunt: & accipitris audita voce vitiantur. Remedium contra tonitrus, clavus ferreus ſub ſtramine

ovorum poſitus, aut terra ex aratro. Quædam autem & citra incubitum ſponte naturæ gignunt, ut in Ægypti fimetis. Scitum de quodam reperitur, Syracuſis tamdiu potare ſolitum, donec cooperta terra fœtum ederent ova.

LXXVI. Quin & ab homine perficiuntur. Livia Auguſta, prima ſua juventa Tiberio Cæſare ex Nerone gravida, cum parere virilem ſexum admodum cuperet, hoc uſa eſt puellari augurio, ovum in ſinu fovendo, atque cum deponendum haberet, nutrici per ſinum tradendo, ne intermitteretur tepor. Nec falſo augurata proditur. Nuper inde fortaſſe inventum, ut ova in calido loco impoſita paleis igne modico foverentur, homine verſante, pariterque & ſtato die illinc erumperet fœtus. Traditur quædam ars gallinarii cujuſdam, dicentis quod ex quaque eſſet. Narrantur & mortua gallina mariti earum viſi ſuccedentes invicem, & reliqua fœtæ more facientes, abſtinenteſque ſe a cantu. Super omnia eſt anatum ovis ſubditis atque excluſis admiratio, primo non plane agnoſcentis fœtum: mox incertos incubitus ſollicite convocantis: poſtremo lamenta circa piſcinæ ſtagna, mergentibus ſe pullis natura duce.

LXXVII. Gallinarum generoſitas ſpectatur criſta erecta, interdum gemina: pennis nigris, ore rubicundo, digitis imparibus, aliquando & ſuper quatuor digitos tranſverſo uno. Ad rem divinam, luteo roſtro pedibuſque, puræ non videntur: ad opertanea ſacra, nigræ. Eſt & pumilionum genus non ſterile in his, quod non in alio genere alitum, ſed quibus certa fœcunditas rara, & incubatio ovis noxia.

LXXVIII. Inimiciſſima autem omnium generi pituita, maximeque inter meſſis & vindemiæ tempus. Medicina in fame, & cubitus in fumo, utique ſi ex lauro, aut herba ſabina fiat: penna per tranſverſas inſerta nares, & per omnes dies mota: cibus, allium cum farre, aut aqua perfuſus, in qua maduerit noctua, aut cum ſemine vitis albæ coctus: & quædam alia.

LXXIX. Columbæ proprio ritu oſculantur ante coitum. Pariunt fere bina ova: ita natura moderante, ut aliis crebrior ſit fœtus; aliis numeroſior. Palumbes & turtures plurimum terna: nec plus quam bis vere pariunt: atque ita, ſi prior fœtus corruptus eſt: & quamvis tria pepererint, nunquam plus duobus educunt. Tertium quod irritum eſt, urinum vocant. Palumbes incubat femina poſt meridiana in matutinum, cetero mas. Columbæ marem ſemper & feminam pariunt, priorem marem, poſtridie feminam. Incubant in eo genere ambo, interdiu mas, noctu femina. Excludunt viceſimo die. Pariunt a coitu quinto. Æſtate quidem interdum binis menſibus terna educunt paria: nam decimo octavo die excludunt, ſtatimque concipiunt. Quare inter pullos ſæpe ova inveniuntur, & alii provolant, alii erumpunt. Ipſi deinde pulli quinqueme-ſtres fœtificant. Et ipſæ autem inter ſe (ſi mas non ſit) feminæ æque ſaliunt, pariuntque ova irrita, ex quibus nihil gignitur: quæ hypenemia Græci vocant.

Pavo a trimatu parit. Primo anno unum aut alterum ovum, ſequenti quaterna quinave, cete-

ris duodena, non amplius: intermittens binos dies ternoſve parit; & ter anno, ſi gallinis ſubjiciantur incubanda. Mares ea frangunt deſiderio incubantium. Quapropter noctu & in latebris pariunt, aut in excelſo cubantes: & niſi molli ſtrato excepta, franguntur. Mares ſinguli quinis ſufficiunt conjugibus. Cum ſingulæ aut binæ fuere, corrumpitur ſalacitate fœcunditas. Partus excluditur diebus ter novenis, aut tardius triceſimo.

Anſeres in aqua coeunt, pariunt vere: aut ſi bruma coivere, poſt ſolſtitium, quadraginta prope. Bis anno, ſi priorem fœtum gallinæ excludant: alias plurima ova ſedecim: pauciſſima, ſeptem. Si quis ſurripiat, pariunt donec rumpantur. Aliena non excludunt. Incubanda ſubjici utiliſſimum novem, aut undecim. Incubant feminæ tantum tricenis diebus: ſi vero tepidiores ſint, viginti quinque. Pullis eorum urtica contactu mortifera: nec minus aviditas, nunc ſatietate nimia, nunc ſuamet vi: quando apprehenſa radice, morſu ſæpe conantes avellere, ante colla ſua abrumpunt. Contra urticam remedium eſt, ſtramento ab incubitu ſubdita radix earum.

Ardeolarum tria genera: leucon, aſterias, pellos. Hi in coitu anguntur. Mares quidem cum vociferatu ſanguinem etiam ex oculis profundunt. Nec minus ægre pariunt gravidæ. Aquila tricenis diebus incubat, & fere majores alites: minores vicenis, ut milvus & accipiter. Singulos fere parit, nunquam plus ternos: is qui ægolios vocatur, quaternos: corvus aliquando & quinos: incubant to-

tidem diebus. Cornicem incubantem mas paſcit. Pica novenos: melancoryphus ſupra vicenos parit, ſemper numero impari: nec alia plures: tanto fœcunditas major parvis. Hirundini cæci primo pulli, & fere omnibus quibus numeroſior fœtus.

LXXX. Irrita ova, quæ hypenemia diximus, aut mutua feminæ inter ſe libidinis imaginatione concipiunt, aut pulvere: nec columbæ tantum, ſed & gallinæ, perdices, pavones, anſeres, chenalopeces. Sunt autem ſterilia, & minora, ac minus jucundi ſaporis, & magis humida. Quidam & vento putant ea generari: qua de cauſa etiam Zephyria appellantur. Hæc autem vere tantum fiunt, incubatione derelicta, quæ alii cynoſura dixere. Ova aceto macerata in tantum emolliuntur, ut per annulos tranſeant. Servari ea in lomento, aut hieme in paleis, æſtate in furfuribus, utiliſſimum. Sale exinaniri creduntur.

LXXXI. Volucrum animal parit veſpertilio tantum, cui & membranaceæ pinnæ uni. Eadem ſola volucrum lacte nutrit: ubera admovet. Parens geminos volitat amplexa infantes, ſecumque portat. Eidem coxendix una traditur, & in cibatu culices gratiſſimi.

LXXXII. Rurſus in terreſtribus ova pariunt ſerpentes: de quibus nondum dictum eſt. Coeunt complexu, adeo circumvolutæ ſibi ipſæ, ut una exiſtimari biceps poſſit. Viperæ mas caput inſerit in os, quod illa abrodit voluptatis dulcedine. Terreſtrium eadem ſola intra ſe parit ova unius coloris & mollia, ut piſces. Tertia die intra uterum catulos ex-

cludit: deinde ſingulos ſingulis diebus parit, viginti fere numero. Itaque ceteræ tarditatis impatientes, perrumpunt latera, occiſa parente. Ceteræ ſerpentes contexta ova in terra incubant, & fœtum ſequente excludunt anno. Crocodili vicibus incubant, mas & femina. Sed reliquorum quoque terreſtrium reddatur generatio.

LXXXIII. Bipedum ſolus homo animal gignit. Homini tantum primi coitus pœnitentia, augurium ſcilicet vitæ a pœnitenda origine. Ceteris animalibus ſtati per tempora anni concubitus: homini (ut dictum eſt) omnibus horis dierum noctiumque. Ceteris ſatietas in coitu, homini prope nulla. Meſſalina Claudii Cæſaris conjux, regalem exiſtimans palmam, elegit in id certamen nobiliſſimam e proſtitutis ancillam mercenariæ ſtipis, eamque nocte ac die ſuperavit, quinto ac viceſimo concubitu. In hominum genere maribus diverticula Veneris excogitata, omnia ſcelere naturæ: feminis vero abortus. Quantum in hac parte multo nocentiores quam feræ ſumus! Viros avidiores Veneris hieme, feminas æſtate, Heſiodus prodidit.

Coitus averſis elephantis, camelis, tigribus, lyncibus, rhinoceroti, leoni, daſypodi, cuniculis, quibus averſa genitalia. Cameli etiam ſolitudines, aut ſecreta certe petunt: neque intervenire datur ſine pernicie. Coitus tota die: & his tantum ex omnibus, quibus ſolida ungula. In quadrupedum genere mares olfactus accendit. Avertuntur & canes, phocæ, lupi, in medioque coitu, invitique etiam cohærent. Supra dictorum pleriſque feminæ priores

ſuperveniunt, reliquis mares. Urſi autem, ut dictum eſt, humanitus ſtrati, herinacei ſtantes ambo inter ſe complexi: feles mare ſtante, femina ſubjacente: vulpes in latera projectæ, maremque femina amplexa. Taurorum cervorumque feminæ vim non tolerant: ea de cauſa ingrediuntur in conceptu. Cervi viciſſim ad alias tranſeunt, & ad priores redeunt. Lacertæ, ut ea quæ ſine pedibus ſunt, circumplexu Venerem novere.

Omnia animalia quo majora corpore, hoc minus fœcunda ſunt. Singulos gignunt elephanti, cameli, equi: acanthis duodenos, avis minima. Ociſſime pariunt, quæ plurimos gignunt. Quo majus eſt animal, tanto diutius formatur in utero. Diutius geſtantur, quibus longiora ſunt vitæ ſpatia. Neque creſcentium tempeſtiva ad generandum ætas. Quæ ſolidas habent ungulas, ſingulos: quæ biſulcas, & geminos pariunt. Quorum in digitos pedum fiſſura diviſa eſt, ea numeroſiora in fœtu. Sed ſuperiora omnia perfectos edunt partus, hæc inchoatos: in quo ſunt genere leænæ, urſæ, & vulpes informia etiam magis, quam ſupradicta, parit: rarumque eſt videre parientem. Poſtea lambendo calefaciunt fœtus omnia ea, & figurant. Pariunt plurimum quaternos.

Cæcos autem gignunt canes, lupi, pantheræ, thoes. Canum plura genera. Laconicæ octavo menſe utrinque generant. Ferunt ſexaginta diebus, & plurimum tribus. Ceteræ canes & ſemeſtres coitum patiuntur. Implentur omnes uno coitu. Quæ ante juſtum tempus concepere, diutius cæcos ha-

bent catulos, nec omnes totidem diebus. Exiſtimantur in urina attollere crus fere ſemeſtres: id eſt ſignum conſummati virium roboris: feminæ hoc idem ſidentes. Partus duodeni, quibus numeroſiſſimi: cetero quini, ſeni, aliquando ſinguli, quod prodigioſum putant, ſicut omnes mares, aut omnes feminas gigni. Primos quoque mares pariunt: in ceteris alternant. Ineuntur a partu ſexto menſe. Octonos Laconicæ pariunt. Propria in eo genere maribus laboris alacritas. Vivunt Laconici annis denis, feminæ duodenis: cetera genera quindenos annos, aliquando & vicenos: nec tota ſua ætate generant, fere a duodecimo deſinentes. Felium & ichneumonum reliqua, ut canum. Vivunt annis ſenis.

Daſypodes omni menſe pariunt, & ſuperfœtant, ſicut lepores. A partu ſtatim implentur. Concipiunt, quamvis ubera ſiccante fœtu. Pariunt vero cæcos. Elephanti, ut diximus, pariunt ſingulos, magnitudine vituli trimeſtris. Cameli duodecim menſibus ferunt: trimatu pariunt vere, iterumque poſt annum implentur a partu. Equas autem poſt tertium diem, aut poſt unum ab enixu utiliter admitti putant, coguntque invitas. Et mulier ſeptimo die concipere facillime creditur. Equarum jubas tondere præcipiunt, ut aſinorum in coitu patiantur humilitatem: comantes enim gloria ſuperbire. A coitu ſolæ animalium currunt ex adverſo Aquilone Auſtrove, prout marem aut feminam concepere. Colorem illico mutant rubriore pilo, vel quicunque ſit, pleniore: hoc argumento deſinunt admittere, etiam nolentes. Nec impedit partus quaſ-

dam ab opere, falluntque gravidæ. Viciſſe Olympia prægnantem Echecratidis Theſſali invenimus. Equos, & canes, & ſues initum matutinum appetere, feminas autem poſt meridiem blandiri diligentiores tradunt. Equas domitas LX diebus equire, antequam gregales: ſues tantum coitu ſpumam ore fundere: verrem ſubantis audita voce, niſi admittatur, cibum non capere uſque in maciem: feminas autem in tantum efferari, ut hominem lacerent, candida maxime veſte indutum. Rabies ea aceto mitigatur naturæ aſperſo. Aviditas coitus putatur & cibis fieri: ſicut viro eruca, pecori cepa. Quæ ex feris mitigentur, non concipere, ut anſeres: apros vero tarde, & cervos, nec niſi ab infantia educatos, mirum eſt. Quadrupedum prægnantes Venerem arcent, præter equam & ſuem. Sed ſuperfœtant daſypus & lepus tantum.

LXXXIV. Quæcunque animal pariunt, in capita gignunt, circumacto ſub enixum fœtu: alias in utero porrecto. Quadrupedes geſtantur extenſis ad longitudinem cruribus, & ad alvum ſuam applicatis: homo in ſemet conglobatus, inter duo genua naribus ſitis. Molas, de quibus ante diximus, gigni putant, ubi mulier non ex mare, verum ex ſemetipſa tantum conceperit: ideo nec animari, quia non ſit ex duobus: altricemque habere per ſe vitam illam, quæ ſatis arboribuſque contingat. Ex omnibus, quæ perfectos fœtus, ſues tantum & numeroſos edunt: item plures, contra naturam ſolidipedum, aut biſulcorum.

LXXXV. Super cuncta eſt murium fœtus: haud

ſine cunctatione dicendus, quanquam ſub auctore Ariſtotele & Alexandri Magni militibus. Generatio eorum lambendo conſtare, non coitu, dicitur: ex una genitos CXX tradiderunt: apud Perſas vero, prægnantes & in ventre parentis repertas. Et ſalis guſtatu fieri prægnantes opinantur. Itaque deſinit mirum eſſe, unde vis tanta meſſes populetur murium agreſtium: in quibus illud quoque adhuc latet, quonam modo illa multitudo repente occidat. Nam nec exanimes reperiuntur, neque exſtat qui murem hieme in agro effoderit. Plurimi ita ad Troadem proveniunt: & jam inde fugaverunt incolas. Proventus eorum ſiccitatibus: tradunt etiam obituris vermiculum in capite gigni. Ægyptiis muribus durus pilus, ſicut herinaceis. Iidem bipedes ambulant, ceu Alpini quoque. Cum diverſi generis coivere animalia, ita demum generant, ſi tempus naſcendi par habent. Quadrupedum ova gignentium lacertas ore parere (ut creditur vulgo) Ariſtoteles negat: neque incubant eædem, oblitæ quo ſint in loco enixæ, quoniam huic animali nulla memoria. Itaque per ſe catuli erumpunt.

LXXXVI. Anguem ex medulla hominis ſpinæ gigni, accipimus a multis. Pleraque enim occulta & cæca origine proveniunt, etiam in quadrupedum genere: ſicut ſalamandra, animal lacerti figura, ſtellatum, nunquam, niſi magnis imbribus, proveniens, & ſerenitate deficiens. Huic tantus rigor, ut ignem tactu reſtinguat, non alio modo, quam glacies. Ejuſdem ſanie, quæ lactea ore vomitur, quacunque parte corporis humani contacta, toti

defluunt pili : idque quod contactum eſt, colorem in vitiliginem mutat.

LXXXVII. Quædam vero gignuntur ex non genitis, & ſine ulla ſimili origine, ut ſupra dicta : & quæcunque tempus anni generat. Ex iis quædam nihil gignunt, ut ſalamandræ. Neque eſt iis genus maſculinum femininumve : ſicut neque in anguillis, omnibuſque quæ nec animal, nec ovum ex ſeſe generant. Neutrum eſt & oſtreis genus, & ceteris adhærentibus vado vel ſaxo. Quæ autem per ſe generantur, ſi in mares ac feminas deſcripta ſunt, generant quidem aliquid coitu, ſed imperfectum & diſſimile, & ex quo nihil amplius gignatur, ut vermiculos muſcæ. Id magis declaravit natura eorum, quæ inſecta dicuntur, arduæ explanationis omnia, & privatim dicato opere narranda. Quapropter ingenium prædictorum, & reliqua ſubtexetur diſſertatio.

LXXXVIII. Ex ſenſibus ante cetera homini tactus, dein guſtatus : reliquis ſuperatur a multis. Aquilæ clarius cernunt : vultures ſagacius odorantur : liquidius audiunt talpæ obrutæ terra, tam denſo atque ſurdo naturæ elemento. Præterea voce omnium in ſublime tendente ſermonem exaudiunt : & ſi de iis loquare, intelligere etiam dicuntur, & profugere. Auditus cui hominum primo negatus eſt, huic & ſermonis uſus ablatus : nec ſunt naturaliter ſurdi, ut non iidem ſint & muti. In marinis oſtreis auditum eſſe, non eſt veriſimile : ſed ad ſonum mergere ſe dicuntur ſolenes. Ideo & ſilentium in mari piſcantibus.

LXXXIX. Piſces quidem auditus nec membra habent, nec foramina: audire tamen eos palam eſt: ut patet, cum plauſu congregari feros ad cibum aſſuetudine in quibuſdam vivariis ſpectetur: & in piſcinis Cæſaris genera piſcium ad nomen venire, quoſdamque ſingulos. Itaque produntur etiam clariſſime audire, mugil, lupus, ſalpa, chromis, & ideo in vado vivere.

XC. Olfactum iis eſſe manifeſte patet: quippe non omnes eadem eſca capiuntur: & prius, quam appetant, odorantur. Quoſdam & ſpeluncis latentes, ſalſamento illitis faucibus ſcopuli piſcator expellit, veluti ſui cadaveris agnitionem fugientes. Conveniuntque ex alto etiam ad quoſdam odores, ut ſepiam uſtam, & polypum: quæ ideo conjiciuntur in naſſas. Sentinæ quidem navium odorem procul fugiunt: maxime tamen piſcium ſanguinem. Non poteſt petris avelli polypus: idem cunila admota, ab odore protinus reſilit. Purpuræ quoque fœtidis capiuntur. Nam de reliquo animalium genere quis dubitat? Cornus cervini odore ſerpentes fugantur, ſed maxime ſtyracis: origani, aut calcis, aut ſulphuris formicæ necantur. Culices acida petunt: ad dulcia non advolant. Tactus ſenſus omnibus eſt, etiam quibus nullus alius: nam & oſtreis; & terreſtrium, vermibus quoque.

XCI. Exiſtimaverim omnibus ſenſum & guſtatus eſſe: cur enim alios alia ſapores appetant? in quo vel præcipua naturæ architectæ vis. Alia dentibus prædantur, alia unguibus, alia roſtri aduncitate carpunt, alia latitudine ruunt, alia acumine

excavant, alia ſugunt, alia lambunt, ſorbent, mandunt, vorant. Nec minor varietas in pedum miniſterio, ut rapiant, diſtrahant, teneant, premant, pendeant, tellurem ſcabere non ceſſent.

XCII. Venenis capreæ, & coturnices (ut diximus) pingueſcunt, placidiſſima animalia: at ſerpentes ovis, ſpectanda quidem draconum arte: aut enim ſolida hauriunt, ſi jam fauces capiunt, quæ deinde in ſemet convoluti frangunt intus, atque ita putamina extuſſiunt: aut ſi tenerior eſt catulis adhuc ætas, orbe apprehenſa ſpiræ, ita ſenſim vehementerque præſtringunt, ut amputata parte, ſeu ferro, reliquam quæ amplexu tenetur ſorbeant. Simili modo avibus devoratis ſolidis, contentione plumam excitam revomunt.

XCIII. Scorpiones terra vivunt. Serpentes, cum occaſio eſt, vinum præcipue appetunt, cum alioqui exiguo indigeant potu. Eædem minimo & pæne nullo cibo, cum aſſervantur incluſæ: ſicuti aranei quoque, alioqui ſuctu viventes. Ideoque nullum interit fame aut ſiti venenatum. Nam neque calor his, neque ſanguis, neque ſudor, quæ aviditatem naturali ſale augent. In quo genere omnia magis exitialia, ſi ſuum genus edere, antequam noceant. Condit in theſauros maxillarum cibum ſphingiorum & ſatyrorum genus: mox inde ſenſim ad mandendum manibus expromit: & quod formicis in annum ſolenne eſt, his in dies vel horas. Unum animal digitos habentium herba alitur, lepus; ſed & fruge: ſolidipedes, & e biſulcis ſues omni cibatu & radicibus. Solidipedum volutatio propria. Serrato-

rum dentium carnivora ſunt omnia. Urſi & fruge, fronde, vindemia, pomis vivunt, & apibus, cancris etiam, ac formicis. Lupi, ut diximus, & terra in fame. Pecus potu pingueſcit: ideo ſal illis aptiſſimus: item veterina, quanquam & fruge & herba: ſed ut bibere, ſic edunt. Ruminant præter jam dicta, ſilveſtrium cervi, cum a nobis aluntur: omnia autem jacentia potius quam ſtantia, & hieme magis quam æſtate, ſeptenis fere menſibus. Pontici quoque mures ſimili modo remandunt.

XCIV. In potu autem, quibus ſerrati dentes, lambunt: & mures hi vulgares, quamvis ex alio genere ſint. Quibus continui dentes, ſorbent: ut equi, boves. Neutrum urſi, ſed aquam quoque morſu vorant. In Africa major pars ferarum æſtate non bibunt inopia imbrium: quam ob cauſam capti mures Libyci, ſi bibere, moriuntur. Orygem perpetuo ſitientia Africæ generant, & natura loci potu carentem, & mirabili modo ad remedia ſitientium. Namque Gætuli latrones eo durant auxilio, repertis in corpore eorum ſaluberrimi liquoris veſicis. Inſidunt in eadem Africa pardi condenſa arbore, occultatique earum ramis, in prætereuntia deſiliunt, atque e volucrum ſede graſſantur. Feles quidem quo ſilentio, quam levibus veſtigiis obrepunt avibus! quam occulte ſpeculatæ in muſculos exſiliunt! Excrementa ſua effoſſa obruunt terra, intelligentes odorem illum indicem ſui eſſe.

XCV. Ergo & alios quoſdam ſenſus eſſe, quam ſupra dictos, haud difficulter apparet. Sunt enim quædam his bella amicitiæque, unde & affectus,

præter illa quæ de quibuſque eorum ſuis diximus locis. Diſſident olores & aquilæ : corvus & chloreus, noctu invicem ova exquirentes. Simili modo corvus & milvus, illo præripiente huic cibos : cornices atque noctua : aquilæ & trochilus, ſi credimus, quoniam rex appellatur avium : noctuæ, & ceteræ minores aves. Rurſus cum terreſtribus muſtela & cornix : turtur & pyralis, ichneumones veſpæ & phalangia aranei. Aquaticæ, & gaviæ. Harpe & triorches accipiter. Sorices & ardeolæ, invicem fœtibus inſidiantes. Ægithus avis minima cum aſino. Spinetis enim ſe ſcabendi cauſa atterens, nidos ejus diſſipat : quod adeo pavet, ut voce omnino rudentis audita, ova ejiciat, pulli ipſi metu cadant. Igitur advolans hulcera ejus roſtro excavat. Vulpes & niſi : angues, muſtelæ, & ſues. Æſalon vocatur parva avis, ova corvi frangens, cujus pulli infeſtantur a vulpibus. Invicem hæc catulos ejus ipſamque vellit. Quod ubi viderunt corvi, contra auxiliantur, velut adverſus communem hoſtem. Et acanthis in ſpinis vivit : idcirco aſinos & ipſa odit, flores ſpinæ devorantes. Ægithum vero anthus in tantum, ut ſanguinem eorum credant non coire, multiſque ob id veneficiis infament. Diſſident thoes ac leones. Et minima æque ac maxima. Formicoſam arborem ſorices cavent. Librat araneus ſe filo in caput ſerpentis porrectæ ſub umbra arboris ſuæ, tantaque vi morſu cerebrum apprehendit, ut ſtridens ſubinde, ac vertigine rotata, ne filum quidem deſuper pendentis rumpere, adeo non fugere queat : nec finis ante mortem eſt.

XCVI. Rurſus amici pavones & columbæ: turtures & pſittaci: merulæ & turtures: cornix & ardeolæ; contra vulpium genus communibus inimicitiis. Harpe & milvus contra triorchem. Quid, & non affectus indicia ſunt etiam in ſerpentibus, immitiſſimo animalium genere? Dicta ſunt, quæ Arcadia narrat de domino a dracone ſervato, & agnito voce draconi. De aſpide miraculum Phylarcho reddatur: is enim auctor eſt, cum ad menſam cujuſdam veniens in Ægypto aleretur aſſidue, enixam catulos, quorum ab uno filium hoſpitis interemtum: illam reverſam ad conſuetudinem cibi, intellexiſſe culpam, & necem intuliſſe catulo: nec poſtea in tectum id reverſam.

XCVII. Somni quæſtio non obſcuram conjectationem habet. In terreſtribus, omnia quæ conniveant, dormire manifeſtum eſt. Aquatilia quoque exiguum quidem, etiam qui de ceteris dubitant, dormire tamen exiſtimant: non oculorum argumento, quia non habent genas: verum ipſa quiete cernuntur placida, ceu ſoporata, neque aliud quam caudas moventia, & ad tumultum aliquem expaveſcentia. De thynnis confidentius affirmatur: juxta ripas enim aut petras dormiunt. Plani autem piſcium in vado, ut manu ſæpe tollantur. Nam delphini, balænæque ſtertentes etiam audiuntur. Inſecta quoque dormire ſilentio apparet, quia ne luminibus quidem admotis excitentur.

XCVIII. Homo genitus premitur ſomno per aliquot menſes: deinde longior in dies vigilia. Somniat ſtatim infans: nam & pavore expergiſcitur, &

ſuctum imitatur. Quidam vero nunquam: quibus mortiferum fuiſſe ſignum contra conſuetudinem ſomnium, invenimus exempla. Magnus hic invitat locus, & diverſis refertus documentis, utrumne ſint aliqua præſcita animi quieſcentis: qua fiant ratione, an fortuita res ſit, ut pleraque. Et ſi exemplis agatur, profecto paria fiant. A vino & a cibis proxima, atque in redormitatione vana eſſe viſa, prope convenit. Eſt autem ſomnus nihil aliud, quam animi in medium ſeſe receſſus. Præter hominem ſomniare equos, canes, boves, pecora, capras, palam eſt. Ob hoc creditur & in omnibus, quæ animal pariant. De iis, quæ ova gignunt, incertum eſt: ſed dormire ea, certum. Verum ad inſecta tranſeamus: hæc namque reſtant immenſæ ſubtilitatis animalia: quando aliqui ea neque ſpirare, & ſanguine etiam carere prodiderunt.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS
HISTORIAE
LIBER XI.

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIAE

LIBER XI.

I. MULTA hæc & multigenera, terreſtrium volucrumque vita. Alia pennata, ut apes: alia utroque modo, ut formicæ: aliqua & pennis & pedibus carentia: jure omnia inſecta appellata ab inciſuris, quæ nunc cervicum loco, nunc pectorum atque alvi, præcincta ſeparant membra, tenui modo fiſtula cohærentia. Aliquibus vero non tota inciſura, eam ambiente ruga: ſed in alvo, aut ſuperne tantum, imbricatis flexili vertebris, nuſquam alibi ſpectatiore naturæ rerum artificio. In magnis ſiquidem corporibus, aut certe majoribus, facilis officina ſequaci materia fuit. In his tam parvis, atque tam nullis, quæ ratio, quanta vis, quam inextricabilis perfectio? ubi tot ſenſus collocavit in culice? & ſunt alia dictu minora. Sed ubi viſum in eo prætendit? ubi guſtatum applicavit? ubi odoratum inſeruit? ubi vero truculentam illam & portione maximam vocem ingeneravit? qua ſubtilitate pennas annexuit? prælongavit pedum crura? diſpoſuit jejunam caveam, uti alvum? avidam ſanguinis, & potiſſimum humani, ſitim accendit? Telum vero perfodiendo tergori, quo ſpiculavit ingenio? Atque ut in capaci, cum cerni non poſſit exilitas,

ita reciproca geminavit arte, ut fodiendo acuminatum pariter, ſorbendoque fiſtuloſum eſſet. Quos teredini ad perforanda robora cum ſono teſte dentes affixit, potiſſimumque e ligno cibatum fecit? Sed turrigeros elephantorum miramur humeros, taurorumque colla, & truces in ſublime jactus: tigrium rapinas, leonum jubas, cum rerum natura nuſquam magis, quam in minimis, tota ſit. Quapropter quæſo, ne noſtra legentes, quoniam ex his ſpernunt multa, etiam relata faſtidio damnent, cum in contemplatione naturæ nihil poſſit videri ſupervacuum.

II. Inſecta multi negarunt ſpirare, idque ratione perſuadentes, quoniam in viſcera interiora nexus ſpirabilis non ineſſet. Itaque vivere ut fruges, arboreſque: ſed plurimum intereſſe, ſpiret aliquid, an vivat. Eadem de cauſa nec ſanguinem iis eſſe, qui ſit nullis carentibus corde atque jecore. Sic nec ſpirare ea, quibus pulmo deſit. Unde numeroſa quæſtionum ſeries exoritur. Iidem enim & vocem eſſe his negant, in tanto murmure apium, cicadarum ſono, & aliis quæ ſuis æſtimabuntur locis. Nam mihi contuenti ſe perſuaſit rerum natura, nihil incredibile exiſtimare de ea. Nec video, cur magis poſſint non trahere animam talia, & vivere, quam ſpirare ſine viſceribus: quod etiam in marinis docuimus, quamvis arcente ſpiratum denſitate & altitudine humoris. Volare quidem aliqua, & animatu carere in ipſo ſpiritu viventia, habere ſenſum victus, generationis, operis, atque etiam de futuro curam: & quamvis non ſint membra, quæ velut ca-

rina ſenſus invehant, eſſe tamen his auditum, olfactum, guſtatum, eximia præterea naturæ dona, ſolertiam, animum, artem, quis facile crediderit? Sanguinem non eſſe his fateor, ſicut ne terreſtribus quidem cunctis, verum ſimile quiddam. Ut ſepiæ in mari ſanguinis vicem atramentum obtinet, purpurarum generi infector ille ſuccus: ſic & inſectis quiſquis eſt vitalis humor, hic erit & ſanguis. Donec æſtimatio ſua cuique ſit, nobis propoſitum eſt, naturas rerum manifeſtas indicare, non cauſas judicare dubias.

III. Inſecta, ut intelligi poſſit, non videntur nervos habere, nec oſſa, nec ſpinas, nec cartilaginem, nec pinguia, nec carnes, ne cruſtam quidem fragilem, ut quædam marina, nec quæ jure dicatur cutis: ſed mediæ cujuſdam inter omnia hæc naturæ corpus, arenti ſimile, nervo mollius, in reliquis partibus ſiccius vere, quam durius. Et hoc ſolum his eſt, nec præterea aliud. Nihil intus, niſi admodum paucis inteſtinum implicatum. Itaque divulſis præcipua vivacitas, & partium ſingularum palpitatio. Quia quæcunque eſt ratio vitalis, illa non certis ineſt membris, ſed toto in corpore, minime tamen capite, ſolumque non movetur, niſi cum pectore avulſum. In nullo genere plures ſunt pedes. Et quibus ex his plurimi, diutius vivunt divulſa, ut in ſcolopendris videmus. Habent autem oculos, præterque e ſenſibus tactum atque guſtatum: aliqua & odoratum, pauca & auditum.

IV. Sed inter omnia ea principatus apibus, & jure præcipua admiratio, ſolis ex eo genere homi-

num cauſa genitis. Mella contrahunt, ſuccumque dulciſſimum atque ſubtiliſſimum, ac ſaluberrimum. Favos confingunt & ceras, mille ad uſus vitæ: laborem tolerant, opera conficiunt, rempublicam habent, conſilia privatim, ac duces gregatim; & quod maxime mirum ſit, mores habent. Præterea, cum ſint neque manſueti generis, neque feri: tamen tanta eſt natura rerum, ut prope ex umbra minimi animalis, incomparabile effecerit quiddam. Quos efficaciæ induſtriæque tantæ comparemus nervos? quas vires? quos rationi medius fidius viros? hoc certe præſtantioribus, quo nihil novere, niſi commune. Non ſit de anima quæſtio: conſtet & de ſanguine, quantulum tamen eſſe in tantulis poteſt? Æſtimemus poſtea ingenium.

V. Hieme conduntur: unde enim ad pruinas niveſque, & Aquilonum flatus perferendos vires? Sane & inſecta omnia; ſed minus diu: quæ parietibus noſtris occultata, mature tepeſiunt. Circa apes aut temporum locorumve ratio mutata eſt, aut erraverunt priores. Conduntur a Vergiliarum occaſu, ſed latent ultra exortum: adeo non ad veris initium, ut dixere, nec quiſquam in Italia de alvis exiſtimat. Ante fabas florentes exeunt ad opera & labores: nulluſque, cum per cælum licuit, otio perit dies. Primum favos conſtruunt, ceram fingunt, hoc eſt, domos cellaſque faciunt. Deinde ſobolem, poſtea mella, ceram ex floribus, melliginem e lacrimis arborum, quæ glutinum pariunt, ſalicis, ulmi, arundinis, ſucco, gummi, reſina. His primum alveum ipſum intus totum, ut quodam tectorio,

illinunt, & aliis amarioribus ſuccis contra aliarum beſtiolarum aviditates: id ſe facturas conſciæ, quod concupiſci poſſit. His deinde fores quoque latiores circumſtruunt.

VI. Prima fundamenta commoſin vocant periti, ſecunda piſſoceron, tertia propolin, inter coria ceraſque: magni ad medicamina uſus. Commoſis cruſta eſt prima, ſaporis amari. Piſſoceros ſuper eam venit, picantium modo, ceu dilutior cera. E vitium populorumque mitiore gummi propolis, craſſioris jam materiæ, additis floribus, nondum tamen cera, ſed favorum ſtabilimentum, qua omnes frigoris aut injuriæ aditus obſtruuntur, odore & ipſa etiamnum gravi, ut qua plerique pro galbano utantur.

VII. Præter hæc convehitur erithace, quam aliqui ſandaracam, alii cerinthum vocant. Hic erit apium, dum operantur, cibus, qui ſæpe invenitur in favorum inanitatibus ſepoſitus, & ipſe amari ſaporis. Gignitur autem rore verno, & arborum ſucco, gummium modo, Africi minor, Auſtri flatu nigrior, Aquilonibus melior & rubens, plurimus in Græcis nucibus. Menecrates florem eſſe dicit, ſed nemo præter eum.

VIII. Ceras ex omnium arborum ſatorumque floribus confingunt, excepta rumice & echinopode. Herbarum hæc genera. Falſo excipitur & ſpartum: quippe cum in Hiſpania multa in ſpartariis mella herbam eam ſapiant. Falſo & oleas excipi arbitror, quippe olivæ proventu plurima examina gigni certum eſt. Fructibus nullis nocetur. Mortuis ne floribus quidem, non modo corporibus inſidunt. Operan-

tur intra ſexaginta paſſus : & ſubinde conſumtis in proximo floribus, ſpeculatores ad pabula ulteriora mittunt. Noctu deprehenſæ in expeditione excubant ſupinæ, ut alas a rore protegant.

IX. Ne quis miretur amore earum captos, Ariſtomachum Solenſem duodeſexaginta annis nihil aliud egiſſe: Philiſcum vero Thaſium in deſertis apes colentem Agrium cognominatum: qui ambo ſcripſere de his.

X. Ratio operis. Interdiu ſtatio ad portas more caſtrorum, noctu quies in matutinum, donec una excitet gemino aut triplici bombo, ut buccino aliquo. Tunc univerſæ provolant, ſi dies mitis futurus eſt. Prædivinant enim ventos imbreſque, & ſe continent tectis. Itaque temperie cæli, (& hoc inter præſcita habent) cum agmen ad opera proceſſit, aliæ flores aggerunt pedibus, aliæ aquam ore, guttaſque lanugine totius corporis. Quibus eſt earum adoleſcentia, ad opera exeunt, & ſupradicta convehunt: ſeniores intus operantur. Quæ flores comportant, prioribus pedibus femina onerant, propter id natura ſcabra, pedes priores roſtro: totæque onuſtæ remeant ſarcina pandatæ. Excipiunt eas ternæ, quaternæque, & exonerant. Sunt enim intus quoque officia diviſa. Aliæ ſtruunt, aliæ poliunt, aliæ ſuggerunt, aliæ cibum comparant ex eo, quod allatum eſt. Neque enim ſeparatim veſcuntur, ne inæqualitas operis & cibi fiat & temporis. Struunt orſæ a concameratione alvei, textumque velut a ſumma tela deducunt, limitibus binis circa ſingulos actus, ut aliis intrent,

aliis exeant. Favi ſuperiore parte affixi, & paulum etiam lateribus ſimul hærent, & pendent una. Alveum non contingunt, nunc obliqui, nunc rotundi, qualiter popoſcit alveus: aliquando & duorum generum: cum duo examina concordibus populis diſſimiles habuere ritus. Ruentes ceras fulciunt, pilarum intergerinis ſic a ſolo fornicatis, ne deſit aditus ad ſarciendum. Primi fere tres verſus inanes ſtruuntur, ne promtum ſit quod invitet furantem. Noviſſimi maxime implentur melle: ideoque averſa alvo favi eximuntur. Gerulæ ſecundos flatus captant. Si cooriatur procella, apprehenſi ponduſculo lapilli ſe librant. Quidam in humeros eum imponi tradunt. Juxta vero terram volant in adverſo flatu vepribus evitatis. Mira obſervatio operis. Ceſſantium inertiam notant, caſtigant mox, & puniunt morte. Mira munditia. Amoliuntur omnia e medio, nullæque inter opera ſpurcitiæ jacent. Quin & excrementa operantium intus, ne longius recedant, unum congeſta in locum, turbidis diebus & operis otio egerunt. Cum adveſperaſcit, in alveo ſtrepunt minus ac minus, donec una circumvolet eodem, quo excitavit, bombo, ceu quietem capere imperans: & hoc caſtrorum more. Tunc repente omnes conticeſcunt. Domos primum plebei exædificant, deinde regibus. Si ſperatur largior proventus, adjiciuntur contubernia & fucis. Hæ cellarum minimæ, ſed ipſi majores apibus.

XI. Sunt autem fuci ſine aculeo, velut imperfectæ apes, noviſſimæque, a feſſis & jam emeritis inchoatæ, ſerotinus fœtus, & quaſi ſervitia vera-

rum apium: quamobrem imperant iis, primoſque in opera expellunt, tardantes ſine clementia puniunt. Neque in opere tantum, ſed in fœtu quoque adjuvant eas, multum ad calorem conferente turba. Certe quo major eorum fuit multitudo, hoc major fiet examinum proventus. Cum mella cœperunt matureſcere, abigunt eos: multæque ſingulos aggreſſæ trucidant. Nec id genus, niſi vere, conſpicitur. Fucus ademtis alis in alveum rejectus, ipſe ceteris adimit.

XII. Regias imperatoribus futuris in ima parte alvei exſtruunt amplas, magnificas, ſeparatas, tuberculo eminentes: quod ſi exprimatur, non gignuntur ſoboles. Sexangulæ omnes cellæ, ſingulorum eæ pedum opere. Nihil horum ſtato tempore, ſed rapiunt diebus ſerenis munia. Et melle uno alterove ad ſummum die cellas replent. Venit hoc ex aere, & maxime ſiderum exortu, præcipueque ipſo Sirio exſplendeſcente fit: nec omnino prius Vergiliarum exortu, ſublucanis temporibus. Itaque tum prima aurora folia arborum melle roſcida inveniuntur: ac ſi qui matutino ſub dio fuere, unctas liquore veſtes, capillumque concretum ſentiunt. Sive ille eſt cæli ſudor, ſive quædam ſiderum ſaliva, ſive purgantis ſe aeris ſuccus, utinamque eſſet & purus ac liquidus, & ſuæ naturæ, qualis defluit primo: nunc vero e tanta cadens altitudine, multumque dum venit, ſordeſcens, & obvio terræ halitu infectus; præterea e fronde ac pabulis potus, & in uterculos congeſtus apum: (ore enim eum vomunt:) ad hæc ſucco florum corruptus, & alveis

maceratus, totieſque mutatus, magnam tamen cæleſtis naturæ voluptatem affert.

XIII. Ibi optimus ſemper, ubi optimorum doliolis florum conditur. Atticæ regionis hoc, & Siculæ, Hymetto, & Hybla, ab locis: mox Calydna inſula. Eſt autem initio mel, ut aqua, dilutum, & primis diebus fervet, ut muſta, ſeque purgat: viceſimo die craſſeſcit, mox obducitur tenui membrana, quæ fervoris ipſius ſpuma concreſcit. Sorbetur optimum, & minime fronde infectum, e quercus, tiliæ, arundinum foliis.

XIV. Summa quidem bonitatis natione conſtat, (ut ſupra diximus) pluribus modis. Aliubi enim favi cera ſpectabiles gignuntur, ut in Pelignis, Sicilia: aliubi mellis copia, ut in Creta, Cypro, Africa: aliubi magnitudine, ut in ſeptemtrionalibus, viſo jam in Germania octo pedum longitudinis favo, in cava parte nigro.

In quocunque tamen tractu terna ſunt mellis genera. Vernum ex floribus conſtructo favo, quod ideo vocatur anthinum. Hoc quidam attingi vetant, ut largo alimento valida exeat ſoboles. Alii ex nullo minus apibus relinquunt, quoniam magna ſequatur ubertas, magnorum ſiderum exortu. Præterea ſolſtitio, cum thymum & uva florere incipiunt, præcipua cellarum materia. Eſt autem in eximendis favis neceſſaria diſpenſatio, quoniam inopia cibi deſperant, moriunturque aut diffugiunt: contra copia ignaviam affert: ac jam melle, non erithace paſcuntur. Ergo diligentiores ex hac vindemia duodecimam partem apibus relinquunt. Dies

ſtatus inchoandæ, ut quadam lege naturæ, ſi ſcire aut obſervare homines velint, triceſimus ab educto examine: fereque Majo menſe includitur hæc vindemia.

Alterum genus eſt mellis æſtivi, quod ideo vocatur ὡραῖον, a tempeſtivitate præcipua, ipſo Sirio exſplendeſcente poſt ſolſtitium diebus tricenis fere. Immenſa circa hoc ſubtilitas naturæ mortalibus patefacta eſt, niſi fraus hominum cuncta pernicie corrumperet. Namque ab exortu ſideris cujuſcunque, ſed nobilium maxime, aut cæleſtis arcus, ſi non ſequantur imbres, ſed ros tepeſcat Solis radiis, medicamenta, non mella, gignuntur: oculis, hulceribus, interniſque viſceribus, dona cæleſtia. Quod ſi ſervetur hoc Sirio exoriente, caſuque congruat in eundem diem, ut ſæpe, Veneris, aut Jovis, Mercuriive exortus, non alia ſuavitas, viſque mortalium malis a morte vocandis, quam divini nectaris, fiat.

XV. Mel plenilunio uberius capitur, ſerena die pinguius. In omni melle quod per ſe fluxit, ut muſtum oleumque, appellatur acetum. Maxime laudabile eſt etiam omne rutilum, vel ſic auribus aptiſſimum. In æſtimatu eſt e thymo, coloris aurei, ſaporis gratiſſimi. Quod fit palam doliolis, pingue: marino e rore, ſpiſſum. Quod concreſcit autem, minime laudatur. Thymoſum non coit, & tactu prætenuia fila mittit: quod primum gravitatis argumentum eſt. Abrumpi ſtatim & reſilire guttas, vilitatis indicium habetur. Sequens probatio, ut ſit odoratum, & ex dulci acre, glutinoſum, perlucidum.

Æſtiva mellatione decimam partem Caſſio Dionyſio apibus relinqui placet, ſi plenæ fuerint alvi: ſi minus, pro rata portione: aut ſi inanes, omnino non attingi. Huic vindemiæ Attici ſignum dedere initium caprifici: alii diem Vulcano ſacrum.

Tertium genus mellis, minime probatum, ſilveſtre, quod ericæum vocant. Convehitur poſt primos autumni imbres, cum erice ſola floret in ſilvis, ob id arenoſo ſimile. Gignitur id maxime Arcturi exortu ex ante pridie Idus Septembris. Quidam æſtivam mellationem ad Arcturi exortum proferunt, quoniam ad æquinoctium autumni ab eo ſuperſint dies quatuordecim: & ab æquinoctio ad Vergiliarum occaſum diebus XLVIII plurima ſit erice. Athenienſes tetralicem appellant, Eubœa ſiſaram, quam putant apibus eſſe gratiſſimam, fortaſſis quia tunc nulla alia ſit copia. Hæc ergo mellatio, fine vindemiæ & Vergiliarum occaſu, Idibus Novembris fere includitur. Relinqui ex ea duas partes apibus ratio perſuadet, & ſemper eas partes favorum, quæ habeant erithacen. A bruma ad Arcturi exortum diebus LX ſomno aluntur ſine ullo cibo. Ab Arcturi exortu ad æquinoctium vernum tepidiore tractu jam vigilant: ſed etiam tunc alveo ſe continent, ſervatoſque in id tempus cibos repetunt. In Italia vero hoc idem a Vergiliarum exortu faciunt: in eum dormiunt.

Alvos quidam in eximendo melle expendunt, ita diribentes quantum relinquant. Æquitas ſiquidem etiam in eis obſtringitur: feruntque ſocietate fraudata alvos mori. In primis ergo præcipitur,

ut loti purique eximant mella. Et furem mulierumque menſes odere. Cum eximuntur mella, apes abigi fumo utiliſſimum, ne iraſcantur, aut ipſæ avide vorent. Fumo crebriore etiam ignavia earum excitatur ad opera. Nam niſi incubavere, favos lividos faciunt. Rurſus nimio fumo inficiuntur: quarum injuriam celerrime ſentiunt mella, vel minimo contactu roris aceſcentia. Et ob id inter genera ſervatur, quod acapnon vocant.

XVI. Fœtus quonam modo progenerarent, magna inter eruditos & ſubtilis quæſtio fuit. Apium enim coitus viſus eſt nunquam. Plures exiſtimavere oportere confici floribus compoſitis apte atque utiliter. Aliqui coitu unius, qui rex in quoque appellatur examine. Hunc eſſe ſolum marem, præcipua magnitudine, ne fatiſcat. Ideo fœtum ſine eo non edi: apeſque reliquas, tanquam marem feminas comitari, non tanquam ducem: quam probabilem alias ſententiam fucorum proventus coarguit. Quæ enim ratio, ut idem coitus alios perfectos, imperfectos generet alios? Propior vero prior exiſtimatio fieret, ni rurſus alia difficultas occurreret. Quippe naſcuntur aliquando in extremis favis apes grandiores, quæ ceteras fugant. Œſtrus vocatur hoc malum: quonam modo naſcens, ſi ipſæ fingunt?

Quod certum eſt, gallinarum modo incubant. Id quod excluſum eſt, primum vermiculus videtur candidus, jacens tranſverſus, adhærenſque ita ut pars ceræ videatur. Rex ſtatim mellei coloris, ut electo flore ex omni copia factus, neque vermiculus, ſed ſtatim penniger. Cetera turba cum formam capere

cœpit, nymphæ vocantur: ut fuci, ſirenes, aut cephenes. Si quis alterutris capita demat, priuſquam pennas habeant, pro gratiſſimo ſunt pabulo matribus. Tempore procedente inſtillant cibos, atque incubant, maxime murmurantes, caloris (ut putant) faciendi gratia, neceſſarii excludendis pullis, donec ruptis membranis, quæ ſingulos cingunt ovorum modo, univerſum agmen emergat. Spectatum hoc Romæ Conſularis cujuſdam ſuburbano, alveis cornu laternæ translucido factis. Fœtus intra XLV diem peragitur. Fit in favis quibuſdam, qui vocatur clavus, amaræ duritia ceræ, cum fœtum inde non eduxere, morbo, aut ignavia, aut infœcunditate naturali. Hic eſt abortus apium. Protinus autem educti operantur quadam diſciplina cum matribus: regemque juvenem æqualis turba comitatur.

Reges plures inchoantur, ne deſint. Poſtea ex his ſoboles cum adulta eſſe cœpit, concordi ſuffragio deterrimos necant, ne diſtrahant agmina. Duo autem genera eorum: melior niger variuſque. Omnibus forma ſemper egregia, & duplo quam ceteris major, pennæ breviores, crura recta, ingreſſus celſior, in fronte macula quodam diademate candicans. Multum etiam nitore a vulgo differunt.

XVII. Quærat nunc aliquis, unuſne Hercules fuerit, & quot Liberi Patres, & reliqua vetuſtatis ſitu obruta? Ecce in re parva, villiſque noſtris annexa, cujus aſſidua copia eſt, non conſtat inter auctores: rex nullumne ſolus habeat aculeum, majeſtate tantum armatus: an dederit eum quidem na-

tura, ſed uſum ejus illi tantum negaverit. Illud conſtat, imperatorem aculeo non uti. Mira plebei circa eum obedientia. Cum procedit, una eſt totum examen, circaque eum globatur, cingit, protegit, cerni non patitur. Reliquo tempore, cum populus in labore eſt, ipſe opera intus circuit, ſimilis exhortanti, ſolus immunis. Circa eum ſatellites quidam lictoreſque, aſſidui cuſtodes auctoritatis. Procedit foras non niſi migraturo examine. Id multo intelligitur ante, aliquot diebus murmure intus ſtrepente, apparatus indice diem tempeſtivum eligentium. Si quis alam ei detruncet, non fugiet examen. Cum proceſſere, ſe quæque proximam illi cupit eſſe, & in officio conſpici gaudet. Feſſum humeris ſublevant : validius fatigatum ex toto portant. Si qua laſſata deficit, aut forte aberravit, odore perſequitur. Ubicunque ille conſedit, ibi cunctarum caſtra ſunt.

XVIII. Tunc oſtenta faciunt privata ac publica, uva dependente in domibus templiſve, ſæpe expiata magnis eventibus. Sedere in ore infantis tum etiam Platonis, ſuavitatem illam prædulcis eloquii portendentes. Sedere in caſtris Druſi Imperatoris, cum proſperrime pugnatum apud Arbalonem eſt, haud quaquam perpetua aruſpicum conjectura, qui dirum id oſtentum exiſtimant ſemper. Duce prehenſo totum tenetur agmen : amiſſo dilabitur, migratque ad alios. Eſſe utique ſine rege non poſſunt. Invitæ autem interimunt eos, cum plures fuere, potiuſque naſcentium domos diruunt, ſi proventus deſperatur : tunc & fucos abigunt. Quanquam

de iis video dubitari, propriumque iis genus eſſe aliquos exiſtimare, ſicut furibus, grandiſſimis inter illas, ſed nigris, lataque alvo: ita appellatis, quia furtim devorent mella. Certum eſt, ab apibus fucos interfici. Utique regem non habent. Sed quomodo ſine aculeo naſcantur, in quæſtione eſt.

Humido vere melior fœtus: ſicco, mel copioſius. Quod ſi defecerit aliquas alvos cibus, impetum in proximas faciunt rapinæ propoſito. At illæ contra dirigunt aciem: & ſi cuſtos adſit, alterutra pars, quæ ſibi favere ſentit, non appetit eum. Ex aliis quoque ſæpe dimicant cauſis, eaſque acies contrarias duo imperatores inſtruunt, maxime rixa in convehendis floribus exorta, & ſuos quibuſque evocantibus: quæ dimicatio injectu pulveris, aut fumo tota diſcutitur. Reconciliatur vero lacte vel aqua mulſa.

XIX. Apes ſunt & ruſticæ ſilveſtreſque, horridæ adſpectu, multo iracundiores, ſed opere ac labore præſtantes. Urbanarum duo genera: optimæ breves, variæque, & in rotunditatem compactiles: deteriores longæ, & quibus ſimilitudo veſparum: etiamnum deterrimæ ex iis piloſæ. In Ponto ſunt quædam albæ, quæ bis in menſe mella faciunt. Circa Thermodoontem autem fluvium duo genera: aliarum, quæ in arboribus mellificant: aliarum, quæ ſub terra, triplici cerarum ordine, uberrimi proventus.

Aculeum apibus natura dedit ventri conſertum. Ad unum ictum hoc infixo, quidam eas ſtatim emori putant. Aliqui non niſi in tantum adacto, ut in-

teſtini quidpiam ſequatur: ſed fucos poſtea eſſe, nec mella facere, velut caſtratis viribus, pariterque & nocere & prodeſſe deſinere. Eſt in exemplis, equos ab iis occiſos.

Odere fœdos odores, proculque fugiunt, ſed & fictos. Itaque unguenta redolentes infeſtant, ipſæ plurimorum animalium injuriis obnoxiæ. Impugnant eas naturæ ejuſdem degeneres veſpæ, atque crabrones: etiam e culicum genere, qui vocantur muliones: populantur hirundines, & quædam aliæ aves. Inſidiantur aquantibus ranæ, quæ maxima earum eſt operatio tum, cum ſobolem faciunt. Nec hæ tantum, quæ ſtagna & rivos obſident, verum & rubetæ veniunt ultro, adrepenteſque foribus per eas ſufflant: ad hoc provolant, confeſtimque abripiuntur. Nec ſentire ictus apum ranæ traduntur. Inimicæ & oves, difficile ſe a lanis earum explicantibus. Cancrorum etiam odore, ſi quis juxta coquat, exanimantur.

XX. Quin & morbos ſuapte natura ſentiunt. Index eorum triſtitia torpens, & cum ante fores in teporem Solis promotis aliæ cibos miniſtrant, cum defunctas progerunt, funerantiumque more comitantur exſequias. Rege ea peſte conſumto mœret plebs ignavo dolore: non cibos convehens, non procedens, triſti tantum murmure glomeratur circa corpus ejus. Subtrahitur itaque diducta multitudine: alias ſpectantes exanimem, luctum non minuunt. Tunc quoque ni ſubveniatur, fame moriuntur. Hilaritate igitur & nitore ſanitas æſtimatur. Sunt & operis morbi: cum favos explent, cleron

vocant. Item blapſigoniam, ſi fœtum non peragunt.

XXI. Inimica eſt & echo reſultanti ſono, qui pavidas alterno pulſet ictu: inimica & nebula. Aranei quoque vel maxime hoſtiles: cum prævaluere ut intexant, enecant alveos. Papilio etiam ignavus & inhonoratus, luminibus accenſis advolitans, peſtifer, nec uno modo. Nam & ipſe ceras depaſcitur, & relinquit excrementa, quibus teredines gignuntur: fila etiam araneoſa, quacunque inceſſit, alarum maxime lanugine obtexit. Naſcuntur & in ipſo ligno teredines, quæ ceras præcipue appetunt. Infeſtat & aviditas paſtus, nimia florum ſatietate, verno maxime tempore: alvo cita. Oleo quidem non apes tantum, ſed omnia inſecta exanimantur, præcipue ſi capite uncto in Sole ponantur. Aliquando & ipſæ contrahunt mortis ſibi cauſas, cum ſenſere eximi mella, avide vorantes. Cetero præparcæ, & quæ alioqui prodigas atque edaces, non ſecus ac pigras atque ignavas proturbent. Nocent & ſua mella ipſis, illitæque ab adverſa parte moriuntur. Tot hoſtibus, tot caſibus, (& quotam portionem eorum commemoro?) tam munificum animal expoſitum eſt. Remedia dicemus ſuis locis: nunc enim ſermo de natura eſt.

XXII. Gaudent plauſu atque tinnitu æris, eoque convocantur. Quo manifeſtum eſt, auditus quoque ineſſe ſenſum. Effecto opere, educto fœtu, functæ munere omni exercitationem tum ſolemnem habent: ſpatiatæque in aperto, & in altum datæ, gyris volatu editis, tum demum ad cibum redeunt. Vita eis longiſſima, ut proſpere inimica ac fortuita

cedant, ſeptenis annis univerſa. Alvos nunquam ultra decem annos duraſſe proditur. Sunt qui mortuas, ſi intra tectum hieme ſerventur, deinde Sole verno torreantur, ac ficulneo cinere toto die foveantur, putent reviviſcere.

XXIII. In totum vero amiſſas reparari ventribus bubulis recentibus cum fimo obrutis: Virgilius juvencorum corpore exanimato, ſicut equorum veſpas atque crabrones, ſicut aſinorum ſcarabæos, mutante natura ex aliis quædam in alia. Sed horum omnium coitus cernuntur. Et tamen in fœtu eadem prope natura, quæ apibus.

XXIV. Veſpæ in ſublimi e luto nidos faciunt, & in his ceras: crabrones in cavernis, aut ſub terra. Et horum omnium ſexangulæ cellæ. Cera autem corticea & araneoſa. Fœtus ipſe inæqualis, ut barbaris: alius evolat, alius in nympha eſt, alius in vermiculo. Et autumno, non vere, omnia ea. Plenilunio maxime creſcunt. Veſpæ, quæ ichneumones vocantur, (ſunt autem minores, quam aliæ,) unum genus ex araneis perimunt, phalangium appellatum, & in nidos ſuos ferunt, deinde illinunt, & ex iis incubando ſuum genus procreant. Præterea omnes carne veſcuntur, contra quam apes, quæ nullum corpus attingunt. Sed veſpæ muſcas grandiores venantur: & amputato iis capite, reliquum corpus auferunt. Crabronum ſilveſtres in arborum cavernis degunt: hieme, ut cetera inſecta, conduntur: vita bimatum non tranſit. Ictus eorum haud temere ſine febri eſt. Auctores ſunt, ter novenis punctis interfici hominem. Aliorum, qui mitiores

videntur, duo genera: opifices, minores corpore, qui moriuntur hieme: matres, quæ biennio durant: ii & clementes. Nidos vere faciunt, fere quadrifores, in quibus opifices generentur. Iis eductis, alios deinde nidos majores fingunt, in quibus matres futuras producant. Jam tum opifices funguntur munere, & paſcunt eas. Latior matrum ſpecies: dubiumque an habeant aculeos, quia non egrediuntur. Et his ſui fuci. Quidam opinantur, omnibus his ad hiemem decidere aculeos. Nec crabronum autem, nec veſparum generi reges, aut examina: ſed ſubinde renovatur multitudo ſobole.

XXV. Quartum inter hæc genus eſt bombycum, in Aſſyria proveniens, majus quam ſupra dicta. Nidos luto fingunt, ſalis ſpecie, applicatos lapidi, tanta duritie, ut ſpiculis perforari vix poſſint. In iis & ceras largius, quam apes, faciunt: deinde majorem vermiculum.

XXVI. Et alia horum origo: e grandiore vermiculo, gemina protendente ſui generis cornua, primum eruca fit: deinde, quod vocatur bombylius: ex eo necydalus: ex hoc in ſex menſibus bombyx. Telas araneorum modo texunt ad veſtem luxumque feminarum, quæ bombycina appellatur. Prima eas redordiri, rurſuſque texere invenit in Ceo mulier Pamphila, Latoi filia, non fraudanda gloria excogitatæ rationis, ut denudet feminas veſtis.

XXVII. Bombycas & in Co inſula naſci tradunt, cupreſſi, terebinthi, fraxini, quercus florem imbribus decuſſum terræ halitu animante. Fieri autem primo papiliones parvos, nudoſque: mox frigo-

rum impatientia villis inhorreſcere, & adverſum hiemem tunicas ſibi inſtaurare denſas, pedum aſperitate radentes foliorum lanuginem vellere. Hanc ab his cogi unguium carminatione, mox trahi inter ramos, tenuari ceu pectine. Poſtea apprehenſam corpori involvi nido volubili. Tum ab homine tolli, fictilibuſque vaſis tepore & furfurum eſca nutriri: atque ita ſubnaſci ſui generis plumas, quibus veſtitos ad alia penſa dimitti. Quæ vero cœpta ſint lanificia, humore lenteſcere, mox in fila tenuari junceo fuſo. Nec puduit has veſtes uſurpare etiam viros, levitatem propter æſtivam. In tantum a lorica gerenda diſceſſere mores, ut oneri ſit etiam veſtis. Aſſyria tamen bombyce adhuc feminis cedimus.

XXVIII. Araneorum his non abſurde jungatur natura, digna vel præcipue admiratione. Plura autem ſunt genera, nec dictu neceſſaria in tanta notitia. Phalangia ex his appellantur, quorum noxii morſus, corpus exiguum, varium, acuminatum, aſſultim ingredientium. Altera eorum ſpecies, nigri, prioribus cruribus longiſſimis. Omnibus internodia terna in cruribus. Luporum minimi, non texunt. Majores interna & cavernis exigua veſtibula præpandunt. Tertium eorundem genus erudita operatione conſpicuum. Orditur telas, tantique operis materiæ uterus ipſius ſufficit: ſive ita corrupta alvi natura ſtato tempore, ut Democrito placet: ſive eſt quædam intus lanigera fertilitas: tam moderato ungue, tam tereti filo, & tam æquali deducit ſtamina, ipſo ſe pondere uſus. Texere a

medio incipit, circinato orbe ſubtegmina annectens: maculaſque paribus ſemper intervallis, ſed ſubinde creſcentibus, ex anguſto dilatans indiſſolubili nodo implicat. Quanta arte celat pedicas, ſcutulato rete graſſantes? quam non ad hoc videtur pertinere crebratæ pexitas telæ, & quadam polituræ arte, ipſa ſe tenax ratio tramæ? quam laxus ad flatus, ac non reſpuenda, quæ veniant, ſinus? Derelicta laſſo prætendi ſumma parte arbitrere licia: at illa difficile cernuntur, atque ut in plagis lineæ offenſæ, præcipitant in ſinum. Specus ipſa qua concameratur architectura? & contra frigora quanto villoſior? quam remotus a medio, aliudque agentis ſimilis? incluſus vero ſic, ut ſit, necne, intus aliquis, cerni non poſſit? Age, firmitas: quando rumpentibus ventis? qua pulverum mole degravante? Latitudo telæ ſæpe inter duas arbores, cum exercet artem & diſcit texere: longitudo fili a culmine, ac rurſus a terra per illud ipſum velox reciprocatio: ſubitque pariter ac fila deducit. Cum vero captura incidit, quam vigilans & paratus ad curſum? licet extrema hæreat plaga, ſemper in medium currit: quia ſic maxime totum concutiendo implicat. Sciſſa protinus reficit, ad polituram ſarciens. Namque & lacertarum catulos venantur: os primum tela involventes, & tunc demum labra utraque morſu apprehendentes, amphitheatrali ſpectaculo, cum contigit. Sunt ex eo & auguria. Quippe incremento amnium futuro telas ſuas altius tollunt. Iidem ſereno texunt, nubilo texunt. Ideoque multa aranea imbrium ſigna ſunt. Feminam putant

eſſe quæ texat, marem qui venetur: ita paria fieri merita conjugio.

XXIX. Aranei conveniunt clunibus: pariunt vermiculos ovis ſimiles. Nam nec horum differri poteſt genitura, quoniam inſectorum vix ulla alia narratio eſt. Pariunt autem ova ea in telas, ſed ſparſa, quia ſaliunt, atque ita emittunt. Phalangia tantum in ipſo ſpecu incubant magnum numerum: qui ut emerſit, matrem conſumit, ſæpe & patrem: adjuvat enim incubare. Pariunt autem & tricenos, ceteræ pauciores. Et incubant triduo. Conſummantur aranei quater ſeptenis diebus.

XXX. Similiter his & ſcorpiones terreſtres, vermiculos ovorum ſpecie pariunt, ſimiliterque pereunt: peſtis importuna, veneni ſerpentium, niſi quod graviore ſupplicio lenta per triduum morte conficiunt, virginibus letali ſemper ictu, & feminis fere in totum: viris autem matutino, exeuntes cavernis, priuſquam aliquo fortuito ictu jejunum egerant venenum. Semper cauda in ictu eſt: nulloque momento meditari ceſſat, ne quando deſit occaſioni. Ferit & obliquo ictu, & inflexo. Venenum ab iis candidum fundi Apollodorus auctor eſt, in novem genera deſcriptis per colores maxime: ſupervacuo, quoniam non eſt ſcire, quos minime exitiales prædixerit. Geminos quibuſdam aculeos eſſe: mareſque ſæviſſimos. Nam coitum iis tribuit. Intelligi autem gracilitate & longitudine. Venenum omnibus medio die, cum incanduere Solis ardoribus: itemque cum ſitiunt, inexplebiles potu. Conſtat & ſeptena caudæ internodia ſæviora eſſe: pluribus

enim ſena ſunt. Hoc malum Africæ volucre etiam Auſtri faciunt, pandentibus brachia, ut remigia ſublevantes. Apollodorus item, plane quibuſdam ineſſe pennas tradit. Sæpe Pſylli, qui reliquarum venena terrarum invehentes quæſtus ſui cauſa peregrinis malis implevere Italiam, hos quoque importare conati ſunt: ſed vivere intra Siculi cæli regionem non potuere. Viſuntur tamen aliquando in Italia, ſed innocui; multiſque aliis in locis, ut circa Pharum in Ægypto. In Scythia interimunt etiam ſues, alioquin vivaciores contra venena talia: nigras quidem celerius, ſi in aquam ſe immerſerint. Homini icto putatur eſſe remedio ipſorum cinis potus in vino. Magnam adverſitatem oleo merſis & ſtellionibus putant eſſe: innocuis dumtaxat iis, qui & ipſi carent ſanguine, lacertarum figura. Atque ſcorpiones in totum nullis nocere, quibus non ſit ſanguis. Quidam & ab ipſis fœtum devorari arbitrantur. Unum modo relinqui ſolertiſſimum, & qui ſe ipſius matris clunibus imponendo, tutus & a cauda & a morſu loco fiat. Hunc eſſe reliquorum ultorem, qui poſtremo genitores ſuperne conficiat. Pariuntur autem undeni.

XXXI. Chamæleonum ſtelliones quodammodo naturam habent, rore tantum viventes, præterque araneis.

XXXII. Similis cicadis vita: quarum duo genera: minores, quæ primæ proveniunt, & noviſſimæ pereunt: ſunt autem mutæ. Sequens eſt volatu rara. Quæ canunt, vocantur achetæ: & quæ minores ex his ſunt, tettigoniæ: ſed illæ magis canoræ.

Mares canunt in utroque genere: feminæ ſilent: gentes veſcuntur iis ad Orientem, etiam Parthi opibus abundantibus. Ante coitum mares præferunt, a coitu feminas, ovis earum correptis, quæ ſunt candida. Coitus ſupinis. Aſperitas præacuta in dorſo, qua excavant fœturæ locum in terra. Fit primo vermiculus, dein ex eo, quæ vocatur tettigometra, cujus cortice rupto circa ſolſtitia evolant, noctu ſemper: primum nigræ atque duræ. Unum hoc ex iis quæ vivunt, & ſine ore eſt. Pro eo quiddam aculeatarum linguis ſimile, & hoc in pectore, quo rorem lambunt. Pectus ipſum fiſtuloſum: hoc canunt achetæ, ut diximus. De cetero in ventre nihil eſt. Excitatæ cum ſubvolant, humorem reddunt, quod ſolum argumentum eſt rore eas ali. Iiſdem ſolis nullum ad excrementa corporis foramen. Oculi tam hebetes, ut ſi quis digitum contrahens ac remittens iis appropinquet, tranſeant velut in folia. Quidam duo alia genera faciunt earum: ſurculariam, quæ ſit grandior: frumentariam, quam alii avenariam vocant. Apparet enim ſimul cum frumentis areſcentibus. Cicadæ non naſcuntur in raritate arborum: idcirco non ſunt Cyrenis circa oppidum: nec in campis, nec in frigidis aut umbroſis nemoribus. Eſt quædam & iis locorum differentia. In Mileſia regione paucis ſunt locis. Sed in Cephalenia amnis quidam penuriam earum & copiam dirimit. At in Rhegino agro ſilent omnes: ultra flumen in Locrenſi canunt. Pennarum illis natura quæ apibus, ſed pro corpore amplior.

XXXIII. Inſectorum autem quædam binas gerunt

pinnas, ut muſcæ: quædam quaternas, ut apes. Membranis & cicadæ volant. Quaternas habent, quæ aculeis in alvo armantur. Nullum, cui telum in ore, pluribus quam binis advolat pennis. Illis enim ultionis cauſa datum eſt, his aviditatis. Nullis eorum pennæ reviviſcunt avulſæ. Nullum, cui aculeus in alvo, bipenne eſt.

XXXIV. Quibuſdam pennarum tutelæ cruſta ſupervenit, ut ſcarabæis, quorum tenuior fragiliorque penna. His negatus aculeus: ſed in quodam genere eorum grandi, cornua prælonga, biſulcis dentata forcipibus in cacumine, cum libuit, ad morſum coeuntibus, infantium etiam remediis ex cervice ſuſpenduntur. Lucanos vocat hos Nigidius. Aliud rurſus eorum genus, qui e fimo ingentes pilas averſi pedibus volutant, parvoſque in iis contra rigorem hiemis vermiculos fœtus ſui nidulantur. Volitant alii magno cum murmure ac mugitu. Alii focos & prata crebris foraminibus excavant, nocturno ſtridore vocales. Lucent ignium modo noctu, laterum & clunium colore lampyrides, nunc pennarum hiatu refulgentes, nunc vero compreſſu obumbratæ, non ante matura pabula, aut poſt defecta conſpicuæ. E contrario tenebrarum alumna blattis vita, lucemque fugiunt, in balineis maxime humido vapore prognatæ. Fodiunt ex eodem genere rutuli atque prægrandes ſcarabæi tellurem aridam, favoſque parvæ ac fiſtuloſæ modo ſpongiæ, medicato melle fingunt. In Thracia juxta Olynthum locus eſt parvus, in quo unum hoc animal exanimatur, ob hoc Cantharolethrus appellatus.

Pennæ inſectis omnibus ſine ſciſſura: nulli cauda niſi ſcorpioni. Hic eorum ſolus & brachia habet, & in cauda ſpiculum. Reliquorum quibuſdam aculeus in ore, ut aſilo, ſive tabanum dici placet: item culici, & quibuſdam muſcis. Omnibus autem his in ore & pro lingua ſunt hi aculei. Quibuſdam hebetes, neque ad punctum, ſed ad ſuctum, ut muſcarum generi, in quo lingua evidens fiſtula eſt. Nec ſunt talibus dentes. Aliis cornicula ante oculos prætenduntur ignava, ut papilionibus. Quædam inſecta carent pennis, ut ſcolopendra.

XXXV. Inſectorum pedes quibus ſunt, in obliquum moventur. Quorundam extremi longiores foris curvantur, ut locuſtis. Hæ pariunt, in terram demiſſo ſpinæ caule, ova condenſa, autumni tempore. Ea durant hieme ſub terra. Subſequente anno exitu veris emittunt parvas, nigrantes & ſine cruribus, penniſque reptantes. Itaque vernis aquis intereunt ova: ſiccoque vere major proventus. Alii duplicem earum fœtum, geminum exitum tradunt. Vergiliarum exortu parere, deinde ad Canis ortum obire, & alias renaſci. Quidam Arcturi occaſu renaſci. Mori matres, cum pepererint, certum eſt, vermiculo ſtatim circa fauces enaſcente, qui eas ſtrangulat. Eodem tempore mares obeunt. Tam frivola ratione morientes, ſerpentem, cum libuit, necant ſingulæ, faucibus ejus apprehenſis mordicus. Non naſcuntur, niſi rimoſis locis. In India ternûm pedum longitudinis eſſe traduntur, cruribus & feminibus ſerrarum uſum præbere, cum inaruerint. Eſt & alius earum obitus. Gregatim ſublatæ vento in maria aut

ſtagna decidunt. Forte hoc caſuque evenit, non (ut priſci exiſtimavere) madefactis nocturno humore alis. Iidem quippe nec volare eas noctibus propter frigora tradiderunt: ignari etiam longinqua maria ab iis tranſiri, continuata plurium dierum (quod maxime miremur) fame quoque, quam propter externa pabula petere ſciunt. Deorum iræ peſtis ea intelligitur. Namque & grandiores cernuntur, & tanto volant pennarum ſtridore, ut aliæ alites credantur: Solemque obumbrant, ſollicitis ſuſpectantibus populis, ne ſuas operiant terras. Sufficiunt quippe vires: & tanquam parum ſit maria tranſiſſe, immenſos tractus permeant, diraque meſſibus contegunt nube, multa contactu adurentes: omnia vero morſu erodentes, & fores quoque tectorum. Italiam ex Africa maxime coortæ infeſtant, ſæpe populo ad Sibyllina coacto remedia confugere, inopiæ metu. In Cyrenaica regione lex etiam eſt ter anno debellandi eas, primo ova obterendo, deinde fœtum, poſtremo adultas: deſertoris pœna in eum, qui ceſſaverit. Et in Lemno inſula certa menſura præfinita eſt, quam ſinguli enecatarum ad magiſtratus referant. Gracculos quoque ob id colunt, adverſo volatu occurrentes, earum exitio. Necare & in Syria militari imperio coguntur. Tot orbis partibus vagatur id malum. Parthis & hæ in cibo gratæ. Vox earum proficiſci ab occipitio videtur. Eo loco in commiſſura ſcapularum habere quaſi dentes exiſtimantur, eoſque inter ſe terendo ſtridorem edere, circa duo æquinoctia maxime, ſicut cicadæ circa

ſolſtitium. Coitus locuſtarum, qui & inſectorum omnium quæ coeunt, marem portante femina, in eum feminarum ultimo caudæ reflexo, tardoque digreſſu. Minores autem in omni hoc genere feminis mares.

XXXVI. Plurima inſectorum vermiculum gignunt. Nam & formicæ ſimilem ovis vere: & hæ communicantes laborem: ſed apes utiles faciunt cibos, hæ condunt. Ac ſi quis comparet onera corporibus earum, fateatur nullis portione vires eſſe majores. Gerunt ea morſu. Majora averſæ poſtremis pedibus moliuntur, humeris obnixæ. Et iis Reipublicæ ratio, memoria, cura. Semina arroſa condunt, ne rurſus in fruges exeant e terra. Majora ad introitum dividunt. Madefacta imbre proferunt atque ſiccant. Operantur & noctu plena Luna. Eædem interlunio ceſſant. Jam in opere qui labor? quæ ſedulitas? Et quoniam ex diverſo convehunt altera alterius ignara, certi dies ad recognitionem mutuam nundinis dantur. Quæ tunc earum concurſatio? quam diligens cum obviis quædam collocutio atque percontatio? Silices itinere earum attritos videmus, & in opere ſemitam factam, ne quis dubitet qualibet in re quid poſſit quantulacunque aſſiduitas. Sepeliunt inter ſe viventium ſolæ, præter hominem. Non ſunt in Sicilia pennatæ.

Indicæ formicæ cornua, Erythris in æde Herculis fixa, miraculo fuere. Aurum ex cavernis egerunt terræ, in regione ſeptemtrionalium Indorum, qui Dardæ vocantur. Ipſis color felium, magnitudo Ægypti luporum. Erutum hoc ab iis tempore hiberno,

Indi furantur æſtivo fervore, conditis propter vaporem in cuniculos formicis: quæ tamen odore ſollicitatæ provolant, crebroque lacerant, quamvis prævelocibus camelis fugientes. Tanta pernicitas feritaſque eſt cum amore auri.

XXXVII. Multa autem inſecta & aliter naſcuntur, atque in primis ex rore. Inſidet hic raphani folio primo vere, & ſpiſſatus Sole in magnitudinem milii cogitur. Inde porrigitur vermiculus parvus, & triduo eruca: quæ adjectis diebus accreſcit, immobilis, duro cortice: ad tactum tantum movetur, araneo accreta, quam chryſallidem appellant: rupto deinde cortice volat papilio.

XXXVIII. Sic quædam ex imbre generantur in terra: quædam & in ligno. Nec enim coſſi tantum in eo, ſed etiam tabani ex eo naſcuntur: & alibi, ubicunque humor eſt nimius: ſicut intra hominem tæniæ tricenûm pedum, aliquando & plurium longitudine.

XXXIX. Jam in carne exanimi, & viventium quoque hominum capillo: qua fœditate & Sulla Dictator, & Alcman ex clariſſimis Græciæ Poetis, obiere. Hoc quidem & aves infeſtat: phaſianas vero interimit, niſi pulverantes ſeſe. Pilos habentium aſinum tantum immunem hoc malo credunt, & oves. Gignuntur autem & veſtis genere, præcipue lanicio interemtarum a lupis ovium. Aquas quoque quaſdam, quibus lavamur, fertiliores ejus generis, invenio apud auctores. Quippe cum etiam ceræ id gignant, quod animalium minimum exiſtimatur. Alia rurſus generantur ſordibus a radio

Solis, poſteriorum laſcivia crurum petauriſtæ. Alia pulvere humido in cavernis, volucria.

XL. Eſt animal ejuſdem temporis, infixo ſemper ſanguini capite vivens, atque ita intumeſcens, unum animalium cui cibi non ſit exitus: dehiſcitque nimia ſatietate, alimento ipſo moriens. Nunquam hoc in jumentis gignitur, in bubus frequens, in canibus aliquando, in quibus omnia. In ovibus & in capreis hoc ſolum. Æque mira ſanguinis & hirundinum generi in paluſtri aqua ſitis. Namque & hæ toto capite conduntur. Eſt & volucre canibus peculiare ſuum malum, aures maxime lancinans, quæ defendi morſu non queunt.

XLI. Idem pulvis in lanis & veſte tineas creat, præcipue ſi araneus una includatur. Sitit enim, & omnem humorem abſorbens, ariditatem ampliat. Hoc & in chartis naſcitur. Eſt earum genus tunicas ſuas trahentium, quo cochleæ modo. Sed harum pedes cernuntur. Spoliatæ exſpirant. Si accrevere, faciunt chryſallidem. Ficarios culices caprificus generat. Cantharidas vermiculi ficorum & piri, & peuces, & cynacanthæ, & roſæ. Venenum hoc alæ medicantur: quibus demtis, letale eſt. Rurſus alia genera culicum aceſcens natura gignit. Quippe cum & in nive candidi inveniantur, & vetuſtiore vermiculi: in media quidem altitudine rutili, (nam & ipſa nix vetuſtate rubeſcit:) hirti pilis, grandiores, torpenteſque.

XLII. Gignit aliqua & contrarium naturæ elementum. Siquidem in Cypri ærariis fornacibus, & medio igni, majoris muſcæ magnitudinis volat pen-

natum quadrupes: appellatur pyralis, a quibuſdam pyrauſta. Quamdiu eſt in igne, vivit: cum evaſit longiore paulo volatu, emoritur.

XLIII. Hypanis fluvius in Ponto circa ſolſtitium defert acinorum effigie tenues membranas: quibus erumpit volucre quadrupes ſupradicti modo, nec ultra unum diem vivit: unde hemerobion vocatur. Reliquis talium ab initio ad finem ſeptenarii ſunt numeri: culici & vermiculo ter ſepteni: corpus parientibus, quater ſepteni. Mutationes, & in alias figuras tranſitus, trinis aut quadrinis diebus. Cetera ex his pennata, autumno fere moriuntur: tabani quidem etiam cæcitate. Muſcis humore exanimatis, ſi cinere condantur, redit vita.

XLIV. Nunc per ſingulas corporis partes, præter jam dicta, membratim tractetur hiſtoria.

Caput habent cuncta, quæ ſanguinem. In capite paucis animalium, nec niſi volucribus, apices, diverſi quidem generis: Phœnici plumarum ſerie, e medio eo exeunte alio: pavonibus, crinitis arbuſculis: ſtymphalidi, cirro: phaſianæ, corniculis. Præterea parvæ avi, quæ ab illo galerita appellata quondam, poſtea Gallico vocabulo etiam legioni nomen dederat alaudæ. Diximus & cui plicatilem criſtam dediſſet natura: per medium caput a roſtro reſidentem, & fulicarum generi dedit: cirros pico quoque Martio, & grui Balearicæ. Sed ſpectatiſſimum inſigne gallinaceis, corporeum, ſerratum: nec carnem id eſſe, nec cartilaginem, nec callum jure dixerimus, verum peculiare. Draconum enim criſtas qui viderit, non reperitur.

XLV. Cornua multis quidem & aquatilium, & marinorum, & ſerpentum, variis data ſunt modis: ſed quæ jure cornua intelligantur, quadrupedum generi tantum. Actæonem enim, & Cipum etiam in Latina hiſtoria, fabuloſos reor. Nec alibi major naturæ laſcivia. Luſit animalium armis. Sparſit hæc in ramos, ut cervorum. Aliis ſimplicia tribuit, ut in eodem genere ſubulonibus ex argumento dictis. Aliorum finxit in palmas, digitoſque emiſit ex iis: unde platycerotas vocant. Dedit ramoſa capreis, ſed parva: nec fecit decidua. Convoluta in anfractum arietum generi, ceu cæſtus daret: infeſta, tauris. In hoc quidem genere, & feminis tribuit: in multis, tantum maribus. Rupicapris in dorſum adunca, damis in adverſum. Erecta autem, rugarumque ambitu contorta, & in leve faſtigium exacuta, ut liras diceres, ſtrepſiceroti, quem addacem Africa appellat. Mobilia eadem, ut aures, Phrygiæ armentis: Troglodytarum, in terram directa: qua de cauſa obliqua cervice paſcuntur. Aliis ſingula, & hæc medio capite, aut naribus, ut diximus. Jam quidem aliis ad incurſum robuſta, aliis ad ictum: aliis adunca, aliis redunca: aliis ad jactum, pluribus modis: ſupina, convexa, converſa, omnia in mucronem migrantia. In quodam genere pro manibus ad ſcabendum corpus. Cochleis ad prætentandum iter; corporea hæc, ſicut ceraſtis: aliquando & ſingula. Cochleis ſemper bina: & ut prætendantur, ac reſiliant. Urorum cornibus barbari ſeptemtrionales potant: urniſque bina capitis unius cornua implent. Alii præfixa haſtilia cuſpidant.

Apud nos in laminas ſecta translucent, atque etiam lumen incluſum latius fundunt: multaſque alias ad delicias conferuntur, nunc tincta, nunc ſublita, nunc quæ ceſtrota picturæ genere dicuntur. Omnibus autem cava, & in mucrone demum concreta ſunt. Cervis autem tota ſolida, & omnibus annis decidua. Boum attritis ungulis, cornua ungendo arvina, medentur agricolæ. Adeoque ſequax natura eſt, ut in ipſis viventium corporibus ferventi cera flectantur, atque inciſa naſcentium in diverſas partes torqueantur, ut ſingulis capitibus quaterna fiant. Tenuiora feminis plerumque ſunt, ut in pecore mutilis: ovium nulla, nec cervarum, nec quibus multifidi pedes, nec ſolidipedum ulli, excepto aſino Indico, qui uno armatus eſt cornu. Biſulcis bina tribuit: nulli ſuperne primores habenti dentes. Qui putant eos in cornua abſumi, facile coarguuntur cervarum natura, quæ neque dentes habent, ut neque mares, nec tamen cornua. Ceterorum oſſibus adhærent, cervorum tantum cutibus enaſcuntur.

XLVI. Capita piſcibus portione corporum maxima, fortaſſis ut mergantur. Oſtrearum generi nulla, nec ſpongiis, nec aliis fere, quibus ſolus ex ſenſibus tactus eſt. Quibuſdam indiſcretum caput eſt, ut cancris.

XLVII. In capite cunctorum animalium homini plurimus pilus, jam quidem promiſcue maribus ac feminis, apud intonſas utique gentes. Atque etiam nomina ex eo Capillatis Alpium incolis, Galliæ Comatæ: ut tamen ſit aliqua in hoc terrarum differentia. Quippe Myconii carentes eo gignuntur,

ſicut in Cauno lienoſi. Et quædam animalium naturaliter calvent, ſicut ſtruthiocameli, & corvi aquatici, quibus apud Græcos nomen eſt inde. Defluvium eorum in muliere rarum, in ſpadonibus non viſum, nec in ullo ante Veneris uſum. Nec infra cerebrum, aut infra verticem, aut circa tempora, atque aures. Calvitium uni tantum animalium homini, præterquam innatum. Canities homini tantum & equis: ſed homini ſemper a priori parte capitis: tum deinde ab averſa.

XLVIII. Vertices bini hominum tantum aliquibus. Capitis oſſa plana, tenuia, ſine medullis, ſerratis pectinatim ſtructa compagibus. Perfracta non queunt ſolidari: ſed exemta modice non ſunt letalia, in vicem eorum ſuccedente corporea cicatrice. Infirmiſſima eſſe urſis, duriſſima pſittacis, ſuo diximus loco.

XLIX. Cerebrum omnia habent animalia, quæ ſanguinem: etiam in mari, quæ mollia appellavimus, quamvis careant ſanguine, ut polypi. Sed homo portione maximum & humidiſſimum, omniumque viſcerum frigidiſſimum, duabus ſupra ſubterque membranis velatum, quarum alterutram rumpi mortiferum eſt. Cetero viri, quam feminæ, majus. Hominibus hoc ſine ſanguine, ſine venis, & reliquis ſine pingui. Aliud eſſe, quam medullam, eruditi docent, quoniam coquendo dureſcat. Omnium cerebro inſunt oſſicula parva. Uni homini in infantia palpitat, nec corroboratur ante primum ſermonis exordium. Hoc eſt viſcerum excelſiſſimum, proximum cælo capitis, ſine carne,

ſine cruore, ſine ſordibus. Hanc habent ſenſus arcem: huc venarum omnis a corde vis tendit, hic deſinit: hic culmen altiſſimum, hic mentis eſt regimen. Omnium autem animalium in priora pronum, quia & ſenſus ante nos tendunt. Ab eo proficiſcitur ſomnus: hinc capitis nutatio. Quæ cerebrum non habent, non dormiunt. Cervis in capite ineſſe vermiculi ſub linguæ inanitate, & circa articulum, qua caput jungitur, numero viginti produntur.

L. Aures homini tantum immobiles. Ab iis Flaccorum cognomina. Nec in alia parte feminis majus impendium, margaritis dependentibus. In Oriente quidem & viris, aurum geſtare eo loci, decus exiſtimatur. Animalium aliis majores, aliis minores. Cervis tantum ſciſſæ, ac velut diviſæ: ſorici piloſæ. Sed auriculæ omnibus animal dumtaxat generantibus, excepto vitulo marino, atque delphino, & quæ cartilaginea appellavimus, & viperis. Hæc cavernas tantum habent aurium loco, præter cartilaginea, & delphinum, quem tamen audire manifeſtum eſt. Nam & cantu mulcentur, & capiuntur attoniti ſono. Quanam audiant, mirum. Iidem nec olfactus veſtigia habent, cum olfaciant ſagaciſſime. Pennatorum animalium buboni tantum & oto plumæ, velut aures: ceteris cavernæ ad auditum. Simili modo ſquamigeris, atque ſerpentibus. In equis & omnium jumentorum genere indicia animi præferunt: feſſis marcidæ, micantes pavidis, ſubrectæ furentibus, reſolutæ ægris.

LI. Facies homini tantum, ceteris os, aut roſtra.

Frons & aliis, ſed homini tantum triſtitiæ, hilaritatis, clementiæ, ſeveritatis index. In animo ſenſus ejus. Supercilia homini, & pariter & alterne mobilia, & in iis pars animi. Negamus, an annuimus? Hæc maxime indicant faſtum. Superbia alicubi conceptaculum, ſed hic ſedem habet. In corde naſcitur, huc ſubit, hic pendet. Nihil altius ſimul abruptiuſque invenit in corpore, ubi ſolitaria eſſet.

LII. Subjacent oculi, pars corporis pretioſiſſima, & qui lucis uſu vitam diſtinguant a morte. Non omnibus animalium hi: oſtreis nulli: quibuſdam concharum dubii. Pectines enim, ſi quis digitos adverſum hiantes eos moveat, contrahuntur, ut videntes. Et ſolenes fugiunt admota ferramenta. Quadrupedum talpis viſus non eſt: oculorum effigies ineſt, ſi quis prætentam detrahat membranam. Et inter aves ardeolarum genere, quos leucos vocant, altero oculo carere tradunt. Optimi augurii, cum ad auſtrum volant, ſeptemtrionemve: ſolvi enim pericula & metus narrant. Nigidius nec locuſtis, nec cicadis eſſe dicit. Cochleis oculorum vicem cornicula bina prætentatu implent. Nec lumbricis ulli ſunt, vermiumve generi.

LIII. Oculi homini tantum diverſo colore: ceteris in ſuo cuique genere ſimiles. Et equorum quibuſdam glauci. Sed in homine numeroſiſſimæ varietatis atque differentiæ: grandiores, modici, parvi, prominentes, quos hebetiores putant: conditi, quos clariſſime cernere: ſicut in colore caprinos.

LIV. Præterea alii contuentur longinqua; alii

niſi prope admota, non cernunt. Multorum viſus fulgore Solis conſtat, nubilo die non cernentium, nec poſt occaſus. Alii interdiu hebetiores, noctu præter ceteros cernunt. De geminis pupillis, aut quibus noxii viſus eſſent, ſatis diximus. Cæſii in tenebris clariores.

Ferunt Tiberio Cæſari, nec alii genitorum mortalium, fuiſſe naturam, ut expergefactus noctu paulisper, haud alio modo, quam luce clara contueretur omnia, paulatim tenebris ſeſe obducentibus. Divo Auguſto equorum modo glauci fuere, ſupraque hominem albicantis magnitudinis. Quam ob cauſam diligentius ſpectari eos, iracunde ferebat. Claudio Cæſari ab angulis candore carnoſo ſanguineis venis ſubinde ſuffuſi: Cajo principi rigentes. Neroni, niſi cum conniveret, ad prope admota hebetes. Viginti gladiatorum paria in Caji principis ludo fuere: in iis duo omnino, qui contra comminationem aliquam non conniverent, & ob id invicti. Tantæ hoc difficultatis eſt homini. Pleriſque vero naturale, ut nictari non ceſſent, quos pavidiores accepimus.

Oculus unicolor nulli: cum candore omnibus medius color differens. Neque ulla ex parte majora animi indicia cunctis animalibus: ſed homini maxime, id eſt, moderationis, clementiæ, miſericordiæ, odii, amoris, triſtitiæ, lætitiæ. Contuitu quoque multiformes, truces, torvi, flagrantes, graves, tranſverſi, limi, ſummiſſi, blandi. Profecto in oculis animus habitat. Ardent, intenduntur, humectant, connivent. Hinc illa miſericordiæ la-

crima. Hos cum oſculamur, animum ipſum videmur attingere. Hinc fletus & rigantes ora rivi. Quis ille humor eſt, in dolore tam fœcundus & paratus? aut ubi reliquo tempore? Animo autem videmus, animo cernimus: oculi, ceu vaſa quædam, viſibilem ejus partem accipiunt, atque tranſmittunt. Sic magna cogitatio obcæcat, abducto intus viſu. Sic in morbo comitiali aperti nihil cernunt, animo caligante. Quin & patentibus dormiunt lepores, multique hominum, quos κορυβαντιᾷν Græci dicunt. Tenuibus multiſque membranis eos natura compoſuit, calloſis contra frigora caloreſque in extimo tunicis, quas ſubinde purificant lacrimationum ſalivis, lubricos propter incurſantia, & mobiles.

LV. Media eorum cornua feneſtravit pupilla, cujus anguſtiæ non ſinunt vagari incertam aciem, & velut canali dirigunt, obiterque incidentia facile declinant: aliis nigri, aliis ravi, aliis glauci coloris orbibus circumdatis, ut habili mixtura & accipiatur circumjecto candore lux, & temperato repercuſſu non obſtrepat. Adeoque iis abſoluta vis ſpeculi, ut tam parva illa pupilla totam imaginem reddat hominis. Ea cauſa eſt, ut pleræque alitum e manibus hominum oculos potiſſimum appetant, quod effigiem ſuam in iis cernentes, velut ad cognata deſideria ſua tendunt.

Veterina tantum quædam, ad crementa Lunæ morbos ſentiunt. Sed homo ſolus emiſſo humore cæcitate liberatur. Poſt viceſimum annum multis reſtitutus eſt viſus. Quibuſdam ſtatim naſcentibus

negatus, nullo oculorum vitio: multis repente ablatus ſimili modo, nulla præcedente injuria. Venas ab iis pertinere ad cerebrum, peritiſſimi auctores tradunt: ego & ad ſtomachum crediderim. Certe nulli ſine redundatione ejus eruitur oculus. Morientibus operire, rurſuſque in rogo patefacere, Quiritium ritu ſacrum eſt: ita more condito, ut neque ab homine ſupremum eos ſpectari fas ſit, & cælo non oſtendi, nefas. Uni animalium homini depravantur: unde cognomina Strabonum & Pætorum. Ab iiſdem qui altero lumine orbi naſcerentur, Coclites vocabantur: qui parvis utriſque, Ocellæ: Luſcini injuriæ cognomen habuerunt.

Nocturnorum animalium, veluti felium, in tenebris fulgent radiantque oculi, ut contueri non ſit: & capræ, lupoque ſplendent, lucemque jaculantur. Vituli marini, & hyænæ, in mille colores tranſeunt ſubinde. Quin & in tenebris multorum piſcium refulgent aridi, ſicut robuſti caudices vetuſtate putres. Non connivere diximus, quæ non obliquis oculis, ſed circumacto capite cernerent. Chamæleonis oculos ipſos circumagi totos tradunt. Cancri in obliquum adſpiciunt. Cruſta fragili incluſis, rigentes. Locuſtis ſquilliſque magna ex parte ſub eodem munimento præduri eminent. Quorum duri ſunt, minus cernunt, quam quorum humidi. Serpentium catulis, & hirundinum pullis, ſi quis eruat, renaſci tradunt. Inſectorum omnium, & teſtacei operimenti, oculi moventur, ſicut quadrupedum aures. Quibus fragilia operi-

menta, iis oculi duri. Omnia talia, & piſces, & inſecta, non habent genas, nec integunt oculos. Omnibus membrana vitri modo translucida obtenditur.

LVI. Palpebræ in genis homini utrinque. Mulieribus vero etiam infectæ quotidiano. Tanta eſt decoris affectatio, ut tingantur oculi quoque. Alia de cauſa hoc natura dederat, ceu vallum quoddam viſus, & prominens munimentum contra occurſantia animalia, aut alia fortuitu incidentia. Defluere eas haud immerito Venere abundantibus tradunt. Ex ceteris nulli ſunt, niſi quibus & in reliquo corpore pili. Sed quadrupedibus in ſuperiore tantum gena, volucribus in inferiore : & quibus molle tergus, ut ſerpentibus : & quadrupedum quæ ova pariunt, ut lacertæ. Struthiocamelus alitum ſola, ut homo, utrinque palpebras habet.

LVII. Nec genæ quidem omnibus : ideo neque nictationes iis, quæ animal generant. Graviores alitum inferiore gena connivent. Eædem nictantur, ab angulis membrana obeunte. Columbæ & ſimilia, utraque connivent. At quadrupedes quæ ova pariunt, ut teſtudines, crododili, inferiore tantum, ſine ulla nictatione, propter præduros oculos. Extremum ambitum genæ ſuperioris, antiqui cilium vocavere : unde & ſupercilia. Hoc vulnere aliquo diductum non coaleſcit, ut in paucis humani corporis membris.

LVIII. Infra oculos malæ homini tantum, quas priſci genas vocabant, XII tabularum interdicto radi a feminis eas vetantes. Pudoris hæc ſedes. Ibi maxime oſtenditur rubor.

LIX. Intra eas hilaritatem riſumque indicantes buccæ. Et altior homini tantum, quem novi mores ſubdolæ irriſioni dicavere, naſus. Non alii animalium nares eminent. Avibus, ſerpentibus, piſcibus foramina tantum ad olfactus, ſine naribus. Et hinc cognomina Simorum, Silonum. Septimo menſe genitis ſæpenumero foramina aurium & narium defuere.

LX. Labra, a quibus Bochi Labeones dicti. Et os probum duriuſve, animal generantibus: pro iis cornea & acuta volucribus roſtra. Eadem rapto viventibus adunca: collecto, recta: herbas eruentibus limumque, lata, ut ſuum generi. Jumentis vice manus ad colligenda pabula, ora: apertiora laniatu viventibus. Mentum nulli præter hominem, nec malæ. Maxillas crocodilus tantum ſuperiores movet: terreſtres quadrupedes, eodem, quo cetera, more, præterque in obliquum.

LXI. Dentium tria genera: ſerrati, aut continui, aut exſerti. Serrati pectinatim coeuntes, ne contrario occurſu atterantur: ut ſerpentibus, piſcibus, canibus. Continui, ut homini, equo. Exſerti, ut apro, hippopotamo, elephanto. Continuorum, qui digerunt cibum, lati & acuti: qui conficiunt, duplices: qui diſcriminant eos, canini appellantur. Hi ſunt ſerratis longiſſimi. Continui, aut utraque parte oris ſunt, ut equo: aut ſuperiore primores non ſunt, ut bubus, ovibus, omnibuſque, quæ ruminant. Capræ ſuperiores non ſunt, præter primores geminos. Nulli exſerti, quibus ſerrati. Raro feminæ, & tamen ſine uſu. Ita-

que cum apri percutiant, feminæ ſues mordent. Nulli, cui cornua, exſerti : ſed omnibus concavi, ceteris dentes ſolidi. Piſcium omnibus ſerrati, præter ſcarum : huic uni aquatilium plani. Cetero multis eorum in lingua & toto ore : ut turba vulnerum molliant, quæ attritu ſubigere non queunt. Multis & in palato, atque etiam in cauda. Præterea in os vergentes, ne excidant cibi, nullum habentibus retinendi adminiculum.

LXII. Similes aſpidi, & ſerpentibus : ſed duo in ſupera parte, dextera lævaque longiſſimi, tenui fiſtula perforati, ut ſcorpionum aculei, venenum infundentes. Non aliud hoc eſſe, quam fel ſerpentium, & inde venis ſub ſpina ad os pervenire, diligentiſſimi auctores ſcribunt. Quidam unum eſſe eum : & quia ſit aduncus, reſupinari, cum momorderit. Aliqui, tunc decidere eum, rurſuſque recreſcere, facilem decuſſu : & ſine eo eſſe, quos tractari cernamus. Scorpionis caudæ ineſſe eum, & pleriſque ternos. Viperæ dentes gingivis conduntur. Hæc eodem prægnans veneno, impreſſo dentium repulſu virus fundit in morſus. Volucrum nulli dentes, præter veſpertilionem. Camelus una ex iis, quæ non ſunt cornigera, in ſuperiori maxilla primores non habet. Cornua habentium nulli ſerrati. Et cochleæ dentes habent : indicio eſt etiam a minimis earum deroſa vitis. At in marinis cruſtata & cartilaginea primores habere, item echinis quinos eſſe, unde intelligi potuerit, miror. Dentium vice aculeus inſectis. Simiæ dentes, ut homini. Elephanto intus ad mandendum quatuor : præterque

eos, qui prominent, maſculis reflexi, feminis recti atque proni. Muſculus marinus, qui balænam antecedit, nullos habet: ſed pro iis, ſetis intus os hirtum, & linguam etiam, ac palatum. Terreſtrium minutis quadrupedibus, primores bini utrinque longiſſimi.

LXIII. Ceteris cum ipſis naſcuntur: homini, poſtquam natus eſt, ſeptimo menſe. Reliquis perpetuo manent. Mutantur homini, leoni, jumento, cani, & ruminantibus. Sed leoni & cani, non niſi canini appellati. Lupi dexter caninus, in magnis habetur operibus. Maxillares, qui ſunt a caninis, nullum animal mutat. Homini noviſſimi, qui genuini vocantur, circiter viceſimum annum gignuntur: multis & octogeſimo, feminis quoque: ſed quibus in juventa non fuere nati. Decidere in ſenecta, & mox renaſci certum eſt. Zanclen Samothracenum, cui renati eſſent poſt centum & quatuor annos, Mucianus viſum a ſe prodidit. Cetero maribus plures, quam feminis, in homine, pecude, capris, ſue. Timarchus Nicoclis filius Paphii duos ordines habuit maxillarum. Frater ejus non mutavit primores, ideoque prætrivit. Eſt exemplum dentis, homini & in palato geniti. At canini amiſſi caſu aliquo, nunquam renaſcuntur. Ceteris ſenecta rubeſcunt, equo tantum candidiores fiunt.

LXIV. Ætas veterinorum dentibus indicatur. Equo ſunt numero XL. Amittit triceſimo menſe primores utrinque binos: ſequenti anno totidem proximos, cum ſubeunt dicti columellares. Quinto anno incipiente binos amittit, qui ſexto anno

renaſcuntur. Septimo omnes habet & renatos, & immutabiles. Equo caſtrato prius, non decidunt dentes. Aſinorum genus triceſimo menſe ſimiliter amittit, deinde ſenis menſibus. Quod ſi non prius peperere, quam decidant poſtremi, ſterilitas certa. Boves bimi mutant. Suibus decidunt nunquam. Abſumta hac obſervatione, ſenectus in equis, & ceteris veterinis, intelligitur dentium brochitate, ſuperciliorum canitie, & circa ea lacunis, cum fere ſedecim annorum exiſtimantur. Hominum dentibus quoddam ineſt virus. Namque & ſpeculi nitorem ex adverſo nudati hebetant, & columbarum fœtus implumes necant. Reliqua de iis in generatione hominum dicta ſunt. Erumpentibus morbi corpora infantium accipiunt. Reliqua animalia, quæ ſerratos habent, ſæviſſima dentibus.

LXV. Linguæ non omnibus eodem modo. Tenuiſſima ſerpentibus & triſulca, vibrans, atri coloris; & ſi extrahas, prælonga: lacertis bifida & piloſa: vitulis quoque marinis duplex: ſed ſupra dictis capillamenti tenuitate: ceteris ad circumlambenda ora. Piſcibus paulo minus tota adhærens, crocodilis tota. Sed in guſtatu, linguæ vice carnoſum aquatilibus palatum. Leonibus, pardis, omnibuſque generis ejus, etiam felibus, imbricatæ aſperitatis, ac limæ ſimilis, attenuanſque lambendo cutem hominis. Quæ cauſa etiam manſuefacta, ubi ad vicinum ſanguinem pervenit ſaliva, invitat ad rabiem. De purpurarum linguis diximus. Ranis prima cohæret, intima abſoluta a gutture, qua vocem mittunt mares, cum vocantur ololygones. Sta-

to id tempore evenit, cientibus ad coitum feminas. Tum ſiquidem inferiore labro demiſſo, ad libramentum modicæ aquæ receptæ in fauces, palpitante ibi lingua ululatus elicitur. Tunc extenti buccarum ſinus perlucent, oculi flagrant labore propulſi. Quibus in poſteriori parte aculei, & iis dentes & lingua. Apibus etiam prælonga, eminens & cicadis. Quibus aculeus in ore fiſtuloſus, iis nec lingua, nec dentes. Quibuſdam inſectis intus lingua, ut formicis. Ceterum lata elephanto præcipue. Reliquis in ſuo genere ſemper abſoluta: homini tantum ita ſæpe conſtricta venis, ut intercidi eas neceſſe ſit. Metellum Pontificem adeo inexplanatæ fuiſſe accepimus, ut multis menſibus tortus credatur, dum meditatur in dedicanda æde Opis vere dicere. Ceteris ſeptimo ferme anno ſermonem exprimit. Multis vero talis ejus ars contingit, ut avium & animalium vocis indiſcrete edatur imitatio. Intellectus ſaporum eſt ceteris in prima lingua, homini & in palato.

LXVI. Tonſillæ in homine, in ſue glandulæ. Quod inter eas, uvæ nomine, ultimo dependet palato, homini tantum eſt. Sub ea minor lingua, epigloſſis appellata, nulli ova generantium. Opera ejus gemina, duabus interpoſitæ fiſtulis. Interior earum appellatur arteria, ad pulmonem atque cor pertinens. Hanc operit in epulando, ne ſpiritu ac voce illac meante, ſi potus cibuſve in alienum deerravit tramitem, torqueat. Altera exterior appelletur ſane gula, qua cibus atque potus devoratur. Tendit hæc ad ſtomachum, is ad ventrem. Hanc

per vices operit, cum ſpiritus tantum aut vox commeat, ne reſtagnatio intempeſtiva alvi obſtrepat. Ex cartilagine & carne arteria, gula nervo & carne conſtat.

LXVII. Cervix nulli, niſi quibus utraque hæc. Ceteris collum, quibus tantum gula. Sed quibus cervix, e multis vertebratiſque orbiculatim oſſibus flexilis, ad circumſpectum, articulorum nodis jungitur. Leoni tantum, & lupo, & hyænæ, ex ſingulis rectiſque oſſibus rigens. Cetero ſpinæ annectitur, ſpina lumbis, oſſea: ſed tereti ſtructura, per media foramina a cerebro medulla deſcendente. Eandem eſſe ei naturam, quam cerebro, colligunt: quoniam prætenui ejus membrana modo inciſa ſtatim exſpiretur. Quibus longa crura, iis longa & colla. Item aquaticis, quamvis brevia crura habentibus: ſimili modo uncos ungues.

LXVIII. Guttur homini tantum, & ſuibus intumeſcit, aquarum quæ potantur plerumque vitio. Summum gulæ fauces vocantur, extremum ſtomachus. Hoc nomine eſt ſub arteria jam carnoſa inanitas adnexa ſpinæ, & latitudine ac longitudine lacunæ modo fuſa. Quibus fauces non ſunt, ne ſtomachus quidem eſt, nec colla, nec guttur, ut piſcibus, & ora ventribus junguntur. Teſtudini marinæ lingua nulla, nec dentes: roſtri acie comminuit omnia. Poſtea arteria & ſtomachus denticulatus callo, in modum rubi, ad conficiendos cibos, decreſcentibus crenis, quidquid appropinquat ventri. Noviſſima aſperitas, ut ſcobina fabri.

LXIX. Cor animalibus ceteris in medio pectore

eſt: homini tantum infra lævam papillam, turbinato mucrone in priora eminens. Piſcibus ſolis ad os ſpectat. Hoc primum naſcentibus formari in utero tradunt: deinde cerebrum, ſicut tardiſſime oculos. Sed hos primum emori, cor noviſſime. Huic præcipuus calor. Palpitat certe, & quaſi alterum movetur intra animal, præmolli firmoque opertum membranæ involucro, munitum coſtarum & pectoris muro, ut pariat præcipuam vitæ cauſam & originem. Prima domicilia intra ſe animo & ſanguini præbet, ſinuoſo ſpecu, & in magnis animalibus triplici, in nullo non gemino: ibi mens habitat. Ex hoc fonte duæ grandes venæ in priora & terga diſcurrunt, ſparſaque ramorum ſerie, per alias minores omnibus membris vitalem ſanguinem rigant. Solum hoc viſcerum vitiis non maceratur, nec ſupplicia vitæ trahit: læſumque mortem illico affert. Ceteris corruptis, vitalitas in corde durat.

LXX. Bruta exiſtimantur animalium, quibus durum riget: audacia, quibus parvum eſt: pavida, quibus prægrande. Maximum autem eſt portione muribus, lepori, aſino, cervo, pantheræ, muſtelis, hyænis, & omnibus timidis, aut propter metum maleficis. In Paphlagonia bina perdicibus corda. In equorum corde & boum oſſa reperiuntur interdum. Augeri id per ſingulos annos in homine, ac binas drachmas ponderis ad quinquageſimum accedere: ab eo detrahi tantundem, & ideo non vivere hominem ultra centeſimum annum defectu cordis, Ægyptii exiſtimant, quibus mos eſt cadavera aſſervare medicata. Hirto corde

gigni quoſdam homines proditur, neque alios fortiores eſſe induſtria, ſicut Ariſtomenem Meſſenium, qui CCC occidit Lacedæmonios. Ipſe convulneratus & captus, ſemel per cavernam lautumiarum evaſit, anguſtos vulpium aditus ſecutus. Iterum captus, ſopitis cuſtodibus ſomno, ad ignem advolutus lora cum corpore exuſſit. Tertio capto Lacedæmonii pectus diſſecuere viventi, hirſutumque cor repertum eſt.

LXXI. In corde ſummo pinguitudo eſt quædam, lætis extis. Non ſemper autem in parte extorum habitum eſt. L. Poſtumio Albino Rege ſacrorum poſt centeſimam viceſimam ſextam Olympiadem, cum rex Pyrrhus ex Italia diſceſiſſet, cor in extis aruſpices inſpicere cœperunt. Cæſari Dictatori, quo die primum veſte purpurea proceſſit, atque in ſella aurea ſedit, ſacrificanti bis in extis defuit. Unde quæſtio magna de divinatione argumentantibus, potueritne ſine ullo viſcere hoſtia vivere, an ad tempus amiſerit. Negatur cremari poſſe in iis, qui cardiaco morbo obierint: negatur & veneno interemtis. Certe exſtat oratio Vitellii, qua reum Piſonem ejus ſceleris coarguit, hoc uſus argumento: palamque teſtatus, non potuiſſe ob venenum cor Germanici Cæſaris cremari. Contra genere morbi defenſus eſt Piſo.

LXXII. Sub eo pulmo eſt, ſpirandique officina, attrahens ac reddens animam, idcirco ſpongioſus, ac fiſtulis inanibus cavus. Pauca eum (ut dictum eſt) habent aquatilia. At cetera ova parientia exiguum, ſpumoſum, nec ſanguineum: ideo non ſi-

tiunt. Eadem eſt cauſa, quare ſub aqua diu ranæ & phocæ urinentur. Teſtudo quoque, quamvis prægrandem & ſub toto tegumento habeat, ſine ſanguine tamen habet. Quanto minor hic corporibus, tanto velocitas major. Chamæleoni portione maximus, & nihil aliud intus.

LXXIII. Jecur in dextra parte eſt. In eo quod caput extorum vocant, magnæ varietatis. M. Marcello circa mortem, cum periit ab Hannibale, defuit in extis. Sequenti deinde die geminum repertum eſt. Defuit & C. Mario, cum immolaret Uticæ: item Cajo Principi Kalend. Januariis, cum iniret Conſulatum, quo anno interfectus eſt: Claudio ſucceſſori ejus, quo menſe interemtus eſt veneno. Divo Auguſto Spoleti ſacrificanti primo poteſtatis ſuæ die, ſex victimarum jecinora replicata intrinſecus ab ima fibra reperta ſunt: reſponſumque, duplicaturum intra annum imperium. Caput extorum triſtis oſtenti cæſum quoque eſt, præterquam in ſollicitudine ac metu: tunc enim perimit curas. Bina jecinora leporibus circa Briletum & Tharnen, & in Cherroneſo ad Propontidem. Mirumque, translatis alio interit alterum.

LXXIV. In eodem eſt fel, non omnibus datum animalibus. In Eubœæ Chalcide nullum pecori. In Naxo prægrande geminumque, ut prodigii loco utrumque advenæ. Equi, muli, aſini, cervi, capreæ, apri, cameli, delphini, non habent. Murium aliqui habent. Hominum paucis non eſt, quorum valetudo firmior, & vita longior. Sunt qui equo non quidem in jecore eſſe, ſed in alvo putent: &

cervo in cauda, aut inteſtinis. Ideo tantam habent amaritudinem, ut a canibus non attingantur. Eſt autem nihil aliud, quam purgamentum peſſimumque ſanguinis, & ideo amarum eſt. Certe jecur nulli eſt, niſi ſanguinem habentibus. Accipit hoc a corde, cui jungitur: funditque in venas.

LXXV. Sed in felle nigro inſaniæ cauſa homini, morſque toto reddito. Hinc & in mores crimen, bilis nomine. Adeo magnum eſt in hac parte virus, cum ſe fundit in animum. Quin & toto corpore vagum, colorem quoque oculis aufert: illud quidem redditum, etiam ahenis: nigreſcuntque contacta eo: ne quis miretur id venenum eſſe ſerpentium. Carent eo, qui abſinthium veſcuntur in Ponto. Sed renibus & parte tantum altera inteſtino jungitur, in corvis, coturnicibus, phaſianis: quibuſdam inteſtino tantum, ut columbis, accipitri, murænis. Paucis avium in jecore. Serpentibus portione maxime copioſum, & piſcibus. Eſt autem pleriſque toto inteſtino, ſicut accipitri, milvo. Præterea in jecore eſt & cetis omnibus: vitulis quidem marinis ad multa quoque nobile. Taurorum felle aureus ducitur color. Aruſpices id Neptuno & humoris potentiæ dicavere: geminumque fuit Divo Auguſto, quo die apud Actium vicit.

LXXVI. Murium jecuſculis fibræ ad numerum Lunæ in menſe congruere dicuntur, totidemque inveniri, quotum lumen ejus ſit: præterea bruma increſcere. Cuniculorum in Bætica ſæpe geminæ reperiuntur. Ranarum rubetarum altera fibra a formicis non attingitur, propter venenum, ut arbi-

trantur. Jecur maxime vetuſtatis patiens, centenis durare annis, obſidionum exempla prodidere.

LXXVII. Exta ſerpentibus & lacertis longa. Cæcinæ Volaterrano dracones emicuiſſe de extis læto prodigio traditur: & profecto nihil incredibile ſit, exiſtimantibus, Pyrrho regi, quo die periit, præciſa hoſtiarum capita repſiſſe, ſanguinem ſuum lambentia. Exta homini ab inferiore viſcerum parte ſeparantur membrana, quæ præcordia appellant: quia cordi prætenditur, quod Græci appellaverunt φρένας. Omnia quidem principalia viſcera, membranis propriis, ac velut vaginis incluſit providens natura: in hac fuit & peculiaris cauſa vicinitas alvi, ne cibo ſupprimeretur animus. Huic certe refertur accepta ſubtilitas mentis: ideo nulla eſt ei caro, ſed nervoſa exilitas. In eadem præcipua hilaritatis ſedes, quod titillatu maxime intelligitur alarum, ad quas ſubit: non alibi tenuiore cute humana, ideo ſcabendi dulcedine ibi proxima. Ob hoc in prœliis gladiatorumque ſpectaculis mortem cum riſu trajecta præcordia attulerunt.

LXXVIII. Subeſt venter ſtomachum habentibus, ceteris ſimplex, ruminantibus geminus, ſanguine carentibus nullus. Inteſtinus enim ab ore incipit, & quibuſdam eodem reflectitur, ut ſepiæ, polypo. In homine adnexus infimo ſtomacho, ſimilis canino. His ſolis animalium inferiori parte anguſtior: itaque & ſola vomunt, quia repleto propter anguſtias ſupprimitur cibus: quod accidere non poteſt iis, quorum ſpatioſa laxitas eum in inferiora tranſmittit.

LXXIX. Ab hoc ventriculo lactes in homine & ove, per quas labitur cibus: in ceteris hillæ: a quibus capaciora inteſtina ad alvum, hominique flexuoſiſſimis orbibus. Idcirco magis avidi ciborum, quibus ab alvo longius ſpatium. Iidem minus ſolertes, quibus obeſiſſimus venter. Aves quoque geminos ſinus habent quædam: unum, quo merguntur recentia, ut guttur: alterum, in quem ex eo demittunt concoctione maturata: ut gallinæ, palumbes, columbæ, perdices. Ceteræ fere carent eo, ſed gula patentiore utuntur: ut gracculi, corvi, cornices. Quædam neutro modo, ſed ventrem proximum habent, quibus prælonga colla & anguſta, ut porphyrioni. Venter ſolidipedum aſper & durus. Terreſtrium aliis denticulatæ aſperitatis, aliis cancellatim mordacis. Quibus neque dentes utrinque, nec ruminatio, hic conficiuntur cibi, hinc in alvum delabuntur. Media hæc umbilico adnexa in omnibus, in homine ſuillæ infima parte ſimilis: a Græcis appellatur colon, ubi dolorum magna cauſa eſt. Anguſtiſſima canibus, qua de cauſa vehementi niſu, nec ſine cruciatu, levant eam. Inſatiabilia animalium, quibus a ventre protinus recto inteſtino tranſeunt cibi, ut lupis cervariis, & inter aves mergis. Ventres elephanto quatuor, cetera ſuibus ſimilia: pulmo quadruplo major bubulo. Avibus venter carnoſus calloſuſque. In ventre hirundinum pullis lapilli candido aut rubenti colore, qui chelidonii vocantur, magicis narrati artibus, reperiuntur. Et in juvencarum ſecundo ventre pilæ rotunditate nigricans tophus, nullo pondere:

ſingulare, ut putant, remedium ægre parientibus, ſi tellurem non attigerit.

LXXX. Ventriculus atque inteſtina pingui ac tenui omento integuntur, præterquam ova gignentibus. Huic adnectitur lien in ſiniſtra parte adverſus jecori, cum quo locum aliquando permutat, ſed prodigioſe. Quidam eum putant ineſſe ova parientibus, item ſerpentibus admodum exiguum: ita certe apparet in teſtudine, & crocodilo, & lacertis, & ranis. Ægocephalo avi non eſſe conſtat, neque iis quæ careant ſanguine. Peculiare curſus impedimentum aliquando in eo: quamobrem inuritur curſorum laborantibus. Et per vulnus etiam exemto, vivere animalia tradunt. Sunt qui putent, adimi ſimul riſum homini; intemperantiamque ejus conſtare lienis magnitudine. Aſiæ regio Scepſis appellatur, in qua minimos eſſe pecori tradunt, & inde ad lienem inventa remedia.

LXXXI. At in Brileto & Tharne quaterni renes cervis: contra pennatis, ſquamoſiſque nulli. Cetero ſummis adhærent lumbis. Dexter omnibus elatior, & minus pinguis ſicciorque. Utrique autem pinguitudo e medio exit, præterquam in vitulo marino. Animalia in renibus pinguiſſima: oves quidem letaliter circum eos concreto pingui. Aliquando in eis inveniuntur lapilli. Renes habent omnia quadrupedum, quæ animal generant: ova parientium teſtudo ſola, quæ & alia omnia viſcera: ſed ut homo, bubulis ſimiles, velut e multis renibus compoſitos.

LXXXII. Pectus, hoc eſt, oſſa, præcordiis &

vitalibus natura circumdedit: at ventri, quem neceſſe erat increſcere, ademit. Nulli animalium circa ventrem oſſa. Pectus homini tantum latum, reliquis carinatum, volucribus magis, & inter eas aquaticis maxime. Coſtæ homini tantum octonæ, ſuibus denæ, cornigeris tredecim, ſerpentibus triginta.

LXXXIII. Infra alvum eſt a priore parte veſica, quæ nulli ova gignentium, præter teſtudinem: nulli niſi ſanguineum pulmonem habenti: nulli pedibus carentium. Inter eam & alvum arteriæ, ad pubem tendentes, quæ ilia appellantur. In veſica lupi lapillus, qui Syrites vocatur. Sed in hominum quibuſdam diro cruciatu ſubinde naſcentes calculi, & ſetarum capillamenta. Veſica membrana conſtat, quæ vulnerata cicatrice non ſolideſcit: neque qua cerebrum, aut cor involvitur: plura enim membranarum genera.

LXXXIV. Feminis eadem omnia: præterque veſicæ junctus utriculus, unde dictus uterus: quod alio nomine locos appellant, hoc in reliquis animalibus vulvam. Hæc viperæ & intra ſe parientibus, duplex: ova generantium adnexa præcordiis: & in muliere geminos ſinus ab utraque parte laterum habet: funebris, quoties verſa ſpiritum incluſit. Boves gravidas negant præterquam dextero vulvæ ſinu ferre, etiam cum geminos ferant. Vulva ejecto partu melior, quam edito. Ejectitia vocatur illa, hæc porcaria: primiparæ ſuis optima: contra effœtis. A partu, præterquam eodem die ſuis occiſæ, livida ac macra. Nec novellarum

ſuum, præter primiparas probatur: potiuſque veterum, dum ne effœtarum, nec biduo ante partum, aut poſt partum, aut quo ejecerint die. Proxima ejectitiæ eſt, occiſæ uno die poſt partum. Hujus & ſumen optimum, ſi modo fœtus non hauſerit: ejectitiæ deterrimum. Antiqui abdomen vocabant: priuſquam calleret, incientes occidere non aſſueti.

LXXXV. Cornigera una parte dentata, & quæ in pedibus talos habent, ſevo pingueſcunt. Biſulca, ſciſſiſve in digitos pedibus, & non cornigera, adipe. Concretus hic, & cum refrixit, fragilis: ſemperque in fine carnis. Contra pingue inter carnem cutemque, ſucco liquidum. Quædam non pingueſcunt, ut lepus, perdix. Steriliora cuncta pinguia, & in maribus, & in feminis. Seneſcunt celerius præpinguia. Omnibus animalibus eſt quoddam in oculis pingue. Adeps cunctis ſine ſenſu, quia nec arterias habet, nec venas. Pleriſque animalium eſt pinguitudo ſine ſenſu: quam ob cauſam ſues ſpirantes a muribus tradunt arroſas. Quin & L. Apronii Conſularis viri filio detractos adipes, levatumque corpus immobili onere.

LXXXVI. Et medulla ex eodem videtur eſſe, in juventa rubens, & ſenecta albeſcens. Non niſi cavis hæc oſſibus: nec cruribus jumentorum, aut canum: quare fracta non ferruminantur, quod defluente evenit medulla. Eſt autem pinguis iis, quibus adeps: ſevoſa, cornigeris: nervoſa, & in ſpina tantum dorſi, oſſa non habentibus, ut piſcium generi: urſis nulla: leoni in feminum & brachio-

rum oſſibus paucis exigua admodum: ſed iis in tanta duritia, ut ignis elidatur, velut e ſilice.

LXXXVII. Et iis dura, quæ non pingueſcunt: aſinorum ad tibias canora. Delphinis oſſa, non ſpinæ: animal enim pariunt: ſerpentibus ſpinæ. Aquatilium mollibus, nulla: ſed corpus circulis carnis vinctum, ut ſepiæ, atque loligini. Et inſectis negatur æque eſſe ulla. Cartilaginea aquatilium habent medullam in ſpina. Vituli marini cartilaginem, non oſſa. Item omnium auriculæ, ac nares, quæ modo eminent, flexili mollitia, naturæ providentia, ne frangerentur. Cartilago rupta non ſolideſcit. Nec præciſa oſſa recreſcunt, præterquam veterinis ab ungula ad ſuffraginem. Homo creſcit in longitudinem ad annos uſque ter ſeptenos: tum deinde ad plenitudinem. Maxime autem pubeſcens nodum quendam ſolvere, & præcipue ægritudine, ſentitur.

LXXXVIII. Nervi orſi a corde, bubuloque etiam circumvoluti, ſimilem naturam & cauſam habent, in omnibus lubricis applicati oſſibus: nodoſque corporum, qui vocantur articuli, aliubi interventu, aliubi ambitu, aliubi tranſitu ligantes: hic teretes, illic lati, ut in unoquoque poſcit figuratio. Neque ii ſolidantur inciſi: mirumque, vulneratis ſummus dolor; præſectis, nullus. Sine nervis ſunt quædam animalia, ut piſces: arteriis enim conſtant. Sed neque his molles piſcium generis. Ubi ſunt nervi, interiores conducunt membra, ſuperiores revocant. Inter hos latent arteriæ, id eſt, ſpiritus ſemitæ. His innatant venæ, id eſt, ſangui-

nis rivi. Arteriarum pulſus, in cacumine maxime membrorum evidens, index fere morborum, in modulos certos, legeſque metricas, per ætates, ſtabilis, aut citatus, aut tardus, deſcriptus ab Herophilo medicinæ vate, miranda arte, nimiam propter ſubtilitatem deſertus, obſervatione tamen crebri aut languidi ictus, gubernacula vitæ temperat.

LXXXIX. Arteriæ carent ſenſu: nam & ſanguine. Nec omnes vitalem continent ſpiritum: præciſiſque torpeſcit tantum pars ea corporis. Aves nec venas nec arterias habent: item ſerpentes, teſtudines, lacertæ, minimumque ſanguinis. Venæ in prætenues poſtremo fibras ſubter totam cutem diſperſæ, adeo in anguſtam ſubtilitatem tenuantur, ut penetrare ſanguis non poſſit, aliudve quam exilis humor ab illo, qui cacuminibus innumeris ſudor appellatur. Venarum in umbilico nodus ac coitus.

XC. Sanguis quibus multus & pinguis, iracunda: maribus, quam feminis, nigrior: & juventæ magis, quam ſenio: & inferiore parte pinguior. Magna & in eo vitalitatis portio. Emiſſus ſpiritum ſecum trahit: tactum tamen non ſentit. Animalium fortiora, quibus ſanguis craſſior: ſapientiora, quibus tenuior: timidiora, quibus minimus, aut nullus. Taurorum celerrime coit atque dureſcit, ideo peſtifer potu maxime. Aprorum, ac cervorum, caprearumque, & bubalorum omnium non ſpiſſatur. Pinguiſſimus aſinis, homini tenuiſſimus. His, quibus plus quaterni pedes, nullus. Obeſis minus copioſus, quoniam abſumitur pingui. Profluvium ejus uni fit in naribus homini, aliis nare al-

terutra, quibuſdam per inferna: multis per ora ſtato tempore, ut nuper Macrino Viſco viro Prætorio: ſed omnibus annis Voluſio Saturnino Urbis Præfecto, qui nonageſimum etiam exceſſit annum. Solum hoc in corpore temporarium ſentit incrementum: ſiquidem hoſtiæ abundantiorem fundunt, ſi prius bibere.

XCI. Quæ animalium latere certis temporibus diximus, non habent tunc ſanguinem, præter exiguas admodum circa corda guttas, miro opere naturæ: ſicut in homine, vim ejus ad minima momenta mutari: non modo tantum in ore ſuffuſa materia, verum ad ſingulos animi habitus, pudore, ira, metu: palloris pluribus modis, item ruboris. Alius enim iræ, alius verecundiæ. Nam & in metu refugere, & nuſquam eſſe certum eſt: multiſque non transfluere transfoſſis: quod homini tantum evenit. Nam quæ mutari diximus, colorem alienum accipiunt quodam repercuſſu: homo ſolus in ſe mutat. Morbi omnes morſque ſanguinem abſumunt.

XCII. Sunt qui ſubtilitatem animi conſtare non tenuitate ſanguinis putent: ſed cute operimentiſque corporum magis aut minus bruta eſſe, ut oſtrea & teſtudines: boum terga, ſetas ſuum obſtare tenuitati immeantis ſpiritus, nec purum liquidumque tranſmitti: ſic & in homine, cum craſſior calloſiorve excludat cutis: ceu vero non crocodilis & duritia tergoris tribuatur, & ſolertia.

XCIII. Hippopotami corii craſſitudo talis, ut inde tornentur haſtæ; & tamen quædam ingenio

medica diligentia. Elephantorum quoque tergora impenetrabiles cetras habent: cum tamen omnium quadrupedum ſubtilitas animi præcipua perhibeatur illis. Ergo cutis ipſa ſenſu caret, maxime in capite: ubicunque per ſe ac ſine carne eſt, vulnerata non coit, ut in bucca cilioque.

XCIV. Quæ animal pariunt, pilos habent: quæ ova, pennas, aut ſquamas, aut corticem, ut teſtudines: aut cutem puram, ut ſerpentes. Pennarum caules omnium cavi: præciſæ non creſcunt, evulſæ renaſcuntur. Membranis volant fragilibus inſecta, humentibus hirundines in mari, ſiccis inter tecta veſpertilio. Horum alæ quoque articulos habent. Pili a cute exeunt craſſa hirti, feminis tenuiores, equis in juba largi, in armis leoni: daſypodi & in buccis intus, & in pedibus, quæ utraque Trogus & in lepore tradit: hoc exemplo libidinoſiores hominum quoque hirtos colligens. Villoſiſſimus animalium lepus. Pubeſcit homo ſolus: quod niſi contigit, ſterilis in gignendo eſt, ſeu maſculus, ſeu femina. Pili in homine partim ſimul, partim poſtea gignuntur. Congeniti autem non deſinunt, ſicut nec feminis magnopere. Inventæ tamen quædam defluvio capitis invalidæ: ut & lanugines oris, cum menſtrui curſus ſtetere. Quibuſdam poſt geniti viris ſponte non gignuntur. Quadrupedibus pilum cadere atque ſubnaſci, annuum eſt. Viris creſcunt maxime in capillo, mox in barba. Receſi, non, ut herbæ, ab ipſa inciſura augentur, ſed ab radice exeunt. Creſcunt & in quibuſdam morbis, maxime phthiſi, & in ſenecta: defunctorum quoque cor-

poribus. Libidinoſis congeniti, maturius defluunt: agnati, celerius creſcunt. Quadrupedibus ſenectute craſſeſcunt, lanæque rareſcunt. Quadrupedum dorſa piloſa, ventres glabri. Boum coriis glutinum excoquitur, taurorumque præcipuum.

XCV. Mammas homo ſolus e maribus habet: cetera animalia mammarum notas tantum. Sed ne feminæ quidem in pectore, niſi quæ poſſunt partus ſuos attollere. Ova gignentium, nulli: nec lac, niſi animal parienti: volucrum, veſpertilioni tantum. Fabuloſum enim arbitror de ſtrigibus, ubera eas infantium labris immulgere. Eſſe in maledictis jam antiquis ſtrigem convenit: ſed quæ ſit avium, conſtare non arbitror. Aſinis a fœtu dolent: ideo ſexto menſe arcent partus, cum equæ anno prope toto præbeant. Quibus ſolida ungula, nec ſupra geminos fœtus, hæc omnia binas habent mammas, nec aliubi, quam in feminibus. Eodem loco biſulca & cornigera: boves quaternas, oves capræque binas. Quæ numeroſo fœcunda partu, & quibus digiti in pedibus, hæc plures habent, toto ventre duplici ordine, ut ſues, generoſæ duodenas, vulgares binis minus: ſimiliter canes. Alia ventre medio quaternas, ut pantheræ: alia binas, ut leænæ. Elephas tantum ſub armis duas: nec in pectore, ſed citra in alis occultas. Nulli in feminibus digitos habentium. Primogeniti in quoquo partu ſuis primas premunt: eæ ſunt faucibus proximæ: ſuam quiſque novit in fœtu, quo genitus eſt ordine, eaque alitur, nec alia. Detracto illa alumno ſuo ſterileſcit illico, ac reſilit. Uno vero

ex omni turba relicto, ſola munifex, quæ genito fuerat attributa, deſcendit. Urſæ mammas quaternas gerunt. Delphini binas in ima alvo papillas tantum, nec evidentes, & paulum in obliquum porrectas. Neque aliud animal in curſu lambitur. Et balænæ autem vitulique mammis nutriunt fœtus.

XCVI. Mulieri ante ſeptimum menſem profuſum lac, inutile. Ab eo menſe, quod vitalis eſt partus, ſalubre. Pleriſque autem totis mammis, atque etiam alarum ſinu fluit. Cameli lac habent, donec iterum graveſcant. Suaviſſimum hoc exiſtimatur ad unam menſuram tribus aquæ additis. Bos ante partum non habet. Ex primo ſemper a partu coloſtra fiunt: quæ, ni admiſceatur aqua, in pumicis modum coeunt duritia. Aſinæ prægnantes continuo lacteſcunt. Pullis earum, ubi pingue pabulum, biduo a partu maternum lac guſtaſſe, letale eſt. Genus mali vocatur coloſtratio. Caſeus non fit ex utrinque dentatis, quoniam eorum lac non coit. Tenuiſſimum camelis, mox equis: craſſiſſimum aſinæ, ut quo coaguli vice utantur. Conferre aliquid & candori in mulierum cute exiſtimatur. Poppæa certe Domitii Neronis conjux, quingentas ſecum per omnia trahens fœtas, balnearum etiam ſolio totum corpus illo lacte macerabat, extendi quoque cutem credens. Omne autem igne ſpiſſatur, frigore ſereſcit. Bubulum caſeo fertilius, quam caprinum, ex eadem menſura pæne altero tanto. Quæ plures quaternis mammas habent, caſeo inutilia, & meliora quæ binas. Coagulum hinnulei, leporis, hœdi laudatum. Præci-

puum tamen daſypodis, quod & profluvio alvi medetur, unius utrinque dentatorum. Mirum barbaras gentes, quæ lacte vivant, ignorare aut ſpernere tot ſeculis caſei dotem, denſantes id alioqui in acorem jucundum, & pingue butyrum: ſpuma id eſt lactis, concretiorque, quam quod ſerum vocatur. Non omittendum in eo olei vim eſſe, & barbaros omnes, infanteſque noſtros ita ungi.

XCVII. Laus caſeo Romæ, ubi omnium gentium bona cominus judicantur, e provinciis, Nemauſenſi præcipua, Leſuræ Gabalicique pagi: ſed brevis, ac muſteo tantum commendatio. Duobus Alpes generibus pabula ſua approbant: Dalmaticæ Docleatem mittunt, Centronicæ Vatuſicum. Numeroſior Apennino. Cebanum hic e Liguria mittit, ovium maxime lactis: Æſinatem ex Umbria: mixtoque Etruriæ atque Liguriæ confinio, Lunenſem magnitudine conſpicuum: quippe & ad ſingula millia pondo premitur. Proximum autem Urbi Veſtinum, eumque e Ceditio campo laudatiſſimum. Et caprarum gregibus ſua laus eſt, Agrigenti maxime, eam augente gratiam fumo: qualis in ipſa Urbe conficitur, cunctis præferendus. Nam Galliarum ſapor medicamenti vim obtinet. Trans maria vero Bithynus fere in gloria eſt. Ineſſe pabulis ſalem, etiam ubi non detur, ita maxime intelligitur, omni in ſalem caſeo ſeneſcente: quales redire in muſteum ſaporem, aceto & thymo maceratos, certum eſt. Tradunt Zoroaſtrem caſeo vixiſſe annis viginti, ita temperato, ut vetuſtatem non ſentiret.

XCVIII. Terreſtrium ſolus homo bipes. Uni

juguli, humeri: ceteris armi: uni ulnæ. Quibus animalium manus ſunt, intus tantum carnoſæ: extra nervis & cute conſtant.

XCIX. Digiti quibuſdam in manibus ſeni. C. Horatii ex patricia gente filias duas ob id Sedigitas appellatas accepimus, & Volcatium Sedigitum, illuſtrem in Poetica. Hominis digiti articulos habent ternos, pollex binos, & digitis adverſus univerſis flectitur: per ſe vero in obliquum porrigitur, craſſior ceteris. Huic minimus menſura par eſt: duo reliqui ſibi, inter quos medius longiſſime protenditur. Quibus ex rapina victus quadrupedum, quini digiti in prioribus pedibus, reliquis quaterni. Leones, lupi, canes, & pauca, in poſteriobus quoque quinos ungues habent, uno juxta cruris articulum dependente: reliqua quæ ſunt minora, & digitos quinos. Brachia non omnibus paria ſecum. Studioſo Thraci in C. Cæſaris ludo notum eſt dextram fuiſſe proceriorem. Animalium quædam, ut manibus, utuntur priorum miniſterio pedum: ſedentque ad os illis admoventia cibos, ut ſciuri.

C. Nam ſimiarum genera perfectam hominis imitationem continent facie, naribus, auribus, palpebris, quas ſolæ quadrupedum & in inferiore habent gena. Jam mammas in pectore, & brachia, & crura in contrarium ſimiliter flexa: in manibus ungues, digitos, longioremque medium. Pedibus paulum differunt. Sunt enim, ut manus, prælongi, ſed veſtigium palmæ ſimile faciunt. Pollex quoque his & articuli, ut homini: ac præter genitale, & hoc

in maribus tantum, viſcera etiam interiora omnia ad exemplar.

CI. Ungues clauſulæ nervorum ſummæ exiſtimantur. Omnibus hi, quibus & digiti. Sed ſimiæ imbricati, hominibus lati, & defuncto creſcunt: rapacibus unci: ceteris recti, ut canibus, præter eum qui a crure pleriſque dependet. Omnia digitos habent, quæ pedes, excepto elephanto. Huic enim informes, numero quidem quinque, ſed indiviſi, ac leviter diſcreti, unguliſque, haud unguibus ſimiles: & pedes majores priores. In poſterioribus articuli breves. Idem poplites intus flectit hominis modo. Cetera animalia, in diverſum poſterioribus articuli pedibus, quam prioribus. Nam quæ animal generant, genua ante ſe flectunt, & ſuffraginum artus in averſum.

CII. Homini genua & cubita contraria: item urſis, & ſimiarum generi, ob id minime pernicibus. Ova parientibus quadrupedum, crocodilo, lacertis, priora genua poſt curvantur, poſteriora in priorem partem. Sunt autem crura his obliqua, humani pollicis modo. Sic & multipedibus, præterquam noviſſima ſalientibus. Aves, ut quadrupedes, alas in priora curvant, ſuffragines in poſteriora.

CIII. Hominis genibus quædam & religio ineſt, obſervatione gentium. Hæc ſupplices attingunt: ad hæc manus tendunt: hæc, ut aras, adorant: fortaſſis quia ineſt iis vitalitas. Namque in ipſa genu utriuſque commiſſura, dextra lævaque, a priore parte gemina quædam buccarum inanitas ineſt: qua

perfoſſa, ceu jugulo, ſpiritus fugit. Ineſt & aliis partibus quædam religio: ſicut dextra oſculis averſa appetitur, in fide porrigitur. Antiquis Græciæ in ſupplicando mentum attingere mos erat. Eſt in aure ima memoriæ locus, quem tangentes anteſtamur. Eſt poſt aurem æque dextram Nemeſios, (quæ Dea Latinum nomen ne in Capitolio quidem invenit:) quo referimus tactum ore proximum a minimo digitum, veniam ſermonis a diis ibi recondentes.

CIV. Varices in cruribus viro tantum: mulieri raro. C. Marium, qui ſepties conſul fuit, ſtantem ſibi extrahi paſſum unum hominum, Oppius auctor eſt.

CV. Omnia animalia a dextris partibus incedunt, ſiniſtris incubant. Reliqua, ut libitum eſt, gradiuntur. Leo tantum & camelus pedatim, hoc eſt, ut ſiniſter pes non tranſeat dextrum, ſed ſubſequatur. Pedes homini maximi, feminis tenuiores in omni genere. Suræ homini tantum, & crura carnoſa. Reperitur apud auctores, quendam in Ægypto non habuiſſe ſuras. Vola homini tantum, exceptis quibuſdam. Namque & hinc cognomina inventa, Planci, Plauti, Scauri, Panſæ: ſicut a cruribus Vari, Vaciæ, Vatinii: quæ vitia & in quadrupedibus. Solidas habent ungulas, quæ non ſunt cornigera: igitur pro his telum ungula ineſt illis. Nec talos habent eadem. At quæ biſulca ſunt, habent. Iidem digitos habentibus non ſunt: neque in prioribus pedibus omnino ulli. Camelo tali ſimiles bubulis, ſed minores paulo. Eſt enim biſulcus diſcrimine

V 3

exiguo pes imus, veſtigio carnoſo, ut urſi: qua de cauſa in longiore itinere ſine calciatu fatiſcunt.

CVI. Ungulæ veterino tantum generi renaſcuntur. Sues in Illyrico quibuſdam locis ſolidas habent ungulas. Cornigera fere biſulca. Solida ungula, & bicorne nullum. Unicorne aſinus tantum Indicus: unicorne & biſulcum, oryx. Talos aſinus Indicus unus ſolidipedum habet. Nam ſues ex utroque genere exiſtimantur, ideo fœdi earum. Hominem qui exiſtimarunt habere, facile convicti. Lynx tantum digitos habentium, ſimile quiddam talo habet: leo etiamnum tortuoſius. Talus autem rectus eſt in articulo pedis ventre eminens concavo, in vertebra ligatus.

CVII. Avium aliæ digitatæ, aliæ palmipedes, aliæ inter utrumque diviſis digitis adjecta latitudine. Sed omnibus quaterni digiti, tres in priore parte, unus a calce. Hic deeſt quibuſdam longa crura habentibus. Iynx ſola utrinque binos habet. Eadem linguam ſerpentium ſimilem in magnam longitudinem porrigit. Collum circumagit in averſum. Ungues ei grandes, ceu gracculis. Avium quibuſdam gravioribus, in cruribus additi radii. Nulli uncos habentium ungues. Longipedes porrectis ad caudam cruribus volant: quibus breves, contractis ad medium. Qui negant volucrem ullam ſine pedibus eſſe, confirmant & apodas habere, & hirundinem, & drepanin, in eis quæ rariſſime apparent. Viſæ jam etiam ſerpentes anſerinis pedibus.

CVIII. Inſectorum pedes primi longiores, du-

ros habentibus oculos, ut ſubinde pedibus eos tergeant, ceu notamus in muſcis. Quæ ex his noviſſimos habent longos, ſaliunt: ut locuſtæ. Omnibus autem his ſeni pedes. Araneis quibuſdam prælongi accedunt bini. Internodia ſingulis terna. Octonos & marinis eſſe diximus, polypis, ſepiis, loliginibus, cancris, qui brachia in contrarium movent, pedes in orbem, aut in obliquum. Iiſdem ſolis animalium rotundi. Cetera binos pedes duces habent: cancri tantum, quaternos. Quæ hunc numerum pedum exceſſere terreſtria, ut plerique vermes, non infra duodenos habent, aliqua vero & centenos. Numerus pedum impar nulli eſt. Solidipedum crura ſtatim juſta naſcuntur menſura: poſtea exporrigentia ſe verius, quam creſcentia. Itaque in infantia ſcabunt aures poſterioribus: quod addita ætate non queunt: quia longitudo ſuperficiem corporum ſolam ampliat. Hac de cauſa inter initia paſci, niſi ſubmiſſis genibus, non poſſunt: nec uſque dum cervix ad juſta incrementa perveniat. Pumilionum genus in omnibus animalibus eſt, atque etiam inter volucres.

CIX. Genitalia maribus quibus eſſent retro, ſatis diximus. Oſſea ſunt lupis, vulpibus, muſtelis, viverris: unde etiam calculo humano remedia præcipua. Urſo quoque ſimul atque exſpiraverit, corneſcere ajunt. Camelino arcus intendere, Orientis populis fidiſſimum. Nec non aliqua gentium quoque in hoc diſcrimina, & ſacrorum etiam, citra perniciem amputantibus Matris Deûm Gallis. Contra mulierum paucis prodigioſa aſſimilatio: ſicut

hermaphroditis utriuſque ſexus : quod etiam quadrupedum generi accidiſſe Neronis principatu primum arbitror. Oſtentabat certe hermaphroditas ſubjunctas carpento ſuo equas, in Treverico Galliæ agro repertas : ceu plane viſenda res eſſet, Principem terrarum inſidere portentis.

CX. Teſtes pecori armentoque ad crura decidui, ſubus adnexi : delphino prælongi ultima conduntur alvo, & elephanto occulti. Ova parientium lumbis intus adhærent : qualia ociſſima in Venere. Piſcibus ſerpentibuſque nulli, ſed eorum vice binæ ad genitalia a renibus venæ. Buteonibus terni. Homini tantum injuria, aut ſponte naturæ franguntur : idque tertium ab hermaphroditis & ſpadonibus ſemiviri genus habent. Mares in omni genere fortiores, præterquam in pantheris, & urſis.

CXI. Caudæ, præter hominem ac ſimias, omnibus fere animalium & ova gignentibus, pro deſiderio corporum : nudæ hirtis, ut apris : parvæ villoſis, ut urſis : prælongis ſetoſæ, ut equis. Amputatæ lacertis & ſerpentibus renaſcuntur. Piſcium meatus gubernaculi modo regunt : atque etiam in dextram atque lævam motæ, ut remigio quodam impellunt. Lacertis inveniuntur & geminæ. Boum caudis longiſſimus caulis, atque in ima parte hirtus. Idem aſinis longior, quam equis, ſed ſetoſus veterinis. Leoni infima parte, ut bubus & ſorici : pantheris non item : vulpibus & lupis villoſus, ut ovibus, quibus procerior. Sues intorquent : canum degeneres ſub alvum reflectunt.

CXII. Vocem non habere, niſi quæ ſpirent,

Ariſtoteles putat. Idcirco & inſectis ſonum eſſe, non vocem, intus meante ſpiritu, & incluſo ſonante. Alia murmur edere, ut apes. Alia cum tractu ſtridorem, ut cicadas. Recepto enim ut duobus ſub pectore cavis ſpiritu, mobili occurſante membrana intus, attritu ejus ſonare. Muſcas, apes, & ſimilia cum volatu & incipere audiri & deſinere. Sonum enim attritu & interiore aura, non anima, reddi. Locuſtas pennarum & feminum attritu ſonare, creditur ſane. Item aquatilium pectines ſtridere, cum volant: mollia, & cruſta intecta, nec vocem nec ſonum ullum habere. Sed & ceteri piſces, quamvis pulmone & arteria careant, non in totum ſine ullo ſono ſunt. Stridorem eum dentibus fieri cavillantur. Et is qui caper vocatur, in Acheloo amne, grunnitum habet, & alii de quibus diximus. Ova parientibus ſibilus, ſerpentibus longus, teſtudini abruptus. Ranis ſonus ſui generis, ut dictum eſt, (niſi ſi & in his ferenda dubitatio eſt,) qui mox in ore concipitur, non in pectore. Multum tamen in iis refert & locorum natura. Mutæ in Macedonia traduntur, muti & apri. Avium loquaciores quæ minores, & circa coitus maxime. Aliis in pugna vox, ut coturnicibus: aliis ante pugnam, ut perdicibus: aliis cum vicere, ut gallinaceis. Iiſdem ſua maribus: aliis eadem ut feminis, ut luſciniarum generi. Quædam toto anno canunt, quædam certis temporibus, ut in ſingulis dictum eſt. Elephas citra nares ore ipſo, ſternutamento ſimilem elidit ſonum: per nares autem, tubarum raucitati. Bubus tantum feminis vox gravior: in

omni alio genere exilior, quam maribus: in homine etiam caſtratis. Infantis in naſcendo nulla auditur, antequam totus emergat utero. Primus ſermo anniculo eſt. Semeſtris locutus eſt Crœſi filius in crepundiis: quo prodigio totum id concidit regnum. Qui celerius fari cœpere, tardius ingredi incipiunt. Vox roboratur quatuordecim annis. Eadem in ſenecta exilior: neque in alio animalium ſæpius mutatur. Mira præterea ſunt de voce digna dictu. In theatrorum orcheſtris, ſcobe aut arena ſuperjecta devoratur, & in rudi parietum circumjectu, doliis etiam inanibus: currit eadem concavo vel recto parietum ſpatio, quamvis levi ſono dicta verba ad alterum caput perferens, ſi nulla inæqualitas impediat. Vox in homine magnam vultus habet partem. Agnoſcimus eam prius, quam cernamus, non aliter quam oculis: totidemque ſunt eæ, quot in rerum natura mortales, & ſua cuique, ſicut facies. Hinc illa gentium, totque linguarum, toto orbe diverſitas: hinc tot cantus & moduli, flexioneſque. Sed ante omnia explanatio animi, quæ nos diſtinxit a feris, inter ipſos quoque homines diſcrimen alterum æque grande, quam a belluis, fecit.

CXIII. Membra animalibus agnata inutilia ſunt, ſicut ſextus homini ſemper digitus. Placuit in Ægypto nutrire portentum, binis & in averſa capitis parte oculis hominem, ſed iis non cernentem.

CXIV. Miror quidem, Ariſtotelem non modo crediſſe præſcita vitæ eſſe aliqua in corporibus ipſis, verum etiam prodidiſſe. Quæ quanquam va-

na exiſtimo, nec ſine cunctatione proferenda, ne in ſe quiſque & auguria anxie quærat: attingam tamen, quæ tantus vir in doctrina non ſprevit. Igitur vitæ brevis ſigna ponit raros dentes, prælongos digitos, plumbeum colorem, pluresque in manu inciſuras, nec perpetuas. Contra longæ eſſe vitæ incurvos humeris, & in manu una duas inciſuras longas habentes, & plures quam XXXII dentes, auribus amplis. Nec univerſa hæc, (ut arbitror) ſed ſingula obſervat, frivola, (ut reor) & vulgo tamen narrata. Addidit morum quoque adſpectus ſimili modo apud nos Trogus, & ipſe auctor ſeveriſſimus: quos verbis ejus ſubjiciam: Frons ubi eſt magna, ſegnem animum ſubeſſe ſignificat: quibus parva, mobilem: quibus rotunda, iracundum, velut hoc veſtigio tumoris apparente. Supercilia quibus porriguntur in rectum, molles ſignificant: quibus juxta naſum flexa ſunt, auſteros: quibus juxta tempora inflexa, deriſores: quibus in totum demiſſa, malevolos & invidos. Oculi quibuſcunque ſunt longi, maleficos eſſe indicant. Qui carnoſos a naribus angulos habent, malitiæ notam præbent. Candida pars extenta, notam impudentiæ habet: qui identidem operire ſolent, inconſtantiæ. Oricularum magnitudo, loquacitatis & ſtultitiæ nota eſt. Hactenus Trogus.

CXV. Animæ leonis virus grave, urſi peſtilens. Contacta halitu ejus nulla fera attingit: citiuſque putreſcunt afflata reliquis. Hominis tantum natura infici voluit pluribus modis, & ciborum ac dentium vitiis, ſed maxime ſenio. Dolorem ſentire

non poterat: tactu ſenſuque omni carebat, ſine qua nihil ſentitur. Eadem commeabat, recens aſſidue, exitura ſupremo, & ſola ex omnibus ſuperfutura. Denique hæc trahebatur e cælo. Hujus quoque tamen reperta pœna eſt, ut neque idipſum, quo viveret, in vita juvaret. Parthorum populis hoc præcipue, & a juventa, propter indiſcretos cibos: namque & vino fœtent ora nimio. Sed ſibi proceres medentur grano Aſſyrii mali, cujus eſt ſuavitas præcipua, in eſculenta addito. Elephantorum anima ſerpentes extrahit, cervorum item urit. Diximus hominum genera, qui venena ſerpentium ſuctu corporibus eximerent. Quin & ſubus ſerpentes in pabulo ſunt, & aliis venenum eſt. Quæ inſecta appellavimus, omnia olei aſperſu necantur. Vultures unguento qui fugantur, alios appetunt odores, ſcarabæi roſam. Quaſdam ſerpentes ſcorpio occidit. Scythæ ſagittas tingunt viperina ſanie, & humano ſanguine: irremediabile id ſcelus, mortem illico adfert levi tactu.

CXVI. Quæ animalium paſcerentur veneno, diximus. Quædam innocua alioqui, venenatis paſta noxia fiunt & ipſa. Apros in Pamphylia & Ciliciæ montuoſis, ſalamandra ab his devorata, qui edere moriuntur. Nec eſt intellectus ullus in odore, vel ſapore: & aqua vinumque interimit ſalamandra ibi immortua, vel ſi omnino biberit, unde potetur: item rana, quam rubetam vocant. Tantum inſidiarum eſt vitæ! Veſpæ ſerpente avide veſcuntur, quo alimento mortiferos ictus faciunt. Ideoque magna differentia eſt victus: ut in tractu piſce

viventium Theophraſtus prodit, boves quoque piſce veſci, ſed non niſi vivente.

CXVII. Homini cibus utiliſſimus ſimplex. Acervatio ſaporum peſtifera, & condimento perniciosior. Difficulter autem perficiuntur omnia in cibis acria, nimia, & avide hauſta: & æſtate, quam hieme, difficilius: & in ſenecta, quam in juventa, Vomitiones homini ad hæc in remedium excogitatæ, frigidiora corpora faciunt, inimicæ oculis maxime ac dentibus.

CXVIII. Somno concoquere, corpulentiæ quam firmitati utilius. Ideo athletas malunt cibos ambulatione perficere. Pervigilio quidem præcipue vincuntur cibi. Augeſcunt corpora dulcibus, atque pinguibus, & potu: minuuntur ſiccis & aridis, frigidiſque, ac ſiti. Quædam animalia, & pecudes quoque in Africa, quarto die bibunt. Homini non utique ſeptimo letale eſt inedias duraſſe: at ultra undecimum pleroſque certum eſt mori, eſuriendi ſemper inexplebili aviditate animalium unicuique.

CXIX. Quædam rurſus exiguo guſtu famem ac ſitim ſedant, conſervantque vires, ut butyrum, hippace, glycyrrhizon. Pernicioſiſſimum autem in omni quidem vita, quod nimium, præcipue tamen corpori: minuique, quod gravet, quolibet modo utilius. Verum ad reliqua naturæ tranſeamus.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS
HISTORIAE
LIBER XII.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE

LIBER XII.

I. ANIMALIUM omnium, quæ noſci potuere, naturæ generatim membratimque ita ſe habent. Reſtant neque ipſa anima carentia (quandoquidem nihil ſine ea vivit) terra edita, ut inde eruta dicantur, ac nullum ſileatur rerum naturæ opus. Diu fuere occulta ejus beneficia: ſummumque munus homini datum, arbores ſilvæque intelligebantur. Hinc primum alimenta, harum fronde mollior ſpecus, libro veſtis. Etiamnum gentes ſic degunt. Quo magis ac magis admirari ſubit, ab iis principiis cædi montes in marmora, veſtes ad Seras peti: unionem in Rubri maris profundo, ſmaragdum in ima tellure quæri. Ad hoc excogitata ſunt aurium vulnera: nimirum quoniam parum erat collo crinibuſque geſtari, niſi infoderentur etiam corpori. Quamobrem ſequi par eſt ordinem vitæ, & arbores ante alia dicere, ac moribus primordia ingerere.

II. Hæc fuere numinum templa, priſcoque ritu ſimplicia rura etiam nunc Deo præcellentem arborem dicant. Nec magis auro fulgentia atque ebore ſimulacra, quam lucos, & in iis ſilentia ipſa adoramus. Arborum genera numinibus ſuis dicata

perpetuo ſervantur: ut Jovi eſculus, Apollini laurus, Minervæ olea, Veneri myrtus, Herculi populus. Quin & Silvanos, Faunoſque, & dearum genera ſilvis, ac ſua numina, tanquam & cælo, attributa credimus. Arbores poſtea blandioribus fruge ſuccis hominem mitigavere. Ex iis recreans membra olei liquor, vireſque potus vini: tot denique ſapores annui ſponte venientes: & menſæ (depugnetur licet earum cauſa cum feris, & paſti naufragorum corporibus piſces expetantur) etiamnum tamen ſecundæ. Mille præterea ſunt uſus earum, ſine quis vita degi non poſſit. Arbore ſulcamus maria, terraſque admovemus: arbore exædificamus tecta. Ex arbore & ſimulacra numinum fuere, nondum pretio excogitato belluarum cadaveri: antequam, ut a Diis nato jure luxuriæ, eodem ebore numinum ora ſpectarentur, & menſarum pedes. Produnt Alpibus coercitas, & tum inexſuperabili munimento Gallias, hanc primum habuiſſe cauſam ſuperfundendi ſe Italiæ, quod Helico ex Helvetiis civis earum, fabrilem ob artem Romæ commoratus, ficum ſiccam & uvam, oleique ac vini præmiſſa remeans ſecum tuliſſet. Quapropter hæc vel bello quæſiſſe venia ſit.

III. Sed quis non jure miretur, arborem umbræ gratia tantum ex alieno petitam orbe? Platanus hæc eſt, mare Jonium in Diomedis inſulam ejuſdem tumuli gratia primum invecta, inde in Siciliam tranſgreſſa, atque inter primas donata Italiæ, & jam ad Morinos uſque pervecta, ac tributarium etiam detinens ſolum, ut gentes vectigal

& pro umbra pendant. Dionyſius prior, Siciliæ tyrannus, Rhegium in urbem tranſtulit eas, domus ſuæ miraculum, ubi poſtea factum gymnaſium: nec potuiſſe in amplitudinem adoleſcere; & alias fuiſſe in Italia, ac nominatim Hiſpania, apud auctores invenitur.

IV. Hoc actum circa captæ Urbis ætatem: tantumque poſtea honoris increvit, ut mero infuſo enutriantur: compertum id maxime prodeſſe radicibus: docuimuſque etiam arbores vina potare.

V. Celebratæ ſunt primum in ambulatione Academiæ Athenis cubitorum XXXIII, a radice ramos antecedente. Nunc eſt clara in Lycia gelidi fontis ſocia amœnitate, itineri appoſita, domicilii modo, cava LXXX atque unius pedum ſpecu, nemoroſa vertice, & ſe vaſtis protegens ramis, arborum inſtar, agros longis obtinet umbris: ac ne quid deſit ſpeluncæ imagini, ſaxeæ intus crepidinis corona muſcoſos complexa pumices: tam digna miraculo, ut Licinius Mutianus ter Conſul, & nuper provinciæ ejus Legatus, prodendum etiam poſteris putarit, epulatum intra eam ſe cum duodeviceſimo comite: large ipſa toros præbente fronde, ab omni afflatu ſecurum, optantem imbrium per folia crepitus, lætiorem, quam marmorum nitore, picturæ varietate, laquearium auro, cubuiſſe in eadem. Aliud exemplum Caji principis, in Veliterno rure mirati unius tabulata, laxeque ramorum trabibus ſcamna patula, & in ea epulati, cum ipſe pars eſſet umbræ, XV convivarum ac mini-

ſterii capace triclinio, quam cœnam appellavit ille nidum. Eſt Gortynæ in inſula Creta juxta fontem platanus una, inſignis utriuſque linguæ monumentis, nunquam folia dimittens: ſtatimque ei Græciæ fabuloſitas ſuperfuit, Jovem ſub ea cum Europa concubuiſſe: ceu vero non alia ejuſdem generis eſſet in Cypro. Sed ex ea primum in ipſa Creta (ut eſt natura hominum novitatis avida) platani ſatæ regeneravere vitium: quandoquidem commendatio arboris ejus non alia major eſt, quam Solem æſtate arcere, hieme admittere. Inde in Italiam quoque ac ſuburbana ſua, Claudio principe, Marcelli Eſernini libertus, ſed qui ſe potentiæ cauſa Cæſaris libertis adoptaſſet, ſpado Theſſalicus prædives, & merito dici poſſet is quoque Dionyſius, tranſtulit id genus. Durantque etiam in Italia portenta terrarum, præter illa ſcilicet, quæ ipſa excogitavit Italia.

VI. Namque & chamæplatani vocantur coactæ brevitatis: quoniam arborum etiam abortus invenimus. Hoc quoque ergo in genere, pumilionum infelicitas dicta erit. Fit autem & ſerendi genere, & recidendi. Primus C. Matius ex equeſtri ordine, Divi Auguſti amicus, invenit nemora tonſilia intra hos LXXX annos.

VII. Peregrinæ & ceraſi, Perſicæque, & omnes quarum Græca nomina aut aliena: ſed quæ ex his incolarum numero eſſe cœpere, dicentur inter frugiferas. In præſentia externas perſequemur, a ſalutari maxime orſi. Malus Aſſyria, quam alii vocant Medicam, venenis medetur. Folium ejus eſt unedonis, intercurrentibus ſpinis. Pomum ipſum

alias non manditur: odore præcellit foliorum quoque, qui tranſit in veſtes una conditus, arcetque animalium noxia. Arbor ipſa omnibus horis pomifera eſt, aliis cadentibus, aliis maturеſcentibus, aliis vero ſubnaſcentibus. Tentavere gentes transferre ad ſeſe propter remedii præſtantiam fictilibus in vaſis, dato per cavernas radicibus ſpiramento: qualiter omnia tranſitura longius ſeri arctiſſime transferrique meminiſſe conveniet, ut ſemel quæque dicantur. Sed niſi apud Medos, & in Perſide, naſci noluit. Hæc eſt autem, cujus grana Parthorum proceres incoquere diximus eſculentis, commendandi halitus gratia. Nec alia arbor laudatur in Medis.

VIII. Lanigeras Serum in mentione gentis ejus narravimus. Item Indiæ arborum magnitudinem. Unam e peculiaribus Indiæ Virgilius celebravit ebenum, nuſquam alibi naſci profeſſus. Herodotus eam Æthiopiæ intelligi maluit, in tributi vicem regibus Perſidis e materie ejus centenas phalangas tertio quoque anno penſitaſſe Æthiopas, cum auro & ebore, prodendo. Non omittendum id quoque, vicenos dentes elephantorum grandes, quoniam ita ſignificavit, Æthiopas eadem cauſa pendere ſolitos. Tanta ebori auctoritas erat, Urbis noſtræ trecenteſimo decimo anno: tunc enim auctor ille hiſtoriam eam condidit Thuriis in Italia. Quo magis mirum eſt, quod eidem credimus, qui Padum amnem vidiſſet, neminem ad id tempus Aſiæ Græciæque, aut ſibi cognitum. Æthiopiæ forma, ut diximus, nuper allata Neroni principi, raram

arborem Meroen uſque a Syene ſine imperii, per DCCCXCVI M. paſſuum, nullamque aliam niſi palmarum generis eſſe docuit. Ideo fortaſſis in tributi auctoritate tertia res fuerit ebenus.

IX. Romæ eam Magnus Pompejus in triumpho Mithridatico oſtendit. Accendi Fabianus negat: uritur tamen odore jucundo. Duo genera ejus: rarum id, quod melius, arboreum, trunco enodi, materie nigri ſplendoris, ac vel ſine arte protinus jucundi: alterum fruticoſum cytiſi modo, & tota India diſperſum.

X. Eſt ibi & ſpina ſimilis, ſed deprehenſa vel lucernis, igni protinus tranſiliente. Nunc eas exponam, quas mirata eſt Alexandri Magni victoria, orbe eo patefacto.

XI. Ficus ibi exilia poma habet. Ipſa ſe ſemper ſerens, vaſtis diffunditur ramis: quorum imi adeo in terram curvantur, ut annuo ſpatio infigantur, novamque ſibi propaginem faciant circa parentem in orbem, quodam opere topiario. Intra ſepem eam æſtivant paſtores, opacam pariter & munitam vallo arboris, decora ſpecie ſubter intuenti, procul-ve, fornicato ambitu. Superiores ejuſdem rami in excelſum emicant, ſilvoſa multitudine, vaſto matris corpore, ut LX paſſus plerique orbe colligant, umbra vero bina ſtadia operiant. Foliorum latitudo peltæ effigiem Amazonicæ habet: hac cauſa fructum integens, creſcere prohibet. Raruſque eſt, nec fabæ magnitudinem excedens: ſed per folia Solibus coctus prædulci ſapore, dignus miraculo arboris: gignitur circa Aceſinem maxime amnem.

XII. Major alia: pomo & ſuavitate præcellentior, quo ſapientes Indorum vivunt. Folium alas avium imitatur, longitudine trium cubitorum, latitudine duûm. Fructum cortice mittit, admirabilem ſucci dulcedine, ut uno quaternos ſatiet. Arbori nomen palæ, pomo arienæ. Plurima eſt in Sydracis, expeditionum Alexandri termino. Eſt & alia ſimilis huic, dulcior pomo, ſed interaneorum valetudini infeſta. Edixerat Alexander, ne quis agminis ſui id pomum attingeret.

XIII. Genera arborum Macedones narravere, majore ex parte ſine nominibus. Eſt & terebintho ſimilis cetera, pomo amygdalis, minore tantum magnitudine, præcipuæ ſuavitatis. In Bactris utique hanc aliqui terebinthum eſſe proprii generis potius, quam ſimilem ei, putaverunt. Sed unde veſtes lineas faciunt, foliis moro ſimilis; calyce pomi, cynorrhodo. Serunt eam in campis, nec eſt gratior villarum proſpectus.

XIV. Oliva Indiæ ſterilis, præterquam oleaſtri fructu. Paſſim vero quæ piper gignunt, juniperis noſtris ſimiles: quanquam in fronte Caucaſi Solibus oppoſita gigni tantum eas aliqui tradidere. Semina a junipero diſtant parvulis ſiliquis, quales in faſeolis videmus. Hæ, priuſquam dehiſcant, decerptæ, toſtæque Sole, faciunt quod vocatur piper longum: paulatim vero dehiſcentes maturitate, oſtendunt candidum piper: quod deinde toſtum Solibus, colore rugiſque mutatur. Verum & iis ſua injuria eſt, atque cæli intemperie carbunculantur: fiuntque ſemina caſſa & inania, quod vo-

cant brechma, ſic Indorum lingua ſignificante abortum. Hoc ex omni genere aſperrimum eſt, leviſſimumque, & pallidum. Gratius nigrum: lenius utroque candidum. Non eſt hujus arboris radix, ut aliqui exiſtimavere, quod vocant zimpiberi, alii vero zingiberi, quanquam ſapore ſimile. Id enim in Arabia atque Troglodytica in villis naſcitur, parvæ herbæ, radice candida. Celeriter ea cariem ſentit, quamvis in tanta amaritudine. Pretium ejus in libras, VI. Piper longum facillime adulteratur Alexandrino ſinapi. Emitur in libras, X, XV. Album, X, VII, nigrum, X, IV. Uſum ejus adeo placuiſſe mirum eſt. In aliis quippe ſuavitas cepit, in aliis ſpecies invitavit: huic nec pomi nec baccæ commendatio eſt aliqua: ſola placere amaritudine, & hanc in Indos peti. Quis illa primus experiri cibis voluit? aut cui in appetenda aviditate eſurire non fuit ſatis? Utrumque ſilveſtre gentibus ſuis eſt, & tamen pondere emitur, ut aurum vel argentum. Piperis arborem jam & Italia habet, majorem myrto, nec abſimilem. Amaritudo grano eadem, quæ piperi muſteo creditur eſſe. Deeſt toſta illa maturitas, ideoque & rugarum coloriſque ſimilitudo. Adulteratur juniperi baccis mire vim trahentibus. In pondere quidem multis modis.

XV. Eſt etiamnum in India piperis grani ſimile, quod vocatur garyophyllon, grandius fragiliuſque. Tradunt in Indico luco id gigni. Advehitur odoris gratia. Fert & in ſpinis piperis ſimilitudinem, præcipua amaritudine, foliis parvis denſiſque, cypri modo, ramis trium cubitorum, cortice pallido,

radice lata lignoſaque, buxei coloris. Hac in aqua cum ſemine excepta in æreo vaſe medicamentum fit, quod vocatur Lycion. Ea ſpina & in Pelio monte naſcitur, adulteratque medicamentum. Item aſphodeli radix, aut fel bubulum, aut abſinthium, vel rhus, vel amurca. Lycion aptiſſimum medicinæ, quod eſt ſpumoſum. Indi in utribus camelorum aut rhinocerotum id mittunt. Spinam ipſam in Græcia quidam pyxacanthum Chironium vocant.

XVI. Et macir ex India advehitur, cortex rubens radicis magnæ, nomine arboris ſuæ: qualis ſit ea, incompertum habeo. Corticis melle decocti uſus in medicina ad dyſentericos præcipuus habetur.

XVII. Saccharon & Arabia fert, ſed laudatius India: eſt autem mel in arundinibus collectum, gummium modo candidum, dentibus fragile, ampliſſimum nucis avellanæ magnitudine, ad medicinæ tantum uſum.

XVIII. Contermina Indis gens Ariana appellatur, cujus ſpina lacrimarum pretioſa, myrrhæ ſimilis, acceſſu propter aculeos anxio. Ibi & frutex peſtilens raphani, folio lauri, odore equos invitante, qui pæne equitatu orbavit Alexandrum primo introitu: quod & in Gedroſis accidit. Item laurino folio & ibi ſpina tradita eſt, cujus liquor adſperſus oculis, cæcitatem inferret omnibus animalibus. Nec non & herba præcipui odoris referta minutis ſerpentibus, quarum ictu protinus moriendum eſſet. Oneſicritus tradit, in Hyrcaniæ convallibus ficis ſimiles eſſe arbores, quæ vocentur occhi, ex quibus defluat mel horis matutinis duabus.

XIX. Vicina eſt Bactriana, in qua bdellium nominatiſſimum. Arbor nigra eſt, magnitudine oleæ, folio roboris, fructu caprifici naturaque. Gummi alii brochon appellant, alii malacham, alii maldacon. Nigrum vero & in offas convolutum, hadrobolon. Eſſe autem debet translucidum, ſimile ceræ, odoratum, & cum fricatur, pingue, guſtu amarum citra acorem. In ſacris vino perfuſum, odoratius. Naſcitur & in Arabia, Indiaque, & Media, ac Babylone. Aliqui peraticum vocant ex Media advectum. Facilius hoc & cruſtoſius, amariuſque: at Indicum humidius & gummoſum. Adulteratur amygdala nuce. Cetera ejus genera cortice & ſcordaſti. Ita vocatur arbor æmulo gummi. Sed deprehenduntur (quod ſemel dixiſſe & in ceteros odores ſatis ſit) odore, colore, pondere, guſtu, igne. Bactriano nitor ſiccus, multique candidi ungues. Præterea ſuum pondus, quod gravius eſſe aut levius non debeat. Pretium ſincero in libras x terni.

XX. Gentes ſupra dictas Perſis attingit, Rubro mari (quod ibi Perſicum vocavimus) longe in terra æſtus agente, mira arborum natura. Namque eroſæ ſale, invectis derelictiſque ſimiles, ſicco litore radicibus nudis polyporum modo amplexæ ſteriles arenas ſpectantur. Eædem mari advemiente fluctibus pulſatæ, reſiſtunt immobiles. Quin & pleno æſtu operiuntur totæ: apparetque rerum argumentis aſperitate aquarum illas ali. Magnitudo miranda eſt, ſpecies ſimilis unedoni, pomum amygdalis extra, intus contortis nucleis.

XXI. Tylos inſula in eodem ſinu eſt, repleta ſilvis, qua ſpectat Orientem, quaque & ipſa æſtu maris perfunditur. Magnitudo ſingulis arboribus fici, flos ſuavitate inenarrabili, pomum lupino ſimile, propter aſperitatem intactum omnibus animalibus. Ejuſdem inſulæ excelſiore ſuggeſtu lanigeræ arbores alio modo, quam Serum. His folia infœcunda: quæ, ni minora eſſent, vitium poterant videri. Ferunt cotonei mali amplitudine cucurbitas, quæ maturitate ruptæ oſtendunt lanuginis pilas, ex quibus veſtes pretioſo linteo faciunt. Arbores vocant goſſympinos: fertiliore etiam Tylo minore, quæ diſtat x M. paſſ.

XXII. Juba circa fruticem lanugines eſſe tradit, linteaque ea Indicis præſtantiora. Arabiæ autem arbores, ex quibus veſtes faciant, cynas vocari, folio palmæ ſimili. Sic Indos ſuæ arbores veſtiunt. In Tylis autem & alia abor floret albæ violæ ſpecie, ſed magnitudine quadruplici, ſine odore, quod miremur in eo tractu.

XXIII. Eſt & alia ſimilis, folioſior tamen, roſeique floris: quem noctu comprimens, aperire incipit Solis exortu, meridie expandit. Incolæ dormire eum dicunt. Fert eadem inſula & palmas, oleaſque ac vites, & cum reliquo pomorum genere ficos. Nulli arborum folia ibi decidunt. Rigaturque gelidis fontibus, & imbres accipit.

XXIV. Vicina his Arabia flagitat quandam generum diſtinctionem: quoniam fructus iis conſtat radice, frutice, cortice, ſucco, lacrima, ligno, ſurculo, flore, folio, pomo.

XXV. Radix & folium Indis eſt maximo pretio. Radix coſti guſtu fervens, odore eximio, frutice alias inutili. Primo ſtatim introitu amnis Indi in Patale inſula, duo ſunt ejus genera; nigrum, & quod melius, candicans. Pretium in libras x, vi.

XXVI. De folio nardi plura dici par eſt, ut principali in unguentis. Frutex eſt gravi & craſſa radice, ſed brevi ac nigra, fragilique, quamvis pingui, ſitum redolente, ut cyperi, aſpero ſapore, folio parvo denſoque. Cacumina in ariſtas ſe ſpargunt: ideo gemina dote nardi ſpicas ac folia celebrant. Alterum ejus genus apud Gangem naſcens, damnatur in totum, ozænitidis nomine, virus redolens. Adulteratur & pſeudonardo herba, quæ ubique naſcitur craſſiore atque laxiore folio, & colore languido in candidum vergente. Item ſua radice permixta ponderis cauſa, & gummi, ſpumaque argenti, aut ſtibio, ac cypiro, cyperive cortice. Sincerum quidem levitate deprehenditur, & colore ruſo, odoriſque ſuavitate, & guſtu maxime ſiccante os, ſapore jucundo. Pretium ſpicæ in libras x, c. Folii diviſere annonam: ab amplitudine hadroſphærum vocatur majoribus foliis, x, l. Quod minore folio eſt, meſoſphærum appellatur: emitur x, lx. Laudatiſſimum microſphærum e minimis folium: pretium ejus x, lxxv. Odoris gratia omnibus: major recentibus. Nardo color qui inveteraverit, nigriori melior. In noſtro orbe proxime laudatur Syriacum, mox Gallicum, tertio loco Creticum, quod aliqui agrium vocant, alii phu, folio oluſatri, caule cubitali, geniculato, in purpura albican-

te, radice obliqua villoſaque, & imitante avium pedes. Baccharis vocatur nardum ruſticum, de quo dicemus inter flores. Sunt autem ea omnia herbæ, præter Indicum. Ex iis Gallicum & cum radice vellitur, abluiturque vino. Siccatur in umbra, alligatur faſciculis in charta, non multum ab Indico differens, Syriaco tamen levius. Pretium x, III. In his probatio una, ne ſint fragilia, & arida potius, quam ſicca, folia. Cum Gallico nardo ſemper naſcitur herba, quæ hirculus vocatur, a gravitate odoris & ſimilitudine, qua maxime adulteratur. Diſtat, quod ſine cauliculo eſt, & quod minoribus foliis, quodque radicis neque amaræ, neque odoratæ.

XXVII. Nardi vim habet & aſarum: quod & ipſum aliqui ſilveſtre nardum appellant. Eſt autem ederæ foliis, rotundioribus tantum mollioribuſque, flore purpureo, radice Gallici nardi: ſemen acinoſum, ſaporis calidi ac vinoſi. Montibus in umbroſis bis anno floret. Optimum in Ponto, proximum in Phrygia, tertium in Illyrico. Foditur, cum folia mittere incipit, & in Sole ſiccatur, celeriter ſitum trahens, ac ſeneſcens. Inventa nuper & in Thracia herba eſt, cujus folia nihil ab Indico nardo diſtant.

XXVIII. Amomi uva in uſu eſt, Indica vite labruſca: ut alii exiſtimavere, frutice myrtuoſo, palmi altitudine: carpiturque cum radice, manipulatim leniter componitur, protinus fragile. Laudatur quam maxime Punici mali foliis ſimile, nec rugoſis, colore ruſo. Secunda bonitas pallido. Her-

baceum pejus, peſſimumque candidum, quod & vetuſtate evenit. Pretium uvæ in libras x, LX. friato vero amomo x, XLVIII. Naſcitur & in Armeniæ parte, quæ vocatur Otene, & in Media, & in Ponto. Adulteratur foliis Punicis, & gummi liquido, ut cohæreat convolvatque ſe in uvæ modum. Eſt & quæ vocatur amomis, minus venoſa atque durior, ac minus odorata: quo apparet, aut aliud eſſe, aut colligi immaturum.

XXIX. Simile his & nomine & frutice cardamomum, ſemine oblongo. Metitur eodem modo & in Arabia. Quatuor ejus genera: viridiſſimum ac pingue, acutis angulis, contumax fricanti, quod maxime laudatur: proximum e rufo candicans: tertium brevius atque nigrius. Pejus tamen varium & facile tritu, odoriſque parvi: qui verus, coſto vicinus eſſe debet. Hoc & apud Medos naſcitur. Pretium optimi in libras x, duodecim.

XXX. Cinnamomo proxima gentilitas erat, ni prius Arabiæ divitias indicari conveniret, cauſaſque, quæ cognomen illi felicis ac beatæ dedere. Principalia ergo in illa thus, & myrrha: hæc & cum Troglodytis communis: thura, præter Arabiam, nullis, ac ne Arabiæ quidem univerſæ. In medio ejus fere ſunt Atramitæ, pagus Sabæorum, in monte excelſo, a quo octo manſionibus diſtat regio eorum thurifera, Saba appellata, quod ſignificare Græci myſterium dicunt: ſpectat ortus Solis æſtivi, undique rupibus invia, & a dextra mari ſcopulis inacceſſo. Id ſolum e rubro lacteum traditur. Silvarum longitudo eſt, ſchœni XX, latitudo dimidium ejus. Schœnus

patet Eratoſthenis ratione, ſtadia XL, hoc eſt, paſſuum quinque millibus: aliqui XXXII ſtadia ſingulis ſchœnis dedere. Attolluntur colles alti, decurruntque & in plana arbores ſponte natæ. Terram argilloſam eſſe convenit, raris fontibus ac nitroſis. Attingunt & Minæi, pagus alius, per quos evehitur uno tramite anguſto. Hi primi commercium thuris fecere, maximeque exercent: a quibus & Minæum dictum eſt. Nec præterea Arabum alii thuris arborem vident, ac ne horum quidem omnes. Feruntque MMM non amplius eſſe familiarum, quæ jus per ſucceſſiones id ſibi vindicent. Sacros vocari ob id, nec ullo congreſſu feminarum, funerumque, cum incidant eas arbores, aut metant, pollui: atque ita religione merces augeri. Quidam promiſcuum jus iis populis eſſe tradunt in ſilvis: alii per vices annorum dividi.

XXXI. Nec arboris ipſius quæ ſit facies, conſtat. Res in Arabia geſſimus, & Romana arma in magnam partem ejus penetravere. Cajus etiam Cæſar Auguſti filius inde gloriam petiit, nec tamen ab ullo (quod equidem ſciam) Latino arborum earum tradita eſt facies. Græcorum exempla variant. Alii folio piri, minore dumtaxat, & herbidi coloris prodidere. Alii lentiſco ſimilem ſubrutilo. Quidam terebinthum eſſe, & hoc viſum Antigono regi allato frutice. Juba rex iis voluminibus, quæ ſcripſit ad C. Cæſarem Auguſti filium ardentem fama Arabiæ, tradit contorti eſſe caudicis, ramis aceris maxime Pontici, ſuccum amygdalæ modo emittere: taleſque in Carmania apparere, &

in Ægypto ſatas ſtudio Ptolemæorum regnantium. Cortice lauri eſſe conſtat: quidam & folium ſimile dixere. Talis certe fuit arbor Sardibus. Nam & Aſiæ reges ſerendi curam habuerunt. Qui mea ætate legati ex Arabia venerunt, omnia incertiora fecerunt, quod jure miremur, virgis etiam thuris ad nos commeantibus: quibus credi poteſt, matrem quoque terete & enodi fruticare trunco.

XXXII. Meti ſemel anno ſolebat, minore occaſione vendendi. Jam quæſtus alteram vindemiam affert. Prior atque naturalis vindemia circa Canis ortum flagrantiſſimo æſtu, incidentibus qua maxime videatur eſſe prægnans, tenuiſſimuſque tendi cortex. Laxatur hic plaga, non adimitur. Inde proſilit ſpuma pinguis. Hæc concreta denſatur, ubi loci natura poſcat, tegete palmea excipiente, aliubi area circumpavita. Purius illo modo, ſed hoc ponderoſius. Quod in arbore hæſit, ferro depectitur, ideo corticoſum. Silva diviſa certis portionibus, mutua innocentia tuta eſt: neque ullus ſaucias arbores cuſtodit: nemo furatur alteri. At hercule Alexandriæ, ubi thura interpolantur, nulla ſatis cuſtodit diligentia officinas. Subligaria ſignantur opifici: perſona adjicitur capiti, denſuſve reticulus: nudi emittuntur. Tanto minus fidei apud nos pœna, quam apud illos ſilvæ habent. Autumno legitur ab æſtivo partu. Hoc puriſſimum, candidum. Secunda vindemia eſt vere, ad eam hieme corticibus inciſis. Rufum hoc exit, nec comparandum priori. Illud carpheotum, hoc dathiatum vocant. Creditur & novellæ arboris candidius, ſed veteris odo-

ratius. Quidam & in inſulis melius putant gigni. Juba in inſulis negat naſci.

Quod ex eo rotunditate guttæ pependit, maſculum vocamus, cum alias non fere mas vocetur, ubi non ſit femina. Religioni tributum, ne ſexus alter uſurparetur. Maſculum aliqui putant a ſpecie teſtium dictum. Præcipua autem gratia eſt mammoſo, cum hærente lacrima priore conſecuta alia miſcuit ſe. Singula hæc manum implere ſolita invenio, cum minore diripiendi aviditate lentius naſci liceret. Græci ſtagoniam & atomum tali modo appellant: minorem autem orobiam. Micas concuſſu eliſas mannam vocamus. Etiamnum tamen inveniuntur guttæ, quæ tertiam partem minæ, hoc eſt, XXVIII denariorum pondus æquent. Alexandro Magno in pueritia ſine parcimonia thura ingerenti aris, pædagogus Leonides dixerat, ut illo modo, cum deviciſſet thuriferas gentes, ſupplicaret. At ille Arabia potitus, thure onuſtam navem miſit ei, exhortatus, ut large Deos adoraret.

Thus collectum Sabota camelis convehitur, porta ad id una patente. Digredi via capitale leges fecere. Ibi decimas Deo, quem vocant Sabin, menſura, non pondere, ſacerdotes capiunt. Nec ante mercari licet: inde impenſæ publicæ tolerantur. Nam & benigne certo itinerum numero Deus hoſpites paſcit. Evehi non poteſt, niſi per Gebanitas: itaque & horum regi penditur vectigal. Caput eorum Thomna abeſt a Gaza noſtri litoris in Judæa oppido quadragies & quater centena, ac triginta ſex

millia paſſuum, quod dividitur in manſiones camelorum LXV. Sunt & quæ ſacerdotibus dantur portiones, ſcribiſque regum certæ. Sed præter hos & cuſtodes, ſatelliteſque, & oſtiarii, & miniſtri populantur. Jam quacunque iter eſt, aliubi pro aqua, aliubi pro pabulo, aut pro manſionibus, variiſque portoriis pendunt, ut ſumtus in ſingulos camelos denariûm DCLXXXVIII ad noſtrum litus colligat: iterumque imperii noſtri publicanis penditur. Itaque optimi thuris libra X, VI pretium habet: ſecunda X, V, tertia X, III. Apud nos adulteratur reſinæ candidæ gemma perquam ſimili: ſed deprehenditur, quibus dictum eſt, modis. Probatur candore, amplitudine, fragilitate, carbone, ut ſtatim ardeat. Item ne dentem recipiat potius, quam in micas frietur.

XXXIII. Myrrham in iiſdem ſilvis permixta arbore naſci tradidere aliqui, plures ſeparatim: quippe multis in locis Arabiæ gignitur, ut apparebit in generibus. Convehitur & ex inſulis laudata, petuntque eam etiam ad Troglodytas Sabæi tranſitu maris. Sativa quoque provenit, multum ſilveſtri prælata. Gaudet raſtris atque ablaqueationibus, melior radice refrigerata.

XXXIV. Arbori altitudo ad quinque cubita, nec ſine ſpina, caudice duro & intorto, craſſiore, quam thuris, & ab radice etiam, quam reliqua ſui parte. Corticem lævem, ſimilemque unedoni: ſcabrum alii, ſpinoſumque dixere. Folium olivæ, verum criſpius, & aculeatum. Juba oluſatri. Aliqui ſimilem junipero, ſcabriorem tantum ſpiniſque horridam, folio rotundiore, ſed ſapore juniperi. Nec

non fuere, qui e thuris arbore utrumque naſci mentirentur.

XXXV. Inciduntur bis & ipſæ, iiſdemque temporibus, ſed a radice uſque ad ramos, qui valent. Sudant autem ſponte prius, quam incidantur, ſtacten dictam, cui nulla præfertur. Ab hac ſativa, & in ſilveſtri quoque melior æſtiva. Non dant ex myrrha portiones Deo, quoniam & apud alios naſcitur. Regi tamen Gebanitarum quartas partes ejus pendunt. Cetero paſſim a vulgo coemtam in folles conferciunt, noſtrique unguentarii digerunt haud difficulter odoris atque pinguedinis argumentis.

Genera complura: Troglodytica ſilveſtrium prima. Sequens Minæa, in qua Atramitica eſt, & Auſaritis Gebanitarum regno. Tertia Dianitis. Quarta collatitia. Quinta Sembracena, a civitate regni Sabæorum mari proxima. Sexta, quam Duſaritin vocant. Eſt & candida uno tantum loco, quæ in Meſſalum oppidum confertur. Probatur Troglodytica pinguitudine, & quod adſpectu aridior eſt, ſordidaque ac barbara, ſed acrior ceteris. Sembracena prædictis caret vitiis, ante alias hilaris, ſed viribus tenuis. In plenum autem probatio eſt minutis glebis, nec rotundis, in concretu albicantis ſucci & tabeſcentis: utque fracta candidos ungues habeat, guſtu leniter amara. Secunda bonitas intus varia. Peſſima, intus nigra: pejor, ſi etiam foris. Pretia ex occaſione ementium varia. *Stactæ* vero a XIII ad XL. Sativæ ſummum ad X, XI: Erythrææ, ad XVI. Hanc volunt Arabicam intelligi. Troglodyticæ nucleo, XVI: ejus vero, quam odo-

rariam vocant, XIV. Adulteratur lentiſci glebis, & gummi. Item cucumeris ſucco amaritudinis cauſa: ſicut ponderis, ſpuma argenti. Reliqua vitia deprehenduntur ſapore gummi, dente lenteſcentis. Fallaciſſime autem adulteratur Indica myrrha, quæ ibi de quadam ſpina colligitur. Hoc ſolum pejus India affert, facili diſtinctione: tanto deterior eſt.

XXXVI. Ergo tranſit in maſtichen, quæ & ex alia ſpina fit in India, itemque in Arabia: lamam vocant. Sed maſtiche quoque gemina eſt: quoniam & in Aſia Græciaque reperitur herba radice folia emittens, & carduum ſimilem malo, ſeminis plenum: lacrimaque erumpit inciſa parte ſumma, vix ut dignoſci poſſit a maſtiche vera. Nec non & tertia in Ponto eſt, bituminis ſimilior. Laudatiſſima autem Chia candida, cujus pretium in libras XX, nigræ vero XII. Chia e lentiſco traditur gigni gummi modo: adulteratur, ut thura, reſina.

XXXVII. Arabia etiamnum & ladano gloriatur: forte caſuque hoc & injuria fieri odoris, plures tradidere. Capras maleficum alias frontibus animal, odoratorum vero fruticum appetentius, tanquam intelligant pretia, germinum caules prædulci liquore turgentes, diſtillantemque ab his (caſus mixtura) ſuccum improbo barbarum villo abſtergere: hunc glomerari pulvere, incoqui Sole: & ideo in ladano caprarum pilos eſſe: ſed hoc non alibi fieri, quam in Nabatæis, qui ſunt ex Arabia contermini Syriæ.

Recentiores ex auctoribus ſtrobon hoc vocant: traduntque ſilvas Arabum paſtu caprarum

infringi, atque ita ſuccum villis inhæreſcere: verum autem ladanum Cypri inſulæ eſſe: (ut obiter quæque genera odorum dicantur, quamvis non terrarum ordine:) ſimiliter hoc & ibi fieri tradunt, & eſſe oeſypum hircorum barbis genibuſque villoſis inhærens, ſed ederæ flore deroſo, paſtibus matutinis, cum eſt rorulenta Cypros. Deinde nebula Sole diſcuſſa, pulverem madentibus villis adhæreſcere, atque ita ladanum depecti.

Sunt qui herbam in Cypro, ex qua id fiat, ledam appellant: (etenim illi ledanum vocant:) hujus pingue inſidere itaque attractis funiculis: herbam eam convolvi, atque ita offas fieri. Ergo in utraque gente bina genera, terrenum & factitium. Id quod terrenum eſt, friabile: factitium, lentum.

Nec non & fruticem eſſe dicunt in Carmania, & ſuper Ægyptum per Ptolemæos translatis plantis: aut (ut alii) generante & id thuris arbore: colligique, ut gummi, inciſo cortice, & caprinis pellibus excipi. Pretia ſunt laudatiſſimo in libras, aſſes XL. Adulteratur myrti baccis, & aliis animalium ſordibus. Sinceri odor debet eſſe ferus, & quodammodo ſolitudinem redolens: ipſum viſu aridum, tactu ſtatim molleſcere, accenſum fulgere, odore jucundo gratum. Myrtata deprehenduntur, crepitantque in igne. Præterea ſincero calculi potius e rupibus inhærent, quam pulvis.

XXXVIII. In Arabia & olea dotatur lacrima, qua medicamentum conficitur, Græcis enhæmon dictum, ſingulari effectu contrahendis vulnerum cicatricibus. In maritimis eæ fluctibus æſtuque ope-

riuntur. Nec baccæ nocetur, cum conſtet & in foliis ſalem relinqui. Hæc ſunt peculiaria Arabiæ; & pauca præterea communia, alibi dicenda, quoniam in iis vincitur. Peregrinos ipſa mire odores & ad exteros petit. Tanta mortalibus ſuarum rerum ſatietas eſt, alienarumque aviditas.

XXXIX. Petunt igitur in Elymæos arborem bratum, cupreſſo fuſæ ſimilem, exalbidis ramis, jucundi odoris accenſam, & cum miraculo hiſtoriis Claudii Cæſaris prædicatam. Folia ejus inſpergere potionibus Parthos tradit. Odorem eſſe proximum cedro, fumumque ejus contra ligna alia remedio. Naſcitur ultra Paſitigrin in finibus oppidi Sittacæ, in monte Zagro.

XL. Petunt & in Carmanos arborem ſtrobum ad ſuffitus, perfuſam vino palmeo accendentes. Hujus odor redit a cameris ad ſolum jucundus, ſed aggravans capita, citra dolorem tamen. Hoc ſomnum ægris quærunt. His commerciis Carrhas oppidum aperuere, quod eſt illis nundinarium. Inde Gabbam omnes petere ſolebant, dierum XX itinere, & Palæſtinam Syriam: poſtea Characem peti cœptum, ac regna Parthorum ex ea cauſa, auctor eſt Juba. Mihi ad Perſas etiam prius iſta portaſſe, quam in Syriam aut Ægyptum, videntur, Herodoto teſte, qui tradit ſingula millia talentûm thuris annua penſitaſſe Arabas regibus Perſarum.

Ex Syria revehunt ſtyracem, acri odore ejus in focis abigentes ſuorum faſtidium. Cetero, non alia ligni genera ſunt in uſu, quam odorata: ciboſque Sabæi coquunt thuris ligno, alii myrrhæ, op-

pidorum vicorumque non alio, quam ex aris, fumo atque nidore. Ad hunc ergo ſanandum urunt ſtyracem in pellibus hircinis, ſuffiuntque tecta. Adeo nulla eſt voluptas, quæ non aſſiduitate faſtidium pariat. Eundem & ad ſerpentes fugandas urunt, in odoriferis ſilvis frequentiſſimas.

XLI. Non ſunt eorum cinnamomum aut caſia: & tamen Felix appellatur Arabia, falſa & ingrata cognominis, quæ hoc acceptum ſuperis ferat, cum plus ex eo inferis debeat. Beatam illam fecit hominum etiam in morte luxuria, quæ Diis intellexerat genita, adhibens urendis defunctis. Periti rerum aſſeverant, non ferre tantum annuo fœtu, quantum Nero Princeps noviſſimo Poppææ ſuæ die concremaverit. Æſtimentur poſtea toto orbe ſingulis annis tot funera, acervatimque congeſta honori cadaverum, quæ Diis per ſingulas micas dantur. Nec minus propitii erant mola ſalſa ſupplicantibus, immo vero (ut palam eſt) placatiores. Verum Arabiæ etiamnum felicius mare eſt: ex illo namque margaritas mittit. Minimaque computatione millies centena millia ſeſtertiûm annis omnibus India & Seres, peninſulaque illa imperio noſtro adimunt. Tanto nobis deliciæ & feminæ conſtant. Quota enim portio ex illis ad Deos quæſo jam, uti ad inferos, pertinet?

XLII. Cinnamomum & caſias fabuloſe narravit antiquitas, princepſve Herodotus, avium nidis, & privatim phœnicis, in quo ſitu Liber Pater educatus eſſet, ex inviis rupibus arboribuſque decuti, carnis quam ipſæ inferrent pondere, aut plumbatis

ſagittis. Item cauſam circa paludes propugnante unguibus diro veſpertilionum genere, aligeriſque ſerpentibus: his commentis augentes rerum pretia. Comitata vero fabula eſt, ad meridiani Solis repercuſſus inenarrabilem quendam univerſitatis halitum e tota peninſula exſiſtere, tot generum auræ ſpirante concentu, Magnique Alexandri claſſibus Arabiam odore primum nuntiatam in altum. Omnia falſa, ſiquidem cinnamomum, idemque cinnamum, naſcitur in Æthiopia Troglodytis connubio permixta. Hi mercantes id a conterminis, vehunt per maria vaſta ratibus, quas neque gubernacula regant, neque remi trahant vel impellant, non vela, non ratio ulla adjuvet, cum omnium inſtar ibi ſint, homo tantum & audacia. Præterea hibernum mare exigunt circa brumam, Euris tum maxime flantibus. Hi recto curſu per ſinus impellunt, atque a promontorii ambitu Argeſte deferunt in portum Gebanitarum, qui vocatur Ocila. Quamobrem illi maxime id petunt, produntque vix quinto anno reverti negotiatores, & multos interire. Contra revehunt vitrea, & ahena, veſtes, fibulas cum armillis ac monilibus. Ergo negotiatio illa feminarum maxime fide conſtat.

Ipſe frutex duûm cubitorum altitudine ampliſſimus, palmique minimus, IV digitis ſurculoſus, arido ſimilis. Cum viret, non odoratus, folio origani, ſiccitate gaudens, ſterilior imbre, cæduæ naturæ. Gignitur in planis quidem, ſed denſiſſimis in vepribus, rubiſque, difficilis collectu. Metitur non niſi permiſerit Deus: (Jovem hunc intelli-

gunt aliqui : Aſſabinum illi vocant :) XLIV boum, caprarumque, & arietum extis impetratur venia cædendi. Non tamen aut ante ortum Solis, aut poſt occaſum licet. Sarmenta haſta dividit ſacerdos, Deoque partem ponit : reliquum mercator in maſſas condit. Eſt & alia fama cum Sole dividi, ternaſque partes fieri : dein ſorte gemina diſcerni : quodque Soli ceſſerit relinqui, ac ſponte conflagrare.

Præcipua bonitas virgultorum tenuiſſimis partibus, ad longitudinem palmi. Secunda proximis breviore menſura, atque ita ordine. Viliſſimum, quod radicibus proximum, quoniam ibi minimum corticis, in quo ſumma gratiæ. Qua de cauſa præferuntur cacumina, ubi plurimus cortex. Ipſum vero lignum in faſtidio eſt, propter origani acrimoniam : xylocinnamomum vocatur. Pretium eſt in libras XX. Quidam cinnami duo genera tradidere, candidius, nigriuſque. Quondam præferebatur candidum ; nunc contra nigrum laudatur, atque etiam varium præferunt candido. Certiſſima tamen æſtimatio, ne ſit ſcabrum, atque ut inter ſeſe tritum tarde frietur. Damnatur in primis molle, aut cui labat cortex.

Jus ejus a Gebanitarum rege ſolo proficiſcitur : is edicto mercatu vendit. Pretia quondam fuere in libras denariûm millia. Auctum id parte dimidia eſt, incenſis, ut ferunt, ſilvis ira barbarorum. Id acciderit ob iniquitatem præpotentium, an forte, non ſatis conſtat. Auſtros ibi tam ardentes flare, ut æſtatibus ſilvas accendant, invenimus apud auc-

tores. Coronas ex cinnamo interraſili auro incluſas, primus omnium in templis Capitolii atque Pacis dicavit Imperator Veſpaſianus Auguſtus. Radicem ejus magni ponderis vidimus in Palatii templo, quod fecerat Divo Auguſto conjux Auguſta, aureæ pateræ impoſitam: ex qua guttæ editæ annis omnibus in grana durabantur, donec id delubrum incendio conſumtum eſt.

XLIII. Frutex & caſia eſt, juxtaque cinnami campos naſcitur: ſed in montibus craſſiore ſarmento, tenui cute verius, quam cortice, quem contra atque in cinnamo levari & exinaniri pretium eſt. Amplitudo frutici trium cubitorum. Color triplex. Cum primum emicat, candidus pedali menſura: dein rubeſcit addito ſemipede: ultra nigricans. Hæc pars maxime laudatur, ac deinde proxima: damnatur vero candida. Conſecant ſurculos longitudine binûm digitorum: mox præſuunt recentibus coriis quadrupedum ob id interemtarum, ut iis putreſcentibus vermiculi lignum erodant, & excavent corticem tutum amaritudine. Probatur recens maxime, & quæ ſit odoris molliſſimi, guſtuque quam maxime fervens potius, quam lento tepore leniter mordens, colore purpuræ, quæque plurima minimum ponderis faciat, brevi tunicarum fiſtula, & non fragili. Lactam vocant talem barbaro nomine. Alia eſt balſamodes, ab odore ſimili appellata, ſed amara, ideoque utilior medicis, ſicut nigra unguentis. Pretia nulli diverſiora. Optimæ in libras X, L. ceteris X, V.

His addidere mangones, quam daphnoiden vo-

cant, iſocinnamon cognominatam: pretiumque ei faciunt x, ccc. Adulteratur ſtyrace, & propter ſimilitudinem corticum, lauri tenuiſſimis ſurculis. Quin & in noſtro orbe ſeritur: extremoque in margine imperii, qua Rhenus alluit, vivit in alveariis apium ſata. Color abeſt ille torridus Sole, & ob id ſimul idem odor.

XLIV. Ex confinio caſiæ cinnamique, & cancamum ac tarum invehitur, ſed per Nabatæos Troglodytas, qui conſidere ex Nabatæis.

XLV. Eo comportatur & ſerichatum, & gabalium, quæ intra ſe conſumunt Arabes, noſtro orbi tantum nominibus cognita, ſed cum cinnamo caſiaque naſcentia. Pervenit tamen aliquando ſerichatum, & in unguenta additur ab aliquibus. Permutatur in libras x, vi.

XLVI. Myrobalanum Troglodytis, & Thebaïdi, & Arabiæ, quæ Judæam ab Ægypto diſterminat, commune eſt, naſcens unguento, ut ipſo nomine apparet. Quo item indicatur & glandem eſſe arboris, heliotropio, quam dicemus inter herbas, ſimili folio. Fructus magnitudine avellanæ nucis. Ex his in Arabia naſcens Syriaca appellatur, & eſt candida. Contra in Thebaide nigra. Præfertur illa bonitate olei, quod exprimitur: ſed copia Thebaica. Inter hæc Troglodytica viliſſima eſt. Sunt qui Æthiopicam iis præferant, glandem nigram, nec pinguem, nucleoque gracili, ſed liquore, qui exprimitur, odoratiori, naſcentem in campeſtribus. Ægyptiam pinguiorem eſſe, & craſſiore cortice rubentem: & quamvis in paluſtribus naſca-

tur, breviorem ſicrioremque. E diverſo Arabicam viridem ac tenuiorem, & quoniam ſit montuoſa, ſpiſſiorem. Longe autem optimam Petræam, ex quo diximus oppido, nigro cortice, nucleo candido. Unguentarii autem tantum cortices premunt: medici nucleos, tundentes affuſa eis paulatim calida aqua.

XLVII. Myrobalano in unguentis ſimilem proximumque uſum habet palma in Ægypto, quæ vocatur adipſos, viridis, odore mali cotonei, nullo intus ligno. Colligitur autem paulo ante, quam incipiat matureſcere. Quod ſi relinquatur, phœnicobalanus vocatur, & nigreſcit, veſcenteſque inebriat. Myrobalano pretium in libras X bini. Inſtitores & fæcem unguenti hoc nomine appellant.

XLVIII. Calamus quoque odoratus in Arabia naſcens, communis Indis atque Syriæ eſt, in qua vincit omnes; a noſtro mari centum L ſtadiis. Inter Libanum montem, aliumque ignobilem, non (ut quidam exiſtimavere) Antilibanum, in convalle modica juxta lacum, cujus paluſtria æſtate ſiccantur, tricenis ab eo ſtadiis calamus & juncus odorati gignuntur. Sane enim dicamus & de junco, quamvis alio herbis dicato volumine, quoniam tamen hic unguentorum materia tractatur. Nihil ergo a ceteris ſui generis differunt adſpectu: ſed calamus præſtantior odore, ſtatim e longinquo invitat, mollior tactu, meliorque qui minus fragilis: & qui aſſuloſe potius, quam raphani modo frangitur. Ineſt fiſtulæ araneum, quod vocant florem. Præſtantior eſt, cui numeroſius. Reliqua pro-

batio, ut niger ſit. Damnatur alibi. Melior, quo brevior craſſiorque, & lentus in frangendo. Calamo pretium in libras, XI, junco, XV. Traduntque juncum odoratum & in Campania inveniri.

XLIX. Diſceſſimus a terris Oceanum ſpectantibus ad convexas in noſtra maria. Ergo Æthiopiæ ſubjecta Africa Hammoniaci lacrimam ſtillat in arenis ſuis: (inde nomine etiam Hammonis oraculo, juxta quod gignitur arbor:) quam metopion vocant, reſinæ modo aut gummi. Genera ejus duo: thrauſton, maſculi thuris ſimilitudine, quod maxime probatur: alterum pingue & reſinoſum, quod phyrama appellant. Adulteratur arenis, velut naſcendo apprehenſis. Igitur quam minimis glebis probatur, & quam puriſſimis. Pretium optimi in libras, aſſes XL.

L. Sphagnos infra eos ſitus in Cyrenaica provincia maxime probatur, alii bryon vocant. Secundum locum obtinet Cyprius, tertium Phœnicius. Fertur & in Ægypto naſci: quin & in Gallia: nec dubitaverim. Sunt enim hoc nomine cani arborum villi, quales in quercu maxime videmus, ſed odore præſtantes. Laus prima candidiſſimis atque altiſſimis: ſecunda rutilis, nulla nigris. Et in inſulis petriſque nati improbantur: omneſque quibus palmarum, atque non ſuus odor eſt.

LI. Cypros in Ægypto eſt arbor ziziphi foliis, ſemine coriandri, candido, odorato. Coquitur hoc in oleo, premiturque poſtea, quod Cyprus vocatur. Pretium ei in libras, X, V. Optimum habetur e Canopica in ripis Nili nata: ſecundum Aſcalone

Judææ: tertium Cypro inſula, odoris ſuavitate. Quidam hanc eſſe dicunt arborem, quæ in Italia liguſtrum vocetur.

LII. In eodem tractu aſpalathos naſcitur, ſpina candida, magnitudine arboris modicæ, flore roſæ. Radix unguentis expetitur. Tradunt, in quocunque frutice curvetur arcus cæleſtis, eandem, quæ ſit aſpalathi, ſuavitatem odoris exſiſtere: ſed ſi in aſpalatho, inenarrabilem quandam. Quidam eum eryſiſceptrum vocant, alii ſceptrum. Probatio ejus in colore ruſo vel igneo, tactuque ſpiſſo, & odore caſtorei. Permutatur in libras x, v.

LIII. In Ægypto naſcitur & maron, pejus quam Lydium, majoribus foliis ac variis. Illa brevia ac minuta, & odorata.

LIV. Sed omnibus odoribus præfertur balſamum, uni terrarum Judææ conceſſum, quondam in duobus tantum hortis, utroque regio, altero jugerum xx non amplius, altero pauciorum. Oſtendere arbuſculam hanc Urbi Imperatores Veſpaſiani. Clarumque dictu, a Pompejo Magno in triumpho arbores quoque duximus. Servit nunc hæc, & tributa pendit cum ſua gente, in totum alia natura, quam noſtri externique prodiderant. Quippe viti ſimilior eſt, quam myrto. Malleolis ſeri dicitur, nuper vincta, ut vitis: & implet colles vinearum modo, quæ ſine adminiculis ſe ipſæ ſuſtinent. Tondetur ſimiliter fruticans, ac raſtris niteſcit, properatque naſci, intra tertium annum fructifera. Folium proximum rutæ, perpetua coma. Sæviere in eam Judæi, ſicut in vitam quoque ſuam. Con-

tra defendere Romani, & dimicatum pro frutice eſt. Seritque nunc eum fiſcus: nec unquam fuit numeroſior, aut procerior. Proceritas intra bina cubita ſubſiſtit.

Arbori tria genera. Tenui & capillacea coma, quod vocant eutheriſton. Alterum ſcabro adſpectu, incurvum, fruticoſum, odoratius: hoc trachy appellant. Tertium eumeces, quia eſt reliquis procerius, lævi cortice. Huic ſecunda bonitas, noviſſima eutheriſto. Semen eſt vino proximum guſtu, colore rufum, nec ſine pingui: pejus in grano, quod levius atque viridius. Ramus craſſior, quam myrto. Inciditur vitro, lapide, oſſeiſve cultellis. Ferro lædi vitalia odit. Emoritur protinus, eadem amputari ſupervacua patiens. Incidentis manus libratur artifici temperamento, ne quid ultra corticem violet.

Succus e plaga manat, quem opobalſamum vocant, ſuavitatis eximiæ, ſed tenui gutta ploratu, lanis parva colligitur in cornua. Ex his novo fictili conditur, craſſiori ſimilis oleo, & in muſto candida. Rubeſcit deinde, ſimulque dureſcit e translucido. Alexandro Magno res ibi gerente, toto die æſtivo unam concham impleri juſtum erat. Omni vero fœcunditate e majore horto congios ſenos, minore ſingulos, cum duplo rependebatur argento. Nunc etiam ſingularum arborum largior vena: ter omnibus percutitur æſtatibus, poſtea deputatur.

Et ſarmenta quoque in merce ſunt. Seſtertiis ſeptingentis amputatio ipſa ſurculuſque veniit intra quintum deviſtæ annum. Xylobalſamum vo-

catur, & coquitur in unguentis: pro ſucco ipſum ſubſtituere officinæ. Corticis etiam ad medicamenta pretium eſt. Præcipua autem gratia lacrimæ, ſecunda ſemini, tertia cortici, minima ligno. Ex hoc buxoſum eſt optimum, quod eſt odoratiſſimum: e ſemine autem maximum & ponderoſiſſimum, mordens guſtu, fervenſque in ore. Adulteratur Petræo hyperico: quod coarguitur magnitudine, inanitate, longitudine, odoris ignavia, ſapore piperis.

Lacrimæ probatio, ut ſit pinguis, tenuis, ac modice rufa, & in fricando odorata. Secundus candido colos, pejor viridis craſſuſque, peſſimus niger: quippe ut oleum ſeneſcit. Ex omni inciſura maxime probatur, quod ante ſemen fluxit. Et alias adulteratur ſeminis ſucco, vixque maleficium deprehenditur guſtu amariore: eſſe enim debet lenis, non ſubacidus, odore tantum auſterus. Vitiatur & oleo roſæ, cypri, lentiſci, balani, terebinthi, myrti, reſina, galbano, cera Cypria, prout quæque res fuit. Nequiſſime autem gummi, quoniam ipſum quoque inhæreſcit manu inverſa, & in aqua ſidit: quæ probatio gemina eſt. Debet ſincerum & inhæreſcere: ſed hoc e gummi areſcere addita fragili cruſta evenit. Et guſtu deprehenditur. Carbone vero, quod cera reſinaque adulteratum eſt, nigriore flamma. Nam melle mutatum ſtatim in manu contrahit muſcas. Præterea ſinceri denſatur in tepida aqua gutta ſidens ad ima vaſa: adulterata olei modo innatat: & ſi metopio vitiata eſt, circulo candido cingitur. Summa probatio eſt, ut lac coagulet, in veſte maculas non faciat. Nec manifeſtior

alibi fraus: quippe millibus denariûm, ſextarii emti vendente fiſco trecentis denariis, veneunt. In tantum expedit augere liquorem. Xylobalſamo pretium in libras x, v.

LV. Proxima Judææ Syria ſupra Phœnicen ſtyracem gignit, circa Gabala, & Marathunta, & Caſium Seleuciæ montem. Arbor eſt eodem nomine, cotoneo malo ſimilis, lacrimæ ex auſtero jucundioris, intus ſimilitudo arundinis, ſucco prægnans. In hanc circa Canis ortus advolant pennati vermiculi erodentes: ob id in ſcobe ſordeſcit. Styrax laudatur poſt ſupra dicta ex Piſidia, Sidone, Cypro, Cilicia, Creta minime. Ex Amano Syriæ medicis, ſed unguentariis magis. Colos in quacunque natione præfertur rufus, & pinguiter lentus: deterior furfuroſus, & cano ſitu obductus. Adulteratur cedri reſina vel gummi, alias melle, aut amygdalis amaris: omniaque ea deprehenduntur guſtu. Pretium optimo, x, viii. Exit & in Pamphylia, ſed acrior, minuſque ſuccoſus.

LVI. Dat & galbanum Syria in eodem Amano monte e ferula, quam ejuſdem nominis reſinæ modo ſtagonitin appellant. Quod maxime laudant, cartilaginoſum, purum ad ſimilitudinem Hammoniaci, minimeque lignoſum. Sic quoque adulteratur faba, aut ſagapeno. Sincerum ſi uratur, fugat nidore ſerpentes. Permutatur in libras, x, v. Medicinæ hoc tantum.

LVII. Panacem & unguentis eadem gignit, naſcentem & in Pſophide Arcadiæ, circaque Erymanthi fontes, & in Africa, & in Macedonia: ferula

ſui generis quinque cubitorum, foliis primo quaternis, mox ſenis in terra jacentibus, ampla magnitudine rotundis, in cacumine vero oleagineis, ſemine in muſcariis dependente, ut ferulæ. Excipitur ſuccus inciſo caule meſſibus, radice in autumno: laudatur candor ejus coacti. Sequens pallido ſtatera. Niger color improbatur. Pretium optimo in libras x, bini.

LVIII. Ab hac ferula differt, quæ vocatur ſpondylion, foliis tantum, quia ſunt minora, platani diviſura. Non niſi in opacis gignitur. Semen eodem nomine ſilis ſpeciem habet, medicinæ tantum utile.

LIX. Dat & malobathron Syria, arborem folio convoluto, arido colore: ex quo exprimitur oleum ad unguenta: fertiliore ejuſdem Ægypto. Laudatius tamen ex India venit. In paludibus ibi gigni tradunt lentis modo, odoratius croco, nigricans, ſcabrumque, quodam ſalis guſtu. Minus probatur candidum. Celerrime ſitum in vetuſtate ſentit. Sapor ejus nardo ſimilis eſſe debet ſub lingua. Odor vero in vino ſuffervefacti antecedit alios. In pretio quidem prodigio ſimile eſt, a x ſingulis ad x, CCC pervenire libras: oleum autem ipſum in libras x, LX.

LX. Oleum & omphacium eſt. Fit duobus generibus, & totidem modis, ex olea & vite: olea adhuc alba expreſſa: deterius ex druppa: ita vocatur priuſquam cibo mätura ſit, jam tamen colorem mutans. Differentia, quod hoc viride eſt, illud candidum. E vite fit pſythia aut amminea, cum ſint acini ciceris magnitudine, ante Canis or-

tum. In prima lanugine demetitur uva, ejuſque melligo. Reliquum corpus Sole coquitur. Nocturni rores caventur. In fictili condita melligo colligitur : ſubinde Cyprio ære ſervatur. Optima, quæ rufa, acriorque & aridior. Pretium omphacio in libras X, VI. Fit & alio modo, cum in mortariis uva immatura teritur : ſiccataque in Sole, poſtea degeritur in paſtillos.

LXI. Eodem & bryon pertinet, uva populi albæ. Optima circa Gnidum aut Cariam in ſitientibus aut ſiccis, aſperiſque : ſecunda in Lyciæ cedro. Eodem & œnanthe pertinet : eſt autem vitis labruſcæ uva : colligitur, cum floret, id eſt, cum optime olet : ſiccatur in umbra ſubſtrato linteo, atque in cados conditur. Præcipua ex Parapotamia : ſecunda ab Antiochia, atque Laodicea Syriæ : tertia ex montibus Medicis. Hæc utilior medicinæ. Quidam omnibus iis præferunt eam, quæ in Cypro inſula naſcitur. Nam quæ in Africa fit, ad medicos tantum pertinet, vocaturque maſſaris. Omnibus autem ex alba labruſca præſtantior, quam e nigra.

LXII. Eſt præterea arbor ad eadem unguenta pertinens, quam alii elaten vocant, quod nos abietem, alii palmam, alii ſpathen. Laudatur Hammoniaca maxime, mox Ægyptia, dein Syriaca, dumtaxat in locis ſitientibus odorata, pingui lacrima, quæ in unguenta additur ad domandum oleum.

LXIII. In Syria gignitur & cinnamum, quod camacum appellant. Hic eſt ſuccus nuci expreſſus, multum a ſucco vero cinnami differens, vicina tamen gratia. Pretium in libras, aſſes quadraginta.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XIII.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE

LIBER XIII.

I. HACTENUS in odoribus habent pretia ſilvæ: erantque per ſe mira ſingula: juvitque luxuria omnia ea miſcere, & e cunctis unum odorem facere: ita reperta ſunt unguenta. Quis primus invenerit, non traditur. Iliacis temporibus non erant: nec thure ſupplicabatur: cedri tantum & citri ſuorum fruticum in ſacris fumo convolutum nidorem noverant, jam roſæ ſucco reperto: nominatur enim id quoque in olei laude. Unguentum Perſarum genti ſe debet. Illi madent eo, & accerſita commendatione, ingluvie natum virus exſtinguunt. Primum, quod equidem inveniam, caſtris Darii regis expugnatis, in reliquo ejus apparatu Alexander cepit ſcrinium unguentorum. Poſtea voluptas ejus a noſtris quoque inter laudatiſſima atque etiam honeſtiſſima vitæ bona admiſſa eſt: honoſque & ad defunctos pertinere cœpit. Quapropter plura de eo dicemus. Quæ ex his non erunt fruticum, ad præſens nominibus tantum indicabuntur: natura vero eorum ſuis reddetur locis.

II. Unguentis cognomina dedere aliis patriæ, aliis ſucci, aliis arbores, aliis cauſæ. Primumque id ſcire convenit, mutatam auctoritatem, & ſæpius

tranſiſſe gloriam. Laudatiſſimum fuit antiquitus in Delo inſula : poſtea Mendeſium. Nec mixtura & compoſitione tantum hoc accidit : ſed iidem ſucci varie alibi ad quælibet prævaluere, aut degeneravere. Irinum Corinthi diu maxime placuit, poſtea Cyzici : ſimili modo rhodinum Phaſeli : quam gloriam abſtulere Neapolis, Capua, Præneſte. Crocinum in Solis Ciliciæ diu maxime laudatum, mox Rhodi. Œnanthinum in Cypro, poſtea Adramytteo. Amaracinum in Coo : poſtea eodem loco prælatum eſt melinum. Cyprinum in Cypro, deinde in Ægypto, ubi Mendeſium & Metopium ſubito gratius factum eſt. Mox hæc abſtulit Phœnice, & Cyprini laudem Ægypto reliquit. Panathenaicon ſuum Athenæ perſeveranter obtinuere. Fuerat & pardalium in Tarſo : cujus etiam compoſitio & mixtura obliterata eſt. Narciſſinum quoque ex flore narciſſo deſiit componi.

Ratio faciendi duplex : ſuccus, & corpus. Ille olei generibus fere conſtat, hoc odorum. Hæc ſtymmata vocant, illa hedyſmata. Tertius inter hæc eſt colos, multis neglectus. Hujus cauſa adduntur cinnabaris & anchuſa. Sal adſperſus olei naturam coercet. Quibus anchuſa adjecta, ſal non additur. Reſina aut gummi adjiciuntur ad continendum odorem in corpore. Celerrime is evaneſcit atque defluit, ſi non ſunt hæc addita.

Unguentorum expeditiſſimum fuit, primumque, ut veriſimile eſt, e bryo & balanino oleo. Increvit deinde Mendeſium, balanino reſina mixta, magiſque etiamnum Metopio. Oleum hoc eſt,

amygdalis amaris expreſſum in Ægypto. Cui addidere omphacium, cardamomum, juncum, calamum, mel, vinum, myrrham, ſemen balſami, galbanum, reſinam terebinthinam. E viliſſimis quidem hodieque eſt, ob id creditum & in vetuſtiſſimis eſſe, quod conſtat oleo myrteo, calamo, cupreſſo, cypro, lentiſco, malogranati cortice. Sed divulgata maxime unguenta crediderim roſæ, quæ plurima ubique gignitur. Itaque ſimpliciſſima rhodini mixtura diu fuit, additis omphacio, flore roſæ, crocino, cinnabari, calamo, melle, junco, ſalis flore aut anchuſa, vino. Similis ratio & in crocino, additis cinnabari, anchuſa, vino. Similis & in ſampſuchino, admixtis omphacio, calamo. Optimum hoc in Cypro & Mitylenis, ubi plurima ſampſuchus. Miſcentur & viliora genera olei e myrto, lauro, quibus additur ſampſuchinum, lilium, fœnum Græcum, myrrha, caſia, nardum, juncus, cinnamomum. E malis quoque cotoneis & ſtruthiis fit oleum, (ut dicemus,) melinum, quod in unguenta tranſit, admixtis omphacio, cyprino, ſeſamino, balſamo, junco, caſia, abrotano. Suſinum tenuiſſimum omnium eſt. Conſtat ex liliis, balanino, calamo, melle, cinnamomo, croco, myrrha. Et idem cyprinum ex cypro, & omphacio, & cardamomo, calamo, aſpalatho, abrotano. Aliqui & in cyprinum addunt myrrham & panacem. Hoc optimum Sidone, mox Ægypto, ſi non addatur ſeſaminum oleum. Durat & quadriennio. Excitatur cinnamomo. Telinum fit ex oleo recenti, cypero, calamo, meliloto, fœno Græco, mel-

le, maro, amaraco. Hoc erat celeberrimum Menandri Poetæ Comici ætate. Poſtea multo ſucceſſit propter gloriam appellatum megalium, ex oleo balanino, balſamo, calamo, junco, xylobalſamo, caſia, reſina. Hujus proprietas, ut ventiletur in coquendo, donec deſinat olere: rurſus refrigeratum odorem ſuum capit.

Singuli quoque ſucci nobilia unguenta faciunt. In primis malobathrum: poſtea iris Illyrica, & Cyzicena amaracus: herbarum utraque. Pauca his, & alia alii miſcent: qui plurima, alterutri mel, ſalis florem, omphacium, agni folia, panacem, externa omnia. Prodigioſa cinnamomino pretia. Adjicitur cinnamo Balaninum oleum, xylobalſamum, calamus, juncus, balſami ſemina, myrrha, mel odoratum: unguentorum hoc craſſiſſimum. Pretia ei a x, xxv, ad x, ccc. Nardinum, ſive foliatum, conſtat omphacio, balanino, junco, coſto, nardo, amomo, myrrha, balſamo. In hoc genere conveniet meminiſſe, herbarum, quæ nardum Indicum imitentur, ſpecies novem a nobis eſſe dictas: tanta materia adulterandi eſt. Omnia autem acutiora fiunt coſto, amomo, quæ maxime nares feriunt: craſſiora myrrha, ſuavioraque: medicinæ autem utiliora croco: acerrima per ſe amomo. Hoc & capitis dolores facit. Quidam ſatis habent adſpergere, quæ ſunt pretioſiſſima, ceteris decoctis. Myrrha & per ſe unguentum facit ſine oleo, ſtacte dumtaxat: alioqui nimiam amaritudinem affert. Cyprino viride fit, ſuſino unguinoſum, Mendeſio nigrum, rhodino candidum, myrrha pallidum. Hæc

ſunt antiquæ inventionis genera, & poſtea officinarum furta. Nunc dicetur cumulus ipſe deliciarum, & ſumma auctoritas rei.

Ergo regale unguentum appellatum, quoniam Parthorum regibus ita temperatur: conſtat myrobalano, coſto, amomo, cinnamo comaco, cardamomo, nardi ſpica, maro, myrrha, caſia, ſtyrace, ladano, opobalſamo, calamo, junco, œnanthe, malobathro, ſerichato, cypro, aſpalatho, panace, croco, cypiro, amaraco, loto, melle, vino. Nihilque ejus rei cauſa in Italia victrice omnium, in Europa vero tota, præter irin Illyricam, & nardum Gallicum, gignitur. Nam vinum, & roſa, & myrti folia, oleumque, communia fere omnium terrarum intelliguntur.

III. Siccis odoribus conſtant, quæ diapaſmata vocantur. Nam fæcem unguenti magma appellant. Inter omnes potentiſſimus odor, quiſquis noviſſime additur. Unguenta optime ſervantur in alabaſtris, odores in oleo: quod diuturnitati eorum tanto utilius eſt, quanto pinguius, ut ex amygdalis. Et ipſa unguenta vetuſtate meliora. Sol inimicus his: quamobrem in umbra coquuntur plumbeis vaſis. Experimentum eorum inverſa manu capitur, ne carnoſæ partis calor vitiet.

IV. Hæc eſt materia luxus e cunctis maxime ſupervacui. Margaritæ enim gemmæque ad heredem tamen tranſeunt: veſtes prorogant tempus: unguenta illico exſpirant, ac ſuis moriuntur horis. Summa commendatio eorum, ut tranſeunte femina odor invitet etiam aliud agentes: excedunt-

que quadragenos denarios libræ. Tanti emitur voluptas aliena: etenim odorem qui gerit, ipſe non ſentit. Sed & hæc aliqua differentia ſignanda ſunt. In M. Ciceronis monumentis invenitur, unguenta gratiora eſſe, quæ terram, quam quæ crocum ſapiant: quando etiam corruptiſſimo in genere magis tamen juvat quædam ipſius vitii ſeveritas. Sed quoſdam craſſitudo maxime delectat, ſpiſſum appellantes: linique jam, non ſolum perfundi, unguentis gaudent. Vidimus etiam veſtigia pedum tingi: quod M. Othonem monſtraſſe Neroni principi ferebant. Quæſo ut qualiter ſentiretur, juvaretque, ab ea parte corporis? Nec non aliquem ex privatis audivimus juſſiſſe, ſpargi parietes balinearum unguento: atque Cajum principem, ſolia temperari: ac ne principale videatur hoc bonum, & poſtea quendam ex ſervis Neronis. Maxime tamen mirum eſt, hanc gratiam penetraſſe & in caſtra. Aquilæ certe ac ſigna, pulverulenta illa, & cuſtodibus horrida, inunguntur feſtis diebus; utinamque dicere poſſemus, quis primus inſtituiſſet. Ita eſt, nimirum hac mercede corruptæ terrarum orbem devicere aquilæ. Iſta patrocinia quærimus vitiis, ut per hoc jus ſumantur ſub caſſide unguenta.

V. Quando id primum ad Romanos penetraverit, non facile dixerim. Certum eſt Antiocho rege Aſiaque devictis, Urbis anno quingenteſimo ſexageſimo quinto, P. Licinium Craſſum, L. Julium Cæſarem Cenſores edixiſſe, ne quis venderet unguenta exotica: ſic enim appellavere. At her-

cules jam quidam etiam in potus addunt: tantique amaritudo eſt, ut odore prodigo fruantur ex utraque parte corporis. L. Plotium, L. Planci bis Conſulis Cenſoriſque fratrem, proſcriptum a Triumviris, in Salernitana latebra unguenti odore proditum conſtat: quo dedecore tota abſoluta proſcriptio eſt. Quis enim non merito judicet periiſſe tales?

VI. Cetero terrarum omnium Ægyptus accommodatiſſima unguentis: ab ea Campania eſt, copia roſæ. Judæa vero inclyta eſt vel magis palmis: quarum natura nunc dicetur. Sunt quidem & in Europa, vulgoque Italia, ſed ſteriles. Ferunt in maritimis Hiſpaniæ fructum, verum immitem: dulcem in Africa, ſed ſtatim evaneſcentem. Contra in Oriente: ex his vina, gentiumque aliquibus panis: plurimis vero etiam quadrupedum cibus. Quamobrem jure dicentur externæ. Nulla eſt in Italia ſponte genita, nec in alia parte terrarum, niſi in calida: frugifera vero nuſquam, niſi in fervida.

VII. Gignitur levi ſabuloſaque terra: majore in parte & nitroſa. Gaudet & riguis: totoque anno bibere cum amet, anno ſitienti. A fimo quidem etiam lædi putant: & Aſſyriorum pars aliqua, ſi non rivis miſceatur. Genera earum plura: & prima fruticem non excedentia: ſterilem hunc, aliubi & ipſum fertilem, brevique ramorum orbe folioſum. Tectorii vicem hic parietibus pleriſque in locis præſtat contra aſpergines. Procerioribus ſilva, arbore ex ipſa foliorum aculeo fruticante

circa totas pectinatim, quas ſilveſtres intelligi neceſſe eſt. Incerta tamen libidine etiam mitioribus ſe miſcent. Reliquæ teretes atque proceræ, denſis gradatiſque corticum pollicibus, ut orbibus, faciles ſe ad ſcandendum Orientis populis præbent; vitilem ſibi arborique indutis circulum, mira pernicitate tum homine ſubeunte. Coma omnis in cacumine, & pomum eſt: non inter folia hoc, ut in ceteris: ſed ſuis inter ramos palmitibus racemoſum, utraque natura uvæ atque pomi. Folia cultrato mucrone, lateribus in ſeſe bifidatis, bella primum demonſtravere gemina; nunc ad funes, vitiliumque nexus, & capitum levia umbracula finduntur.

Arboribus, immo potius omnibus quæ terra gignat, herbiſque etiam, utrumque ſexum eſſe diligentiſſimi naturæ tradunt: quod in plenum ſatis ſit dixiſſe hoc in loco: nullis tamen arboribus manifeſtius. Mas in palmite floret, femina citra florem germinat tantum ſpicæ modo. Utriſque autem prima naſcitur pomi caro: poſtea lignum intus, hoc eſt, ſemen ejus. Argumentum, quod parvæ ſine hoc reperiuntur in eodem palmite. Eſt autem oblongum: non, ut olivis, orbiculatum. Præterea cæſum a dorſo pulvinata fiſſura, & in alvo media pleriſque umbilicatum, unde primum ſpargitur radix. Seritur autem pronum, & bina juxta compoſita ſemina, ſuperque totidem, quoniam infirma ſingulis planta eſt: quaternæ coaleſcunt. Multis candidiſque lignum hoc a carnibus diſcernitur tunicis, aliis corpori adhærentibus: laxeque diſtans,

tantum cacumini filo adhæret. Caro matureſcit anno. Quibuſdam tamen in locis, ut in Cypro, quanquam ad maturitatem non perveniat, grato ſapore dulcis eſt: & folium ibi latius, fructus quam reliquis rotundior: nec ut devoretur corpus, verum ut exſpuatur, ſucco modo expreſſo. Et in Arabia languide dulces traduntur eſſe palmæ: quanquam Juba apud Scenitas Arabas præfert omnibus ſaporibus, quam vocant Dablan. Cetero ſine maribus non gignere feminas ſponte edito nemore confirmant: circaque ſingulos plures nutare in eum pronas blandioribus comis. Illum erectis hiſpidum, afflatu viſuque ipſo & pulvere etiam reliquas maritare: hujus arbore exciſa viduas poſt ſterileſcere feminas. Adeoque eſt Veneris intellectus, ut coitus etiam excogitatus ſit ab homine, ex maribus flore ac lanugine, interim vero tantum pulvere inſperſo feminis.

VIII. Seruntur autem palmæ & trunco, duûm cubitorum longitudine, a cerebro ipſo arboris fiſſuris diviſo atque defoſſo. Et ab radice avulſæ vitalis eſt ſatus, & ramorum tenerrimis. In Aſſyria, ipſa quoque arbor ſtrata in ſolo humido tota radicatur, ſed in frutices, non in arborem. Ergo plantaria inſtituunt, anniculaſque transferunt, & iterum bimas. Gaudent enim mutatione ſedis, verna alibi, in Aſſyria autem circa Canis ortus. Nec ferro attingunt ibi novellas: ſed religant comas, ut in altitudinem exeant. Robuſtas deputant craſſitudinis gratia, ſemipedales ramorum relinquentes truncos, qui deciſi alibi necant matrem. Dixi-

mus ſalſum ab his ſolum diligi. Ergo ubi non eſt tale, ſalem adſpergunt, non radicibus, ſed longius paulo. Quædam in Syria & Ægypto in binos dividunt ſe truncos: in Creta & in ternos, quædamque & in quinos. Ferunt ſtatim in trimatu. In Cypro vero, Syria, Ægypto, quadrimæ: aliquæ quinquennes, altitudine hominis, nullo intus pomi ligno, quamdiu ſunt novellæ, ob id ſpadonum accepto nomine.

IX. Genera earum multa. Sterilibus ad materias, operumque lautiora, utitur Aſſyria & tota Perſis. Sunt & cæduæ palmarum quoque ſilvæ, germinantes rurſus ab radice ſucciſæ. Dulcis medulla earum in cacumine, quod cerebrum appellant: exemtaque vivunt, quod non aliæ. Vocantur autem chamærepes, folio latiore ac molli, ad vitilia utiliſſimo. Copioſæ in Creta, ſed magis in Sicilia. E palmis prunæ vivaces, igniſque lentus.

Fructiferarum aliis brevius lignum in pomo, aliis longius: his mollius, illis durius: quibuſdam oſſeum lunatumque, dente contra faſcinantes religione politum. Aliud pluribus veſtitum paucioribuſve tunicis: aliud craſſioribus tenuioribuſve. Ita fiunt undequinquaginta genera, ſi quis omnium perſequi velit nomina etiam barbara, vinorumque ex iis differentias. Clariſſimæ omnium, quas regias appellavere ab honore, quoniam regibus tantum Perſidis ſervarentur, Babylone natæ uno in horto Bagou: ita enim vocant ſpadones, qui apud eos etiam regnavere. Hortus ille nunquam niſi dominantis in aula fuit. At in meridiano orbe præcipuam

obtinent nobilitatem ſyagri, proximamque margarides. Hæ breves, candidæ, rotundæ, acinis, quam balanis, ſimiliores. Quare & nomen a margaritis accepere. Una earum arbor in Chora eſſe traditur: una & ſyagrorum. Mirumque de ea accepimus, cum phœnice ave, quæ putatur ex hujus palmæ argumento nomen accepiſſe, iterum mori ac renaſci ex ſeipſa: eratque, cum hæc proderem, fertilis. Ipſum pomum grande, durum, horridum, & a ceteris generibus diſtans ſapore ferino, quem ferme in apris novimus: evidentiſſimeque cauſa eſt nominis. Quarta auctoritas ſandalidum, a ſimilitudine appellatarum. Jam in Æthiopiæ fine quinque earum nec plures arbores tradunt, non raritate magis, quam ſuavitate mirabiles.

Ab his caryotæ maxime celebrantur, & cibo quidem, ſed & ſucco uberrimæ. Ex quibus præcipua vina Orienti, iniqua capiti, unde pomo nomen. Sed ut copia ibi atque fertilitas, ita nobilitas in Judæa, nec in tota, ſed Hiericunte maxime. Quanquam laudatæ & Archelaide, & Phaſelide, atque Liviade, gentis ejuſdem convallibus. Dos his præcipua ſucco pingui lactentibus: quodamque vini ſapore in melle prædulci. Sicciores in hoc genere Nicolai, ſed amplitudinis præcipuæ, quaterni cubitorum longitudinem efficiunt. Minus ſpecioſæ, ſed ſapore caryotarum ſorores, ob hoc Adelphides dictæ, proximam ſuavitatem habent, non tamen eandem. Tertium ex his genus patetæ, nimio liquore abundat: rumpitque ſe pomi ipſius, etiam in ſua matre, ebrietas, calcatis ſimilis.

Suum genus e ſicciore turba junceis, prælonga gracilitate curvatis interim. Nam quos ex his honori Deorum dicamus, chydæos appellavit Judæa, gens contumelia numinum inſignis. In totum arentes Thebaidis atque Arabiæ, macroque corpore exiles, & aſſiduo vapore torrentes, cruſtam verius, quam cutem, obducunt. In ipſa quidem Æthiopia friatur, (tanta eſt ſiccitas,) & farinæ modo ſpiſſatur in panem. Gignitur autem in frutice ramis cubitalibus, folio latiore, pomo rotundo, ſed majore, quam mali, amplitudine: coicas vocant. Triennio matureſcunt: ſemperque frutici pomum eſt ſubnaſcente alio. Thebaidis fructus extemplo in cados conditur, cum ſui ardoris anima: ni ita fiat, celeriter exſpirat: marceſcitque non retoſtus furnis. Ex reliquo genere plebejæ videntur. Syri & Juba tragemata appellant. Nam in alia parte Phœnices Ciliciæque, populari etiam nomine a nobis appellantur balani. Eorum quoque plura genera. Differunt figura rotunditatis aut proceritatis. Differunt & colore, nigriores ac rubentes. Nec pauciores fico traduntur colores. Maxime tamen placent candidi. Diſtant & magnitudine: prout multi cubitum effecere. Quidam ſunt non ampliores faba. Servantur hi demum, qui naſcuntur in ſalſis atque ſabuloſis, ut in Judæa, & Cyrenaica Africa. Non item in Ægypto, Cypro, Syria, & Seleucia Aſſyriæ. Quamobrem ſues, & reliqua animalia ex his ſaginantur. Vitiati aut vetuſti ejus pomi ſignum eſt, cecidiſſe candidam verrucam, quæ racemo adhæſerit. Alexandri milites palmis viridibus ſtran-

gulati ſunt. In Gedroſis id factum eſt pomi genere, alibi copia evenit. Eſt enim tanta muſteis ſuavitas, ut finis mandendi non niſi periculo fiat.

X. Syria præter hanc peculiares habet arbores. In nucum genere piſtacia nota. Prodeſſe adverſus ſerpentium traduntur morſus, & potu & cibo. In ficorum autem, caricas, & minores ejus generis, quæ cottana vocant. Item pruna in Damaſco monte nata, & myxa : utramque jam familiarem Italiæ. Ex myxis in Ægypto & vina fiunt.

XI. Juniperi ſimilem habent Phœnices & cedrum minorem. Duo ejus genera, Lycia & Phœnicia, differunt folio : nam quæ durum, acutum, ſpinoſum habet, oxycedros vocatur, ramoſa & nodis infeſta: altera odore præſtat. Fructum ferunt myrti magnitudine, dulcem ſapore. Et majoris cedri duo genera: quæ floret, fructum non fert. Frugifera non floret : & in ea antecedentem fructum occupat novus. Semen ejus cupreſſo ſimile. Quidam cedrelaten vocant. Ex hac reſina laudatiſſima. Materiæ vero ipſi æternitas : itaque & ſimulacra deorum ex ea factitaverunt. Cedrinus eſt Romæ in delubro Apollo Soſianus, Seleucia advectus. Cedro ſimilis in Arcadia eſt arbor : in Phrygia Frutex vocatur.

XII. Syria & terebinthum habet. Ex his maſcula eſt ſine fructu. Feminarum duo genera. Alteri fructus rubet lentis magnitudine : alteri pallidus, cum vite matureſcit, non grandior faba, odore jucundior, tactu reſinoſus. Circa Idam Troadis, & in Macedonia brevis arbor hæc atque fruticoſa, in Da-

maſco Syriæ magna. Materies ei admodum lenta, ac fidelis ad vetuſtatem, nigri ſplendoris: flos racemoſus olivæ modo, ſed rubens: folia denſa. Fert & folliculos emittentes quædam animalia, ceu culices, lentoremque reſinoſum, qui & cortice erumpit.

XIII. Etiam rhus Syriæ maſcula fert, ſterili femina, folio ulmi paulo longiore & piloſo, foliorum inter ſe ſemper contrariis pediculis, gracili brevique ramo. Pelles candidæ conficiuntur iis. Semen lenti ſimile, cum uva rubeſcit, quod vocatur rhus, medicamentis neceſſarium.

XIV. Ex Ægypto multa genera, quæ non alibi. Ante omnia ficus, ob id Ægyptia cognominata. Arbor moro ſimilis folio, magnitudine, adſpectu. Pomum fert non ramis, ſed caudice ipſo. Idque ipſum ficus eſt prædulcis, ſine granis interioribus, perquam fœcundo proventu, ſcalpendo tantum ferreis unguibus: aliter non matureſcit. Sed cum factum eſt, quarto die demetitur, alio ſubnaſcente: ſepteno ita numeroſa partu, per ſingulas æſtates multo lacte abundante. Subnaſcitur, etiamſi non ſcalpatur, fœtus quater æſtate, prioremque expellit immaturum. Materies proprii generis inter utiliſſimas. Cæſa ſtatim ſtagnis mergitur: hoc eſt ejus ſiccari. Et primo ſidit, poſtea fluitare incipit: certoque ſugit eam alienus humor, qui aliam omnem rigat. Cum innatare cœperit, tempeſtivæ habet ſignum.

XV. Huic ſimilis quadamtenus quæ vocatur Cypria ficus in Creta. Nam & illa in caudice ipſo fert pomum, & ramis, cum in craſſitudinem adole-

vere. Sed hæc germina emittit ſine ullis foliis: radice ſimilis populo, folium ulmo. Fructus quaternos fundit: toties & germinat. Sed groſſus ejus non matureſcit, niſi inciſura emiſſo lacte. Suavitas & interiora, fici: magnitudo, ſorbi.

XVI. Similis & quam Jones ceroniam vocant: trunco & ipſa fertilis, ſed pomo ſiliquæ. Ob id quidam Ægyptiam ficum dixere, errore manifeſto. Non enim in Ægypto naſcitur, ſed in Syria, Joniaque, & circa Gnidum, atque in Rhodo: ſemper comantibus foliis: flore candido, cum vehementia odoris: plantigera imis partibus, & ideo ſuperficie flaveſcens, ſuccum auferente ſobole. Pomo antecedentis anni circa Canis ortum detracto, ſtatim alterum parit: poſtea florem, per Arcturum: hieme fœtus enutriente.

XVII. Ægyptus & Perſicam arborem ſui generis habet, ſimilem piro, folia retinentem. Fertilitas aſſidua ei, ſubnaſcente craſtino fructu: maturitas eteſiarum afflatu. Pomum longius piro, incluſum amygdalæ putamine, & corio, colore herbido: ſed ubi nux illi, huic prunum, differens brevitate ac mollitie: & quamvis blandiatur prædulcis ſuavitas, innocuum. Materies bonitate, firmitudine, nigritia quoque nihil differens a loto. Simulacra ex ea factitavere. Non eadem gratia, quanquam fideli materie, ex arbore quam balanum appellavimus, magna ex parte contorta: navalis itaque tantum eſt.

XVIII. At e diverſo cuci in magno honore, palmæ ſimilis, quando & ejus foliis utuntur ad textilia. Differt quod in brachia ramorum ſpargi-

tur. Pomo magnitudo, quæ manum impleat, color fulvus, commendabilis ſucco ex auſtero dulci. Lignum intus grande, firmæque duritiæ, ex quo velares detornant anulos. In eo nucleus dulcis, dum recens eſt: ſiccatus dureſcit ad infinitum, ut mandi non poſſit, niſi pluribus diebus maceratus. Materies criſpioris elegantiæ, & ob id Perſis gratiſſima.

XIX. Nec minus ſpina celebratur in eadem gente dumtaxat nigra, quoniam incorrupta etiam in aquis durat, ob id utiliſſima navium coſtis. Candida facile putreſcit. Aculeus ſpinarum & in foliis. Semen in ſiliquis, quo coria perficiuntur gallæ vice. Flos & coronis jucundus, & medicamentis utilis. Manat & gummi ex ea. Sed præcipua utilitas, quod cæſa anno tertio reſurgit. Circa Thebas hæc, ubi & quercus, & Perſica, & oliva, CCC a Nilo ſtadiis, ſilveſtri tractu, & ſuis fontibus riguo. Ibi & prunus Ægyptia, non diſſimilis ſpinæ proxime dictæ, pomo meſpili, matureſcens bruma, nec folia dimittens. Lignum in pomo grande, ſed corpus ipſum natura copiaque, meſſium inſtar incolis. Purgatum enim tundunt, ſervantque ejus offas. Silveſtris & circa Memphim regio tam vaſtis arboribus, ut terni non quirent circumflecti: unius peculiari miraculo, nec pomum propter, uſumve aliquem, ſed eventum. Facies enim ſpinæ folia habet, ceu pennas, quæ tactis ab homine ramis cadunt protinus, ac poſtea renaſcuntur.

XX. Gummi optimum eſſe ex Ægyptia ſpina convenit, vermiculatum, colore glauco, purum,

ſine cortice, dentibus adhærens. Pretium ejus in libras, X, III. Deterius ex amygdalis amaris, & ceraſo, peſſimum ex prunis. Fluit & ex vitibus, infantium hulceribus aptiſſimum: & aliquando ex olea, dentium dolori: ulmo etiam in Coryco monte Ciliciæ, ac junipero, ad nihil utile: ex ulmi vero gummi & culices ibi naſcuntur. Fit & ex ſarcocolla: (ita vocatur arbor,) commis utiliſſima pictoribus ac medicis, ſimilis pollini thuris: & ideo candida, quam rufa, melior. Pretium ejus, quod ſupra.

XXI. Nondum paluſtria attigimus, nec frutices amnium. Prius tamen quam digrediamur ab Ægypto, & papyri natura dicetur, cum chartæ uſu maxime humanitas vitæ conſtet & memoria. Et hanc Alexandri Magni victoria repertam, auctor eſt M. Varro, condita in Ægypto Alexandria. Antea non fuiſſe chartarum uſum: in palmarum foliis primo ſcriptitatum: deinde quarundam arborum libris. Poſtea publica monumenta plumbeis voluminibus, mox & privata linteis confici cœpta, aut ceris. Pugillarium enim uſum fuiſſe etiam ante Trojana tempora invenimus apud Homerum. Illo vero prodente, ne terra quidem ipſa, quæ nunc Ægyptus, intelligitur: (cum in Sebennytico ſaltem ejus nomo nonniſi charta naſcatur:) poſtea adaggerata Nilo. Siquidem a Pharo inſula, quæ nunc Alexandriæ ponte jungitur, noctis dieique velifico navigii curſu terram fuiſſe prodidit. Mox æmulatione circa bibliothecas regum Ptolemæi & Eumenis, ſupprimente chartas Ptolemæo idem Varro mem-

branas Pergami tradidit repertas. Poſtea promiſcue patuit uſus rei, qua conſtat immortalitas hominum.

XXII. Papyrum ergo naſcitur in paluſtribus Ægypti, aut quieſcentibus Nili aquis, ubi evagatæ ſtagnant, duo cubita non excedente altitudine gurgitum, brachiali radicis obliquæ craſſitudine, triangulis lateribus, decem non amplius cubitorum longitudine in gracilitatem faſtigatum, thyrſi modo cacumen includens ſemine nullo, aut uſu ejus alio, quam floris ad deos coronandos. Radicibus incolæ pro ligno utuntur: nec ignis tantum gratia, ſed ad alia quoque utenſilia vaſorum. Ex ipſo quidem papyro navigia texunt: & e libro vela, tegeteſque, nec non & veſtem, etiam ſtragulam, ac funes. Mandunt quoque crudum, decoctumque, ſuccum tantum devorantes. Naſcitur & in Syria, circa quem odoratus ille calamus, lacum. Neque aliis uſus eſt, quam inde, funibus rex Antigonus in navalibus rebus, nondum ſparto communicato. Nuper & in Euphrate naſcens circa Babylonem papyrum intellectum eſt eundem uſum habere chartæ. Et tamen adhuc malunt Parthi veſtibus literas intexere.

XXIII. Præparantur ex eo chartæ, diviſo acu in prætenues, ſed quam latiſſimas, philuras. Principatus medio, atque inde ſciſſuræ ordine. Hieratica appellabatur antiquitus, religioſis tantum voluminibus dicata, quæ ablutione Auguſti nomen accepit: ſicut ſecunda Liviæ, a conjuge ejus. Ita deſcendit hieratica in tertium nomen. Proximum amphitheatricæ datum fuerat a confecturæ loco. Excepit hanc Romæ Fannii ſagax officina, tenuatamque

curioſa interpolatione principalem fecit e plebeja, & nomen ei dedit. Quæ non eſſet ita recurata, in ſuo manſit amphitheatrica. Poſt hanc Saitica, ab oppido, ubi maxima fertilitas, ex vilioribus ramentis: propiorque etiamnum cortici Leneotica, a vicino loco, pondere jam hæc, non bonitate, venalis. Nam emporetica inutilis ſcribendo, involucris chartarum, ſegeſtriumque in mercibus uſum præbet; ideo a mercatoribus cognominata. Poſt hanc papyrum eſt, extremumque ejus ſcirpo ſimile, ac ne funibus quidem, niſi in humore, utile.

Texuntur omnes madente tabula Nili aqua. Turbidus liquor glutinis præbet vicem. Primo ſupina tabula ſcheda adlinitur longitudine papyri, quæ potuit eſſe, reſegminibus utrinque amputatis: tranſverſa poſtea crates peragit. Premitur deinde prelis, & ſiccantur Sole plagulæ, atque inter ſe junguntur, proximarum ſemper bonitatis diminutione ad deterrimas. Nunquam plures ſcapo, quam vicenæ.

XXIV. Magna in latitudine earum differentia: XIII digitorum optimis: duo detrahuntur hieraticæ. Fanniana denos habet: & uno minus amphitheatrica: pauciores Saitica: nec malleo ſufficit: nam emporeticæ brevitas ſex digitos non excedit. Præterea ſpectantur in chartis, tenuitas, denſitas, candor, lævor. Primatum mutavit Claudius Cæſar: nimia quippe Auguſtæ tenuitas tolerandis non ſufficiebat calamis. Ad hoc tranſmittens literas lituræ metum afferebat ex averſis: & alias indecoro viſu pertranslucida. Igitur e ſecundo corio ſtatumina

facta ſunt: e primo, ſubtegmina. Auxit & latitudinem. Pedalis erat menſura, & cubitalis macrocollis: ſed ratio deprehendit vitium, unius ſchedæ revulſione plures infeſtante paginas. Ob hæc prælata omnibus Claudia, Auguſtæ in epiſtolis auctoritas relicta: Liviana ſuam tenuit, cui nihil primæ erat, ſed omnia ſecundæ.

XXV. Scabritia lævigatur dente, conchave: ſed caducæ literæ fiunt. Minus ſorbet politura charta, magis ſplendet. Rebellat ſæpe humor incurioſe datus primo, malleoque deprehenditur, aut etiam odore, cum fuerit indiligentior. Deprehenditur & lentigo oculis: ſed inſerta mediis glutinamentis tænia, fungo papyri bibula, vix niſi litera fundente ſe: tantum ineſt fraudis. Alius igitur iterum texendis labor.

XXVI. Glutinum vulgare e pollinis flore temperatur fervente aqua, minimo aceti aſperſu: nam fabrile, gummiſque, fragilia ſunt. Diligentior cura: mollia panis fermentati colata aqua fervente: minimum hoc modo intergerii: atque etiam lini lenitas ſuperatur. Omne autem glutinum, nec vetuſtius eſſe debet uno die, nec recentius. Poſtea malleo tenuatur, & iterum glutino percurritur, iterumque conſtricta erugatur, atque extenditur malleo. Ita ſunt longinqua monumenta Tiberii Cajique Gracchorum manus, quæ apud Pomponium Secundum vatem civemque clariſſimum vidi annos fere poſt CC. Jam vero Ciceronis, ac Divi Auguſti, Virgiliique ſæpenumero videmus.

XXVII. Ingentia exempla contra Varronis ſen-

tentiam de chartis reperiuntur. Namque Caſſius Hemina, vetuſtiſſimus auctor Annalium, quarto eorum libro prodidit, Cn. Terentium ſcribam agrum ſuum in Janiculo repaſtinantem, offendiſſe arcam, in qua Numa, qui Romæ regnavit, ſitus fuiſſet. In eadem libros ejus repertos P. Cornelio, L. F. Cethego, M. Bæbio, Q. F. Pamphilo Coſſ. ad quos a regno Numæ colliguntur anni DXXXV, & hos fuiſſe e charta: majore etiamnum miraculo, quod tot infoſſi duraverunt annis: quapropter in re tanta ipſius Heminæ verba ponam. Mirabantur alii, quomodo illi libri durare potuiſſent: ille ita rationem reddebat: Lapidem fuiſſe quadratum circiter in media arca vinctum candelis quoquoverſus. In eo lapide inſuper libros impoſitos fuiſſe: propterea arbitrari eos non computruiſſe. Et libros citratos fuiſſe: propterea arbitrarier tineas non tetigiſſe. In his libris ſcripta erant philoſophiæ Pythagoricæ. Eoſque combuſtos a Q. Petilio Prætore, quia philoſophiæ ſcripta eſſent. Hoc idem tradit L. Piſo Cenſorius primo commentariorum: ſed libros ſeptem juris Pontificii, totidemque Pythagoricos fuiſſe: Tuditanus decimo tertio, Numæ decretorum fuiſſe: ipſe Varro Humanarum antiquitatum ſexto, Antias ſecundo, duos Pontificales Latinos, totidem Græcos præcepta philoſophiæ continentes. Idem tertio ponit, quo comburi eos placuerit. Inter omnes vero convenit Sibyllam ad Tarquinium Superbum tres libros attuliſſe: ex quibus igni duo cremati ab ipſa, tertius cum Capitolio Sullanis temporibus. Præterea Mutianus ter

Conſul prodidit nuper ſe legiſſe, cum præſideret Lyciæ, Sarpedonis a Troja ſcriptam in quodam templo epiſtolæ chartam. Quod eo magis miror, ſi etiamnum Homero condente Ægyptus non erat: aut cur, ſi jam hic erat uſus, in ipſa illa Lycia Bellerophonti codicillos datos, non epiſtolas, prodidit. Sterilitatem ſentit hoc quoque: factumque jam Tiberio principe inopia chartæ, ut e Senatu darentur arbitri diſpenſandæ: alias in tumultu vita erat.

XXVIII. Æthiopia, Ægypto contermina, inſignes arbores non fere habet, præter laniferas, quarum natura in deſcriptione Indorum atque Arabiæ dicta eſt. Propior tamen huic natura lanæ, majorque folliculus granati modo mali: ſimileſque & inter ſe arbores ipſæ. Præter hanc palmæ, quales retulimus. Inſularum arbores ambitu Æthiopiæ, & nemora odorata, in mentione earum dicta ſunt.

XXIX. Atlas mons peculiari proditur ſilva, de qua diximus. Confines ei Mauri, quibus plurima arbor citri, & menſarum inſania, quas feminæ viris contra margaritas regerunt. Exſtat hodie M. Ciceronis in illa paupertate, & quod magis mirum eſt, illo ævo emta ſeſtertiûm decies centenis millibus. Memoratur & Galli Aſinii, ſeſtertiûm undecies centenis mill. Venumdatæ ſunt & duæ a Juba rege pendentes: quarum alteri pretium fuit ſeſtertiûm duodecies centena millia, alteri paulo minus. Interiit nuper incendio a Cethegis deſcendens, ſeſterſtiûm quatuordecies centenis mill. permutata, latifundii taxatione, ſi quis prædia tanti mercari

malit. Magnitudo ampliſſima adhuc fuit, unius commiſſæ ex orbibus dimidiatis duobus, a rege Mauretaniæ Ptolemæo, quatuor pedum & ſemipedis per medium ambitum, craſſitudine quadrantali. Majuſque miraculum in ea eſt artis, latente junctura, quam potuiſſet eſſe naturæ. Solidæ autem a Nomio Tiberii Cæſaris liberto cognomen trahentis, tribus ſicilicis infra quatuor pedes, totidemque infra ſemipedem craſſitudinis. Qua in re non omittendum videtur, Tiberio principi menſam quatuor pedes ſextante ſicilico excedentem, tota vero craſſitudine ſeſcunciali, operimento laminæ veſtitam fuiſſe, cum tam opima Nomio liberto ejus eſſet. Tuber hoc eſt radicis, maximeque laudatum, quod ſub terra totum fuerit: & rarius quam quæ ſuperne, quæque gignuntur etiam in ramis: proprieque quod tanti emitur, arborum vitium eſt, quarum amplitudo ac radices æſtimari poſſunt ex orbibus. Sunt autem cupreſſo feminæ etiamnum ſilveſtri ſimiles folio, odore, caudice. Ancorarius mons vocatur citerioris Mauretaniæ, qui laudatiſſimam dedit citrum, jam exhauſtus.

XXX. Menſis præcipua dos in venam criſpis, vel in vortices parvos. Illud oblongo evenit diſcurſu, ideoque tigrinum appellatur: hoc intorto, & ideo tales pantherinæ vocantur. Sunt & undatim criſpæ, majore gratia, ſi pavonum caudæ oculos imitentur. Magna vero poſt has gratia, extra prædictas, criſpis denſa veluti grani congerie, quas ob id a ſimilitudine apiatas vocant. Summa vero omnium in colore. Hic maxime mulſi placet, ſuis

reſulgens venis. Poſt hæc amplitudo eſt: jam toti caudices juvant: pluresque in una.

Menſæ vitia: lignum, ita vocatur materia ſurda, & indigeſta ſimplicitas, aut platani foliorum modo digeſta: item ilignæ venæ ſimilitudo, vel coloris: & quibus maxime obnoxias fecere æſtus ventique, rimæ, aut capillamenta rimas imitata. Poſtea muræna nigro tranſcurrens limite: variiſque cornicum punctis apprehenſus, papaverum nodo, & in totum atro propiór colos, maculæve diſcolores. Virides terra condunt barbari, & illinunt cera. Artifices vero frumenti acervis imponunt ſeptenis diebus, totidem intermiſſis: mirumque ponderi quantum ita detrahatur. Naufragia docuere nuper, hanc quoque materiam ſiccatam mari, duritie incorrupta ſpiſſari, non ullo modo vehementius. Nutriuntur optime, ſplendeſcuntque, manu ſicca fricatæ a balineis maxime: nec a vinis læduntur, ut his genitæ.

Inter pauca nitidioris vitæ inſtrumenta hæc arbor eſt: quapropter inſiſtendum ei quoque paulum videtur. Nota etiam Homero fuit: thyon Græce vocatur, ab aliis thya. Hanc itaque inter odores uri tradit in deliciis Circes, quam Deam volebat intelligi: magno errore eorum, qui odoramenta in eo vocabulo accipiunt, cum præſertim eodem verſu cedrum laricemque una tradat: in quo manifeſtum eſt de arboribus tantum locutum. Theophraſtus, (qui primus a Magni Alexandri ætate ſcribit, quæ circa urbis Romæ quadringenteſimum quadrageſimum geſta ſunt annum,) magnum jam

huic arbori honorem tribuit, memoratas ex ea referens templorum veterum contignationes, quandamque immortalitatem materiæ in tectis contra vitia omnia incorruptæ. Radice nihil criſpius, nec aliunde pretioſiora opera. Præcipuam autem eſſe eam arborem circa Hammonis delubrum: naſci & in inferiore Cyrenaicæ parte. De menſis tamen tacuit: & alias nullius ante Ciceronianam vetuſtior memoria eſt, quæ novitia apparet.

XXXI. Alia eſt arbor eodem nomine, malum ferens exſecratum aliquibus odore & amaritudine, aliis expetitum, domos etiam decorans, nec dicenda verboſius.

XXXII. Eadem Africa, qua vergit ad nos, inſignem arborem loton gignit, quam vocant celtin, & ipſam Italiæ familiarem, ſed terra mutatam. Præcipua eſt circa Syrtes atque Naſamonas. Magnitudo, quæ piro: quanquam Nepos Cornelius brevem tradat. Inciſuræ folio crebriores: quæ ilicis videntur. Differentiæ plures, eæque maxime fructibus fiunt. Magnitudo huic fabæ, color croci, ſed ante maturitatem alius atque alius, ſicut in uvis. Naſcitur denſus in ramis myrti modo, non ut in Italia, ceraſi: tam dulci ibi cibo, ut nomen etiam genti terræque dederit, nimis hoſpitali advenarum oblivione patriæ. Ferunt ventris non ſentire morbum, qui eum mandant. Melior ſine interiore nucleo, qui in altero genere oſſeus videtur. Vinum quoque exprimitur illi, ſimile mulſo, quod ultra denos dies negat durare idem Nepos: baccaſque conciſas cum alica ad cibos doliis con-

di. Quin & exercitus paſtos eo accepimus, ultro citroque commeantes per Africam. Ligno colos niger. Ad tibiarum cantus expetitur. E radice cultellis capulos, breveſque alios uſus excogitant. Hæc ibi natura arboris.

Eſt autem eodem nomine & herba, & in Ægypto caulis in paluſtrium genere. Recedentibus enim aquis Nili riguis provenit ſimilis fabæ caule, foliiſque denſa congerie ſtipatis, brevioribus tantum graciliòribuſque: cui fructus in capite papaveri ſimilis inciſuris, omnique alio modo: intus grana, ceu milium. Incolæ capita in acervis putrefaciunt: mox ſeparant lavando, & ſiccata tundunt, eoque pane utuntur. Mirum eſt, quod præter hæc traditur: Sole occidente papavera ea comprimi, & integi foliis: ad ortum autem aperiri, donec matureſcant, floſque qui eſt candidus, decidat.

Hoc amplius in Euphrate tradunt, & caput ipſum & florem veſpera mergi uſque in medias noctes, totumque abire in altum, ut ne demiſſa quidem manu poſſit inveniri. Verti deinde, paulatimque ſubrigi, & ad exortum Solis emergere extra aquam, ac florem patefacere, atque etiamnum inſurgere, ut plane ab aqua abſit alte. Radicem lotos hæc habet mali cotonei magnitudine, opertam nigro cortice, qualis & caſtaneas tegit. Interius candidum corpus, gratum cibis, ſed crudo gratius decoctum, ſive aqua, ſive pruna. Nec aliunde magis, quam purgamentis ejus, ſues craſſeſcunt.

XXXIII. Cyrenaica regio loton ſuæ poſtponit paliuro. Fruticoſior hæc, fructuque magis rubens,

cujus nucleus non ſimul mandatur, jucundus per ſe, atque ſuavior e vino, quin & vina ſucco ſuo commendans. Interior Africa ad Garamantas uſque, & deſerta, palmarum magnitudine & ſuavitate conſtat, nobilibus maxime circa delubrum Hammonis.

XXXIV. Sed circa Carthaginem Punicum malum cognomine ſibi vindicat: aliqui granatum appellant. Diviſit & in genera: apyrenum vocando, cui lignoſus nucleus abeſt: ſed candidior ei natura, & blandiores ſunt acini, minuſque amaris diſtincti membranis. Alia ſtructura earum quædam, ut in favis, communis. Nucleos habentium quinque ſpecies: dulcia, acria, mixta, acida, vinoſa. Samia & Ægyptia diſtinguuntur erythrocomis, & leucocomis. Corticis major uſus ex acerbis ad perficienda coria. Flos balauſtium vocatur, & medicinis idoneus, & tingendis veſtibus, quarum color inde nomen accepit.

XXXV. In Aſia & Græcia naſcuntur frutices: epipactis, quem alii elleborinen vocant, parvis foliis, quæ pota contra venena proſunt, ſicut erices contra ſerpentes: & in quo naſcitur granum Gnidium, quod aliqui linum vocant: fruticem vero thymelæam, alii chamelæam, alii pyros achnen, alii cneſtron, alii cneoron: eſt ſimilis oleaſtro, foliis anguſtioribus, gummoſis ſi mordeantur, myrti magnitudine: ſemine, colore & ſpecie farris: ad medicinæ tantum uſum.

XXXVI. Tragion fruticem ſola Creta inſula gignit, terebintho ſimilem & ſemine, quod contra ſagittarum ictus efficaciſſimum tradunt. Eadem &

tragacanthen, ſpinæ albæ radice, multum prælata apud Medos aut in Achaja naſcenti. Pretium ejus in libras X, III.

XXXVII. Tragon & Aſia fert, ſive ſcorpionem, veprem ſine foliis, racemis rubentibus, ad medicinæ uſum. Myricen & Italia, quam alii tamaricen vocant: Achaja autem bryam ſilveſtrem: inſigne in ea, quod ſativa tantum ferat gallæ ſimilem fructum. In Syria & in Ægypto copioſa hæc eſt: cujus infelicia ligna appellamus, quæ tamen infeliciora ſunt Græciæ. Gignit enim arborem oſtryn, quam & oſtryam vocant, ſolitariam circa ſaxa aquoſa, ſimilem fraxino cortice, & ramis, folio piri, paulo tamen longioribus craſſioribuſque, ac rugoſis inciſuris, quæ per tota diſcurrunt: ſemine hordeo ſimili & colore. Materie eſt dura atque firma: qua in domum illata, difficiles partus fieri produnt, morteſque miſeras.

XXXVIII. Nec auſpicatior in Lesbo inſula arbor quæ vocatur evonymos, non abſimilis Punicæ arbori, inter eam & laurum folii magnitudine, figura vero & mollitie Punicæ, flore candidiore, ſtatim peſtem denuntians. Fert ſiliquas ſeſamæ ſimiles: intus granum quadrangula figura, ſpiſſum, letale animalibus: nec non & in folio eadem vis. Succurrit aliquando præceps alvi exinanitio.

XXXIX. Alexander Cornelius arborem eonem appellavit, ex qua facta eſſet Argo, ſimilem robori viſcum ferenti, quæ nec aqua nec igni poſſet corrumpi, ſicuti nec viſcum: nulli alii cognitam, quod equidem ſciam.

XL. Adrachnen omnes fere Græci portulacæ nomine interpretantur, cum illa ſit herba, & andrachne vocetur, unius literæ diverſitate. Ceterum adrachne eſt ſilveſtris arbor, neque in planis naſcens, ſimilis unedoni, folio tantum minore, & nunquam decidente: cortice non ſcabro quidem, ſed qui circumgelatus videri poſſit, tam triſtis adſpectu eſt.

XLI. Similis & coccygia folio, magnitudine minor. Proprietatem habet fructum amittendi lanugine, (pappum vocant:) quod nulli alii arborum evenit. Similis & apharce, bifera æque quam adrachne. Priorem fructum incipiente pubeſcere uva peragunt, alterum initio hiemis: quales eos, non traditur.

XLII. Et ferulam inter externas dixiſſe conveniat, arborumque generi adſcripſiſſe: quoniam quarundam naturæ (ſicut diſtinguimus) lignum omne corticis loco habent, hoc eſt, forinſecus: ligni autem loco fungoſam intus medullam, ut ſambuci: quædam vero inanitatem, ut arundines. Ferula calidis naſcitur locis, atque trans maria, geniculatis nodata ſcapis. Duo ejus genera: nartheca Græci vocant, aſſurgentem in altitudinem: narthecyan vero ſemper humilem. A genibus exeuntia folia maxima, ut quæque terræ proxima. Cetero natura eadem, quæ anetho, & fructu ſimilis. Nulli fruticum levitas major: ob id geſtatu facilior, baculorum uſum ſenectuti præbet.

XLIII. Semen ferulæ, thapſiam quidam vocavere; decepti eo, quoniam ferula ſine dubio eſt thap-

ſia, ſed ſui generis, foliis fœniculi, inani caule; nec excedente baculi longitudinem: ſemen quale ferulæ, radix candida. Inciſa lacte manat, & contuſa ſucco: nec corticem abdicant. Omnia ea venena: quippe etiam fodientibus nocet: ſi minima adſpiret aura, intumeſcunt corpora: faciemque invadunt ignes ſacri: ob id cerato prius illinunt. Quibuſdam tamen morbis auxiliari dicunt medici, permixtam aliis: item in alopeciis, ſugillatiſque ac liventibus: ceu vero remedia deſint, ut ſcelera non tractent. Sed iſta prætexunt noxio inſtrumento: tantumque impudentiæ eſt, ut venenum artis eſſe perſuadeant. Thapſia eſt in Africa vehementiſſima. Quidam caulem incidunt per meſſes, & in ipſa excavant radice, quo ſuccus confluat, areſactumque tollunt. Alii folia, caulem, radicem tundunt in pila, & ſuccum in Sole coactum dividunt in paſtillos. Nero Cæſar claritatem ei dedit initio imperii, nocturnis graſſationibus converberatam faciem illinens ſibi cum thure, ceraque, & ſecuto die contra famam cutem ſinceram circumferens. Ignem ferulis optime ſervari certum eſt, eaſque in Ægypto præcellere.

XLIV. Ibi & capparis, firmioris ligni frutex, ſeminiſque & cibi vulgati, caule quoque una plerumque decerpto. Cavenda ejus genera peregrina: ſiquidem Arabicum peſtilens, Africum gingivis inimicum, Marmaricum vulvis, & omnium inflationibus. Apulum vomitus facit: ſtomachum & alvum movet. Quidam id cynosbaton vocant, alii opheoſtaphylen.

XLV. Fruticoſi eſt generis & ſari, circa Nilum naſcens, duorum ferme cubitorum altitudine, pollicari craſſitudine, coma papyri, ſimilique mandi-tur modo: radice ferrariis officinis præcipua, carbonis uſu, propter duritiam.

XLVI. Non omittendum eſt & quod Babylone ſeritur in ſpinis, quoniam non aliubi vivit, ſicut & viſcum in arboribus: ſed illud in ſpina tantum, quæ regia vocatur. Mirum, quod eodem die germinat, quo injectum eſt. Injicitur autem ipſo Canis ortu, & celerrime arborem occupat. Condiunt eo vinum, & ideo ferunt. Spina illa naſcitur & Athenis in Longis muris.

XLVII. Frutex eſt & cytiſus, ab Ariſtomacho Athenienſi miris laudibus prædicatus pabulo ovium, aridus vero etiam ſuum: ſpondetque jugero ejus annua H-S. vel mediocri ſolo reditus. Utilitas, quæ ervo, ſed ocior ſatietas, perquam modico pinguefcente quadrupede, ita ut jumenta hordeum ſpernant. Non ex alio pabulo lactis major copia aut melior, ſuper omnia pecudum medicina a morbis omni uſu præſtante. Quin & nutricibus in defectu lactis aridum, atque in aqua decoctum, potui cum vino dari jubet: firmiores celſioreſque infantes fore. Viridem etiam gallinis, aut ſi aruerit, madefactum. Apes quoque nunquam defore cytiſi pabulo contingente, promittunt Democritus & Ariſtomachus. Nec aliud minoris impendii eſt. Seritur cum hordeo: aut vere, ſemine, ut porrum: vel caule, autumno ante brumam. Si ſemine, madidum: & ſi deſint imbres, ſatum ſpargitur. Plantæ cubitales

ſeruntur ſcrobe pedali. Seritur per æquinoctia tenero frutice: perficitur triennio: demetitur verno æquinoctio, cum florere deſinit, vel pueri vel anus viliſſima opera. Canus adſpectu: breviterque, ſi quis exprimere ſimilitudinem velit, anguſtioris trifolii frutex. Datur animalibus poſt biduum ſemper: hieme vero quod inaruit, madidum. Satiant equos denæ libræ, & portione minora animalia: obiterque inter ordines allium & cæpe ſeri fertile eſt. Inventus hic frutex in Cythno inſula, inde translatus eſt in omnes Cycladas, mox in urbes Græcas, magno caſei proventu: propter quod maxime miror rarum eſſe in Italia. Non æſtuum, non frigorum, non grandinum, aut nivis injuriam expaveſcit: Adjicit Hyginus, ne hoſtium quidem, propter nullam gratiam ligni.

XLVIII. Naſcuntur & in mari frutices arboreſque, minores in noſtro. Rubrum enim, & totus Orientis Oceanus refertus eſt ſilvis. Non habet lingua alia nomen, quod Græci vocant phycos: quoniam alga herbarum magis vocabulum intelligitur: hic autem eſt frutex. Folia lata colore viridi gignit, quod quidam praſon vocant, alii zoſtera. Alterum genus ejuſdem, capillaceo folio, ſimile fœniculo, in ſaxis naſcitur: ſuperius in vadis haud procul litore; verno utrumque: & interit autumno. Circa Cretam inſulam nato in petris purpuras quoque inficiunt, laudatiſſimo a parte Aquilonis, aut ſpongiis. Tertium eſt gramini ſimile, radice geniculata & caule, qualiter calami.

XLIX. Aliud genus fruticum bryon vocatur,

ſolio lactucæ, rugoſiore tantum, jam hoc interius naſcens. In alto vero abies & quercus cubitali altitudine. Ramis earum adhærent conchæ. Quercu & tingi lanas tradunt. Glandem etiam quaſdam ferre in alto: naufragis hæc deprehenſa urinantibuſque. Et aliæ traduntur prægrandes circa Sicyonem: vitis enim paſſim naſcitur: ſed ficus ſine foliis, rubro cortice. Fit & palma fruticum generis. Extra Herculis columnas porri fronde naſcitur frutex, & alius lauri, & thymi, qui ambo ejecti in pumicem transfigurantur.

L. At in Oriente mirum eſt, ſtatim a Copto per ſolitudines nihil gigni, præter ſpinam, quæ ſitiens vocatur, & hanc raram admodum: in mari vero Rubro ſilvas vivere, laurum maxime, & olivam ferentem baccas, & cum pluat, fungos, qui Sole tacti mutantur in pumicem. Fruticum ipſorum magnitudo ternûm cubitorum eſt: caniculis referta, vix ut proſpicere e navi tutum ſit, remos plerumque ipſos invadentibus.

LI. Qui navigavere in Indos Alexandri milites, frondem marinarum arborum tradidere in aqua viridem fuiſſe, exemtam Sole protinus in ſalem areſcentem. Juncos quoque lapideos perquam ſimiles veris per litora: & in alto quaſdam arbuſculas colore bubuli cornus ramoſas, & cacuminibus rubentes: cum tractarentur, vitri modo fragiles; in igne autem ut ferrum inardeſcentes, reſtinctis colore ſuo redeunte. Eodem tractu inſularum ſilvas operit æſtus, quanquam altiores platanis populiſque altiſſimis. Folia iis lauri, flos violæ &

odore & colore. Baccæ, ut oleis, & ipſæ odoris jucundi, autumno naſcentes, foliis nunquam deciduis. Harum minores totas integit mare. Maximarum cacumina exſtant, ad quæ naves religantur, & cum receſſit æſtus, ad radices. Alias quoque arbores in alto ab eiſdem accepimus eodem in mari viſas, ſemper folia retinentes: fructu earum lupino ſimili.

LII. Juba tradit, circa Troglodytarum inſulas fruticem in alto vocari, Iſidis crinem, corallio ſimilem, ſine foliis: præciſum mutato colore in nigrum dureſcere: cum cadat, frangi. Item, alium qui vocatur charitoblepharon, efficacem in amatoriis: ſpathalia eo facere & monilia feminas: ſentire eum ſe capi, durarique cornus modo, & hebetare aciem ferri. Quod ſi fefellerint inſidiæ, in lapidem transfigurari.

PA
6611
A2
1763
v.2

Plinius Secundus, C
Historiae naturalis,
libri XXXVII

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

NOT WANTED IN RBSC

UTL AT DOWNSVIEW

D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 14 19 05 09 017 8